

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

(ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ)

અનુક્રમાંક ૭૫૭૫ વર્ષ

પુસ્તકનું નામ બેલાડી ખરાર થા બેન

વિષય રત : ર.૬

બે લાડ પી અર

શ્રી ટ ન.

એડન, સ્વેઝ, પાર્ટ સેલ, મારસેલસ, હેવર, મુંગ્લાંડ, સ્કાપ્લાંડ,
વેલ્સ, વગેરેમાં ૧૯૧૭ ના સાલમાં ડાકીયું.

લખનાર

શાવકશાહ દારબશાહ શરોફ.

“ શ્રીરાજગર. ”

એમ. ડી. મહેતાની કંપની,
એનજીનીઅર બીલડીંગ, હુહાર સીટ,
મુંબઈ ર.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અ. દાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૭૫૭૫

“યુરોપનો કુચ ને શ્રી રોઝગરને પુછ.”

જ હા ખતમ થઇ છે

મારી પહેલી કુચ!

ફકટ કહેવાનું એટલુંજ કે આ સયર સફાઓમાં સહેલ કરેા ને
જુઓ કે આ નાદાર વાલમનો ટાઇટલ તેના લેખકે કેટલે અંશે ખરો
પાડ્યો છે.

છેવટે સજીરીનો ખદલો ખુદા વાળે છે તેમ હમારા હમશરીકો
મહેતા ખીરાદરો અને પીઅર્સ કંપનીવાળા મીં. બહેરામજી સોરાબજી
ઉમરીગર જેઓએ આ વાલમને તંબ્યાર કરવા પાછળ મહેનત
તેમજ ખરચનો લેગો લોગ આપ્યો છે તેમનો ઉપકાર માની,
વાંચનાર ડીઅર આ નાદાર વાલમના ગેટઅપ માટે તારા
ઓપીનીઅનનો ખાએશમંદ,

દુ. શ્રી આપણા
દુવાગીર.

આ “બેલાડ પીઅર થી પ્રીટન” નું વાલમ લેખક શ્રીરાજગરે
મેસર્સ માણેકશા ડી. મહેતાની કુંઠ માટે ખાસ લખી તૈયાર કરીધું
છે, અને મેસર્સ મહેતા અધર્સ અને ઉમરીગરની સીનડીકેટ
એનજીનીઅર પ્રીલડીંગ, લોહાર સીટ, ધોલીતલાવ,
મુંબઈ ૨, મધેશી પેતાને માટે પ્રગટ કરીધી છે.
સર્વ હક કર્તાને તેમજ મગદ
કરનારાઓને સ્વાધીન છે.

And
Dear Dad,

Will you accept it ?

જેમ કુવામાં કુદકણા મારતો કામખો પોતા ઉપર રાજ કરતા
નાના ગોળ ચકરડામાં સારી સજિનો આપનો સમજે
છે, તેમ મારી ચશ્મોમાં સારી સજિ આ ધરતી
પરનો મારી છુંદગીનો ફેરા સજળ કરાવનાર,
મીઠ્યા મોજ માયાના મેળા મંદારનો અંધારો
પરદો કેળવણીની ઉત્તમ રોશની આપી દુર
કરનાર, પોતાના પરસેવાનું પાણી કરી
મેળવેલા સુન્ના રૂપા લાઘ્યોને કાંકરા
ખારીના કેરા માફક પોતાના પેટના કાદવ
પાછળ વેરી, લડાઈ જેવા બારીક
સમયેથી મારા બાળપણના મુખી સ્વપના
“ગોરાં યુરોપ” જેવાની મારી
ઉમેદ બર લાવનાર મારા
મુરખીજ પીતાજી દારબરશાહ
તમારા ભારે એહશાનના
બોજમાં દુખેલો બેટા
રયાવકા.
પોતાની છુંદગીની
શરઆતની પશ્ચીમની મોટી
સફરનું આ મુંદર વોલમ પુર માન.
અદા ને હેત વહાલ સાથ તમોને અર્પણ કરવાની રગ્ન લે છે.

(૬)

ઉત્તમ જગમાં એથી શું સહિતા માને આપ
તેના આશીષ આજ રોજ, અએ કારતાર તું આપ
સેવા કેમ હું તેમની કરીને ઉતરશ પાર,
રાખજે મુખી તેમને અજ કડ તુંજ દાર.
જંદગીના છેડા તલક “ શીરોજગર ” દુવાદે
નસીવવંત રમ તેજ ખરો માખાપની દુવા લે.

પટેલ મેનશન,
ખંખાલા હીલ.

તા. ૧ સી માર્ચ ૧૯૧૮. }

લા. હું હું
આપણો તામેદાર બેટા
શ્યાવક્ષ.

ચોપડીમાં આવતાં ચીત્રોનું સાંકળીયું.

ટાઈટલ પેજ:—મેલાડ પીઅરથી ખીટન.

૧. મેલાડ પીઅરથી ખીટનના કર્તા, શીરોઝગર.
૨. એદનના પ્રખ્યાત ફેટરો.
૩. એદનના જગ જાગીતાં ટાંકાં.
૪. સુવેઝ કેનાલ.
૫. રૂઝ કેનેળીયા.
૬. મારસેડસનું મ્યુઝીયમ.
૭. નોટરેડામ ડીલા ગાર્ડ.
૮. લંડનનું ટયુબ સ્ટેશન.
૯. વેસ્ટ મીનીસ્ટર આખી.
૧૦. સાઉથમપ્ટન રો નો સળવે.
૧૧. સેન્ટ પોલનું દેવળ.
૧૨. લંડનના એક ઓપેરાનો પેનટોમાઇમ.
૧૩. ફીસલ પેલેસ. સીડનહામ.
૧૪. બાદશાહી આલબર્ટ મેમોરીયલ.
૧૫. ખીટીશ મ્યુઝીયમ.
૧૬. હોરનીમેનનું મ્યુઝીયમ.
૧૭. બકીનગામ પેલેસ ને રાણીમાતા વિક્ટોરિયાનું બાવલું.
૧૮. નેશનલ ગેલેરી ને ટ્રાફાલગર સ્કવેર.
૧૯. વાલીટહોલ ને હોર્સ ગાર્ડઝ.
૨૦. પ્રખ્યાત ગ્રીનીચ ઓબ્સર્વેટરી.
૨૧. આમની સભાનો હોલ.

૨૨. ઉમરાવની સલાનો હોલ.
 ૨૩. હાઉસીસ ઓફ પારલામેન્ટ.
 ૨૪. આલબર્ટ સ્કવેર મેનએસ્ટર.
 ૨૫. કવી શેક્ષપીઅરનું ઘર સ્ટ્રેટફર્ડ.
 ૨૬. કવી શેક્ષપીઅરના ઘરનો એક ઓરડો.
 ૨૭. શેક્ષપીઅરની આરામગાહ,
 ટ્રીનીટી ચર્ચ.
 ૨૮. એદીનબરોનો પેનોરામા.

Эдуард Руми
Знамен

ચોપડીના દરેક પ્રકરણોમાં આવેલી બાબદોનું સુંદર સીલ સીલાબંધ સાંકળીયું.

પ્રકરણ ૧ શું.

	પાનાનું નંબર.
ફારવડ કવીઝ માથાં.	૧-૩.
૧૯૧૭ ના સાલમાં યુરોપમાં ભુસદા.	૪-૫.
પેસેન્જ ફેર, પાસપોર્ટ.	૬-૭.
વાગા માટે મેડો સ્વીટ ખાલી થયો.	૮-૯.
તમે તમારો વાગો કેમ વસાવશો.	૧૦-૧૪.
કુકની, સરકયુલર નોટો.	૧૫-૧૬.
મખવાસ મદીલો શું લેશો.	૧૭.
મેડીકલ ઇન્સપેક્શન, લગેન્જ વગેરે.	૧૮-૧૯.
પી. એન. ઓ. બોટની કેપ્પીન.	૨૦-૨૧.
કેપ્પીનમાં લગાડેલી અંગ્રેજી નોટીસ.	૨૨-૨૫.
ડાઈનીંગ સેલન, રાત બપોરનું મીનું-ફક્ત	
એટીક્ટીયાઓ માટેનું.	૨૬-૩૧.

પ્રકરણ ૨ શું.

તમારી પંદર દીવસની પથારી 'ડેકબેર.'	૩૨.
બોર આવે તો શું કરશો.	૩૩.
ખારાં પાણીનો બાથ.	૩૪.
ગમે તે થાવો પણ બંદગી ના વીસારતા.	૩૫-૩૬.
સહેજ 'કમપેનીયન' કોમીક.	૩૭.
આવતી કાલે એદનમાં! દીકરાઓ તમારો મેલ	
બંધ કરો.	૩૮-૩૯.

એદનવાળા શેઠોની પરાણાગત.	પાનાનું નખર.
એદનમાં શું શું જોશો.	૪૦-૪૧.
પ્રકરણ ૩ જી.	૪૨-૪૬.
રેડસીના ઉના પાણીમાં.	૪૭.
સ્વેઝનું બખ્તાવર બાઈ.	૪૮-૪૯.
લખપતણ લેડી, સ્વેઝ કનાલ.	૫૦-૫૩.
પોર્ટ સધિદની કેમેરામાં તપાસ.	૫૪-૫૭.
ગુડબાઈ ટુ એશીયા.	૫૮-૫૯.

પ્રકરણ ૪ થું.

દીકરાઓ આયો પેલો રાક્ષસી મેદીતરેનીયન, સંભાળજો !!	૫૯.
બાઇ જોવ, બધાના ડોળા કાળાં પાણી પર ટીંગાએલા છે !!	૬૦-૬૧.
ઘટાલી ને સીસીલી.	૬૨.
મારસેલ્સ આવવા અગાઉ શું શું તક્યારી કરશો ! !	
ટેક નોટ.	૬૩-૬૫.
પહેલ પહેલું જણાએલું હવાઈ વીમાન.	૬૬.
અને અંતેથી મારસેલમાં.	૬૬-૬૮.
કસતમ હાઉસનો કસબો.	૬૯.
મારસેલ્સની સુંદર ગોદીઓ.	૭૦.
ભાજીપાલા ટ્રામવે.	૭૧.
ત્રામનું પહેલું જંકશન જુલિયટ.	૭૨.
પ્રખ્યાત લા માજેરનું દેવળ.	૭૩.
થોડો ફ્રેંચ ખુરદો લઈ લેજો.	૭૪.
મારસેલ્સનો પ્રખ્યાત રસ્તો રૂઢ કેનેબીયા, અને મ્યુઝીયમ પેલે-ડી-લેન-શાન.	૭૫-૭૬.

	પાનાનું નંબર.
ફાંસનું અખ્યાત દેવળ, નોટરેડામ ડીલા માડું.	૭૭-૭૮.
મકુંજે સંભાળજો બાવા, મારસેલ્સ બદીથી ખાલી નથી.	૭૯.
ગાછડે પાકીટમાં ગખાઈ પાડ્યું.	૮૦-૮૧.
ચુડખાઈ મારસેલ્સ.	૮૨.

અકરણ ૫ મું.

મારસેલ્સથી લાંઘાં નં પેરીસ.	૮૨-૮૬.
પેરીસથી હેવર-સાઉથેમપટન ને છેવટે લંડન.	૯૦-૯૩.

અકરણ ૬ મું.

લંડન જનારી ફેશનેબલ ફેમીનાઇનો માટેજ	
ખાસ રીઝર્વડ. એવરી થીંગ યુ વોન્ટ, લેડીઝ !!!	૯૪-૯૯.

અકરણ ૭ મું.

ખુદ લંડનના બીત્તરમાં, લંડનની બાગરો.	૧૦૦-૧૦૧.
લંડનના રાજવંશી ૧૩ ટરમીનસો.	૧૦૨-૧૦૭.
દરીયા માર્ગે આવનારાઓ માટે લાખટિ નોટ.	૧૦૮.
ટેક્સી ત્રામ, બસ, ટયુબ વગેરેની ઉડતી તપાસ.	૧૦૯-૧૧૪.

અકરણ ૮ મું.

લંડનના મોહ વ્વાડીયાં.	૧૧૫.
લંડનનો બરોસેદાર બોમીયો .. પોલીસમેન."	૧૧૬.
ફેટલાંક જગ મશહુર હોટેલો, કાફે, રેસ્ટોરાં વગેરે.	૧૧૭-૧૨૫.

પ્રકરણ ૯ મું.

ધાનાનું નામર.

લંડનના લાગસાનું સૈનસસ	
પોસ્ટ ઓફીસ ફીસ્વીકેટો વગેરે.	૨૨૬-૧૨૭.
સહેજ વેપાર વણજ ને વસ્તીના આંકડા	
તો તીહાળો.	૧૨૮-૧૨૯.
માતેક હાઉસનું ધાનસાક તથા મૌનીફિ રેસંટારાં.	૧૩૦.
લગાઈમાં લંડનમાં લંકા.	૧૩૧-૧૩૨.
લંડનના બાદશાહી બાથો.	૧૩૩-૧૩૬.
એક અકવાડીયામાં લંડન જોવા છત્તજનારાઓ	
માટે ખાસ પ્રોત્સાહ.	૧૩૭-૧૩૮.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

લંડનનું પત્રીત દેવળ. વેસ્ટ મીનીસ્ટર બાગી	
ને સેન્ટ પોલ.	૧૩૯-૧૪૬.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

કવી. ગ્રોહરમીથની આરામગાહ દેમપત્ર ચર્ચ.	૧૪૭.
લંડનના નાટકો-સીનેમાં વગેરે.	૧૪૮-૧૫૫.
પ્રખ્યાત મેડમ ટ્યુસેડ, ફીસલ પેલેસ ને	
ખરતે ખુવારીનું મેદાન એપસમ.	૧૫૬-૧૫૮.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

લંડનની ઇતિહાસીક હવેલીઓ ને નામાંકાત	
નરોના આવજાં, મેમોરીયલ વગેરે.	૧૫૯-૧૬૫.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

લંડનની ફેશનેબલ સોસાયટી કહ્યો, વગેરે.
એ પારસી દુકતાઓ શું કરી રહ્યા છે ?
માય આપો એતો.

પાતાનું નંબર,
૧૬૬-૧૭૪.

૧૭૫-૧૭૬.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

લેધા દીકરાઓ, લંડનના દરેક સેન્ટરો મગજમાં
ગોખી રાખો.

૧૭૭-૧૭૮.

લંડનના ફેશનેબલ આરકેડો.

૧૮૦-૧૮૧.

લંડનની નામાંકીત બજારો, સ્ટોક એક્સચેન્જ વગેરે.

૧૮૨.

લંડનની પ્રખ્યાત ગોદીઓ.

૧૮૩.

પારસી આરામગાહ ને ને બાબે સેવકના
ફૂખી દીલનું દારનાન.

૧૮૪-૧૮૫.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

લંડનની માનીતી પેલેસો હાઈકીપાક ને

કેનસીંગ્ટન ગારડન.

૧૮૬-૧૮૭.

લંડનના ખીજા બગીચાઓ.

૧૮૫-૧૮૬.

લંડનના જગ મશહુર મ્યુઝીયમ.

૧૮૮-૨૦૦.

લંડનના રાજવંશી પેલેસો.

૨૦૧-૨૦૪.

લંડનની પ્રખ્યાત પીકચર થેલેરીઓ.

૨૦૫-૨૦૬.

લંડનની ખીજા મતિલાસીક ખીલડીઓ.

૨૦૭-૨૦૮.

પુરાનો ટાવર ઓફ લંડન.

૨૦૯-૨૧૦.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

થ્રેમ્સ નદીની સાંદેલગાહ અને ત્યાંની સઉથી
જોવા લાયક જગ્યાઓ.

૨૧૧-૨૨૦.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

પાનું નંબર.

આપરી સ્ટારટીંગ પોઈટ મેનચેસ્ટર.

૨૨૧-૨૨૫.

મેનચેસ્ટરથી બકસ્ટન.

૨૨૬.

બ્લેકપુલ, સેન્ટ એન્ડ્રી, સાઉથપોર્ટ, ફ્લીટહુડ

તંદરોસ્તીના તાલુકા.

૨૨૭-૨૨૮.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

મેનચેસ્ટરથી લીવરપુલ.

૨૨૯-૨૨૦.

બરમીનગામ ને શેકશપીઅરની જન્મભૂમિ
સ્ટ્રેટફોર્ડ.

૨૩૧.

મહાન કવી શેકશપીઅરનું ઘર.

૨૩૨.

કવી શેકશપીઅરની આરામગાહ વગેરે.

૨૩૩.

ચેસ્ટર.

૨૩૪-૨૩૫.

ઈંગલાંડના લેક ડીસ્ત્રીક્ટો.

૨૩૬-૨૩૭.

વેલ્સની રાણીઓ લેનકુડનો ને બેટસી.

૨૩૮-૨૩૯.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

એદીનબરો. (ટુંક તવારીખ)

૨૪૦-૨૪૧.

સર સાપુરજી ભટ્ટા ચુનીચન.

૨૪૨.

પેન્ના નામચીનો એદીનબરો જઈ દાકતરની પરીક્ષા

આપે છે તે જુઓ.

૨૪૩.

પ્રીનસેસ સ્ક્રીટ તથા રકાટ મીનારો.

૨૪૪.

એદીનબરોનો કાસલ.

૨૪૫.

પ્રખ્યાત ઘાસનું ઘડીયાળ તથા હોલીરૂડ પેલેસ

૨૪૬-૨૪૭.

રાણી મેરીનું બીજાનું તથા આથરમ.

૨૪૮.

ફોર્થબ્રીજ.

૨૪૯-૨૫૦.

પોરટોબેલો જોખા.	પાનું નંબર.
ગ્વાસગો.	૨૫૧.
લોક લોમંડ ને ટ્રાસેક્સ.	૨૫૨.
હામલેંડ.	૨૫૩.
	૨૫૪-૫૫.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

ડગલાસ આઇલેંડ ને સ્કાર્બરો.	૨૫૬.
હેરોગેટ, બ્રીડલીંગટન ને ફ્લેમખરો રોડ.	૨૫૭-૨૫૮.
આઇટન.	૨૫૯.
પાછી મુંબઈ માટે તધ્ધારી.	૨૬૦.
માલટા.	૨૬૧-૨૬૨.
એક કમનસીબ સંજોગ.	૨૬૩.
ગુડબાઈ.	૨૬૪-૨૬૫.

બેલાડે પીઅર

થી

શ્રીટન.

હાંકો ગાલ્લી આજ!

“ચાલોરે સજની ચાંદણી રટની, બેલાડે પીઅરથી શ્રીટન જી.”

ફાંરવડે!

કવોક માથે.

આ શોખની સેવાનો સેરવો હરખને ઉતસાહ સાથે સીપ કરનારા મહેરબાન સાહેબોની અદર કદરમાં પનાહ શોધતો, અને ગ્રેટ શ્રીટન ને ફ્રાંસ ધુંડી ત્યાંની બાકી સાકીનો ચટાકો ચટપટીયા મનની ચટણી કે ક્રામપીટીશન સોસની ઝરરાખી બેલ વગર ટેસ્ટ કરવાને આમંત્રણ કરતો, આપણો ખીદમતગાર, ખાકસાર, ખાનદાને શરોફ, (ખોટું તોલે નહિ પણ બોલે તો ગુનાહ માફ) કમતરીન પરવર અબ્બા, ગરીબ શીરોઝગર સર ઝુકાવી જાહેર કરે છે કે, અગર મગર મુંબઈ જેવી અલબેલી નગરીના હાલરડાંથી તમારા ખીસકોલી જેવા કાનો થાક્યા હોય, હાઝો કોસપર વસેલી ને પાંપણના બાયા હેંહ નાચતી કુદતી તમારી ચાંદનબાહ ચશમને, પોતા તરફ વધુ ને વધુ ચંદાર બનાવતી નવી દુનિયા જેવાને તમારું મન તલ પાપડ થતું હોય. કંઈક સેંકડો શોખીન લહેરીલાલોની સફલ સફરના વાસી સુરણના ગોસ જેવી ઉંચક આવતા, ઓરેંગ ગોટેંગ ફડાકા સમજી અત્યારથીજ તમારી તીજેરીના ફાલકાં સીકડાતાં હોય, કેટલાક ગટમંડ્યા ગંખીદાસોની ‘સતરા જેજનટી તાંગ બનાઈ’ આર દો જેજન તક આંખ લંબાઈ’ જેવી હોવીટઝર ચોપડી રૂપી આકારમાં છુટેલી જેમ તમારી હોશ ફરામોશ થઈ હોય, ને નાકના શીફરાં વચ્ચે પાનીપટની લડાઈ સલગીને દીમાગે રોશનના ધાનાજીરાંના રંગના દાઝગોળાનો ખપ વધારતી હોય, ગર લડાઈના બારીક સમયે ગોરાં ઘટમારાં યુરોપનાં ગળ્યાં દારતાનો સમજવાની જાણાસા તમારો જીવ લલચાવતી હોય.

તો તો ખસ ગરીબ કલમકશની એજ અરજ છે કે, સેવકની દગલીનો છેડો આંખ વીચીને પકડો, (જો છેડતા ના હૈકે) ને ખુદાના સતપર જ્યાં તમોને હું દોરવું ત્યાં કદમો ઉગામો, ને હુંક ખરચમાં આસાનીથી, કોઇનીબી સહેજ સાહજ મદદ વગર જે સધળું તમો જોવા માગો તે બધું તમોને મુખારક બાદ !

● મહીનાની
વારનીમ.

કેટલાક સુનેરી સરોવરમાં જળ ફેંકી કાચબા મેળવવાની ધુઈ રાખતા, પાંચ પુટની પરાંજ બાંધનારા પેલા કસ્તુરચંદો એમ વીચારશે કદાચ, કે આએ પચ્ચીસ લાકડીનો પોરીઓ મુછ પુટી નથી તેટલાં શાનો સુપરે ઉંફનાઈ ચાલ્યો? નાટક ફારસ લખવામાં બી વહેલો, ગરબા ગરબી જોડવામાંબી પહેલો ને વળી વીલાટ જોઈને રસ્તોબી બતાવેજ સહેલો. શું કરશોબા, કોઈ છે તો ખરો આઈનો મેહલો ! અને એવા નામચીન કલેજાંની ફાર ને હેતના કટકાઓ, જેઓનું નાકનું ડીચકું આએ કમીની કલમને સ્ટડી કરતાં, કદાચને જાપાનીસ પેગોડા જેટલું ઉંચું ચઢી જતું હોય તેમને હાલતો જ્યાં સુધી સમાપ્તનો બોલ ચોપડીની સ્ક્રીન પરથી પુરો થાય ત્યાં સુધી ઓપીઅમનો ફાગરો આમીન બાદ ! કહેતી છે કે:-

“ કાગા તેરે બચ્ચે કબી ન હુવે મોર
મય બોત જતન કર પાલે પણ આખર ચોર કે ચોર.”

યથે જમયાદ યથા આફ્રીનામે:-

ત્યારે સમજો આએ ઓરપાડના ઓરંગા-બચગીથી વેલાટ મંદીરમાં જઈ ઘંટ વજાડવાનો શોખ તમારા સેવકને લાગુ પડ્યો હતો. આજે જાઉં, કાલે જાઉં, જે ચલ્યું પાંખમાં દાખીને લઈ જાય તોબી દખાઈ ચંપાઈને જાઉં કરતાં નાટકના પડદાઓ પડે તેમ લાંબો વીસામો પડ્યો. અનેક આશાની ભરતી મનના સમુદરમાં ભરાઈ આવી ઓટ થઈ જાય. જે ખુદાએ

એદીસન યા મારકોની જેવું બેઝુંબી આપ્યું હતે, તો બુટના સોલનીબી પાંખ બનાવી આંખના પલકારામાં ઉડી જતે. પણ કહેતી છે કે,

“ કરમ વીનાના કોદરા તે જાને કયાંથી જાય
કરમમાં લખ્યું એડીયું તે ઘી કયાંથી ખાય. ”

તેમ કરમનાજ કાણા તાંદ હાલતો પુરોજ મુકોની ! શેઠ ફરામજી બમનજી માસ્તર હસ્તકની ચંદનવાડી સ્કુલમાં, રણછોડભાઈ દેશાઈ માસ્તરને હાથે ગુજરાતી ભુગોળની સરસવતી લીધેલી, અને શ્રી બીલીભોરાને હીંગ કસ્તુરી ની ધુધમાં વીલાટજ સમજી મુવેલા આંખે હમારા દેશાઈભાઈની ફાંકડી સીસીલી અરે આઈ મીન સીમીલી,

“આંખે વેલાટની ખાડી ને પેલું લંડન શહેર
વીલાયતમાં તો સમાઈ જાય ભાઈ મમભાઈ જેવાં તેર.”

મગજ પર એવી તો સાબુદ હસાવેલી કે, રોજ સ્કુલ છુટે કે માંખે પાસે રડી તટરીને બીસકોટનું ઘેરથી દોડીયું લાવી, સ્કુલની સામે બેસતી કાઢી બોરવારી પાસે જઈ, અરધીનું લાલ પેર લઈ દુકાળી એકડી કરવા માંડી. આમ કરતાં ભુગ ગયો, જમાનો બદલાયો, સ્કુલ લાઈફ કોલેજ લાઈફમાં ફેરવાઈ. સોલે સ્થાન વીસે જ્યાન તેમ વીસાનો મેઘબી વરસી ગીયો. પણ બોતલ ગરવા લાગું નહિ. અતે ૧૯૧૭ નું ક્રિસ્ટી સાલ તમારા સેવકને કાલે આવ્યું.

મારો અંગત
અનુભવ !

વાંચનાર ડીયર, તારા દીકરા જીવે ! (એ આજે અવાઈથી કેમ ખાંખેજ જો !) મકુજે એવા વખતે તારા કમતરીને બીકું ઝડપ્યું છે કે જે વખતે પરીયાંબોની રંગબુમી અને કાવાદાવાની

કવીન રંગીલી યુરોપ, આજે શોકના ડ્રેસીંગ ગાઉનમાં સજ થઈ છે. જ્યાં યુરોપ ને એશીયા ખંડ વચ્ચે આડો પડેલો પેલો સુફેદ દેવ મેદીતરેનીયન માહસાગર અનેક શુશોભીત, ફાંકડી કીશતીઓને તેઓના કીસમતને ફેળે પુગાડી ચુકે છે, જ્યાં મનોહર ખીટન સીપાહસાલરની સગનવંતી સજની ઇંગલીશ ચેનલ પોતાની સગાઈ ભુલી ગઈ છે, જ્યાં મહાસાગરોનો શાહ એટલાનટીક એકવાર પોતાની ચાંદની જેવી છાતીપરથી હજારો કીશતીને તેરવી લઈ જતોતો, તે આજે વીકરાળ બની બેઠો છે, અને તેવા સંજોગમાં યુરોપ ભુમીના દરશન લેવાં એ ખરેખર વાઘના જડબામાં માથું સોંપવા સમાન છે. પણ આંહી તો એકાંઉનટન્સીની પરીક્ષા પસાર કરવાની હતી, અને વળી ઘડી ચુક્યા તો ભવ ચુક્યા જેવો ખારીક સમો હતો એટલે આપરે તો આ કમ્મર કસી. જે થાય તે ખરું ! કહે જે.

“ રણ ચઢ્યો રજપુત છુપે નહિ,
સુર્ય છુપે નહિ આદળ જાયો;
ગંગ કવી કહે સુનો શાહ અકબર
દંભી છુપે નહિ ભભુત લગાયો. ”

ત્યારે ૧૯૧૭ ના ફેબ્રુઆરીમાં જવાનું એટલે જ મહીનાની વોરનીંગ અપાઈ ચુકી. થોમસ કુકની ઓફીસમાં મેસેજ માટે મનિકવાયરીના ફટાકસ ફટવા લાગ્યા. ઉલટમાં ને ઉલટમાં ફરલાંગો મારતાં ફાંડ્યાંબી ચુકી જવાય, પણ તોબી યાર નજરમાં વીલાટ ને વીલાટજ ડોળા ખાય. કુકની ઓફીસમાં ફેબ્રુઆરી માસમાં ઉપડનારી દરેક બોટની ખબર કાઢતાં માલમ પડ્યું કે, મેસેજરીસ મેરીટાઈમિસની આગબોટ તો કાલંબોથી ઉપડેજ એટલે ઘોબીના ગાંસડાની કાની હેલપટો થાય નહિ, માટે એ પર પુરો મુકાયો; અને મટાલીયન મેલ તો દેરનું ગાફું

અરેબીયા
સંમેલન!

મહીનામાં એકજવાર ઉપડતું હોવાથી, એનીપરથી મોટો જેવો મહાઅલેશવરી પપેટો દબાયો. અંતે પી. એન્ડ ઓ. ક્રાં.ને હાથજ આપરી સરજત સંધાએલી કે શું, તે એના નામપરજ લોટરી આવીને અટકી; પણ એટલામાં અરેબીયા જરમન જુલોકોને અસ પડવાના સમાચાર ફરી વળતાં, મુંઝઈ અંદરે ખલભલાટ થઈરહયો. દાણા અંદરયા દલાલોનો કસથી પીછોડી અંદરની હાથ મેળવણીનો મોદો દુટી પડ્યો. ન્યુસપેપર-વાલાને કપાળે સોનાનો સુરજ ઉઘ્યો, સત્તા અગ્નરમાં ભાવતાલના સુરસુરીયાં ઉડવા લાગ્યાં, ટેલીગ્રાફ કુંપનીએ નફો કરી હવેલી આંધી, દસ્તુર દાવરોની ભણામણીનો તપકો લાંબાણ થયો, ઘેરમાંના દરેકની છાતીનાં પાતીયાં ધીલાં થયાં, સગાવહાલાંઓના અરહેલા પગો ગલીએ બીરાજવા લાગ્યા, ને વચમાં કોલાબાની ખાડી જેવું ભંગાણુ પડ્યું. ચાઆલોજ મનમાંજ પરણીને મનમાંજ અદરાયા કે કેમ! ડીયર ડીયર! હવે કેમ કરવું? માય તો એકના એ નહિ થાય, ને આવાને જરાક દુનીયા ફેરવીને દેખાડયે તો કદાચ ધ્યાનપર લે નહિ લે એવો મામલો હતો. પણ આવાની ઓંચને સગાવાહલાંઓની નાડ એવી તો ફાંકડી, ને ક્રીસથી રીતે તમારા સેવકે હાથ રાખી હતી કે, અરસેદજ માણેકજ કરી જવાની આવાની આજી પર કોપરાંનું દુધ અંતે ધોળાયું. અંતે કંઈક પાઉંડ ચાવા ચાવી, કંઈક અરધો હંડરવેટ શીલસુશી, ને ચારેક ડરામ અંડુસ જેવી અકકલ ધરાવતી સપલાની સુનાઅજીઓનો સુશીયાનો સુનામખીનો કાલવો વગેરે જેરવતાં, અકટોઅરથી પાણીના રોહની માફક ઘસડાઈ તણાઈ ગયો. નવેમઅરમાં પેસેજ લખાઈ, રૂપીયા અસો ડીપાજીટના કુકને ભર્યા, ને તમારા સેવકના હાડકાંપાસરાં, અંતે પી. એન્ડ ઓ. ક્રાં ની ફાંકડી સ્ટાઈલીશ 'લેડી ઓફ ધી લેક' કેલીડોનીયામાં દરી હામ પડ્યાં. ૯૫૦ રૂપીયામાં, આવવા જવાની એ વરસ ચાલે એવી સેકંડ ક્લાસ રીટર્ન ટિકીટ અંતે મારએડઅથી લાંડન સુધીની

પેસેજ ફર

પાસ પોસ્ટના
કાયદા કાનુનો

સેકંડ ક્લાસ રીટર્ન ટીકીટ સાથ સંજોગ જોતાં ઠીક છે ખરું, પણ ભાઈ મારા જે સુખવાસી જરની, મુંબઈથી મારસેલ્સને માર્ગે લંડન કરવાનો તમારો ધરિદો હોય તો, બોટની ભલે સેકંડ ક્લાસ ટીકીટ લેજો, પણ મારસેલ્સથી લંડનની પી. એન્ડ ઓ. એક્સપ્રેસની ફર્સ્ટ ક્લાસનીજ ટીકીટ લેશો; એટલે ૯૫૦ માં ૨૦૫ ઉમેરીને ૧૧૫૫ માં તો આવવાની જવાની મારસેલ્સથી લંડનની ફર્સ્ટ ક્લાસ ટીકીટ, ને મુંબઈથી મારસેલ્સની સેકંડ ક્લાસ ટીકીટની ઉત્તમમાં ઉત્તમ મોજ ખુશીથી મેળવી શકશો. અલબત્તાં સુલેહના વખતમાં ઓરડીનરી કોન્ટીનેન્ટલ ટ્રેનો દોડતી હતી, પણ હાલમાં જે પેસેનજરો મારસેલ્સને માર્ગે લંડન જવા ઇચ્છતા હોય, તેઓએ પી. એન્ડ ઓની ટ્રેનમાંજ જવું પડેછે. જ્યાં બધી ફર્સ્ટ ક્લાસ બોગીઓજ જોડવામાં આવે છે, અને ફરજયાત આપણને ફર્સ્ટની ટીકીટની તીલી કપાલે ચોંટે છે. વળી તમારી પાસપોર્ટમાં ખુલ્લે ખુલ્લું લખી આપવામાં આવે છે કે “Available by P. & O Express only”, એટલે પી. એન્ડ ઓ એક્સપ્રેસ માટેજ પાસપોર્ટ ચાલી શકે. આવા એ પાસપોર્ટ વગર તમે પાણીનો બોટથી પી શકનાર નથી. પણ એ પાસપોર્ટ શું છે વળી! કાંઈ મારવાડીનો લેવડ દેવડનો ચોપડો તો નથી ને? રાખને કાંઈ ઘાલમેલની હુંડીપર કાસમ અગરનો છાપ હોય. નહિ રે નહિ, તમેથી શું સોલજું ચીકન જેવા ચણકા બનોછ જન! જેવ ત્યારે સમજે, અંગ્રેજ સરકારની રૈયતનો કામખી આસામી, અંગ્રેજ લકુમન હેલ્હાના કામખી એક દેશમાંથી બીજે દેશ જવા માગતો હોય, તો તેને અંગ્રેજ કાયદાકાનુનો મુજબ તેના નામનો અમુક સરકારી દસ્તાવેજ નામદાર સરકારની સહી સાથનો લેવો પડેછે, જે પરવાનગી પાસને “પાસપોર્ટ” કરી કહે છે. આ પાસપોર્ટ મેળવવા માટે પોલીસ કમીશનરની ઓફીસમાંથી અગ્રજ દારમ જેને “એપ્લીકેશન ફોર્મ” કરી

કહે છે, તે મેળવવો પડે છે, જેમાં જોઈતી વીગતો બરાબર સાહીથી ભરી, તમારી ઉમ્મર, તમારું નામઠામ ઠેકાણું, ચામડીનો કલર, કપાળ, નાક, કાન, આંખ મોઢું વગેરે શરીરના ભાગોનું ટુંક વર્ણન, કંઈક ચોક્કસ દાઢા ખામી ખોડ ઇત્યાદીનો સંપૂર્ણ ખુલાસો, ભાઈનો વેપાર વણજ, ભાઈ પરણેલા કે, પોણોસો દહીતરાં જેવી ખજુતરીઓના સરકલમાં ફરી, પોણી-સદીનો રેકડ નોંધાવવા છતાંખી, કાચા કુમારને ભીંડા જેવા કુમરા, એ સધળું આગલું પાછલું જાહેર કરી તમારી હમેશ મુજબ જે સહી કરતા હોય તે સહી, અને તમારા અખતાવર ચેહરાની એ કાપીઓ લઈ, પોલીસ કમીશનરની ઓફીસમાં જવું; અને કમીશનર સાહેબ જો પરવાનગી આપે તો ફાર્મ ભરેલો લઈ, કોટમાં રાજબાદ ટાવરથી એ ફરલાંગ ને સુમારે આવેલી, સેક્રેટરીએટની ઓફીસમાં ત્રીજે માળે પાસપોર્ટ ડીપાર્ટમેન્ટમાં એક રૂપીયો ફી સાથે આપી આવવો, એટલે પટવું; એ ચાર દીવસમાં તમારી પાસપોર્ટ ઘેર બેઠું આવેલીજ છે. આ પાસપોર્ટ થી તમો દરીયાને માર્ગે લંડન જઈ શકશો; પણ જો, ફ્રાન્સમાંથી ટ્રેનને મારગે લંડન જવું હોય તો, ફ્રેંચ કોનસલ પાસે જાતે જવું પડશે, જ્યાં આંઠ શીલીંગ, ફ્રેંચ કોનસલ પોતાના મુખ્યારક હાથ દરકત તમોને આપવાની તમારી પાસે થોડીને લેશે. પણ એ આંઠ શીલીંગ આંઠસો શીલીંગનો ખંગવાળી આપશે તે આપરે તેની ઘટતી જગ્યા માટે મુલતવી રાખીશું :—

“ફેલી ડોન્યા
બેલાઈ
નાએનઆ ઠડી”

આવી રીતે નવેમબરથી તીરની કાની ઉડી ગયો. ડીસેમ-બરની ભરતી ભરાતાં વાર નહિ લાગી ને જાન્યુવારીએ વખત જતાં તંબુ થોડયો. પણ હજુ તો નવાં વરસની ધમચકરી પુરી થાય, ફીસમસ પુડીંગ બરાબર પેટની તલેટીમાં જેરવાય, તંટલાં વરી કુકની ઓફીસમાંથી કનકાતરી આવી કે, કાલીડોન્યાની

કમ્મરમાં પવન ભરાવાથી ને દાકતરે બદામનું તેલ 'રખ' કરવા કહેલું હોવાથી તમારી પેસેજ નાએનજાપર બદલી કરવામાં આવી છે. વરી આયે ધુળરાની ધસકથી, મોઢાંની ચામડીનો રંગ કાલી ચાહેમાં એક ચમચી દુધ નાંખે એવો થયો, ને વીલાયતની વાતપર સુપડું ઢંકાવાની ઘડી આવી લાગી. પણ દીકરાઓ ધનજી ભોટના, તમો હજુ આએ નાનકડા પારસી વીલીયમ ખીટને ઓળખતા નથી ! ધીમેથી સીરો પહોર જોધને સેવકે શેતરંજપર એવો તો હાથ અજમાવ્યો, કે મોટા જડજનું કાઠનિલ જળમેન્ટ હમારી ફેવરમાં આવી ગયું, અને છેવટે મામા, બાવા, ને બેટાના બનેલા આએ ટ્રીપલ એલાયન્સ ફરેદુન કંપનીના દીદાર જોયાં. “આવો મુરંખીઓ” ના મીઠા આવકાર સાથ પાથરણાંની જગ્યા બતલાવતાંજ, “બોલો સાહેબ, શું હુકમ છે” ની ક્રોસ એકઝામીનેશન શરૂ થઈ. બા હમારા આએ નાના ફૂડનવીસ જેવા નાનકડા નખીરાને વીલાયત મોકલ્યેજ, માટે એને જે જોધયે તે ત્યાંની કલાધમેટના બરનું કાઢી આપ્યો. ને ફરેદુન કંપનીવાલાએખી સવારના કીયા હરમાનને તેલ નખાવેલું, તે ફલાણું તો નેસેસરી ને ચલાણું તો કમપલસરી કરી ખાંડી બંધ ખતારો ભરાય એટલો સ્ટોક ખાલી કર્યો. કંઈક પાંચેક ફૂડી ટાઈઝ ને સાકસ, બે એક હંદરવેટ સદરા લેગા. દળનેક સુટો, એક પેટી ભરાય એટલાં સ્વેટરો, સ્ટાઈલીશ તેવાજ રેશીંગગાઉનો, સ્લીપીંગ સુટો, ઓવરકોટો મળી, રૂપીઆ બારસો ચઉદસોના બતાસા થઈ મીયા. કંઈ કમરખ જેવા કમરજીઓ કહે જે, તાંલ તો ગ્રંથ કલરની કાશીન માંદે અલીથીજ સાંધેલીની ચામડી જેવા રંગનાજ સુટ લીધેલા સારા. કેટલાક બંદોખીલસ બદમનુંજીઓ વરી ધનજી બીમાની બહારમાં મીસોટી વખડે કે. બા તાંલ તો બોલર હેટજ પ્રીસકાઈય પ્રાંચલી, બાપ્ટી જે સાદરાંની તોપસ તો ઓપશનલ ! કંઈ બોણાશોની ભરતીમાં ફેરા ખાંતાં ખીચારાં, ઘોસાં હગરાંઓ

(સહિને ઘેરે અખખઈ થઇને રહ્યાં) તે પોતાનું આપીયમ આપે કે, બાવા પાંચેક દળન બંદુસ, લાલા બનશીને તાંલથી લેજેજે મરી જઈ! તાંલ તો આંગપરથી બધો બરફ બંધ જાય. વળી કેટલાક સુખલા જામાશે એમજ એરોપ્લેન ઉડારેકે, “તાંલ તો રતના દરજીને હાથે સીવેલો તેલકાટ તો જોઈએ, ને બાઈ, ફેસથી જોઈએ.” આવી રીતે બધાંને રાજી રાખતાં ચામડાંની ગરદન પર સાલીટ તેલ ને કેળનું પાતડુંથી મુકવું પડ્યું. પણ આ પાનખર રતુ સમ ખરી પડતી સચ્ચાઈમાં કેટલું પોકળપણું હતું તેની કસોટી કરવી હોય તો, ખોટપર દરીદામ પડેલા પેલી ગોરી ચામડીનાં ગુસ્તાદજી ગોરીમારો, જેઓ વચ્ચે એકલો અટુલો ને નસીબનો લીલો તમારો સેવકજ ઈન્ડિયન હતો તેઓનો, દ્રેસલેસ ગેટઅપ તપાસો ને શીખો કે, આજકાલના આએ સકરકટી સીલોનીયાઓ, જેઓ વીલાયતની મુસાફરીએ આંટો મારવા નીકળે છે તેઓ, ચાર પંચે વીશ ને આંકે ઉઠે અઢાવીશ તો ગણતાં દોસા થયા, પણ મોટાં મોટાં પુછડાંઓ લાવી, ફેંકા ફેંકીના પમરાટમાં બીજાની સુધ્ધી બુધ્ધીબી, બ્યાનની પીછછીથી એવી રીતે તો વાહીતવોશ કરી નાખે છે કે, અહીંનો બીચારો કાઈ ઓળ્યો દોળ્યો, જેને વીલાટ કેઈ પાંજરાપોળમાંથી છુટેલું જાનવર છે તેનોબી ભાસ નથી, તે સહેજમાં આ મદારીઓને હાથ રમી જાય !

પણ જો તમે વીલાયતની મટોરીનો શોરમ લેવાની આરંભુ રાખતા હોવ, ને ટુંક ખરચમાં ટીપ ટાપ બની દનીને “હમબી નવાબ લઈયકે” ના આદરમાન સાથે લંડનની રંગબુમીપર બીરાજવા માંગતા હોવ તો, નીચલી બીના તમારી ૧૯૧૭ની ડાઝેરીમાં જરાબી સંદેહ વગર આજેજ તપકાવી લેઓ, અને સો તચના સુન્નાતી આ તમારી ટુંકી નોટ તમેને વ્યાજ સીકકે વસુલ કરી આપશે. યસ, બાઈ એમ સ્થોર.—

શું શું લેશો!
ને શું શું નહિ!!

ત્યારે ટેક નોટ! બે ફાંકડી હાથમાં ઉંચકી શકાય એવી
ગ્લેડસ્ટન બેગ બસ થશે. જે ટ્રન્ક લેવાનો કસદ કરશો, ને
કદાચ હાથના હાડકાં તમારા કમતરીન માફક સેગટાની શીંગ
જેવાં પાટલાં હશે, તો ટ્રન્ક ઉંચકતાં હાડકું તોડી સખસ્ટીટયુટમાં
બકરાંનો ટાંટયો ભાડે લેવા કાંલ જશો! બેગથી એવી સાઇઝની
ને એટલી લાઇટ લેશો કે તમારી ગરજ સાડે! સખમ કે હાલ
વખત લડાઇનો છે. કદાચને પોરટર મળ્યો નહિ મળ્યો એ નક્કી
કહેવાઇ શકાય નહિ. સાથે એક ફેક્સ પેટન્ટની તડકાં તેમજ
વરસાદમાં એક સરખી રીને વપડાય એવી એક જતરી, એક
સારી વોર્ટીંગ સ્ટીક, ને મગ્ગલનો જાડો ત્યાંની સાખત થંડોને
જવાબ આપી શકે એવો, ચેશનરશીટ્સ ડ્રાઇની જગ્યા ધીધેલી
વાજખી ગણાશે. હવે બેગમાં શું શું લેશો ને જાણવું જરૂરનું છે.
જે છ મહીનાથી વરસ દીવસ ગાળી નાખવું હોય તો, ૮ સદરા
બસ થશે. બોટપર ઝાઝા બદલવાની જરૂર રહેશે નહિ, અનં
વળી જ્યાં જશે ત્યાં હાથમાંને સાથમાંધોઈ આપશે. જે ડીસેમ-
બરથી ફેબ્રુઆરીની સીઝન પસંદ કરશો તો, આંદ દીવસેથી
કપડાં ઉતારવાનો વારો નહિ આવશે. પણ એપરેલથી આગસ્ટ
વચ્ચે જવાની તમારી પસંદગી ઉતરી તો, પછી રેડસી માતા
જરાક પોતાનું ભાખરા કરકરીયાનું ખમીર દેખાડશે. પણ તે
વખતેથી સદરા રોજ બદલવાની જરૂર નથી. બે ત્રણ દીવસે
સમજ્યા. જે તમારા પોતીકા અનુભવપરથી તમે જેટલું શકશો.
પાછું વોર્શીંગ કંપનીના હાલમાં લડાઇના વખતમાં એટલા તો
ડર વધી ગયા છે, ને વળી માણસોની એટલી તો આપદા છે કે,
આજે કપડાં આપશો તો નક્કી સાત દીવસેથી પાછાં ફરે તો
વડવાઓના પુત્ર! ત્યારે સદરાનું તો એટલું થયું હવે. પણ બીજા
તીજનું કેમ! બીજા તીજમાં નીચલી ચીજને બસ થશે. જે
છએક મહીના રહેવાના હોય તો, ચાર ફલેનલ શટ, બે સુતરાઉ
શટ, બે દળન ઝમાલ, બે થી ત્રણ કાળા તાઇજ, બે કાળાં

શોભીતાં બો, દબ્બનેક કોલર (જોધએ તો હાડને જોધએ તો સોફ્ટ લેવો તેની ચીંતા નહિ) બે સુતરાઉ ને બે ગરમ સ્લીપીંગ સુટો, એક ડરેસીંગ ગાઉન, ત્રણ સુતરાઉ સફેદ પાટલુન, બે સફેદ લાઇટ કોટો, એક કાલો ને એક ગ્રે-ફ્લેનલનો સુટ, અરધો દબ્બન સાકસ, એક સારા માહેલી ફેલ્ટહેટ, ને એક કાળાં બુટની બોડી, પુરતું છે. ટોઇલેટમાં દાંતનું મંજન. દુધ બ્રશ, હેર બ્રશ, નીખ્યો, આંગે ચોરવાનો ખીસો, બે સેન્ટ અત્તરનો શોખ હોય તો એક નાની પરફ્યુમની શીશી, પીયર્સ સાપના શોખીન હોય તો પીયર્સ સાપનો બાકસ, એક દુવાલ, બે નેપકીન, થોડાંક લખવાના કાગળ એનવેલોપ, બે નોવેલના શોખીન હોય તો બે ચાર નોવેલ, એક નાનું ખડતલ નીકલનું રીસ્ટ વોચ, ને બેઝબોને ધપધપીઆમાં મુછના આંકરા દર્ધ ફરવાના હોય તો, તમારા નામના કાર્ડો સાથનો કાર્ડ કેસ. પુશકળ થયું! બંદુસ ટકીયા તો, બોટમાં ને ટરેનમાં બંને ઠેકાણે મલશે, એટલે હેરત ઉપાડી લેવાની જરૂર નથી. પણ ખુદ લંડનમાં તમોને તમારા ટેસ્ટની, સારી કોલીટીની, મનપસંદ, ને વરી સસતી ને સીગનપોરની જતરા એવી ફાંકડી તો બ્લેનકેટ મળી શકશે કે, બે કોર્ષ એકાદ પોરીનો દોળો ખોખાચો કેની તો, બંદુસના ઓઠા હેઠળ તમારીપર જનપ્રાણ આપશે. જોધએ તો અખતરો અજમાવી જોજો, પણ પહેલાં જરા વીમા કંપનીના એજન્ટની મુલાકાત લેશો તો હીક. દુકમાં મારી સલાહ એ છે કે, તાંદ અપબ્જેગી ચીજ ધીરે સાંસતે લેશો તો કાંદ નાહસી જવાનું છે! જગેજગ ને ઠારેઠાર દુકાનો છે. સાથે પેલા ‘ ખોરીયાં ચારસા ’ યા “ ચીનાઇ ગાજની સાડી આવી છે ” જેવા ફેરયાઓ આગળ જુમ પાડતા ચાલે, ને પાછળ કુલી ખાર મણનો બોજો ઉચકી બળદીયા સમ ધસડાય તેમ, ગ્રેટબીટનમાં ગાંસડો ધસડવાની વધી રાખશે તો પોરીઓને હાથે તુંપાર્ષ પીઆઇને પુરાબી થર્ષ જશે! અગર બે તમોને કોઇબી એવા હાસમજી કાસમજીઓ હુલકાવે કે, “ આ મું’અધથીજ તનજોઇ

ને તાસા સીલકના તોકા ધસડો, ને લંડન જઈને નહિ ખપ લાગે
તો સેલ કરજો," તો મારી તો ફરી ફરીને એજ એવાધસ છે કે
બીલકુલ કાને હાથ દેજો. પછી તો તમે સાહેબ મુખત્તાર છો!
ખીસામાં ચાનજીલધઓ ખુબ જોર કરતા હોય, અને તમારા જેવા
પોઆ પચ પપાંઉ જેવા "અંતકરણથી કદાચ નહિ જાળવી
શકાય તો, આએ કમીની કલમ સાથ બેલાશક પત્રવેલવાર કરજો,
ને રાતે જે બસારત થશે તેનો, સવારે તમેને રોક ને થોક
જેવો જવાબ આપી દેવશ કે, "આ આએ પનીર ખાંડ છે ને
આએ મોડું કહેતી છ કે."

ફેશનયા માટે
અગત્યનું!

હીરો લેઓ તો એજ વગરનો આપી પુરૂ દામ,
પુછ આપે પણ સુજ નહિ આપે તે વેપારી નામ,

(શ્રીરોઝગર વાળી)

કેટલાક સાહેબોનું એવું માનવું છે કે ત્યાં બધા બાલરવેટ પહેરના
હોય તો. આપરેથી તેમજ કરવું. જે કાદ બીડીથી ફૂકતો હોય તો,
આપરેથી અરધા ફૂટનો જુટારો મોઢમાં ઘાડી ધુમાડો કાઢવો. કેટલાક
દોઢ ચતુર બાપો પોતીકા દીકરાઓને આવી રીતનું ન જાણતું
હિતેજન આપે છે, ને વીલાયતમાં જેમ બીજાઓ સાથે તેમ તાંલ
ની ફેશન મુજબ ચાલવાને, પોતાના પોરવાનેથી લીફટ આપે
છે, જે લીફટથી કામની ઉધરતી બોલાવનું બધારણ. કેવાં
ધોરણપર રગાદ કામમાં સડો પાડે છે તે ખાછળથી આપણે
જોઈશ. માટે એ મારા હમદીનો, કાદની નહિ તો ફૂટ દુનિયાને
શરમ કાજ, તમારી કામનું હીત હદે જાળવજો. જલે પદમ
પક્ષીપર સદાની મેચીસ મુકજો, પણ જ્યાં સંપત્તી પાલ બધાની
હોય ત્યાં તમારી કાદથી ચની લેજો. અનરે દરતુર દીનવારના
દાનાઈ બર્યાં સખુનાં બાપી રાખવા વાળજી જાણશે કે, "એટલ
નાજ આપાનું જેમ થાનું આપું, તેમજ તાંડીથી થાવા દેજો. મનજી

નીથીઝ મરઝે, ગવશનીથીઝ ગરઝઝે ને કુનશનીનાજ કાય' કરઝે". ફરોક કોટ ને ચીમની તોપ તોપીની ખાસ કંઈ અગત નથી, પણ જો તમે વળી એ. બી. સી થી ઝેડ સુધીની ડીઝી, ડીકસનરીના સઉથી મોટા બેલ આલફાએટના જ્ઞાન વગર ધરાવતા હોવ, વળી ખાનસાહેબ ને ગોરસાહેબ જાતે, એટલે ધુલ વગરનું માન પાન તમારે પદસે તમેનેજ વેતરનાર, કોઈ થોનસન જોનશનને હાથ મેળવવાની વકી રાખતા હોવ તો, પછી પેલો કહેવાતો, ફરોક કોટ ને ચીમની હેટ ત્યાંથી ખરીદી લેવા વગર છુટકો નથી. જો કે આ તમારા હકીરફકીરને તો ઘણાક મોટા ડીનરો પર ઇજનો થયાં હતાં, પણ અત્યાર સુધીમાં ડીનર જેકેટ સીવાય ફરોક કોટનો ઝાંખો પદછાયોબી મગજના મેજીકલેનતને મારો નઝરપર નાખ્યો ન હતો. વાત કંઈ છે! વળી કેટલાક સાહેબોનું એવું સંજેશન છે કે, ફાલ્સ ક્રન્ટ ને કફ લીધાથી શર્ટ ઓછાં બદલવાં પડે છે, પણ તે સાહેબોના મત સાથે હું મળતો થતો નથી. ફાલ્સ ક્રન્ટને કફ ફક્ત મજુર વર્ગ માટેજ છે, અને જ્યારે તમે વળી ચાર પાંચ આંગળપર મટોકું વાળવા ત્યાંવેર સીધારો તો, સો ખરચીને સવાયાંની વાન કરી, અગલી હેલ જેવા દેખાઈ તમારી ઇજજત ચના મમરાની કાની વેરી આવશે, કે જરા સોસાયટીમાંથી ઓઘાસો મોઘાસો? હું એમ નથી કહેતો કે બસ હઝારો રૂપીયા શર્ટ પરજ ખર્ચો; પણ માફ કહેવું એવું છે કે, એવામાં ખરચો કે જે ગવાય, ને પાછા મુંબઈમાંથી કામ આવે. આ બાબતપર મેં ત્યાનાં ઘણાક સારા યુરોપીયન પ્રોફેસરોનો અભીપ્રાય લીધો હતો, ને તેઓનીથી એવી માન્યતા છે કે, ક્રન્ટ ને કફનો તો ખાલી ઉકલેલા બેજનો ધખારો છે. જો ખાતરી કરવી હોય તો મુંબઈમાંજ લેડલો, ઇવાન્સ, ફરેડુન, ચાંદાભાઈ, કે બીજી કોઈની ફર્મમાં જઈ ખપ્પર કાઢજો, ને તેઓના જવાબો તમારી ડાયરીમાં તપકાવી લેજો. વળી કેટલાક સાહેબોને મુંબઈના ફાશીનના રતના કોરજીને હાથના સીવેલાં કપડાં માટે

કહેવાતા ફાલ્સ
ક્રન્ટ !!

જરાક “સુધની માયનું પેટ બજે” તે મકુજે સુધ છે. કહેજે ફરેદુનને ચાંદાભાઈના કટ તો સાંધરા અઢીસો જેવા. અલખતાં આએ “હુંડરેડ હોલ્સ ને ટુ હુંડરેડ એન્ડ શીફ્ટી કટ” માટે કોઈનુંબી ધ્યાન ખેંચાવાનું નથી, છતાંબી તાંહથી સારા કટ ને સ્ટાઇલનો એક સુટ લીધો હોશે તો, મુંબઈના લીધેલા ત્રણને જવાબ દેશે, એમ હું એરંટી આપુછું. મુંબઈ તે મુંબઈજ, ને વીલાટ તે વીલાયતજ જો! પણ તમોબી શું કરશો જો, ‘કટ’ બોલજ અંગ્રેજી છેની! પણ આવો શોખ કાંઈ મોઢેમોઢેજ પુરો પડે છે કે! એ તો વીલાયત ગયા તો પાંચ એમ કે, પંદર એમની આવણુ જવણુ થવીજ જોઈયે. પણ વરી કોઈ મખમલી મુરંબી ઓના મગજમાં રેશમી કીડો અવરી આવતાંજ સવાલ કરશે કે શીરોઝગરને કાંઈ ખાડો ખખોચ્યું નડે છે કે નહિ! કહેજે “કહેરે મોઢાં તને શું લાવે,” તેમ લાંબી લાંબી ખરચની ટીપો શાની બતાવે છે? એક તો લડાઈના વખતમાંલાવેકીયા કાહનજીને તાંહથી! વાહ, રાજ બોલ્યા ને દહાડી હાલી! કીંગ સ્પોક એન્ડ બીઅર્ડ બાઉડ! પણ હું એમ કહું જે લાલ મરચાં જેવા અમદા તીખખા શાના થાઓછ! વીલાયત કંઈ ઘડી ઘડીને તેબી બધાઓથીજ જવાયછ શું! જેના બાપદાદાઓએ ચોરીયાસી અવતાર ફરીને છેવટે આદમ અવતાર લીધેલો, તેનાંજ એતો કામ જો! ત્યારે મકુજે એ સુખદુખના ખણખણતા શહેનશાહને સર અવસરે સાચવેલા હોય તો આએ ઘડીએ કામ આવે કેની! એટલેબ્રીટનમાં રહેવું તે કાંઈ મોટો રજવાડો પાલવા જેવું નથી. જો મહીને દીવસે ૨૦ પાઉંડ યાને ૩૦૦ રૂપીયા ખરચશો તો શેલ્યાની માફક મોજમજલ કરી શકસો; તેમાં નાટક સીનેમાં, હોટેલ, અને બીજી મોજશોખ બધું સમાઈ ગયું! પણ જો ભપકાદાર એરીસટોક્રેટીક હોટેલમાં રહેવાનો ઇરાદો લશે, રોજની ટેક્સી કુદાવાનોજ આછડીયા મગજમાં રમતો હોશે, નાટકને સીનેમાંમાં રોજ એરકેસ્ટ્રામાંજ જગા રીઝર્વ કરવાનો કસદ

૭૬મીના મોટા
ખડસા પડસા

કરતા હશે, તો તો પછી હઝાર રૂપિયાથી પાનને ચુનો લગાડો એટલામાં ચટણી થઇ જશે. પણ ડીસંટ બોરડીંગ હાઉસમાં, ડીસંટ ફેમીલીમાં, ધરધતું સુખ સગવડ ને મનપસંદ દીશીશો, હોટેલને તકકર મારે એવી જોઈતી હોય તો, મારી માફક ત્રણ પાઉંડ વીકના આપી કોઇથી સારી ફેમીલી શોધી કહાડજો. બનતાં સુધી ખરચની કરકસર કરી ટેકશીનું કામ પડે ત્યાં મોટરબસ અથવા ટ્યુબ ટ્રેનનો આંખ વીચીને ઉપયોગ કરજો, વળી જ્યાં તમારા થાંભલા જેવા પગનો ઉપયોગ થઇ શકતો હોય ત્યાં, એજ વગર પછડાંની ગાડીએ કામ લેજો, અને તમને દોરીયાના ટાકાપર સાકરના શીરાની સહી વટી લખી આપુ છું કે, “ઓ પ્રીય બંધુઓ, તમે મુંબઇ કરતાં દશગણી સરસરીતે રહી શકશો.” જો કે વખત લગાઇતો છે. આખા એટબીટનમાં તેના છાંટા ઉડ્યા છે, મોઢવારી માતાનું રાજ શરૂ થયું છે, ખાવા પીવાના ધણીક જગ્યાએ વાખા છે, એકનું દશગણું દામ આપતાંથી કોડી ભરીને સુખના ચોખ્ખા માંગો તો મળી શકતા નથી, છતાંથી રૂપિયા ૩૦૦) દર માસે ધણાજ થયા. પણ ટેક નોટ, આએ તો લગાઇના વખતના ગીતો ગાંઉધું, કદાચ સુલેહના વખતમાં જશે તો, એથી અરધી રકમમાં બી રહી શકે એ બનવા જોગ છે. આ પ્રમાણે જેટલા મહીના રહેવું હોય તે હીસાએ, ખરચ ગણી કાઢી તેટલી રકમની ગોઠવણ કરવી. પણ છેક લંડન સુધી જશે તો, સગા વાહલાંઓ, દોસ્ત આસનાઓ માટે પાંચ પચ્ચીસ કવરા કરી કંઇ યાદગારીની મનપસંદ ચીજોથી લેશો કેની? માટે માફ કહેવું એમ છે કે, સાથે પચાસ સો પાઉંડ જનસ્તીજ હોરી લેજો.

કુકની સરકયુલર નોટ.

ધણા કામના છે. બનતાં સુધી કુક એન્ડ સન્સની પાંચ પાઉંડની સરકયુલર નોટોમાં રોકેલા સારા; સખખ કે કુકની આખા યુરોપમાં આંત જામરી ને બહોલી છે, વળી જ્યાં જાએ ત્યાં એ નોટો ચાલે છે, અને દાખે દાથથી કોઇ ભુલા ચુકાનો માઆપ કરી જાય. તોએ તમારી બનામન સલામત છે. સખખ તમારી

‘રપેસીમેન સીગનેચર’ યાને તમારા પોતીકા દસકતમાં તમારી નમુના દાખલ તેઓ સહી લેછે, જે સહી તમેને આપેલી ઓલખાણ પત્ર ધરાવતી ચોપડીમાં તેઓની હાજરીમાં તમે મુકા છો, અને પાછી તેવીજ એ ત્રણ તમારા નામની સહી અરજ ફોરમપરથી તમે આપો છો, અને આ સહી મુજબ તેઓ જ્યારે તમે નોટ વટાવા જાઓ ત્યારે, નોટની સહી તપાસીલેવામાં ચોક્કસ રહે છે, અને વાંધો પડતાં પુષ્કલ બારીકીથી કેડ બચર કાઢી પધસા આપે છે. હમેશાં આએ નમુનાની સાહીવાળી ચોપડી, અને સરકયુલર નોટ બુક બન્ને સાથે ન રાખતાં જુદા જુદા અંદરના ખીસામાં સાચવેલી દાહપણુભર્યું ગણાશે. પણ ઉપલી સરકયુલર નોટમાંજ બધા પધસા રોકવા કરતાં, જે આંહીની બેંકની ક્યાંય લંડનમાં હોય તેપર, ડરાફ્ટ લીધેલા હું વધુ પસંદ કરીશ. જેમ બને તેમ માફ કહેવું એમ છે કે, સગવડ ભરી રીતમાં બેઠતા આ જીંદગીના શાહને સાચવી લેવા વાજબી ને કાયદાસર છે. સજ્જ એ વગર, તમારેથી પાણીનો જોટ નથી પીવાવાનો! નરમ બીજનાપર તમારી મરોદાર ગરદન રાહતની નીંદ મેળવી શકનાર નથી. તમારું સુંદર સરોવર જેવું શરીર પોતાનો મુનેરી રંગ ટેકવી શકનાર નથી. એતો

પૈસો સુખ કરાર છે, પૈસો મેળવે નામ
નીર્ધન હાથ રૂપો ઉડે તો, નીર્ધન મેળવે રામ,
પાણી બોલે મુખ થકી, જમીન છેડો ક્યાં;
પૈસો બોલે મુખ થકી, મુજને તેડો ક્યાં;

(શીરોઝગર વાણી)

ત્યારે પહેરવેશ ને તેનો ખેદ કરનાર પૈસાપર પુરતું
ત્રિવેચન કરવા બાદ આપણે ગુફનનું દાડખાનું બોલીએ, નહિ તો
કોઈ કહેશે કે આ બધું દાઉસન જાઉસન લીધું પણ ચવેણું કેમ

મજાસ મદીલો
શુ લેશે !

વીસરી ગયા! અલખતાં પારસી, હીંદુ, મુસલમાન, દરેકને ચવેલું ને મોહસવાદીયું તો જોઈએ જોઈએ. લાંડનમાં કાંઈ હરી વીકલના શેવગાંડીયા, ને શમસુદીન કમરૂદીનના પમરતા બનાના હલવા મળવાના નથી. વળી જોઈએ ઘેરની સ્વાદદાર, એક માધલ દુર રાંધણી હોય તોય તોની સોરમ નાંકનો દાંડો તોડી નાખે એવી, ઘીની ગગરતી ડીશીસો ખાધને હાડકામાં પચાવેલી હોય તેઓને, સ્ટીમરનું શીકકુ ફચ બાફેલું, અને કંઈક વરસોનું તીનમાં ભરેલું ખાણું, ગળે ઉતરવાનું નથી. કાંઈ પેલા સાવલા ગોસવાલાને તાંહના તાળ ગોસમાંથી બનાવેલાં નાન કવાબ, ને કાંઈ આએ ગોવેગરી ફરીના શાખા જેવું ખાઈ અગર બીફ! માટે મારા મહેરબાનો પહેલેથી જ તમારા કાણાં ખોલીને કહું છ કે, અહીંથી તેવો જ ફરમામ્મ ને ભારોભાર એસંસથી મધમધતો લીલો સુકકો હલવો, તથા જે બની શકે તો થોડો સ્ટીમરમાં ચાલે એટલો, એક નાની બરણી ભરીને રશતમપાક ખરેજ બહુ જ કીમતી વસાણું થઈ પડશે! ખાણાપર ફાંકડી ઈંડીયન ચટણી તો છેજ છે, એટલે અહીંથી અચાર મુરચો ભરી લેવાની જરૂર નથી. ઉપલી ચીજો જ્યારે પેટમાંનો ગળખ જરપચ થઇ જાય તાહરે બેદાણા મોહ મટમટવા માટે ઉત્તમ ગણાશે, પણ એમ કરતાં, મોટી ચોખાની કોઠી ભરીને રશતમ પાક, ને કેરોસીન તેલનો દબ્બો ભરીને હલવો લેતા ના, નહિ તો “પુન કરતાં પરલોક ગયો” તેવો સોદ્દો નહિ થાય! માઈડ યુ!!

હવે ઉપડવાની જાટી!

ચાઆલો હવે આપરે આપરા બેલાડ પીઅરથી ખીટન તરફ આવવા, મોદીખાનાના બંદરની પેલી થંડી છાપડી શોધીએ. બરાબર, એમાં આમ બાબદ છે ના! આમ રાય રચીલું રચતાં ને મુસાફરી પુરચણ એકકું કરતાં, જન્યુવારી એબી પોતાની કોડ મરડી, ને સગનવંતો ફેબ્રુઆરીબી આવી લાગ્યો. જેમ જેમ દીવસ નજદીક આવે, તેમ તેમ હોશ

તમેબી અમલ
કરજો હા!

મલતીપલાઈ બાઈ શીઅર ગીવસ ધી પ્રોડકટ પગના ટાંટયા
ગેરયાદાસ, જેવો આપરો અવતાર થવા લાગો. ઉંઘ કહેજો
આવું નહિ, ને ભુખ કહેજો જાઉં નહિ, આમ કરતાં તા. ૨૧ મી
ની સવાર પડી. સહવારના પોરમાંજ ચોક ચાંદન ને તોરણના
સગનથી ઘેર વાજી ગાજી રહ્યું. “પોરીયાંઓરે, વેકારે, અંદર
પર જવાના કોણુ છેઓરે” નો મેસેજ ધરના હાકિમ તરફથી
સવને મળ્યો. માએજીએ “મારો પહેલ વહેલો દીકરો મરું
વેલાટ જાય” કરી ધાન દાળ, રામસનો પાટીયો, સેવ, દહી, કેરાં,
ખાન, વગેરેથી લચલચતું સધરાણું તૈયાર કરાવ્યું, અને ઘેર
રંગરાગથી હલીમળી રહ્યું. સવારના આંદથી અગ્યાર વાગ્યા તક
હાર તોરાની હાર લાગી. અંદરપર આસરે પચાસેક હાર તોરાના
દગથી બેલાડ' પીઅરનો કીનારો મધમધી રહ્યો. જે મહેરઆ-
નોએ આ નાકેશ કલમકશને વીદાયગીરીનું માન આપવા અંદર
પર હાજરી આપી હતી તેઓની ચશમમાંથી, તથા જે જે ગોરા
સાહેબો ને કામચલાઉ આશીસરો, જેઓની આખી પલ્લનણ
વચ્ચે આ કમતરીન એકલોજ હતો તેમના દીમાગમાંથી
ઉપલો દેખાવ કાઠી કાલે વીસરાશે નહિ!

મેદીકલ
ઇનસપેક્શન

આખરે ચારખી થયા ને મેદીકલ ઇનસપેક્શન શરૂ થયું.
માન, પીતા, ભાઈ, બહેનો, સગાં વહાલાં, દોસ્ત આસનાવ વગેરે
સર્વ કુટુંબીઓના મંડળને ગુડઆઇ કરી, નાનકડી દયાની ઝૂપડી
ને દરવાજે દયાના દાસના કોલ માટે આતુર જીવે ઉભા, એટલા
માં આપરી વારી આવતાં આપરે તો ધીરેથી અંદર પગલાં
લંબાવ્યાં, ને નાડીવધ્દિ જેમ હાથનો પોંદચો ચાંપી ધોલી
નસની અરધા આંગળની પાછપિમાંથી લોલીનું વહેવું તપાસી
જોય તેમ, મોટા દાકતર સાહેબે અવળે હાથે નાડ તપાસી
આંગલી ઉચકી કે, ‘ઓલ રાઈટ’ એટલે આપરે સીધા ટીકાટ
લઈ ઓરડી છોડી ગયા, ને, પોલીસ પહેલનવાનને ઉપલી ટીકાટ

આપી પી. એન્ડ ઓ કુંપનીની ખાસ તેનડરમાં ધીરેરહીને ઘેર કીધું.

લગેજ

હવે ‘લગેજ’ માટે બે બેલ છેવટના અતરે તપકાવી લઇશું. જે તમારો સામાન ઘણો હોય, યાને વેલાટ જઈને ઘેરઆરજ વસાવાના હોય, તો પછી તમારા લગેજને સવારના પોહરમાં બંદરપર મોકલી દેજો, અને કસતમના આદમીઓ તેનો બરાબર વજન કરી, જેટલો સ્ટીમર કુંપની તમારી ટીકીટમાં ‘અલવ’ કરે, તેટલો વજન બાદ કરી, તે ઉપરાંતના વજનનો ચાર્જ તમારી પર કરશે, અને બીલ ચુકવી કસતમના માણસોને સામાન સોંપ્યો કે પછી હલકા ધુક જેવા તમે તમારે ચાલ્યા જજો. જે વળી દશબાર પાઉંડ હશે તો કદાચ એકાદ કસતમના કાલસા ઓશીસરની હથેલી ચાંપવાથી, ‘પાસ’ બી થઈ જશે; પણ વધુ હશે તો અરરાક કડાકુત તો છેજ તો! બનતાં સુધી જગાતની ચીજો બોટમાં ખુદાકાજ લેના ના, નહિ તો મારસેલ બંદર પર ફ્રેંચ ઓશીસર ને હાથ પસાર કરવી મુશકેલ પડશે. જે સહેજબી શક ગયો તો આખી પેટી બોલાવશે. માટે બહારગામ જઈ નાળીયેરી પુનમનો વરઘોરો કાઢશે માં. એકવાર સામાનનો કસતમના માણસોએ ચાર્જ લીધો કે પછી તમે તમારે નચીંત રહોની! બોટ પર જઓ ત્યારે કંપીનમાં તમારું રાચરચીલું ગોઠવીને તૈયાર મુકેલું તપાસી લેજો. આવી રીતે ટેનડરપર તમારા સેવકે જગ્યા લીધા બાદ, અરધા એક કલાકમા તો બંદરપર ઉભાં રહેલાં મહેરબાનો ના હુરેના પુકારો, રમાલોના વાવટા, તથા “પ્રેજન્ટ જરનીના” સગનવાંતા સામુનો સાથ, આ કુંપનીની નાબુક દુકતી છુમક છુમક કરતી કે હંકારી ગઈ, ને પાએક કલાકમાં તો પોતાના પેટાખાનામાંથી કાલસાનો હાથ સોસારો કાઢતી, પી. એન્ડ ઓ કુંપનીની નાનકડી મેલ બોટ, ‘નાએનઝા’ ના મુખારક દરશન કરાવ્યાં. ટેનડર બોટ પાસે આવી લાગતાં ધરાધર બધાઓએ

પાંજરેથી
પાપટલ રે
વાસીયા

૪-૩૦ કલાકે
નાએનઝાપર

અંદર જીપલાવવા શરૂ કીધું, ને “યોર કેબીન નંબર સર” ના મોલા ભયાં સવાલ સાથે સેકંડ સેલુન સ્ટુઅર્ડ સાહેબે આપરી કેબીનના ગોવાનીઝ સ્ટુઅર્ડને કેબીન બતલાવવા કહી.

“કેબીન”

ચાર હમારે
મહેલમાં
૬ મુખારક

આ તે તરતા મહેલની ટુટક બાબુની ત્રણ અર્થની સાંકડી પણ ફાંકડી કેબીન હતી. એક બાબુએ બે અર્થ એટલે બે બેડ, ને પોર્ટ હોલ બાબુએ એક અર્થ એટલે એક બેડ મળી, કુલે ત્રણની સગવડ હતી. અર્થોની ગોઠવણ એક પર એક એમ હતી, જ્યારે પોર્ટ હોલની બાબુમાં અલાહેદી એકજ અર્થ હતી, જે આપરી મનશની પ્રમાણે આપરે ફાલે આવી હતી. મારી સાથે મારા કેબીન ફ્રેન્ડ તરીકે, ભાયબલા પરના અલેક્ઝાન્ડર ટેરેસવાલા અમેરીકન ડાકતર બેન ડી. ડી. એસ. હતા હવે આપણે આ કોસમતને હીંદોલે લાડ લગવનાર કેબીનનો ફાદમાઠ નીલાળ્યે. દરેક અર્થ આગળ એક એક નાની બટી, અને સેનટરમાં મોટી એકમળી ચાર વીજલીની બટીઓ, ને વચ્ચે વચ્ચેમાં એક મોટો પંખો વીજલીકળાનો ઉત્તમ નમુનો નજરે પાડી, ઘડી ભરમાં દેવલોક થનારા આ રેશમી જીવડાને ટુંક સુદત માટે બહેલાવતો હતો. કેબીનની ભોંયપર, એક સુંદર લાલ ભરેલો ગલીચો બીજાવેલો હતો. ફાણખણે માનેકજી પીટીટની મીઝમાંથી તો ખાસ બહાર નહિ પડ્યો હોય! બાબુમાં એક નાનકડું પ્રીટીસ્ટુલ, ને બે મોટું ધોવાના બેસીનો સાથની આરસીવાલી સાઈડ કેબીનેટો ગોઠવેલી હતી. આ દરેક કેબીનેટ પર બે પાણીના ગલાસો ને એક દીકાનડર, પીવાના પાણીથી ભરી મુકી ઝાંટેલી હતી. બેસીનમાં થંડા પાણીના કાર્કનું શીટીંગ કીધેલું હોય છે, જેમાંથી મોટું હાથ ધોવા જેઠતું પાણી મેળવી શકશો. વરી બેસીનમાં બે સાથુના ગાળા પણ મુંકલા હોય છે, એટલે જેઠએ એટલો સાથુ વાપરો, કંપની માંડેતોજનર છે. જેઠએ તો મોટે ચોળો, યા જેઠએ તો બદામી હાલવા તરીકે આવો!

એક ખખેા કે ખીજો તૈયાર છેજ! આવી રીતે આ હમારો આલીંગલ ડ્રોઈંગ રૂમ, તેને બરનાજ ઉપલા આરડીસટીક ફરનીચરથી ઓરખી દીપી રહ્યો હતો. ખીજાના સાથે મેં કહ્યું તેમ, એક સફેદ પી. એન્ડ ઓ કંપનીના નામ સાથેના ગરમ અંદુસ, અને એક નરમ સુવાળો ટકીયો કંપની તરફથી વપરાસને કાજ મળે છે, તેમાં બ્લેનકેટ તો સમજ્યા, ફીક છે. મુસાફરીમાં હાડકાં પાસરાંને, અજમાના કે ખસખસના પોસના સેક કરતાં વધુ ગરમી આપી શકશે. પણ તે ગરીબ બચારો ટકીયો! જો તમારી પાનમેરી ઘેરમાં રેશમના ખીજાંની નરમ સુવાળી સેજ પર આરામ લેતી હોય તો, તમારે લાયક ઘેરથીજ આ આરામ સેજ સાથે લઈ લેશો કે પછી ખટપટજ નહિ. વળી લાથ મોટું નુબવા દરેક પેસેનજરને માટે એક તુવાલ ને એક નેપકીન તો છેજછે. જોખએ તો સાતવાર મોટું ધોવ કે રાતે બાર વાગે ઉડી દાનણ કરો, પણ રોજનો કારો કરરતો નેપકીન ને તુવાલ તો તમારે વારતે રીઝવડજ હોશે, એટલે આપણને તુવાલ ને નેપકીન સાથે લઈ જવાની ગરજજ શાની! સફાઈ સુધઘાઈ માટે પી. એન્ડ ઓ કંપની જેવી બીજી ડ્રોઈબી કંપની નથી. એની ઉત્તમ મેનેજમેંટ, ફાંકડી ટુટક પરની એરેંજમેંટ, વઢિ ઓસડ તૈયાર, ખાની પીની ચીકાર, તારે ખોટી શાની કહો નામદાર? પણ ખચરદાર, દરેક કેબીનના અર્થ પાસ એક એક કોલમેલ તો છે. જ્યારે જોધ્યે ત્યારે ખટન દાખો ને જે માંગો તે બેઠાં બેઠાં હાજર કરવા આ કંપનીનો બહોલો સ્ટાફ તમારી સેવામાં સફ સફારી ઉભોજ છે! વળી તમારાં કપડાં લટાં મુકવા સાફ ખુટીઓ બી અંદર જડેલી છે, જેથી જે રોજના પહેરવાના કપડાં હોય તે સહેલાઈથી તેપર ઓળવી શકો. કેબીનની અંદર તમારા સ્ટુઅર્ડના નામનો કાર્ડ પીન કીધેલો જોશે જે પરથી તેઓના નામ તમો બણી શકો. દરેક કેબીનની અંદર લાલ ને બ્લુ સાલીથી છાપેલી એક નાની નોટીસને

તમે હમેશાં જોશો, જે પર હમારા વાંચનાર મહેરબાનોનું ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યે છીએ, કે જે બરાબર સ્ટડી કર્યાથી, આ કંપનીના કરવેયા કારકુનોનો સહેજ ખ્યાલ આવશે.

NOTICE.

Information for Passengers.

અગત્યની
નોટીસ

The Commander will hold an inspection of the ship and cabins at 11 o'clock every morning, and the company will feel obliged if passengers will afford him every facility in carrying out this duty.

The commander will during his inspection and at all other times, give special attention to any complaints touching the comfort of passengers.

The following is an extract from the Book of regulations for the safe and efficient navigation of the company's steamships:—

“Passenger's amusements are to be cared for so far as may be necessary by the Purser's department, and the commander will ensure that this department shall have any necessary assistance from the chief officer's staff.

A deck steward is to be detailed to wait on passengers in respect to games and amuse-

-ments generally. He shall be distinguished in some way, so that passengers may communicate with him readily.

The company are not responsible for Baggage but insurance may be effected against loss or miscarriage on moderate terms at all the company's offices.

In this connection it is desirable that passengers should use every precaution in regard to money, jewellery, and valuables which may be handed to the purser or steward in charge for safe custody. Carefulness in this respect is especially required at the various ports when strangers come on board in considerable numbers.

On account of the number of thefts which have been reported as having taken place on board the company's steamers, the Directors, have been obliged to give orders to prevent the admission of all Pedlars or other Tradesmen on board their steamers, at intermediate ports, and they will feel greatly obliged if passengers will do their utmost to support them in giving effect to this order.

Baggage labelled "Wanted on voyage" can be obtained daily on application to the Cabin steward.

P. & O. S. N. Co.

By order.

નોટીસ

નોટીસનો
તરજુમા.

ઉતાડ્યો માટે અગત્યની ખબર.

વહાણનો કપતાન સાહેબ દરરોજ સવારે ૧૧ કલાકે વહાણ અને કેબીનની સાધારણ તપાસ લેશે અને કુંપનીના મુતવળીઓ માયાકુલ અરજ કરે છે કે દરેક ઉતાડ્યોએ મહેરબાની કરીને તેના કામમાં બનતી સવળતા કરી આપવી (એટલે કે કેબીનમાં તે વખતે રહેવું નહિ પણ ડેક પર જવું) આ આશીસર સાહેબ પોતાની તપાસ દરમ્યાન ઉતાડ્યોની સુખ સગવડ બાબેની કાંઈથી ફરીયાદ હશે તો તેપર પુરતું ધ્યાન આપી બનતું કરશે. કુંપનીના કાયદા કાનુનની ચોપડીમાંથી નીચલો સાર ઉતાડ્યોની જાણ માટે આપવામાં કુંપનીના મુતવળીઓ જરૂર જોય છે. "ઉતાડ્યોની રમત ગમતના સાંધણો બનતી જોગવઈએ કુંપની ની બોટના પરસર ખાતાં તરફથી પુરાં પાડવામાં આવશે અને કપતાન સાહેબ ખાતરી આપે છે કે ઉપલાં ખાતાંના આશીસરની ફોજ તરફથી વારે ઘડીએ જોઈતી મદદ મળી શકશે હુદક પરનો સ્ટુઅર્ડ ઉતાડ્યોની રમત ગમતની ગોઠવણ

ઉતાડ્યો જેમ ફરમાવે તેમ કરી આપશે, અને ઉતાડ્યોની સવળતા ખાતર તેને ચોક્કસ રીતે ઓળખાવામાં આવશે, જેથી જરૂર ની વખતે તેઓનું ધ્યાન તેની પર ખેંચાઈ શકે, અને જોઈતી જોઈવણ માટે બંદોબસ્ત થઈ શકે. ઉતાડ્યોના અસખ્યાલ માટે કોઈપણ રીતે કંપની જોખમદાર રહેશે નહિ, પણ કંપનીની આપ્રીસમાં ઉતાડ્યોની માલ મતાનો વીમો સહેલાઈથી ઉતારી શકાશે કે સરખવસરે તેઓને તેનો આસરો મલી શકે. અને આ બાબદમાં ઉતાડ્યો માટે જાણવું ખાસ અવશ્યનું ગણાશે કે, તેઓએ પોતાના ઘરેણાં ગાંઠણા વગેરે બરાબર રીતે સંભાળથી સાચવવાં, યાતોકે પરસરને અથવા તેમના કલાસના મુખી સ્ટુઅર્ડને ગણીને આપવાં. ખાસ કરીને ઉપલી ફીમતી અનામત ને એવે વખતે સાચવવાની અગત છે કે જ્યારે બોટ કોઈપણ બંદર પર આવી પુગે, ને કીનારાપરના પેલા ચીલ ઝપટીયા ‘સબ બંદરકા બેપારી’ વેચવાની જાણસો લઈને તણાઈ આવે ! બોટમાં થએલી આગળી કેટલીક ચોરીઓપર કંપનીના મુતવળી સાહેબોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું હતું, અને કંપનીના મુતવળીઓનું એવું માનવું છે કે. સમજી ઉતાડ્યો આ વેચાણ સાંટાણનો સોદો કરવા આવતા મવાલી વેચનારાઓને ઉત્તેજન ન આપતાં તેઓને અટકાવામાં કંપનીને મદદ કરશે. જે સામાન પર લેખલ ‘વોનટેડ ઓન વૉયજ’ એટલે મુસાફરી વખતે જોઈશે એવી લગાડી હોય તે કબીન સ્ટુઅર્ડને અરજ કર્યાથી રોજ સહવારે મળી શકશે.

કંપનીના હુકમથી

પી. એન્ડ ઓ કાં.

જરૂરી બેસ. પણ હજી તો નોટીસ પરનું વાદળ વીટે એટલાં તો ‘ટીરરીંગ ટીરરીંગ ટીરરીંગ’. એ વરી લશકરી લોદી કયાં વાગી ? પણ

એટલામાં મારા કેળીનના ગોડીયાએ મારી ભુલલાંજ કે, “બા
વેકા એ તો દ્રેશ કરવાનો, ઘંટ થયો. અરે તારો દાદો મરે તારો!
કેઠો દ્રેશ કરવાનોબી ઘંટ ખરો કે! ઘેરમાં સદરા લેગાના કુલ
યુનીફોર્મમાં બેસતાતા તારેબી મારો બોય ચમચ ચીપ્યો અફા
લજીક કરીને એમતો ધ્યાન ખેંચતો તો ખરો! વાજબી છે.
ચટ ને પટ ઉડીને બેસીનની ચાંપ દાબી કે દાબડામાંની આએ
દાકણ “બેસીન” બહાર આવી, ને જેમ મરઘી પોતાની ડોક કેમ
પાણી પીવા અંદર દુબાવે તેમ આપરે આપરી ડોકબી પાણીથી
ભરેલી બેસીનમાં ખોસી, ને વધુ ગોરા દેખાવા એકને બદલે
પાંચ પાંચ જાતના સાબુએ દજનેક વખત મોઢું ઘોયું. પીયસ^૨
સોપ ને કયુતીકારા સોપ ને ચારડલી સોપની એક પછી એક
આવણુ જાવણુ શરૂ થઈ. અંતે અખતરો ફતેહમંદ નીવડ્યો, ને
પાંચ ત્રતીઆંકિશ ગોરા બન્યા ખરા, પણ ભઈ મારા એ ગોરા
બનવાનો નુસખો નોંધી રાખજો કે, જો તમારી કેળીનમાં કોઈ
ગોરી ચામડીનું ખોરીયું હોય તો બેલ થવાની અરઘો કલાક
આગમચથીજ કેળીનમાં ભરાઈ ફેશ કરવા મંડી જજો, નહિ તો
બેંસનું પુછજે જો અંદર ચીટકશે કેની તો નખખોદાબાદ નો
સોદો! ટરીમ ટરાક થઈને મુજપર વળળાયો દઉં તેટલાં તો
પાછુ ટરીરીંગ ટરીરીંગ ટરીરીંગ! ચાઆલો ગજખ પુરવાની
તઈયારી થઈ અને બધાંઓ પુકે આપરેબી ડાઇનીંગ સેલુનમાં
ઘસડાયા. આ ડાઇનીંગ સેલુન તે સ્ટીમરના ‘કમપેનીઅન’
યાઆને બેસવા ઉડવાના હોલના જેવોજ મોટો હતો. વચ્ચે
વચમાં પ્યાનો, આજુબાજુ હારેદોર તેબલો ને ખુરશીઓ, અને
સુશોભીત સીલીંગ પર પરોણાઓને રીઝવવા ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ ને
વીજલીનાં પંખાઓ. હમેશ મુજબના આપરા દમામ સાથ
સેકંડ સેલુન સ્ટુઅર્ડને પુછી આપરી ખુરશી લીધી, અને આ
ભલા ભાઈએ મેં જે કહી તે ખુરશી મારસેલ્સને કીનારે જ્યાં
સુધી ઉતર્યે ત્યાં સુધી રીઝવડજ રાખવા ખુશી જણાવી. અંગ્રેજી

ડાઇનીંગ સેલુન

એટીકેટના કાયદા મુજબ જ્યાં પહેલે દીવસે બેસો ત્યાંજ પખવાડીયું પુરું કરવાનું, ઘડી ઘડી ખુરશી બદલવી એ ખીલાફે એટીકેટ! “ગુડ ઇવનીંગ” ની સાહેબ સલામની તપલી ઝાડ્યા બાદ નેપકીનના છેડાઓ વેસ્ટમાં ખોસવાનું ખાટું ઉધડ્યું. કોઇ ખાલી પગ પરજ નેપકીન પાંથરી લાકુભટની કાણી તઇયાર થઇ જાય તો કોઈ “અકરી કટનો ચનો વાગે ઘણો” તેમ પોતાની ફાશીનની શીશયારીનુંજ દોહડું દોહવે. અને આવી રીતે એટીકેટ બાબ પહેલા દીખાવ દુસરાનું ઝઝકલું પડ્યું! કોણ જાણે વીસ દીવસ કેમ જશે તેનો ધસકો પડેજ. તેજલપર રોજના મીનાના કાઠોં મુકેલા હોય છે તેમાંથી એકાદ કાડં ઉચકીને ઉકળાવા માડ્યું કે જોઈએ તો સહી, મીનું કેવું વરી ખાટું મીઠું છે! પણ શું વાની! મારાં આપ હું તો હરણ ફાલજ થઈ ગીયો. એકએકાં નામો એવાં લગાવેલાં કે બીજાઓ ખોટી વખાણ કરે તેને આપરેથી ભર્યના પુલ જેવો ટેકો આપ્યા વીના ચાલેબી નહિ. બેશક શું વાની, એકને બદલે દશ દશ દીશીશો? દ્રાઇ કરો તોબી તમારી લુલી લુખ્ખીને લુખ્ખીજ. અલબતાં ફ્રેંચ, આસ્ટ્રીયન, ઇટાલીયન બોટના ખાણા પરથી તો એને સાતવાર એવારી નાખ્યું? તોબી આવાજન “મટ્ટીકી કા પુટલા, મટ્ટી ન ખાવે તો કીધર જાવે” તેમ પેટનો ખાડો પુર્યાવગર કંઈ છુટકો છે! પછી હાડકાં હોવ, કે બોટાં હોવ, અસ તમે તમારે કાંટા ચમચાએ દાબીને તેની પાયદસ્ત ફેરવોની! પણ કાંટો ચમચોબી પકડતાં આવડે છે કે તેબી શીખવું! જોવ, કાંટો હમેશા દાખા હાથમાં ને જરી સદાની જમણી પાંખમાંજ શોભેજે? એટલે એમ નથી કહેતો કે જરીને બગલમાં મારીને ખાજો, પણ જમણા હાથમાં જરી રાખવી એમ માફ કહેવું છે, નહિ તો પેલા પાલકું તીતરે જરી વરે જેમ દુધ પીધું ને કાંટાએ આઈસક્રીમ ખાધું તેવું તમે ના કરતા. કંઈ ઘેરની કનની મરઘી મલીદા બોટપર મળવાના છે! એ તો:—

ધેરનું માહું ખાણું એ સાઈ

પણ બોટનું બાપા પાણી ખાઈ (શીશીઅગર વાણી).

ત્યારે જુઓ નીચલી વાનીઓ, અત્યારથીજ સ્ટડી કરી
પ્રેક્ટીસમાં મુકે કે, વખત આવતાં મોઢમાં બોલ,
ને કામ થાય:—

ડીનર.

રસરસતી વાણી,

આમંડ સુપ.

શીલેટ ઓફ સોલ, મેરી લુખસિ.

રોસ્ટ કાપુન એન્ડ મેલેડ.

સર વૉટકીન પુડીંગ.

ચીઝ કાફી.

કેમ કંઈ ધ્યાનમાં ઉતર્યું કે! નામ સમજીને કેવું મોઢામાં
પાણી છુટેછ! પણ બા મકુજે એક બે દિવસ થયા કેની કે પેટની
ભટ્ટી મુકઈને ઘેરના ઘીના ખાણા વગર છોડે થઈ જશે,
વજનમાંથી ઓસરી જશે, ને ગાળમાંથી ખારા પડશે, બલકે
મોઢાંની દાહી જમણી નારંગીઓ, રસ વગરની લુખખી થઈ
જશે. હજુ ચાણાના કલ્લઈ સાથેના બે વાણીનો ગઢમબાર
યા ભર્યની મીઠાઈની ન્યાત મલ્લીનામાં એક વાર ખાધી હોય
તો તમારે એમ ફરબે બની જવો. પણ આએ કાલેલી 'રેટીમડમ'
ડીશીસો તો કાગળપરજ જેવાની જે બા? સહવારના ચાલેનો
કાગરોબી મોઢામાં લેવા નહિ ગમે નેવો. જે ચાલેના શોખીન
હોય તો સાથે ઉંચી ચાલેના પડીકાં ખીસામાં મારી લેજે.
બોટની ચાલે ગળે ઉતરનાર નથી. બાજ પ્રમાણે સવારના એક
કાસ્ટ ૮-૩૦ કલાક ને લંચ ૧ કલાક બપોરે તમારી ખીદમતમાં
સ્ટાઈલીશ ડીશીશો સાથે હાજર છે.

નાસ્તા પરની વાણીઓ.

લંચ પરની વાણીઓ.

પૌરીજ.

હૉટ વેળ તેબલ કરી.કોલ્ડ પ્રેસ બીફ.

રમ્પ સ્ટીક વીથ અનીઅન્સ

રોસ્ટ મટન.

એગ્સ એન ટોસ્ટ

નેકેટ પોટેટોઝ.પુડીંગ રાઇસ મીલ્ક પુડીંગ.

ફ્રૂટ, ટી અથવા કાફી.

ચીઝ કાફી.

હાશીશ પાસ
આય ત્યારે કેમ
કરશે.

ઉપલી વાણીઓમાં અલખતાં રોજ સહેજ સાહજ ફરક થાય છે પણ એવુંજ, કંઈદમ નહિ ! પણ ચાહે તો તેની તેજને? જોઈએ તો રોજ કેબીનમાં મંગાવો ને જોઈએ તો દેશીંગ ગાઉનમાં ટેબલ પર જાઓ. હવે વાણીનું તો થયું પણ ખાતી વખતે કોઈ પુછશે કે બા શું એટ્રિક્ટ જાળવવી ! ઘણોજ હુશ્યાર દીકરો ! વાજબી સવાલ પુછ્યો ! જોઈએ ત્યારે એકફાસ્ટ ને લંચ પરતો હમેશાં જે માંગો તેનો આપતો પીસ રકાબીમાં મુકીનેજ તમારે માટે ત્યાંથી ઇલેક્ટ્રો પ્લેટનું ચલકતું ઢાંકણ ઢાંકી લાવશે. પણ ડીનર વખતે તો જરા પંચાતી પડશે. વેલ ! શીકર નહિ, હમેશાં વચની બેદક પહેલેથીજ સીલેક્ટ કરવી, ને આગળવાલો જેમ કાર્વ કરે તેમ તમારેબી કરવું. એટલે તમારી આગલ બેઠલો જેમ ગોશ મચ્છી મરઘી ડીશમાંથી લે તેમ તમારેબી લેવું ! જે કદાચ ને કોઈ દીશ તમને નહિ પસંદ પડે તો, બેલાશક “નો થેંકયુ” કરીને નહિ લેવી, તેની મના નથી. છેલ્લે કાફી યા કોઈબી પરટીકયુલર ચીજનું નામ ટેબલ સ્ટુઅર્ડ આવીને દે. ધારો કે ખાનું ખાઈ રહ્યા ને કાફી

માટે પુછવા આવે કે, “કાશી સર” તારે ધીમેથી “પ્લીધઈ” કરીને, કહયાથી તરત કાશીનું કપ તમારી પાસે લાવીને મુકી જશે. જો ધરાએલા ભરાએલા હોવ, યા ભોર આવતા હોય તેથી જલદી તેમલ છોરી જવા માંગતા હોવ, તો “એકસકયુઝ મી” બોલી બીન દહેશતે રૂપશદ લેવી. અલખતાં પેહલાં જરાતરા આસીખું લાગશે, બળકે બકાટખી થશે, પણ મગઝ શાંત રાખી હોંમત છોડી ધારતી પકડવી નહિ, નહિતો આસીમાયના સપલા જેવું નહિ થાય. એક તો સપલુખા મારા જેવા એટીકિટના આલમા, તે એક દીવસે તેવણના ધનજીમામાએ ગામની પાડરના કલેકટર સાહેબને વેલાટ જતો હોવાથી ખાણું આપ્યું ત્યાં ઇજન કીધું. ધનજીમામાએ ધાયું જે ચાલ, મારો સપલો ચખરાક ને બોલી દરાજ છે તે સાહેબનું મનખી મલકાઇને મલાઈ જેવું થઈ જશે એમ સમજી આસમાન ચલ્લી મામાએ કાઠળીનું મોઢું એકદમ છોરી મુક્યું, અને તેમલને હાલની ટપ મુજબ અજીજા ટેસ્ટથી સીંગારવાને અંગ્રેજ કંપનીને ખાસ સરદી વગરની વરદી આપી. સપલુખાએ એકતો આવો દેખાવ તેના પૈસાવાળા મામાને ત્યાં પહેલાવહેલોજ જોયલો તે કલાક આગળથીજ તેમલ આગળ પોહરો ફરવા માંડ્યું, ને જેવો ખાણાનો બેલ થયો ને બધા પેરાણાઓએ પોતીકી બેઠક લીધી કે સપલાજી તેમલ પર ગોઠવાયા. પેરાણાઓને આવા રકાસથી બહુ રમુજ છુટી, પણ નીરદોશ બીચારો સપલો, તે શું જાણે કે ખુરસી પર બેસવું કે તેમલ પર ? અતે ધનજીમામાએ ધમકાવ્યો તારે સપલાજી તેમલની પક્ષાંડી છોરીને મામા પાસે ખીરાજ્યા. હવે ડીશીસો પાસ થવા લાગી પણ સપલો બાપલો જાણે શું કે કેમ ખાવું ને કેમ લેવું ? તેવણે તો તેમલ પર ફરટના વાજોમાંથી એક ફેરી દાખો લાય કરી ભર લોકમાં ચુસવા માંડી. ચુસ્તો બી જાય ને વરી ધનજીમામાને

સલાહ બી આપે કે “ ધનજ મેજ ખાની મારા હાલા, માસના લોચા હું ખાયજે? વરી ગંવડર આવે, ને વાખલાં વીંગણા હાથ મહી પકડીને તીના હાથમહીથી આપરે લીજીયે, તી કરતાં ઝટ દધને મેજમાંથી. આપ્રુસ ચુસીયે કીની!” ખુદા કરે ને સપલાનો ઓલો તમારી પર નહિ પડે. પછી તો સાહેબનો જેવો આઈડીયા,

“ એ તો જેવા જેના રંગ ને જેવા જેના ઢંગ,
ચંદને ધોઈ મછલી તોએ શું શીટે ગંધ!”

આવી રીતે સાડા છના બેઠેલા ત્યારે સાતે ખાણાને ધનસાફ આપી તેખલ પરથી ઉઠ્યા, એવામાં કાને ઘડઘડનો અવાજ આવ્યો. શું છે રે ભાઈ તો કહેજે “જો જોરે ભાઇ પેલું ચાલતું છે, મારી હગીનું વહાણ હાલતું છે!” ‘હલામબે’ ના ઉડગાર સાથેજ માહવલાઓએ લંગર ઉચક્યું, ને આ સેંકડોની સરજતને દુરના કીનારે સહી સલામત ઉતારવાનું સાડું કરનાર એક નાકવાલી નીએનઝા ધીમે કદમે હાલવા માંડી. ગુડખાઇ ડીઅર બોમ્બે! હવે તો દરીયા સાગર સાહેબ મારોખા તમે, ને તારોબી તમે! “ જય જગદીશ હરે”.

મકરણ બીભું.

દરીયા કીનારે લાગી લહેર

મધુર પવન વાતો થંડથંડ મંદમંદ

કેવી કુદરતી મહેર દરીયા

ધીમે ધીમે આ નાચતા કુદતા તરતા મહેલે પોતાના પાંખરાં ઉચકવા માંડ્યાં. ડેકપર જે ટ્રંકો, કાથળાઓ ને ડેકચેરોને દગલો પડેલો હતો તે “સીતારેમ ગેટ ધીસ રીમુવડ” ને

પેલી
'ડેકચેર.'

સાહેબ તરફથી ઓરડર મળવાથી આ સીતારામ ટીનડલે 'યછ છર' જલદી રીમુંગ" ના રીપલાઇની સાથેજ પોતાની પલતણુ પાસે જગે વગે કરાવી દીધો. ડેકચેર માટે અતરે એ બોલ લખીયું. જો કે દુટકપર કંપની તરફથી એક એ આજટો તો મુકેલા હશેજ, છતાંખી આપરી પોતીકી ડેકચેર રાખેલી ભલી; બોટ છે, સંઘરેલો સાંપખી ખપમાં આવે. પણ ડેકચેર લેશો કેવી! અનતાં સુધી સાપુરશેડના ચકલાપરની લેવી, અને તેપર તમારું ડુંકું નામ પેન્ટ કરાવવું. જો વજનદાર હશે તો ઠીક; કેમ જે કાંઈ માસ ખાઈને લાસ થઈ ગએલો ગોરચંદ સાકલચંદ તેપર જતરા કરવાખી એસે તોખી, ખુરશીનો બાલ વાંકો નહિ થાય. એકતો ભાઠેના ભાનજીઓ ડેક ધોવા આવશે, તારે ખીચારીના પાંખરાં પટકશે, એટલે એની સરજતતો એમ કહોની કે આપરો કીનારાપર પગ મુકવા સાથેજ ખતમ થવાની. જ્યારે મારસેલસ ઉતરો ત્યારે તમારા બાથ સ્ટુઅર્ડને પ્રેઝન્ટ કરી દેજોની? બાથ સ્ટુઅર્ડનેખી સુક્કરની દશામાં દુકકર બેઠો હોય તારેજ એવી ચેર હાથ આવે કેની! જો ડેકચેર બહુજ ફેનશી હોશે, ને સાથે ઘસડવાનો ધ્રિદો કરશે તો, કાંકરા વેરતાં ખાલ ઘસાઈ જશે. માટે રે મારા ભાઈઓ. આવો વેપલો કરીને તપલો ઝીલશે માં! પીતલની દેવીપર સોનાનું મંદીર બાંધો. તેથી કાંઈ દેવીનું સત્ વધે છે! અનતાંસુધી સાદામાદા ને સાહેબજાદા થઈને ફરશે તો ખીસાપર કાપ ઓછો મુકાશે, નહીતો ફાંકડા દલાલ જોઈને દલાલીના આંકડા ચુકવવા સહેજ કંઈ પણ પડશે જો!

ત્યારે ફરી પાછા આપરે દુટકપર જઈને દુરખીન ટાંક્યે! જોઈએ તો સહી મુંબઈ માતા પોતાની છખી ખી આપણે જોવા સાઈ રાખે છે કે નહી; ના બાપુ ના બેલ ખતમ! કાલાબાની દાંડીનેખી જોગોપાળ કલાક એકના કરી ગયા. હવે તો ચાર બાજુના નમતાં પાણી વચ્ચે આ તરતો તાપુ સેંકડો મોજા

ભોર આવે તો
શું કરશે!

દવા દારૂ શું
લેશે!

જીવને હઝારો કોસપર કેમ તેરવી લઈ જાય છે તે બેવાનું રહ્યું છે. રતનાગર સાગરનો મીઠા સહેજ થડો ને શાંત છે એટલે આ નાએનઝા દીકરીને છેવટ સુધી હાથ પકડીને મારસેલ્સ મુકી આવશે એમ જણાય છે ખરું! છતાંબી જે સાહેબોની આ લાંબી સફર પહેલ પહેલીવારનીજ હોય, અને દરીયાના બહુ પાણી જોઈ જેઓની કાળી ભમ્મર આંખો તમ્મર ખવાડી કમ્મરનો પંખો ધીલો કરતી હોય, તો પહેલેથીજ સાથે લીંબુની પેપરમીટની ખાટલી કાચળામાં લઈ લેવી, ને અને તો એક દળન ખાટલા અમરા જેવા સંતરાબી સાથે રાખવા. વખતે ખટાસથી મોઢું પલેલું હોશે તો ભોરની ભરતી ઓછી. દવાદારની ભલામણ કરવાની કશી અગત નથી. ખોટમાં દાકતર ને દવાખાનું તમારી સેવામાં હાજર છે. વગર ફેકટના પાંચ પચ્ચીસ ખાટલાઓ હોરી ના લેતા નહીંતો ઉલટું સુલટું લઈ લેતાં બકરું ખેંચવાને બદલે ઉંટ પેસાડી દેશે. છતાંબી કુધનીન હાઈડ્રો-કલોરાઇડની ચાર ગ્રેનની ગોળીની એક શીશી, માથું દુખવાની આદત હોય તો એસપીરેનની ગોળીઓ, ને જીલાબમાટે તમારી હમેશની ફેવરીટ ટેબ્લેટો, લેવી પડશે. પણ અનતાં સુધી જીલાબની ગોળી સફેદ રંગની આવે છે તે લેશે ના, તેનું કારણ છે. બુલચુકમાં કુધનીન બદલ રોજ જીલાબનીજ ગોળી ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં લેવાઈ ગઈ તો મદદનો જીવ નાહકનો પેણામાંથી ચુલામાં પડવા જેવું થશે. એવી બુલ વારંવાર થાય છે, અને બુલના પરીણામે જીવલેણ ફેટલીકવાર નીવડેલાં છે માટે નાદાનનું માની ઉપર કહેલું સીરપર ચલાવશે. સાથે એક કોલનવોટરની નાની શીશી ને એક એકસા યા હેનેસીના બ્રાનડીનની ખાટલી લઈ લેજો, સખખ લાલ પાણીના કોગરાની સરોશ ચક્ત રોજ કરવાની આદત હોશે તો બારપર ભારી પડશે. વળી હેઝેલોન ફીમની શીશી જે કદાચ ગરમ પાણીમાં દાઝ્યા હોય તો ઇંડક કરવા માટે, અને સરડી શરકમ માટે ઉંચી ધીની બનાવેલી માંગલોરી

આપમાટે બે
બાલ.

મલકોઆ એક બે આઉસ બેગમાં જરૂર રાખજો. મારા ધારવા મુજબ જુલાબની ગોળી કરતાં ધનોસ ફરટસોલ્ટ, રોજ ગરમ પાણીમાં ચમચી ચમચીથી લેશો તો તે તમને બહુજ અછછી રીતે જવાબ દેશે. બચ્ચસ શીનીશ, અને માઈડ ઇફ યુ પ્લીઝઝ. જો રોજ અંગોળ કરવાની તમે મુરંબી સાહેબોને આદત હોય તો ટીડમેન બાથ સોપનો જરૂર એક કટકો લઈ લેજો. બીજો સાબુ ખારાં પાણીપર ચાલશે નહીં, ને પાણીનો ખારાસ કવચની કાની આંગે વળગશે. અલબત્તાં ખારાં પાણીનો બાથ માણસની લુખ વધારવામાં, શરીરને અછછી રીતે કેળવવામાં, શ્વાસ લેવાની સીસતેમને મદદ કરવામાં, અને છાતીને મજબુત કરવામાં બહુજ ઉત્તમ ભાગ લખવે છે. બાથ સાથે ઉપલો સાબુ હોશે કેની તો, આંગ સલેટના પથ્થર જેવું લીમું કરી નાખશે. અલબત્તાં ખારાં પાણીના બાથ પછી પાસે મુકેલી મીઠાં પાણીની તંબાકુડીએ આંગ ઘોઈ લેવું. તાજે કલમ :— મહેરબાની ની રાહે પાણીના તબમાં સ્નાન કરવા બેસો તે પહેલાં બાથ સ્ટુઅર્ડ પાસેજ થાંડું ને ગરમ પાણી તબ સાફ કરાવીને માફક આવતું ભરાવી લેશો, નહીં તો થાંડાને બદલે બુલ્લમાં ગરમ પાણીનો કાક જો ફેરવાયો કેની તો, મારી માફક લોટીપરનો લેવટો કેમ ઉઝરે તેમ ઉઝરવા માંડશો.

હોદરો.

માટે સુની લેઓ મુજ શીખામણ સારી
હુજગત કરીને વેદશે, ભાઈ પરશે ભારી.

(શીરોજગર વાળી.)

ચાઆલો ઘડીયાળનાં કાંટા રાતે ખાર વાગે ફેરવાશે,
એક કલાક ઘડીયાળને પાછળ મુકવામાં આવશે, એટલે તમારી

પીઠ પાછળ નહીં જો બા, પણ જ્યારે ઘડીયાળમાં બાર વાગશે ત્યારે કાંટા અમારપર મુકવામાં આવશે. જવ દીકરાઓ દશબી વાગા, પહોરી જાઓ તો મારા બાપ કહું! સકરારની સવાર પડે ત્યારે ઉઠજો! આ સતરોને વાંચનારા દરેક સાહેબોને જાણવું અગત્યનું છે કે, ખાધા પછી તુરત જીરું કરવા કરતાં દુટકપર પહેલે બે પાંચ ફેરા ખાવા; જેથી ખાધેલું હજમ થશે ને ઉંઘળી આવશે. આ દાકતરી નુસખો. તંદરોસ્તીમાટે બહુજ અગત્યનો છે. જો રાતના ઉંઘ કદાચ અજરણુ યા બીજા કોઈ સખબથી નહિ આવે, યા તો કે તમારી કેબીનના ગોઠીયાની છાતીનું પદ્મમ ઉંઘમાં ‘ટીપેરારી’ નું મ્યુઝીક વગડી તમારાં મગજના ઉંડાણમાંથીબી ઉંઘ ખેંચી લે તો, બેલાશક દુટકપર જઈને પોહરી જજો, કોઈ વાતની મના નથી. જો દીવસેબી કોઈ વાતે એમજ હોય તો કેબીનમાં ઓધી પોધીને ભરાઈ રહેવા કરતાં હાથમાં ચોપડી લઈને દુટકપર જઈ બેસવું. ચાઅલો સવારનું પહોર પડ્યું. સ્ટીમરમાં કપતાને મરઘોબી સાથે નહિ લીધો કે જે બેઘડી વાસતે તો જણાતેબી કે, ‘સખેરા હુધ’ એકતો નાનપણથીજ “Early to bed and early to rise; makes a man healthy, wealthy and wise”ના સ્લોક મોઢે ચઢેલા, ને બીજુંતો સેવકના બેળાં શક્તીની ભક્તી

“સકાબે ઉઠી જે કસ્તી કરે,
તે ઘર સેતાન નહિ આંટો ફેરે”

એવીતો ફાંકડી મોઢે ચઢેલી કે, ચારનો થોકો પડતાંજ રોજ ‘યથાતું મદદ થા’ ના ઉત્તમ બોલો સાથજ બંકપરથી કુદકો મારીને કસ્તી પખોડવા માંડી. જો કે મારો કેબીનનો ગોઠીયો, બીચારો સારા માણસનું ફરજંદ હતો, ને પારસીઓમાંજ વસેલો એટલે તે જરથોસ્તીઓના રસમ રીવાજથી માહીતગાર હતો, ને વળી એકતો સવારથીજ આપરે તેના કાનપર સરોસના પાતરાંના

પડધા મજબુત રીતે થસાવેલા કે બા “ જો હું તો એકતો પડ્યો
ચુસ્ત જરથોસ્તી, ને હમારી ફીયા તો તું જાણે છે કે બાલ કરતાં
ખી બારીક, માટે જ્યારે હું લણતો ગણતો હોઉં ત્યારે તારે મને
અડકવું નહિ, અને જો કેબીનમાં એસે તો ચુપકીદી અખતયાર
કરવી, નહિતો કે ખણીવંજો લેવો ” અને કાનના પદ્ધમપર
પડેલા સેવકની લુલીના આંખે રાથોડી થોકાએ તેનીપર એટલી
તો ઉંડી અસર કીધી, કે જ્યારેખી સેવક તમારા બંદગીમાં
સમાધી ચઢાવતા હોય ત્યારે બીચારો નમીને પાછલે પગે કેબીન
માંથી સટકી જવામાંજ પોતાનું દાહપણ સમજે.

એમ કરતાં કલાકોના દીવસો ગયા પણ હમો બન્ને વચ્ચેની
દોસ્તીનો ગાંઠ વધુને વધુ વીંટલાતો ગયો, અને એક બીજાને
પુરતીરીતે સ્ટડી કરવાને આ નવી પવન ચક્રીના પાવનાઓને
અછછી ટક આવીરીતે હાથ લાગી હતી. ધીમે ધીમે મારી
બંદગીની વાત આખી બોટમાં પેપરમીટની માફક પસરી રહી
હતી, અને દરેકજણા હસ્તે મોઢે એક બીજાના કાનમાં સાંપની
મીશાલ એમજ કુંક મારતા હતા કે, મીં શરાફની બંદગી
ખરેજ આપરા બધાનો જીવ બચાવશે. ઉપલા બટીની જોત
જેવા ખુલ્લા દાખલાપરથી કેટલાક સાહેબોની ખાતરી થશે જે,
ધરમ ને કરમ જહાંબી જાઓ તાંહ સાથેજ સચવાયલાં રહે’છે,
બલકે બંદગીની એજમતી અસરથી તમારું લલીત તમો’ ચાહો
તો ચમકાવી શકો, બીજાઓના મગજપર તમારે માટે સારો
છાપ એસાડી શકો, હમેશાં તનને, મનને ખુશહાલ, શીકરથી
મોકળું અને તંદરોસ્તી ભર્યું બનાવી શકો. માટે ઓ પશેમાની
માંબી પાપની પાતીનો સાંધો ફરીને સાંધતા તમો કેટલાક
દુનિયાના બીતરમાં પડજાયો પાડનારા દોજખી કાયના
તખ્તાઓ, ભલે જોઈએ તો તમારા ડાલ પાંખડાપર તમારો
પરસતાની પદજાયો ફેંકી હરખાજો, પણ તમારી બેદી

એક ચીમકી !
શ્યાનાને
એશારત.
મધેડાને ડીકાં !

મનશનીના છાંટા બહાર બીજાપર ઉડારી ખુદાકાજ તમારી
કામને શરમીદગીના સાગરમાં દુબાડશે નહી. પાક અહુરમઝદ
જરથોસ્તી કામનો રહેબર અને! ત્યારે સવેરાં તો કેહાં ઠીક
પડ્યાં. દાતણ કસ્તી કરી ચાહેનો કાગરો “ગુડ મોરનીંગ”
ના મીઠા હલકની મળતા બેટતાઓ સાથની અદલા બદલી
બાદ લીધો. ચાહે સાથે વરી બે સુકકી ને ભાંજતાં નવી બતરીસા
મંગાવે અને પીંગળાવતાં ચાર મણુ શેરડીનો રસ ખપાવે એવી
કરકરીયા બીસકીટ, એટલે બીસકેટને ગોળી મારી ચાહેથી
ગળાનો કાકરો સુકવી તુવાલ સાણુ લઇને બાથપર દોડ્યા.
ઝરરાક લડાઈના છાંટા પેસેનજરોપરબી પડેલા હોવાથી, અને
ગમતીલું એટક્ષીટન જોવા હર સાલ ઉતરી પડતા મળતાવીશકો
નું મેજરૂબી ઓછું હોવાથી કરારને જીવે બાથ લેવામાં દશ
મીનીટ કાઢી. પણ જો બોટમાં પેસેનજરોના વહાણુ ફાટ્યાં
હોય તો તો પછી બીરાદરો, મોડેથીજ બાથ લેવામાં શોભા
ગણુજો. બનતાં સુધી બપોરનો વખત પસંદ કરવો, કે નવરી
માયના નવલાની કાની તમે એકલ દોકલ એટલે કાઈનો ઓકકો
બી નહિ ને ઘોકાબી નહિ. બાથ બાદ સૃષ્ટીનું તારણુ કરનાર
સરજનહારની જનાબમાં અરજ ગુજરી ડરેસ કરીને બ્રેકફાસ્ટપર
હાજરી આપી, જે પુરો થતાં એકાદ ચારદસ ગારવીસની
‘હેરીતેજ ઓફ હેટ’ ની નાવેલ લઈ ‘કમપેનીયન’ એટલે
મ્યુઝીક રૂમમાં બેઠક કીધી. આ મ્યુઝીક રૂમમાં તે વખતે
લગભગ પચ્ચીસેક ડોકાંઓની દરાખ જેવી આંખો ચમકતી હતી.
કાંઈ કાગજ સાથે ચીથડાં ફાડવામાં ગુંટાએલો, તો કાંઈ
પ્યાનાની પાંસરીઓ ઉપર નીચે કરવામાં રોકાએલો, બારપર
જીઓ તો ચલણી નોટો ઉડે, પીપ્યાંઓ પીને નાચે કુદે, કેટલીક
કેબીનમાં બોટ આજે કેટલા નોટ કાપશે તેનો સોદો ચીતરાય,
ખુણામાં ખણખણીયાંઓનો ખખડાટ સંભળાય, કાંઈ સોટકાં
ને દામપર કેર મરડે, ને કાંઈ ઉંઘમાં ટેકવે ટકીયો બરડે! આવી

આથનો
વખત શુ ?

કંઈક
‘કમપેનીયન’
કામીક

રીતે આખ્યા માખ્યા ચાર દીવસો. “સુરતથી બરથી આનીન તુલા, નાએ ખાલ્લીસ તો મારીન તુલા” ના નાચ રંગમાં કાંઈ ઉડી મયો તે જણાયું નહિ. દરીયો થાળી જેવો શાંત, ને નાએનઝાની નાળપર રોશનીનો ચંદ્રમાં એટલે આપરે તો એમજ સમજ્યા કે “સખી ગે ઉનમે પંખા”

ખોટ એદનપર ક્યારે પુગશે તેની અનેક અટકલો થઈ રહી. આગળાંપર તારીખ વાર ગણ્યે, પણ ગણતાં ગોલવાડ જવાય તેમ રવીવારથી આવી લાગે. અંતે રવીવારની સાંજે કેબીનની બાબુમાં આવેલા નાનકડા પોસ્ટ બાકસપર નીચે મુજબની છાપેલી નોટીસ થોકાઈ:-

NOTICE.

P. & O. S. S. NYANZA.

at sea, 25th February 1917.

A letter box is placed in the Companion to receive passanger's letters and will be closed at 10 A. M. to-morrow.

All letters should be promptly stamped.

Stamps could be procured at the bar.

“આ નોટીસનો સાર એકે, પોસ્ટ બાકસ મ્યુઝીક સેલુનની બાબુમાં ઉતાર્યોની સગવડ ખાતર મુકવામાં આવ્યો છે જે બીજે દીવસે સવારે ૧૦ વાગામાં બંધ થશે. કાગળેપર ટીકીટો બરાબર લગાડવી. અને ટીકીટો બારપરથી મળી શકશે.” વન, હુ, થી એન્ડ શીનીશ!!! ઉપલી નોટીસ વાંચતાંજ સહિના જીગરમાં હરખનો રોહ રોશન થયો. કેમ તો એદનની હદમાં આવી ગયા હતા. કંઈ જેવી તેવી વાત છે! નોટીસની

માલો આવતી
કાલે એદન.

ખખર બન્ને સેલુનમાં પવન વેગે પસરી રહી, અને સહ પેલા નવલશાહ હીરજીની કાની નવગજ કલમે ચોકડું ચીતારવા બેઠા. કોઈ પોતાની મધ કરતાં બી મીઠકી પનોતી પદમાવતીપર પ્રીત કળાનું પેનટીંગ મોકલવામાં ગુંટાઈ ગયો, તો કોઈ જગત ભુમીના અનેક અર્મતોમાંનું વધુ ચીતચોર, વધુ મોજાલું, વધુ કીમતી, ને સુકાતાં ફરી ન હાથ આવે એવું અનુપમ અમૃત, માતપીતાના પનોતાં પગલાંના દરશન, મગજમાં વસેલી, તેમની અમર છબીને આધારે પવન કરતાંબી પાંપળા કમળેર કાગજ, ને છાંડી છુંડીને ચોક્કસ આકારમાં મુકેલા જમીનના એક રસદાર પદાર્થ પેનસીલની ભેગી મદદથી હઝારો કોસપરથી બી લેવા લીન બની ગયો. કોઈ પોતાના સુખ દુખના સાથી અને જે કામ અનેક ખાકી બખતરો બજાવવા થાકે તે પોતાની જીંદગીના ભોગેબી દોસ્તના નામકાજ બજાવનાર પ્યારા દોસ્તની હમાબેર, તેના દીદાર જેવા તલપી રહેલાં આશાવંત આંસુઓની સીલ કાગજના રૂકામાં બીડી, વળતા જવાબમાં લેવાને દરખેલો બની ગયો.

આમ કરતાં જીવસીમીની સવાર પડી. ને દશ વાગામાં તપાલ કાઢે તેટલાં તો અનેક આશાવંત જીવડાની સરજતની સલામતીનો પેગામ ધારેલા મુકામે લઈ જનારો આ પોસ્ટનો થાંભલો ચીકાર ભરાઈ ગયો. એવાગે એદનમાં બોટ લંગર નાખશે એમ વકી રાખવામાં આવી હતી, પણ એના સાડાત્રણ થયા તો પટ્ટો નહિ. અંતે ચારના થોકાએ એદનના રળીયામણા કીનારાના મુઆરક દરશન કીધાં. સવાચારે બોટે લંગર નાખ્યું, ને પેસેનજરોનો ધસારો શરૂ થયો. કમપેનીયન રૂમમાં નોટીસ થોકાઈકે, બોટ સાત વાગે ઉપડનાર છે માટે બધાઓએ સાતની અંદર હાજર રહેવું. “હાઈએ હાઈએ” કરતા પેલા કોકમની કરી જેવા રંગના સોમાલી દુકતાઓએ

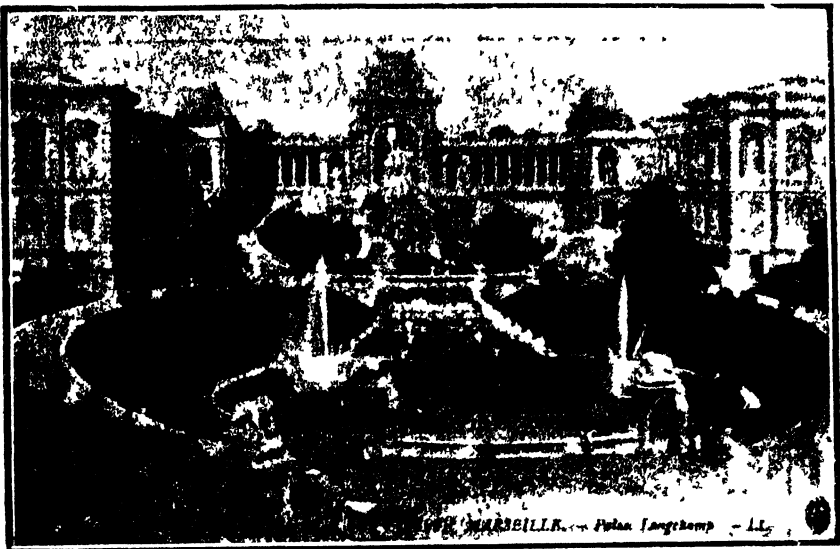
અને તમારી
કલમ વરી
કોણપર ટાંકશે

આહારે આહા!
એદનના બંદર
આહા!

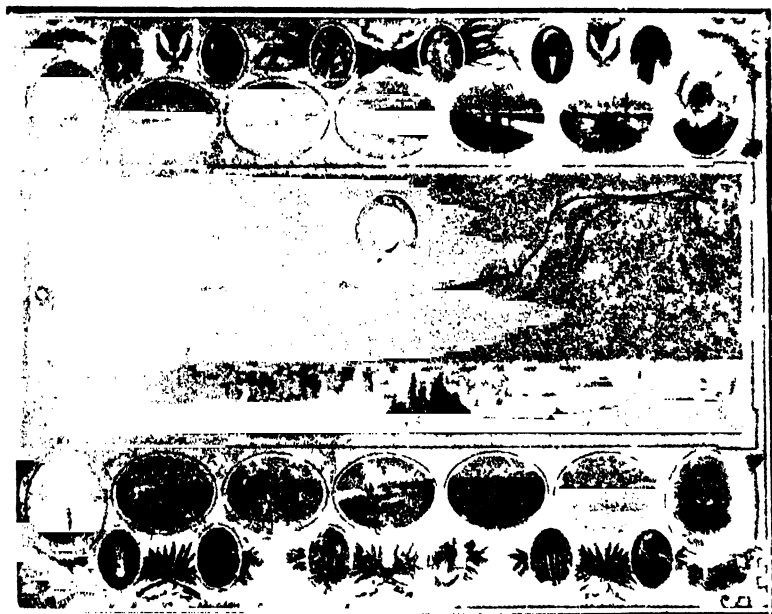
પેલા સોમાલી
સોમાલીઓને
બેબે લાઈ!

હોડકાંઓની સરત શરૂ કીધી, ને બીલાડી માફક જીપલાવવા બધા ચલણી જીપ્સુઓએ સરૂ કર્યું. પણ જોઓ કલેન્ડરો, હોશમાં તો આવી ગયાછ ખરા, પણ કેબીનને ખુદાકાજ તાળું મારવાને રટુઅડને હુકમ આપવાનું ભુલી જતા ના, નહિ તો પેલા ફેણ વગરના સોમાલી સાંપો તમારી કાઢખી ચીઝને ડુંક મારી જશે. આએ કાદવના લેવટાઓ, દાણા, શીહમુર્ગના પીછાં, તરેહવાર પંખાઓ, ટરકીશ દીલાઈટો, ખજુર, સીગારેટ, આસકેટો, વેચવાને મસે ઉપર આવી દાએ હાથનો વેપલો કરવાનો એઓના આપદાદા તરફથી તાઈટલ ધરાવે છે. અગર તેમને વહાણના કપતાનની ઉપર આવવાની મનાઈથી હોય તોબી આએ ફેંફળીયાંઓ પરભારા પાણીમાંથીજ તોપલીને દોરી બાંધી, બોટપરના ઉતાડો સાથ વેપાર કરે છે. એથી એક હુન્નર છે દીકરાઓ, શીખી લેઓ. હુસ્યારી કાઢના આપની છે!

હજીતો આએ મદારીના ફારસને પાએક કલાકથી નહિ મથો હશે એટલાં તો સોલાટોપી ને છીનછાઉના અંગ્રેજી સુટમાં સજ થએલા કોઈ જરથોસ્તી સાહેબની નજર મારીપર પડી. “જરથોસ્તી છેઓ કે બીરાદર” કરી તેઓએ ખંખાર માર્યો, અને “જી હા” ના મીઠકા જવાબ સાથ તો હમો બન્ને વચ્ચે સુખદુખનો સંવાદ શરૂ થયો. વાતપરથી વાત નીકળતાં ઓળખતી ઓસરીએ પીછાણુના પસતાં પીરસતાં વાર લાગો નહિ. અંતે આ જરથોસ્તી બીરાદર જેઓનું નામ દોરાબજી હતું તેવણે તમારા સેવકને સાથે આવવાનું આમંત્રણ કીધું. આપણનેથી તેવુંજ જોઈતું તું એટલે “લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવે તો મોઢું કાંઈ ઘોવા જઈએ” કરી પેલા ભડચના ભડચાઓની કાની. “ચાઆલો વેલવાઈ આવો, એમ સગા થઈને કંઈ અધેલીનો ભાર મંગાએ” કરતાં લોચમાં ગોડવાયા. અને બે મીનીટમાં તો આ મોનટીફીસ્ટો તાપુના જરથોસ્તી મોનાઈની

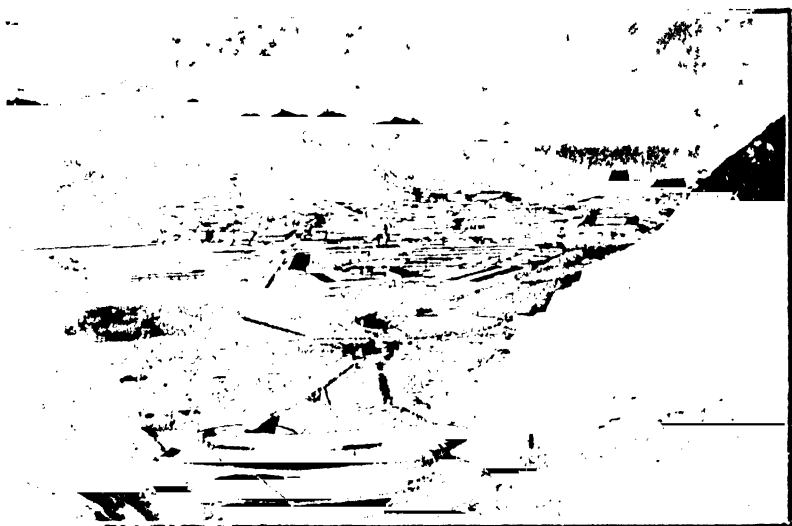
માર્ગમેલ્સન જીની ન્યુઝીયમ પેલે હોલોન શાન જુગે પાન / મુ

ખાગમરત ગ્વેઝ દેનાયના મુતવલીગ્યાની દેનાલપર એક દુરની. જુગે પાન પાન

અવનના જળ વાળીનાં ટાકા જુઓ પાનું ૪૨ મુ.

અવનના પ્રખ્યત ક્ષેત્રે નવાં નવું શેડર વસાએલું છે.

જુઓ પાનું ૪૨ મુ.

લાંચે પોતાની સખકતી ગુડલકની નાળ કીનારાપર થોકી, અને હસીખુશી સાથે હમો અંદરપર ઉતર્યા. અંદરપર ઉતરતાંજ “આને જનનેકી ફેરીકી તપાસ, જીસકુ તપ ચઢે ઓર થંડ અજે ઉસકુ દો આના દંડ” ની આશીસપર જઈ નાની પતરાંની આખાંની ઉભી કીધેલી ઓરડીમાં બેઠેલા અમલદારને નાનકડી આરીવાટે પાસપોર્ટ દેખાડી, આપડ નામ, દામ, ટેકાણું, ધંધા તથા અંદરપર ઉતરવાનો સખખ એદનમાં આવનારા દરેક મોજીલા મમાવાજીઓ માટે રાખેલી વેદ ને મહાભારતની પોડી જેવી મોટી ચોપડીમાં આપરે લાથેજ લખી સહી કીધી, અને જાણ્યું કે, “આલ દીકરા શીરોઝગર તું તો મથુરા પુગી ગયો” પણ અંદરથી શહેર તરફ લટાર મારતાંજ એદનના તરપોટાથી આપરી નાળએરીની વાટી, સેકાદને એવી તો ફાટ ફાટ થવા લાગી કે, વીચાર થયો જે લાવ પાછો ફરું, પણ પેલા કહે તેમ “જગન્નાથજી જવું ને થાણેથી થાક્યે” એ કેમ અને. જીવપર જોરાવરી કરીને આંખ વીચીને દોરાબજીની આંગળી પકડી ઘેટાંની કાની ચાલવા માડ્યું. એટલામાં તો શેઠ કાવસજી દીનશાલ ની પેઢીનો વાવટો જણાયો. “આવો સાહેબ, આવોજી” ના માયાકુલ શબ્દો સાથે આશીસમાં કદમો ઉગામયાં, અને લીફ્ટ પાસેજ આવેલા મોટા દાદરપરથી આપરે હીમાલય ચઢવાનું શરૂ કીધું. પહેલે મારે આવી લાગતાંજ આ પેઢીના મુરંબી શેઠ કેકાઆદ સાથે મારી ઓલખ દોરાબજીઆએ કરાવી. “આએ સાહેબ મી. સ્વાવક્ષ દારબશા શરાફ, કીલીકવાળા દારબશાલના દીકરા એકાઉટનસીની મોટી પરીક્ષા પસાર કરવા વીલાટ રીધારે છે” અને આપરે “તમારો સેવક નમેજી” ની લાયકી-સીટી, ‘આઉ’ કરીને દેખાડી. “આવોજી જોધને બહુજ ખુશ છું સાહેબ” ના માન ભર્યા આવકાર સાથે મને ખુરશી ઓફર કરવામાં આવી, અને પોતાની પાસે બેઠક લેવા ફરમાવ્યું. કંટલીક ખેર અશીયત આદ સાત વાગે ઓટ ઉપડનાર હોવાથી

એદનવાળા
શેઠોની મોકલી
પરેણાગત.

એદનમાં શું થું
જેશો!

જલદીથી પોતીકી મોટાર મંગાવી એમનાજ કુટુંબના એક, શેઠ મહેરજીલાઈની સાથે હમને શહેર જેવા મોકલ્યા. અને આ લલા લાઈ મહેરજીલાઈ તથા તેમના મુરંબીજી કાકાજી રશતમજી એ આ આખું એદન શહેર ફેરવી દેખાડી, આ નાકેશ કલમકશ પર મોટું અહેશાન કીધું! એદન શહેરમાં જેવા જોગ કશું નથી. પથ્થરના તનપર તપકીરના રંગની ચામડીનો પહેરવાસ પહેરી બેઠેલો, આ આકલો ભુત, બળતો, બલતો, બુખ્ખો, સુખ્ખો તાપુ આજ હીંદુસ્તાન તરફના રસ્તાના મુખડાપર મોટા ‘એમપોરીયમ’ ગણાવાનું માન ખાટી ગયો છે. અનેક મોટી યા નાની બોટોએ ખાધ ખોરાકી અને કોલસા પાણી વગેરે માટે તેને ‘જંકશન’ ના ખેતાબની નવાજેશ કીધી છે. પણ જ્યાં પાણી ત્રણ પદ્મએ ગ્યાલનને હીસાએ વેચાય, તે ધરતી પરનું જીવજીવ કેવું! વસ્તી મુખ્ય ભાગે એરબ ને સોમાલીની છે, છતાંબી હીંદુસ્તાનની પચરંગી વેપારી કામનો કીક જમેલો ત્યાં દીસે છે. જરથોસ્તી બીરાદરોની તો જ્યાં જેશો ત્યાં બોલબાલ છેજ છે. આસરે બસોએક જરથોસ્તીઓથી આ એદનના તાપુની ખુબસુરતી ને ખુબીકળામાં વધારો થયલો દીસે છે. શહેરમાં અગીયારી અને બગીચા સાથના ટાંકા સીવાય જેવા જોગ કંઈજ નથી. અલબત્તાં એદન જેવા શહેરમાં પાક અહુરમઝદના બેટા અશો અરદીબેલશતની આમદ આપરા જગરમાં સંતોષનું કીરણ દાખલ કરે છે. પણ એ ટાંકાઓ શું છે આ ! કંઈ અનેક ટર્કશકિત એ વીળે કરવામાં આવે છે. કોઈ કહેજે, “દાદાર અહુરમઝદે મેધરાજા મારફતે તેમને અહીં પારસલ કરી રવાનાં કીધાં,” કોઈ કહેજે “સાયરસના બપાવાએ પલાડ માંથી પોતાના પાવરા જેવા હાથે ખણી કટ્યાં!” વરી કોઈ તો કહે જ, “એદનમાં પાપનો ઘડો જલકાવાથી પાપની પુટલીએ પેદા થઈ ધરતીકંપ કીધો, તેથી જુન્નુ એદન શહેર દટાઈ જઈ આએ તાંકાંઓ મારફતે નવું શહેર જનમ પામ્યું.” અદલાલ કુ

માલમ બાબા કે ઇસ મટ્ટીકે હાટમે કીટની કળા હય”! પણ એદનના લોકો એમાં શાની ઉકમાઇ લેતાં હોશે તે તો એમની ચાર આંગળની છાતીમાંજ સમાએલું હોશે; બકી જે એલોરા અને એલીફન્ટાની નજરને ખેશક અદેખી બનાવે એવી કુદરતી કળા, અને માહબલેશવરની પહાડી સીનરી આગળ તો એ કોઈ બીશાદમાં નથી. ભાઈ મારા જે તાંકાંજ જેવા એદન જવું હોય તો અખાડા ખેલદીન કાઉસ કરજે, નહિતો તાંકાં જેતાં દગલીનાબી ટાંકા ઉખડી જશે. પેલા કહે તેમ “નવટાંકી માટે નડીયાદ જવું”, ને નાહકના લાગેર માગેર થવું” એ ફોકટ! પણ હાલ તુરત તો એ તાંકાંને મીડો ગારો મુકીને કવરી નજર કરો. આપરે ક્યાં રસાયણ સારટ્ટી છીયે જે પીજીપીજીને ર કાઢયે. તોબી પહાડોની અંદરથી કોતરી કાઢેલાં આએ શહેર અને તેના ફાંકડાં તાંકાં માટે હું આફ્રીનનો ઉડગાર મારા જીગરનાં ઉડાણમાથી કાઢુંજ. બીજું એદન માટે આએ કલમ વધુ લાઇનો ફાજલ પાડી શકતી નથી. ઉંટની સહેજ સાંકડી પણ કામ ચાલી શકે એવી ગાડીઓ, કેટલીક અહીંતહીં પડેલી જીજ બીલડીંગો, અને ઉંચાણની ટેકડીપર આવેલો રાજબાઈ ટાવરનો નાનો ભાઈ સીવાય કાંઈક વધુ સ્ટડી કરવા યા ઇન્ટરેસ્ટ જમાડવા જેવું કશું નથી. જરાક ગાડીવાળાના દરો આકરા છે. પહેલેથીજ પથ્થણ ખરાખર કરશે કે પાછળથી ખાજ ઇજવી ઓછી પડે.

આવી રીતે એદનની સફર ત્યારે આએ એદનવાળા શેડોની મહેરબાનીથી સફળ ઉતરી. ફરીહરી જ્યાંથી ઉપડેલા તેજ મકાને આવી કલાક દોઢમાં તો પાછું સ્ટેશન કીધું, અને કેકોબાદશેહની માયા મહેરબાની માટે ઉપકાર માનવા ઉપર જતાંજ, હજીતો પરોણાગત થોડી હોય તેમ આએ ભલા શેડે ભરતીમાં ભરવા ડીંક ઓફર કીધું, પણ વખત થોડોજ આકા

હોવાથી, વીઝીટ વીલાટથી મુંબઈ આવતી વખતપર મુલતવી રાખી, હજારો હજાર આશીશો આ માયાકુલ શેઠયાઓ પર વરસાવી એમનીજ લોચમાં પાછા ખોટપર આવી પુગા. બસ આફરીન સીવાય બીજું આ કલમ પાસે કશું બાકી નથી. છેવટે આએ કમતરીનનું એવુંજ ચાલવું છે કે, ઓ હજારો જરથોસ્તીઓને રોજીનું સાંધણુ મેળવી આપતા, અને બીન હાંસેલે પોતાની કોમની મીઠી પેરણાગત કરતા તમે એદન વાળા કુટુંબના મુરંબીઓ, ધણું જીવો, ને કોમની દુવાથી સુખી રહો, આમીન!!!

કહેતી છે કે :—

“નાહના સોહલાના બળદીઆ, ને બીમા કચાતની વહેલ
નવાબસાહેબના અમલમાં ગુલાબદાસ કરે સહેલ.”

તેલીઆમનો
હર શું !

તેમ તમારા કમતરીનનેથી વગર પદસે એદનવાળા શેઠની મોટોરમાંજ એદનની સફર કરી પાછા તેમનીજ લોચમાં સ્ટીમર ભણી હાંકવા માંડેલું જોઈ, પેલો ભ વગરનો ભમરદો કદાચ જીજીણી પડયોથી હોય ! પોસીબલ !! પણ થોભોની એદનથી સગાવહાલાંઓપર કંઈ તાર તેલીઆમ છોડશો કે, સીધા તમેજ મોજ મજાહ કરશો ને તેઓના ડોળા ત્યાં સીકે તંગાતા રાખશો ! આહ નો ! જેવ ત્યારે મુરંબીઓ, તાર જે અરજન્ટ મુકશો તો બોલ દીઠ રૂપીયો એક થશે, પણ જે સાધારણ યાને ‘ડીફરડ’ તાર કરશો તો બોલ દીઠ આના આંઠ, અને જેટલા બોલ લખો તેમાં ‘ડીફરડ’ બોલ એક ઉમેરવાનો, એટલે ધારો કે તારમાં પાંચ બોલ હોય તો પાંચના અઢી રૂપીયા અને ડીફરડ બોલના આના આંઠ મળી ત્રણ રૂપીયા; એમ જેટલા બોલ મુકવા માંગતા હોય તેમ ગણતરી ચોક્કસ કરી રીસીટ તપાસી લેવી.

ચાઅલો ત્યારે સાતે બોટ ઉપડશે કરી ખાણુનોખી બેલ થયો. બુકબચાક પેટની પુજા કીધાબાદ દુટકપર જઇ પાછું એદન શહેર તરફ ડોકીયું નાખી બેઘએછ કે બોટ બાએછ કે! પણ કોઈ ચીધઈજ નહિ! કયું ભાઇ કયા હુવા, તો કહેજે હજી નાએનઝાનું પેટાખાનું કાલસાથી ભરપાઇ થવાનું છે. અરે તારો સગો નાતરે જાય ને તુંબી એરંડાને પાતરે બંધાયેરે નાએનઝા! નાહકની ઉતાવળ કરાવીને પાળ્યા પેટપર આફત વરસાવી. ધીરેસીરે આવ્યા હોતે તો એમ બી કહેવાતે કે “બાવા એદનથી તો ધરાએલા ભરાએલા આવ્યા.” સાંજના સાતના સવારના સાતબી થયા પણ ‘નો હોપ’! ભલા માનસો બોટને નીચેથી સો ઝુટના ડાએમીટરના પછડાંજ કાંચ નહિ જડતા, કે જેમ બચ્ચાંઓ નાની બોટોને મેળામાંથી લાવી તેને ચાવી આપે, ને બોટો કેમ ગોળ ગોળ ફરે તેમ ચાવી આપીનેબી ફેરવી શકાય. બા, ધીરા પડો ધીરાં કામ સાહેબનાં! અપોરના ચાર વાગે દોરડાં ખેંચાશે, એમ કપતાન સાહેબનો હુકમ થયો છે. અને ખરેજ ચારને ટકોરેજ પાછુ ધડધડનો અવાજ સંભળાયો. માહવલાઓની ફોજે પોતાના સીતારામ સરંગની સરદારી હેઠળ લંગર ઉચકયું અને નાએનઝાને કેદખાનેથી છુટી કીધી, અને એદનના રળીયામણા બારાને આ ધીરે ડોલતી ને કાલસાની રજકણના પહેરવાસથી શોકમાં હોય તેમ દીસ્તી મોટી બોટે અંતે ચારને થોકે ત્યારે ‘ગુડબાઇ ડીઅર એદન’ ની સીગનલ કીધી. ઓહ કેવો પ્રીટી દેખાવ! અનેક મગરમચ્છ જેવી ફૂંચ, ઘટાલીયન, અંગ્રેજ મનવારો, અને કારગો બોટોની લાગેલી હારથી એદન એક ખુબસુરતીના ખલકમાં ફેરવાઈ ગયું હતું. એવું મન થાએ જે અબધડી ફોટો લેઉ, પણ એદન આવવાની એક દીવસ અગાઉથીજ ખુલ્લી નોટીસ થોકાઇ હતી કે નો “ધેરનો કેમેરા અલવડ! નો પીકચર અલવડ, નો દુરબીન અલવડ; પછી નાચાર!”

નાએનઝાએ
અંતે
ચાલુ મુકયુ.

પેલો લોહીનો કાઉસ પોતાની માએ આગળ નવાખના
લગનની વાત કરતાં બોલ્યો કે :

જેરે મા હું હુરત આયવો,
પાનહેર નાળીએર પરા લાયવો. (શીરોજગર વાણી.)

તારે માએની છાતી દીકરાની બહાદુરીની વાત સમજી
ચોવીસ તસુ ખીલી, અને ધીરજનું મેલણું બોલવા લાગી કે :-

તું તો મારો આરો ભોરો,
હાથે ફુટો માથે બોરો,
જહાં જાય તાંહ લે લથેરો,
તે કેમ આવે હાથે કારો. (શીરોજગર વાણી.)

અને તેજ માફક આપરેબી આપરી એદનની હીસતરી જરા
ઓપામચી ઉમેરીને બોટના પેલા બીજાપુરી આદશાહો આગળ
એવી તો છટાથી કહી સમજાવી કે બધાના ડોળા, સોકેટમાંથી
નીકળી ટપક દઈને દપક દેતા કે પોકેટમાં સરી પડ્યા.

વેલ ! હાલતો રેડ સીના રાતાં પાણી દોહવ્યે ! હવે
જોવાનું રહ્યું છે કે આ છપ્પન લખખણની, અને ઉત્તરથી
દખખણની પેલી રાતી માવલી કેમ પાર ઉતારે છે. ઓરે મારી
માવલી, હીધી હુએજ લી જજે મારી મા કફ ! નીકર ભરે
ભાણે જુઓ ને ભરે તલાવે તરસો નોંહ રાખતી જો !!!

પ્રકરણ ત્રીજું.

એકનથી પાટ સમ્યેદ.

હવે મને સુએજ બેવાનો સ્નેહ લાગ્યો
ભાગી બીડ લવનો ભય લાગ્યો રે. હવે

૩૩ સી એ
સુરંગ છાડી.

ઉકળતા પાણીના આ રંગબેરંગી મોજાઓના હલ્લા સામે પોતાનો ટેક ટકાવતી નાએનઝાએ ત્યારે જોશભર પોતાની મંજલ શરૂ કરી. અને રાતા સમુદરના મુમારા સોરમે કેબીનના પોટ હોલમાંથી દાખલ થઇ કેબીનને પીગળાવી આઈસિના પાણી જેવી કરી નાખી! મારા બાપ સાબુન સપડાયા! જે વીશે કાનમાં કલ્લઈ રેડીને અને આંખ પીલી અરધ જેવી કરીને સમજ્યું હતું તે નંસેનસ ને રંગેરંગ ઓગળ્યું! ફાણ બળે આએ લગલગ અગીયારસો માર્શલિનું હકતેખાન કાપતાં ચાર દીવસ ને રાત કેમ જશે. કેટલાકનો તો એવો બી વીચાર થયો કે ચાલો મોસંબી નારંગીનો રસ કાઢી તેમાં સ્નાન કરી થંડા થઈએ. વરી કેટલાકના ગોડરાં આઈતી ભડકીમાં ફેરવાઇ જવાથી તેઓએ અરફની લાડીના બીજાણા કરી તેપર ઘોંટલો લેવાનો મનસુઓ કીધો. ન વરી કેટલાક એલા પટેલના માનકાઓ જેઓને સુખની સરડી ને ગળ્યા ગજખની ગરમી માથે ચઢી ગઇ હતી તેઓ તો બીચારા બારપર “શીશી પ્યાલાં શીશી પ્યાલાં કેટલો ભાર, એક ઉતાર” રમવા ધુંટાયા. જેમ લગનમાં “દીના આઇસ પાણી ફેરવ” કરીને મેનેજર ઘાંટો કાઢે અને દીનો બીચારો “લાઆયો સાહેબ” કરી તાંબરી અરફ પાણીથી ભરી લાવે, તેમ કંઈ આએ ગોવાનીઝ દીનો તમને થંડા કરવાનો ઉતો કે! એ મુવારે દાળ ગોસ ને ખીમાં જેવા મકનાઓ! એક તો કપડાં સવારે બદલ્યે ને સાંજે જેઓ તો પાછાં શેર અસેર પાણીથી પચ પચ થએલાં.

હાય માં કયસે કર મય, કયસે ધર મય તો ધીર,
રેડ સી માતા મુજકો સતાતી ખુબ હય
ખાઉં કયસે પોળી ખીર - હાય માં

કંઈ ખોટને શીફર થાય, કંઈ ખોટને શીફર થાય ! બસ પટકાઈજ
પરે !! નહિ રમવા દે કે નહિ પેટ ભરી જમવા દે ! તરપોટામાં
જીવ બહેલાવા અનેક રમત ગમતના સાંધણો શોધાયાં. 'કોઈ
'ક્યાઈટિસ' એટલે સણુની બનાવેલી રીંગો ગોળાકારમાં ફેંકી
મનમાં શું એક વાધ માર્યો હોય તેમ મલકાય જલકાય. કોઈ
નવલા નવલીઓ વાંચવા ખુણું ખટોલું શોધે, ને કોઈ અલ્લાહનો
લાલ, બ્લેક એન્ડ વાઈટના કુવા પેટની કાથડીમાં ખણવા મંડી
ગયું. કહેતી છે કે :—

જાનીસે જાની મલે તો કરે વાત પર વાત,
ને પોટવેન સાથ વીસકી મલે તો ઝારે લાત પર લાત.

(શીરોજગર વાણી)

સ્વેઝના
ખીટડાં માવા
ચાલો સહીઅર
સાથ !!

આમ કરતાં વખત કેમ પાણીના રોહની કાની વહી ગયો
તે મુદ્દલ જણાયું નહિ. વખત કહેજે હું દોડું, માઈલ કહેજે
હું દોડું, ને વહાણ કહેજે હું દોડું કરતાં, રવીવારની રળીયામણી
સવારે એશીયા ને આફ્રીકા વચ્ચે આડી પડેલી ઇજીપ્ટની એટી
સ્વેઝના મુખડાપર મુઆરક્યાહીના સગન કીધાં. સ્વેઝ આબ્યુરે,
વેકારે, કરતાં આંઠ વાગે ખોટે લંગર નાખ્યું. ચાલો રોજના
કાલર, સદરા, શર્ટો બદલવાને આજથી છેલ્લી સલામ. હવે
તો આવતી કાલથી એશીયાખંડ છોડી યુરોપ ભુમીની રંગીલી
પૃથ્વી સાથે બોલખ પીછાણ કરવાની છે.

તુરતજ ખોટના લંગર નાખવા સાથે પાછી કંપેનીયનમાં
આગલીજ નોટીસ થોકાઈ કે કોઈએખી કેમેરાની અટકચાળી

બારાની અદ્યુત
રચના

કરવી નહિ. યા સુવેઝની સુંદર કેનાલના પીકચરો લેવાં નહિ,
જે ફોટો લેશે તેને પોર્ટ સપ્લાઈ આવી પુગતાં પોલીશને સ્વાધીન
કરવામાં આવશે. આહીતો કેટો મામલો જોખમમાં છે હો!
આફત! કેહું ઉલટનું પતંગ ચકી ચકીને ઉંચે ને ઉંચેજ કપઈ
ગયું કે! એલાનનાઓની એવી તે કેવી મરઝી!!

થોડાક ગણત્રીના પાસીનજરો, ને તપાલ ઉતારતાં મુકતાં
સાંજના પાંચગી વાગા, અને પાછું હમારા ખટારાએ ધીમે કદમે
રેડ સી ને મેડીતરેનીયન મહાસાગરને જોડી નાખતી આ
ઈન્જિનરીયન કમલાદેવી સુએઝ કનાલ તરફ ચાલુ મુકયું. શું
સુએઝના બારાનો દેખાવ! બસ એટલુંજ કહુંજ કે તમે જાતે
જઈને જુઓ અને તેના શોધકપર આફરીનના સખુનો કહો!
અલખતાં જો પાસીનજરોને સુએઝ જેવા દઈ મરતા હોય તો
કંઈ ખીલ ખીલાઈ ચીતરવાનું ખી મારા જેવા લુખખા સુખખાને
ફાળે આવે કેની! આ ઇન્જિનરિયન ખુબસુરત શહેર સુએઝના
અખાતનો ઉત્તર છેડો છે, કે જે સુએઝનો અખાત રાતા
સમુદ્રના બે ફાંટામાનો સઉથી મોટો ને પશ્ચીમ ફાંટો છે.
સુએઝનું બાઈ શહેરથી ઘણું દુર નથી, જ્યાં દરેક બંદર માફક
પી. એન્ડ ઓ. કંપનીનો ખી પગ દડો છે. સુએઝથી પોર્ટ સપ્લાઈ
જો દ્રેન માર્ગે જતા હોય તો બેથી ત્રણ કલાકમાં જઈ શકો એમ
છે, પણ હાલમાં પાસપોર્ટ દીકરોજ જરા જરામાં રૂસાઈ જાય
ત્યાંની વાત કેવી! બારાં આસપાસ બહાદુર શ્રીટન કાફલાએ
પકડેલી કેટલીક દુશ્મન મનવારોને મરતી દીપતી ને ગમગીનીનાજ
આંસુ પીતી હાલતમાં જોશે. હુંકમાં મનવારોથીજ મઠી
લીધેલો આ લીલા પાણીપર રાજ કરતો ખીલોરી મહાલ સુએઝ,
તેના જોનાર પાસ આફરીનનો ટેક્સ વસુલ કરે છે. પણ કેનાલના
રોડમાં ધીમે ધીમે ઘસડાઈ કેનાલની કુદરતી ખુબસુરતીનું વર્ણન
કર્યે તે આગમચ, સાહિત્ય રણક્ષેત્ર પર નજરનું દુરખીન ટાંકી

પોતાની કુમળી આંખો ચાકવી થોડુંક ધ્રુવચ્છ એકઠું કરનારા મહેરબાનોને માટે એકાદ આઉંસ ભુગોળ ભડોળ પીરસેલું મોકાને લાયક થઈ પડશે.

સુએઝની
નહેરનો કંઈક
નહર નકશો!

એવું ધારવામાં આવે છે કે આશરે ખ્રીસ્તી સનેની પાંચ સદી આગમય રાતા સમુદર ને મેડીતરેનીયન માહસાગરને જોડી નાખતી એક દર માઇલ જેટલી લાંબી કનાલ હસ્તીમાં હતી, પણ વંખતના વેહવા સાથે તે માટી કાઢવથી પુરાઈ ગઈ ને જમીનના એક કટકા તરીકે પેહરવાશ લીધો. પાછળથી આખા યુરપને ધુળવનાર એક વારનો માહન દેશભક્ત નેપોલીયન બોનાપાર્ટને એ બાબદનો ખ્યાલ આવ્યો, પણ તેના હુંક ભડોળીયા ઇજનેરોએ રાતા સમુદર કરતાં મેડીતરેનીયન માહસાગરનું દલાણ ત્રીસેક ઝૂટ વધારે જણાવાથી વાતપર વાદળ ધંકાયાં. અંતે ૧૮૫૪ના સાલમાં મહાન ફ્રેંચમેન ફરદીનાન્ડ લેસેપ્સે આ વાતની લગામ હાથમાં ધરીને ઇજીપ્ટના વાઇસરાય પાસે કનાલ બાંધેની પરવાનગી મેળવી, અને સને ૧૮૬૯ની સાલમાં આ બાહોશ ફ્રેંચ શોધકના ઉમદા મગજમાં થસેલી વસેલી અને તેને હાથજ હસ્તીમાં આવેલી, દુનિયાની અનેક અભયખીઓમાંની એક પેલી સુએઝ કનાલ વેપારી વહાણની આવગવ માટે ખુલી મુકાઇ. આ કનાલ ફકટ એક ફતેહમંદ અખતરોજ નથી, પણ તેનો વપરાસ એટલો તો વધુ છે કે તેને કલાકની નીરાંત નથી. સુએઝ કનાલ આગમય સુએઝ શહેર કાંઈ મોટું અગત્યનું બાંં ગણાતું હતું નહિ, પણ કનાલ બહેને સુએઝ બાંધને ચાંદલો કરી વડપણ આપ્યું છે કે, “લઇ ભઈ બહેને સ્યાલ ઓઢાડીતે જીવો ત્યાંસુધી ઘસી પીસીને વાપડજે.” કનાલની લાંબાઈ આશરે ૯૯ માઇલ જેટલી છે, પણ કનાલ તેની અનેક ખુબસુરતી છતાં એટલી તો સાંકડી છે કે, જવલેજ એક મોટું વહાણ તેમાંથી પોતાનો

રસ્તો કાપી શકે. ઉંડી આશરે તીસેક શીટ છે ખરી, પણ વચમાં બીજી બોટોની સગવડતા ખાતર મોટા મોટા ઉપસાગરો બનાવામાં આવ્યા છે કે જ્યાં સામા સામી હમાબ્જેર લેતી બોટોને પસાર થવાને જગ્યા મળે. આ વહાણોને એક બીજાની સગવડ કાજ કેટલા કેટલા કલાક ઉપલા પહોળા મોઢાંના ઉપસાગરમાં પડી રહેવું પડે છે. એક મેલ બોટને પસાર થતાં આશરે ૧૬ થી ૧૮ કલાક થાય છે, પણ કોઈ વખત જો વહાણનો ધસારો વધુ હોય તો ૧૮ ના ૨૪ કલાકબી થાય એમાં સંદેહ નથી. કનાલમાંથી પસાર થતાં દરેક વહાણને પાઈલટ એટલે બોમીયો રસ્તો બતાવે છે, જે પાઈલટ સાહેબ યુગ્મી આંખે તપાસે છે કે દરેક વહાણ કલાકના પાંચ માઈલ જાય છે કે નહિ! કાયદા મુજબ વહાણોને દીવસે યા તો કે જો પુનેમનો ચંદ્રમાં હોય તો ચાંદણી રાતે, યા તો કે વીજળીની રોશનીની મદદથી દોરવવામાં આવે છે. વચમાં મોટાં મોટાં ત્રણ ચાર સરોવરો છે, જેમાં મનઝેલા, લેક બ્રીટર વગેરે કનાલની ઠીક પાસબાની કરતા દીસે છે. હાલમાં કનાલનો ખર્ચ વધીને ૧ કરોડ ને વીસેક લાખ પાઉંડ સ્ટરલીંગ નો થવા જાય છે. ફક્ત ૩૫ લાખ પાઉંડ સ્ટરલીંગની પર્સ ઇન્જિનના બેડીવને કનાલની રજા બક્ષવા માટે એનાયત કરવામાં આવી હતી! ઉપલી રકમ કંપનીના શેરમાં આપવામાં આવી હતી, જે શેરો પાછળથી નામદાર બ્રીટીશ સરકારે ૪૦ લાખ ને ૮૦ હજારે પોતે ખરીદી લીધા હતા. આ બાદશાહી કનાલ કંપનીએ તો હાલમાં કંઈક કાઢનનો ખજાનો એકઠો કરી સોનાના નળીયાં ઘરપર ચઢાવ્યાં છે. રોજની હજારો તનની બોટો કનાલમાંથી પસાર થાય ને લખખોથી કંપનીની તીજેરી ભરાય. દરેક નાની મોટી બોટપાસ દર દીડ ૧૦ ફ્રાંક અને જો પેસેનજર બોટ હોય તો પેસેનજર દીડ બીજી ૧૦ ફ્રાંક મળી કંઈક હજારો ને લખખો સોનાના દીનારોની એમને ત્યાં રેલ ઘસડાઈ આવે છે. ભદ્ર કનાલના સોનેરી પાણીનું તીપુંજ હજારો રૂપાયાઈનું થવા જાય

કનાલની
કુદરતી જ્યુઝી

છે. ! પણ તેમ શીપીંગ કંપનીને બમણો ત્રમણો ફાયદો છે. ની !
આગળ કેપને માર્ગે ૪૨ દીવસની લાંબી મંજલબાદ ગમતીલા
ગ્રેટબ્રીટનનું હસ્તું દીદાર જેવા નસીબવાન થતા હતા, ત્યાં હાલ
માં સુએઝને માર્ગે ૧૮ થી ૨૦ દીવસમાં તો આઘટનમાં વાગતું
બેન્ડ સમજે છે. પછી સુએઝ બાપડીને નહિ ખટાવે તે
કાંઈ ચાલે!! કહેતી છે કે:—

આપ ગર દુધ ખાતે હો તો ઉનકુ દો તો છાસ,
દોનોકુ ભગવાન મીલે, શીર ભાઈ તું કયું ઉડાસ.

(શીરોજગર વાણી.)

પણ ઉપલાં ભુગોળી ભાવણુમાંથી મારી સુએઝ પોતાની
ખુશમુરતીનો ખ્યાલ મારા દીમાગમાં દાખલ કરે છે ! એ
દુનિયાના વેપારની ઇસ્કતનો કાંઠો ભાંગી જતો અટકાવનાર
મહાન મોસીયું લેસેપ્સના રૂદ્ધ, જલ્દાંથી તું હોય તાંહ તારી દીકરી
સુએઝના આશીશથી શાદમાન થજે ! ચંદ્રમાની ઓઢાડેલી
છતરી નીચે, આ નાજુક નાએનઝાએ લટકે મટકે પોતાની
શરમાળ ચાલ શરૂ કરીધી. નાળપર ગોઠવેલા અતી તેજદાર
સીતારાની ટ્રેશની લીલા પાણીપર પડી પાણીને રૂપેરી અનાવે,
અને તે રૂપેરી ચાદરપર મોર માફક પોતાની કલગી છપક છપક
ઉંચે નીચે કરતી નાએનઝા રસ્તો કાપે, એ દેખાવ બેશક ઓ
ભવીપના મુસાશીર તું તારી નજરે જરૂર જોજે. બેઉ બાજુએ
બેશો તો કીનારા, કીનારા ઉપર લશકરી કેંપ, કનાલ કંપનીની
આશીસો, રેટી કાદવ ખસેડવાના ડ્રેડજરો, નાનકડા તરતા ટુટકો,
અગલાં જેવા નાનકડા તરાપાઓ, બેદી ખમણીના અંગણાઓ,
રળીયામણા ઝાડો, વગેરે, ઝાક ઝમાલનો ઉમદા આયનો
તમારા મગજમાંથી વીસરશે નહિ. અલખનાં વારે ઘડીએ

કીનારાપરથી રેતી પાણીમાં ધસી પડે છે, જેને ખસેડવા ને રસ્તો મોકળો કરવા કંપનીને બી મોટો ખરચનો ભોગ આપવો પડે છે, પણ તે વસુલ કરતાં વાર કેટલો, પાનને ચુનો લગાડો તેટલોજ !

ચાઆલો. રાત શાંતી સાથ પસાર કરો, સવારે પોર્ટ સધયદ આવવાનું છે ! ધીમે ધીમે નાએનઝા પોતાની મંજલ કાપે છે. પોર્ટ સધયદનો સુરજ આજે પુર લપકાથી પોતાનું પદ્મમ વળાડી રહ્યો છે. બંદર ટોશીક પસાર કરી લગભગ સુએઝની કીલ્લે બંધીના મુખડાપર આવી લાગા છીએ. હાલ તો રળીયામણું બાઈ હજારો તરસી આંખોને હજી તવળાવે છે.

ધીમે ગાડી હાંકારે ઓ અંગ્રેજ ગાડીવાલા,
નહિ રાખો મનમાં ફાંકારે પેસેનજર દાહડીવાલા,
બંદરપર નજર ટાંકારે ઓ જીમ્મર આહડીવાલા,
આવ્યો દોજખનો આંકારે મુંબઈનાં તાડીવાલા.

(શીરોજગર વાણી.)

પોર્ટ સેડબી
આવ્યા

આવ્યું દીકરાઓ આવ્યું ! જેને માટે ઉમેદ બાંધીતી તેજ નજર સામે ચાલ્યું આવ્યું. અને દુટકપર ઉભેલા અનેક આશાવંત જીવડાની પુર ખુશહાલી વચ્ચે નાએનઝાએ પોર્ટ સધયદના બારામાં લંગર ઉતાર્યું. જે સાથ “નાયગો કામરી તું કામરી” કરતા પેલા અરબી દુકતાઓએ હોડકાં સોડકાંના કાફલા સાથે બોટ લણી ખેંચાવા માંડ્યું. કમપેનીયનમાં બંદરપર ઉતરવાની રજા લેવા માટે પાસેનજરોનો ધસારો થયો. આશરે કલાકેકમાં તો “ઓલ ક્લીઅર” જેને ગમે તે બંદરપર જાઓ ! પણ ‘ટેક કેર’ સાંજના પાંચની અંદર પાછા ફરજો, પાંચ વાગે બોટ ઉપડનાર છે. “લાઆજી સાહેબ” કરતાં આપરેથી દુનિયાની ગાળ ગલોચ ને શ્રાપમાં સ્નાન કરતું આ નામચીન શહેર જોવા

લાકડી ને ટોપી સાથ આપરા બે ફ્રેન્ડોની બનેલી ટોલક્રીમાં નીચે ઉતર્યા, ને એકાદ હોડકામાં ગોઠવાઈ બંદર તરફ હેરીયું લીધું. બોટ બંદરની લગોલગ હમેશાં ઉભી રહે છે અને બંદર પર જવાની માનસ દીક થી પેન્સનો દર આપવો પડે છે. અસ પથ્થણ પાહનકાની જરૂર નથી, યાહોમ તમે તમારે બોટમાં બેસી જાઓ, અને બંદરપર આવતાં ત્યાંજ ઉભા કીધેલા નાનકડા શેડમાં જઈને ૩ પેન્સ આપી દેઓ એટલે ચુક્યું! બોટ વાળાને ધીરધારે યા પાન પાવલો આપવાની કશી અગત નથી. અલબત્તાં આએ અરબસ્તાની ખજુરો જરાક લાલચુ ને સહેજ ચીકણા છે ખરા, જળોની કાની વળગશે પણ ડોળાના વાહરથીજ કામ લેજો, અને બનતાં સુધી અંગ્રેજી બોટપીટનું ભણતર અંગાને રાખજો, ને કહેતી છે કે :- “આ થાળીમાં સાંધો નહિ ને તારે મારે વાંધો નહિ” તેમ તમે સુખેથી સહેલ કરી આવશો. એજ મુજબ પોર્ટ સધયદ ફરીને પાછા બોટ તરફ આવવા નીકળો ત્યારે બી આગળથી ઓશીસમાં ૩ પેન્સ આપીને નીકળો પટાવી દેજો, પછી પેલો જોઈએ તો બકબક કર્યા કરે તેની પરવા નહિ. ચાલો ત્યારે બંદરપર તો ઉતર્યા, હવે શહેરમાં જવું કેમ! કોઈ કહેજો પોર્ટ સધયદ તો દોજખનો કપાએલો કટકો છે, ને કોઈ કહેજો પોર્ટ સધયદ તો શયતાનનું સરકસતાન છે, પછી કરવું શું! અરે દીકરાજીઓ, ખુદા ખુદા કરો, મરદની મટોડી શું ખાણુપર ભમતી માંખોથી ડરે! કોઈ ચીછધીક નહિ! અલબત્તાં પોર્ટ સધયદ પાપી પુટલીઓનું પરેસ્તાન છે, રાસકલ રશીયણોનું રહેડાણ છે, કુમારા કોરગાઓનું કબરસ્તાન છે, બદ ચાલના બેઠજીતીઓનો બાગ્યાન છે, ખરાબ ખસલતની ખજુતરીઓ નું ખેમાન છે, બકકે સારી દુનિયાના અંતક કાસબી પાપીઓ જોએને દોજખમાં બી આશરો નહિ મળે તેઓના મસજીદ મેળો તે આએ પોર્ટ સધયદ છે, છતાંબી જ્યારે જાઓ ત્યારે બેલાશક તમારી નાડ આએ ગરીબડી ‘બેલાડ પીઅરથી બ્રીટન’ ને હાથ

પોર્ટ સધયદની
કેમેરામાં તપાસ.

સોંપજો, ને સડસડાટ આંખના પલકારામાં તો પોટ સમયદ
 જોઈ, બે ચાર મનગમતી ચીજ વસાવીને હસ્તે મોટે ને લયે
 હાથે પાછા ફરશે. લેઓ ત્યારે હવે અંદરપરથી આગળ ચાલો
 ને મને તમારો ગાઈડ બનાવો. જોઓ, અંદરપર ઉતરી ખોટનો
 તોલ આપ્યો કે કસતમ હાઉસ પસાર કરવું પડશે. કસતમ
 હાઉસમાં દાખલ થતાંજ દરવાજા પરજ ઇજીપ્શીયન પોલીસ
 તમારી પાસપોર્ટ જોઈ તમને અંદર જવા કહેશે, અને અંદર
 જતાં તમારા ખીસા પાકીટની તપાસ કેટલાક સરકારી
 અમલદાર લેશે, તે એટલા વટીક કે જો તમારી પાસે લખેલું
 એક કાગળયું બી હોશે તો તે બી શક પડતાં વાંચવા માંગશે.
 માટે રે મારા ભાઈઓ, ચેતીને પગલાં ભરશે, અને ખીસામાં
 જગાત પડે એવી કશી બી ચીજો સાથે હોરી લેશે નહિ. ચાલો
 ત્યારે કસતમ હાઉસમાંથી બહાર પડ્યા કે શહેર તેના બહોળા
 વીસતારમાં તમારી હજુરમાં હાજર છે. બહાર નીકળતાંજ
 કાંઈબી 'ગાઈડ સર' કરી આવવા માંગે તો સાફ ના કહેજો.
 ગાઈડની કશી બી અગત નથી. તમેજ પુછતાં પુછતાં પંચ-
 મહાલ જવાય તેમ પોર્ટ સમયદ ફરી શકશે. પોર્ટ સમયદ
 કંઈ એશીયાખંડ નથી જે જોતાં જુગ જાય. ફક્ત ચોપાટીથી
 મરીએનલેન આંટો મારો તેમ એકજ વળાડી વાસંકોટ વોક
 લેઓ કે ખેલ ખતમ. બકી જે આ 'ગાઈડ' ખુદ પનાહ રાખે
 એ સમયદી સુપરાંઓથી! યાદ રાખજો તમેને જોઈને ઉફનાશે
 ઝટકાશે બહુ વળી તાંહના પોલીસમેનથી, એઓના મામા
 માસીના દીકરાઓ જો! એઓના બનાવતી બકકલો ને સરકારી
 ફેરના કરસેવજી કાગળયાંઓપર ભરોસે ના રહેતા! નહિ તો
 ચાર પેન્સનું કાજ કરી ચાર શીલ્ડીંગના ચોખા કપાળે ચોંટાડશે
 એવા એ ગુલાબી માયના ગુલાબી દીકરાઓ છે. વેલ ત્યારે
 દાખા હાથપર ફેરો, ને 'મેન સ્ટ્રીટ' માં દાખલ થાઓ, જ્યાં
 દુનિયાની અનેક કારીગીરીની દુકાનો તમારે વાસ્તે ખોટી છે.

કાંઈક વસાવવાનું
મન થાય છે
જુઓ ત્યારે
આ

અનતાં સુધી જે કાંઈ બી કીંમત કહે તેની પહેલેથીજ ચોથી
કીંમત તમારે કહેવી, એટલે તે જે રૂપીયો કહે તો તમારે ચાર
આનાથી માગણી કરવી ને પછી જરા છુટ છાટ કરી જે લેવા
લાયકજ ચીજ હોય તો બેઘડક લઈ લેવી. રસ્તાઓપર ‘મની
એકસચેન્જર’ નો દાગ નથી, રસ્તે રસ્તે ને ગલી ગલીએ ‘ચીની
બાઉઓ’ ઘાસલેટના પેટારા જેવી નાનકડી તેબલ લઈ ગોઠવાઈ
ગયા છે, પણ તપાસજે કમીશનનો બુક લગરીક ગરમ પડશે.
અનતાં સુધી કુક એન્ડ સન્સવાળાઓ સાથ વહીવટ રાખેલો
સારો, જે કુકની આશીસમાંથી જોઈતું કરતું મેળવી શકાય.
પોસ્ટ કાર્ડ, પીકચરો, રેશમી કપડાંઓ, ઈજીપશયન ક્યુરીઓ-
સીટી, વગેરે માગો એટલું તમારે માટે ભંડાર ભરપુર છે. ફક્ત
તમારી રૂપાબાઈ સાથની આમદનીજ ખોટી. જે સગાં વહાલા
ઓને કાગળ તાર મોકલવું હોય તો પોસ્ટ અને તેલીગ્રાફ આશીસ
બી કસતમથી પાંચ સાત મીનીટના છેટે છે. તેલીગ્રામનો ડર
બોલ દીઠ લગભગ સાડા અગીઆર પેન્સ છે, પણ અરજન્ટનો
કદાચને વધુ હોશે. હામે હામ મોટાં મોટાં ઓપન એર રેસ્ટોરાં
જોશો. રસ્તાપરજ હારે દોર ગારડન ચેરો, ને નાનકડી ફેનસી
તેબલો ગોઠવેલી, જે ગમે તે મંગાવો ને ફાગરો કરી ને ચાલતા
થાઓ. મેન સ્ટ્રીટમાંથી સીધા ને સીધા ચાલ્યા જઈ જમણા
હાથપર વળશો તો પોર્ટ સંઘ્યદની વખણાયલી મસજીદ નજરે
પડશે. મસજીદમાં અસાધારણ જેવું કંઈજ નથી, પણ શહેરની
હાલત જોતાં ‘ઉજ્જડ ગામમાં એરડો પ્રધાન’ માફક ડીક છે.
તાવરપર ચઢીને જોવો તો આખા પોર્ટ સંઘ્યદનો સુદર વ્યુ
નજરે પડશે. રસ્તે રસ્તે વળી મોલ સ્વાડીયાં ડ્રીંકા અને આઈસ
ક્રીમ, ચાકલેટ વગેરેનાં સ્ટોરો કાંઈનાં છે, જ્યાં બે ત્રણ પેન્સ
માં માંગો એવું થંડું ડ્રીંક! અસ પીઓ મારા લાલ, ખાઓ
મારા લાલ, કોઈ તમારે આટે વાંધે આવતું નથી. શહેરમાં
સંખ્યાબંધ હોટલો છે, પુરતી તેલકીક કરીને ઉતરવું પણ

આએ ઇસિતમબોલી અંગુરોથી અંગવું નહિ. રસ્તામાં નાના છોકરાઓ ‘બ્લુ કાર્ડ સર’, ‘ફાઇન ડાનસીંગ સર’ વગેરે ફેનથી બોલોથી તમારું મન લોભાવા આવે તો ફ્લેટલી ‘નો’ નો એવો તો ટરારો મુકજો કે પુઠ પકડવાનુંજ ભુલી જાય. પણ એતો કોઠે કોઠેની ભુદદી તેમ સાહેબને ગમ્યું તે ખરું. બકીજો દાબડો ભરીને પાઉડર મોઢે ચોપદી પોતાના નેહસ્ત નખરાંથી નીરદોશ પંખેરાંઓને આંજી નાખતી પેલી ફેશનેબલ ફાતમાભુઓપર લોભાયા કેની, તો ખસ્તે ખુવાર અને તબ્યાં ઝાટક થંધ, વેલાટ તો જતા રહ્યા. પણ કોઇ એમબ્યુલન્સ ખાંધ ગોરી કરવા શોધવો પડશે! અલબતાં શહેર કરતાં બજાર પોટ સધયદની બહુજ વખણાયલી છે. બોટપર ફરતના વાખા હોશે માટે બેઠાએ તો તાજી ફરદ, મેવા મીશતાન, કેક, ચાકલેટ વગેરે મોહ સવાડીયું ભરી લેજો, એ દાણા રોજના ઠીક મખવાસની ગરજ સારશે. જો દુશ્મનના ટાંટયા ચાલવાથી દોરીની કાની વળ ખાઇ જતા હોય તો, એ ઘોડાની વીસાવીસ સ્ટેડોપર રેડી છે, ફકટ તમારીજ ખોટી. દરેક ચીજમાં પકૂણુ પહેલી કરવી, નહિ તો બોલાઇ દેખાડતાં બોંય ભારી પડશે. જો ‘સાતપર પાંચ ને એ ઘોડા’ ની આદત હોય તો સાફ સાફ કહી દઉં છ કે પોટ સધયદમાં તે દાટેલી ખાન ખોલતા નહિ. જેમ પ્રલુસમાપીસ દેખાશે તેમ તમારાજ લાભનું છે. પોટ સધયદમાં એવાં કાવાખાનાંઓ ધણું છે. બનતાં સુધી, સીનેમા, ડાનસીંગ, ફેનસી ગર્લ્સ, વગેરેથી કાનજ ચીમટજો. કોઇની ઓસરીએ જવું બી નહિ, ને કોઠેબી પલાઠો મારીને બેસવું બી નહિ. નહિતો:—

રેશમની ગાદીપર બેસી, કરવા ધારો બી એકના ચાર, ચારના ચાર બી ત્યાંજ રહેશે, નફામાં મળશે ખુટીયાં બાર, મળશે બહુ તંબોલી તાંધ, બતાવશે કીશબી કાંઈ ને કાંઈ, એવા છે એ સધયદી સાંધ, ફજેત પાડશે બનાવી ચાંઈ!

(પ્રીરોજગર વાણી)

ત્યારે આપરી પોટ સમયદની વીઝીટ કેડી અતરેજ ખતમ થાય છે. ચાઆલો જોયું, નહિ જોયું કરતાં સવારના દશની વાત તેનો એકબી થયો. હવે તો એકાદ રેસટોરાંમાં જઈ કાશી, કેક, આઇસક્રીમથી કલેજને રીઝૂવી પાછા પોટ તરફ હેરયું લઇશું. અલબત્તાં લગલગ આર તેર દીવસે તાજાં દુધની કાશીનું કપ ને મોહ સ્વાદીસ્ટ પેસ્ટ્રી એશક તમારા બોડીમાં એક રેવોલ્યુશન કરશે, ચાઆને કે તમારા ગાલો ને ગુલાબી લાખરા જેવા ઊપસાવી નાખશે. ફકટ એ શીલીંગમાં એ બધું કાંઈ આઉટ ઓફ ફેશન નથી! ‘આયા સમજકે બીચમે’! વેકો નીંદ્રા દેવીએ પોતાનો ચીલ્લો ચલાવ્યો છે, એટલે જરા જીંદગી ગમનમાં આંટો માર્યે. તુરતજ કસતમ હાઉસમાંથી બંદર છોડી જવાની પરવાનગી લઇ હોડકાંના પધસા ભરી હોડકાંમાં બેસી બોટપર સહીસલામત પાછા ફર્યા. અને એ કલ્લાક નીરાંતે જીહો કરી ગયા. બોટ પાંચ વાગે ઊપડનાર છે, ટુટકપર જીહાક જરમનોનો કાળ તોપખાનું ગોઠવાય છે, કંપેનીયન માં નોટીસ મુકાઇ છે કે દરેક પાસેનજરે પોતાનો લાઇફ બેલ્ટ પહેરીને બોટમાં ફરવું, અલકે જ્યાંબી હોવ ત્યાં લાઇફ બેલ્ટ પાસે રાખવો. દરેક પેસેનજરને હોનારત યા આફન વેળા પોતાની ગોડ આપતી, લાઇફ બોટોની કમ્પીઓ ધાસ્તીના ડયકાં ખાય છે. એશીયાની હદ પુરી થઇ યુરોપના પેટાખાનામાં પગ મુકવાની તૈયારીઓ થઇ છે. જીહાક મેડીતરેનીયનને જેર લાવવા બોટના હોડકાં પાસરાંની ફરી તપાસ લેવાઈ છે, ને ટુટકપર પાસીનજરો મહાન જીન્નત ગુજન મસીએ ફરડીનાડ લેસેપ્સને છેવટનું માન આપવા સફ સમારી ઊભા છે. પણ વેકો સાડાચાર બી થયા, અરબી ચાહે બી લીવરમાં ઉતરી ગઈ. જરા ઉતાવળ કરો મારા આપ કહું! ઓય સીપટી પ્રુટશે, ને થયું બી તેમજ! હજી તો કમપેનીયનમાં નોટીસ વાંચી અહાર ડેકપર ગોઠવાઇયે તેટલાં તો ચુપા ચુપ લંગર બી ઉચકાયું, ને નાકના નસકોરાં ફફડાવતી

ચાલો ત્યારે
એશીયાખંડનો
પીછા છોડો
હવે!

નાએનઝાએ હવે મેડીતરેનીયન મહાસાગરની કુચ શરૂ કરી. યા ઇલાહી, સીવા નહિ કોઈ તેરા સહારા !' હવે તો મારશેલ્સ, આવ્યે ત્યાં સુધી ધસાઈ પીસાઈને કાનસ જેવા થવાના ! ચાલો શું કરશું ! દુનિયામાં આયા તો ચક્રમકની માફક ધસાઈ પીસાઈને ધરડાળ થવા કેની ! કહેતી છે કે :-

વાતમાં મારે તોલમાં મારે, વેપલાચંદનો કાન્યો,
લોહકું ધસાય લાકડું ધસાય, ધસાય મોટો પાહણ્યો,
કીડી સંગ્રે, ચાંચડ સંગ્રે, માનસ મારે જાણ્યો,
આએ દુનિયામાં નહિ ધસાય, એવો તો બાપા વાણ્યો.
(શીરોજગર વાણી.)

પ્રકરણ ચોથું.

પોર્ટ સધએદથી મારશેલ્સ.

પટસ એ લોંગ વે ટુ મારશેલ્સ
પટસ એ લોંગ વે ટુ ગો—

ચાલો ત્યાં શરૂ કરો રૂશીયન સાહસાળનું દારતાન

અંકેન જાફનના ઓઠાં હેઠળ નાએનઝાએ મસીએ લેસેલ્સ ને નમન કરી દુનિયાને મોઢે ચઢી રહેલા પોર્ટ સધએદના બારાંની પાળનો છેલ્લો પહેરેગીર 'પથ્થર' પસાર કીધો, અને તોફાની તઈમુરલંગ મેડીતરેનીયન મહાસાગરની છાતીપર ચાલવા માડ્યું. બાપા તપાસજો એકતો ફેપરવારી મહીનો દેખું તેથી મેડી-તરેનીયન જાગેલો છે જો ! અછાડ પછાડ બહુ કરશે જો, અને પનોતો પુત પારણેજ જણાય તેમ શરૂઆતમાંજ લાઇએ તો પોતીકી જાત જણાવી. જેમ જેમ બોટ પંખો ફફડાવે તેમ તેમ લીલાં કંજર જેવાં મોજાંઓ ઉછળીને ટુટકપર આવે, અને બોટ ને ચકરીની માફક ડોલા ખવાડે ! એકતો શીકર પેલા જરમન જુહાકોની જીવ વગરની મેરમેડ સખમરીનની ધાસ્તી, ને બીજું તો

આ મેડીતરેનીયન આપલો આટલો લશન કરે તેની ધારતી એટલે સુજળ નહિ પડે. એટ ઉપડવાને અરધો કલાક નહિ થયો એટલાં તો ફરસ્ટ સલુન કમપેનીયનમાં કપતાન ને ફરસ્ટ ઓફીસર સાહેબે એટના બન્ને કલાસોના પાસીનજરેની મોટી મીટીંગ ભરી ભાશણ કીધું કે, “દીકરાજીઓ આ વખત ઝડામનો છે, જોકે જનમન જુલાકાને કચડી નાખવાને બદાદુર શ્રીટન કાફલો બનતું કરે છે, જતાં બી દરીયો કાઢના આપનો નથી. આવા મોટા મેલાસાગરમાં કદાચને નાહતું કરચતું દપક દધને પાણીની સપાટીપર નીકળી આવે ને હજુ તો જળ નાખ્યે તેટલાં ગરક થઈ જાય તાંહ આપરે લાખલાજ છીયે. પણ તોબી આપરે ખાંડ્યા જઈશું નહિ. માટે દરેક જણા વારા ફરીથી રાત ને દીસ બંને કલાકની વોચ કરો ને જો પેતું શીલ્મુર્ગનું પીછું દુરથી જાણાય તો તુરતજ હમને ખબર આપજો.” વાલ કપતાન રીયલ આદમી તો ખરો. હવે તે કેટલો સધીઆરો આપે! દરેક જણે વોચ લીસ્ટપર પોતાના નામો નોંધાવા માંડ્યાં, પણ તમારા કમતરીનની તબીયતમાં જરા કચરો પડેલો હોવાથી આપરે તો અલગા રહેવામાંજ શોભા સમજી, ને ભલા આફીસર સાહેબે મારી તબીયત માટે આગળથી જાણતા હોવાથી મને ડ્યુટીમાંથી મુક્ત કીધો!

આવી રીતે આ “નાઈટીન ગેલ વોચ” તું પહેલું પ્રોગ્રામ એરીનાપર આવ્યું! ડીયર વાંચક, પુરતો તેલકીક સાથ તક આંધી કહે કે, હજારોના ખરચે દુકારો કાસપર પોતાના અનેક વાહલાંઓને રંગીલાં યુરોપની મોહીની કાજ છોડી જતા આ આશાવંતાં પાસીનજરેને ‘વોચ’ ને ‘કલોક’ ની શી માહિતી હોય! પણ કપતાનનો હુકમ માથે ચઢાવવોજ જોઈએ એટલે જેમ તેમ કરીને બી, ઉંઘમાં ધપકરાં લેતા અને રતનાગર સાગરમાં લીંદોળે લીંચકા ખાતી ‘રતનવહુ’ ની દુટકપર મોજાંઓ સામે ટક્કર જીતીને ચક્કર ખાતા આ કાળી રાતના

આઈ એવ
વાઈ એ શોરીસ
સાઈટ!

કાચલજીઓએ પોતાની ઓશીસનો ચાજ લીધો. જોજોરે ભાષ બીડી ડુંકતા ના, દુટકપર બતી રાખતા ના, પોર્ટ હોલની બારી ખોલતા ના, ઓજપમાં ઓજો પાડતા ના, કાશીના કપ ધણાં થોડતા ના. “હારે હા ભાષ હારે હા ભાષ” કરતાં રાતબી પુરી થઇ, રમત ગમતોનો અતરેજ અંત આવ્યો. તેબલપર જીઓ તો સુકામણા. સવાસો પાસીનજરોમાંથી ભાએગે દશ બારના ડોકાં ખુરસી સાથ અટકેલાં દેખાય. અરે ભોર તો એવા આવે કે જાણે ઓય ચકરડી ફરે! તેબલપર ખાવાની પલેટો, ચમચા, કાંટાં, બધું ઉધું ચતું થઇ જાય, તોબી હમારી રતનવહુ રતનાગર સસરાને સમજાવી પટાવીને બી પોતાનો વાંકો ચુકો રસ્તો લે! ક્યારે મારસેલ્સનો કીનારો આવશે એની કામને ખબર નથી.

ખોટ વાંકો ચુકો રસ્તો લે છે, પાસીનજરો લાઇફ બેલ્ટ પહેરીને ફરે છે, ધાસ્તીના અનેક રણસીંગડાંઓ ડુંકાય છે, આજે શુકરવારનો દીવસ છે, આગળ પાંચ દીવસમાં પોર્ટ સધયડથી મારસેલ્સ પુગાતું હતું ત્યાં હાલમાં પાંચ દીવસે ઇટાલીનો જગ મશહુર ટાપુના મુબારક દરશન બરી આમદાદે થયાં છે. ઓ અનેક હુન્નરમંદ ભેજાંઓને આ ધરતીપર તારા સખકતા હાથે પંપાળી, દુનિયાની ઉત્તમ રોશની દેખાડી, તારી કલગીના કોટમાં એક પીછું ઉમેરનાર યુરોપની શહેનશાહ્યાનુ ઇટાલી, ખુદા કરેને તારાં મુબારક દરશન ફળે, ને તારે મીને હમે મારસેલ્સ સહી સલામત ઉતરે.

ઇટાલીને
સીસીલીનો
સરખામણી
બને બહેનોના
સપ!

શું કુદરતની કરામત યારો! એક બાબુએ ઇટાલીયન સીપેહસાલાર, બીજી બાબુએ સીસીલી સીપેહસાલાર, આમદાદની વખતે પોતાની બહુકદાર રોશનીથી, હમેને આવકાર દે છે. સુંદર બાંધણીના હળરો ધરો, જુમી પડતાં કીસમ કીસમના

ઝાડો વચ્ચે ધંકાઈ શામન હુન્નર કળાનો ઉત્તમ છાપ આપણા મગજ પર સીલ સાખ સાથે બેસાડે છે. બાજુમાંથી પુર ઝડપે જતી આગમાંથી ધુમ્મસ, કરાં ને બરફથી ઓધાએલા આ ટાપુ ની સુદર સીનરી વચ્ચેથી પસાર થતી જોઈ આપણી ચશમ બસ આકરીનનો ઉડગાર કાઢે છે. ઓ ધરતી માતાની બન્ને ખુબ-સુરત બેટીઓ, ખુદા તમારું રક્ષણ કરો! મારા મુરંબીઓ, સાથે એક સઉથી સરસ દુરબીન લઈ જવા વીસારશો ના. જો કે તમારી નજરનું દુરબીન, આ બન્ને ટાપુઓની ખુટી તેના ખરા આકરમાં રળુ કરવા મદદ નહિ કરી શકશે, પણ જો સાથે આ કાચનો તારો હશે તો બન્ને જીલ્લાઓની આબેહુમ ઝળકતી જોત જોઈ શકશો.

વેલ ધેન, ઇટાલી ને સીસીલી વચ્ચે પોતાની આછી લીલી ચાદર બીછાવી બેઠેલો મસીનાનો સ્ટ્રેટ પસાર કરી ચાલો આગળ વધો, અને આંગળાંપર કલાકો ગણો. કોઈ કહેજો સોમવારે મારસેલ્સ ને કોઈ કહેજો મંગળવારે સવારે. હોશે બા, હાલ તો પાણીના રોહ સાથે ધસડાયા કરો. ધીમે ધીમે બોટ જાય છે, ધાસ્તીનો પોણો તખકકો વીટાવી ગયા છીએ, પણ ‘કાન્ટ સે’ અફલાતુન બોટો ને કચ્છરો લમલમ પુરો દરીયો તરીને બંદરની લગોલગ ગરોથમાન બેહસ્ત થયાં છે, ત્યાં બીચારી સાત હજાર તનની આ નાનકડી ટીંગલીનો હીશાખ શું!! તોખી મારકુટે રવીવારની સાંજમાં તો ફરેંચ સરહદ પર આવી લાગા. ચાઆલોજી પરમ દીવસની બખતાવર સવારે મારસેલ્સનો મોહીની લગાડતો મહાલ જોવાનો છે, ગોરી ગરદનના ગુલાબો સાથે ઓળખ કરવાની છે, કુદરતના આ કરામતી કોટના દરશન લેવાના છે, ફરાક કોટ, ને સફેદ ગ્લસો સાથના બોરે માથેના ફરેંચ મોશીએઓનો દંઠોરો તપાસવાનો છે, લંગોટીયા અવતારે મુંબઈઆવી મુંબઈનું દુધ પી મુંબઈપરજ સવારી કરનારા કેટલાક ગોરા ધુમાડીયાંઓને પરીમાનીના ધડામાં પાવણુ

કાંઈક કાંઈક
કરવળ!

કરતાં નીહાળવાના છે? ટુંકમાં વગેરે એતસેટરા, ઇત્યાદી, ને તેમના ખરા આકારમાં હમાજેર કરવાની છે. તો વેકા બાવા જન, 'બી કવીક' ! પણ થોભે, મારસેસની ધુઈમાં દુનિયામાં પોતાનો કાયમ પટો લખાવી આવેલા ફરેંચ કીનારાને આપરે વીસારવો નથી. કંઈક જાંબુળા, આછા સુરણીયા અને કાબીજ જેવા પચરંગી પેહરવાસથી દીપી નીકળતો આ ફાંકડો ફરેંચોનો દેશ કંઈક અજાણ વરી મોહીની મેવો ચખાડી રહ્યો છે. વાંકી ચુંકી ટેકડીઓ બરફને ધુમ્મસના ચાંદની જેવા તાજ હેઠળ ઉપલા પહેરવાસમાં એવી તો સુંદર લાગે છે કે, પહેલી વાર તેના દરશન કરનાર દીલદારો આ ફ્રેન્ચ દીક્ષર પર ખરેજ આશક બને છે. જેમ ઇટાલીમાં જોયું તેમજ ફ્રાંસમાં જોશે. જાણે એમ સમજેતી કે એક નાની મોટી બેહેનોજ છે. ધીમે ધીમે આવી રીતે મોટ ફ્રેન્ચ કીનારો ઓળંગે છે, જે જોતાંજ આંખને ચીતરી આવે છે. નાના નાના ગામડાંઓના નામ માટે અનેક ફેકાં ફેકી ચાલે છે. આવતી કાલની સવારે મારસેસ પુગવાનું છે. ઓહ ! પણ લેઓ વરી કંઈક નોટીસ ટ્રાયએરી માં મુકાઈ છે. શું છે રે ભાઈ તો કહે જે, જગતવાળી જે જે ચીજો તમારી પાસે હોય તે પરસરને દેખાડી આવવી. ખાસ કરીને સીગારેટો વગેરે જે જગ્યામાં હોય તો સ્ટુઅર્ડ સાહેબોને બક્ષેસ તરીકે આપી દેવી. હીક સમજ્યા, એમાં આપણું કામ નહિ! જે સાહેબોને કુકવાની આદત હોય તે ફ્રાડ્યા કરે! એક તો તપાલ બાકસથી ખુલ્લો મુકાયો છે, ને સવારના સાત વાગામાં બધે થઈ જશે, માટે લાવતી બે ચાર એલાર પેલારની લીટીઓ આ કમીના કલમકશ માટે મગફરી લેનારા મહેરબાનોપર ચીતરી કાઢું કરી, આપરેથી કમચેતીયનમાં જઈ કંપનીના કાગળ કલમ સાથે ચીટડાં ફાડવા માંડ્યાં. એમ કરતાં સવાઈ પડયું! દાદારજી અંતેથી ગરીબની કીશતીને સહી સલામત તેગરી તો લાયા. ચાલો હવે આ મેડીનરેનીયન

નો સાવકો દીકરો લાએન્સનો અખાત શું ધડક ધુળરો કરે છે તે જોઈએ. અફલાતી જીકાતી, અછાડ પછાડમાં તરફડ્યાં મારતી નીએનજા આએ લાએન્સ લઈના ધરમાંથી દાખલ થઈ. હવે મારસેલ્સ પુગવાને ફકટ બે કલાકની ખોટી છે. આહ અચપણના મગજમાં ઉછાળા મારતા સોનેરી સ્વપનાઓ, અંતે તમારી આમદ મોડેથીથી ફળી છે, અને આએ પરીયાઓના બાગે જીલ્દ બેહસ્ત વીલાયતમાં જીવ બહેલાવાને મહેરબાન પ્રેક્ષકો તમારો બંદો લગોલગ કીનારે આવી લાગો છે. અસ જેમ જેમ કીનારો નજદીક આવતો જાય, તેમ તેમ હું બી ઉલટમાં ઉછળીને પેલા પ્યારા સાહેબનાં ગાયણની ધુનમાં કંઈક લયરવી માંથી હુંમરી બહાર કાઢીને કાલીંગડો ગાઉ ! અને એક એકી એવી લગાઉ કે:—

કોરસ

મુંબઈ મુંબઈ !! ઓલ હમબગ,
મુંબઈમાં શું જોવાનું, ધુળના ઢગ,
મારસેલ્સમાં મોંજીયાં, મારશો જગેજગ,
પણ તપાસજો બાવા નહિ મળે કોઈ ઢગ.

મારસેલ્સ
આપના, મોસે
સહા ફળ
જાયના.

અને મને કેબીનમાં રાગરો કાઢતો જોઈ બધા ગોરાઓથી તાડીના શીણની કાની ઉલઈ જાય, પણ બા આપરીથી કંઈ જબરદસ્તી છે ! તમારા મગજની છવ્વીસ કોઠડીને મંજુર હોય તો સુન લીજીએ એક દફે, ઓર કાન દીજીએ દો દફે ! ચાઆલો પરવારીયા ! સામેથી મારસેલ્સની દીવાદાંડી દેખાય છે. જઈને સામાન સુમાન સીકડી ‘પોંછપેટ’ કરી નાખ્યે. પણ ખોટની મંજલ પુરી કર્યે તે આગમચ પાછા આપરા લગેજ આપલાની એક ઉડતી સરવે લઈ આગળ વધ્યે. જો મારસેલ્સથી ટ્રેનને માર્ગે લંડન જતા હોવ તો લગેજ માટે અતરે ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે કે, કાનટીનેનટલ ટ્રેનમાં તમારી ટ્રંક કે મોટા વજન

એવ ટેક ફેર
સામાન લેતી
વખતે આંખ
પ્રીશકોપશન
માટે રાખશે !

નો પોર્ટફોલીયો તમોને મુકવા દેશે નહિ. માટે પરભારો બોટ-
માંજ એ અરાખાને રવાના કીધામાં સાર છે. જો કુકની મારફતે
ટીકીટ લીધી હોય તો કુકની લેખક તમારા જે ભારી દાગીના
હોય તેને લગાડી, દાગીનાનું એક લીસ્ટ તેને આપી બીજું
આપરી પાસે રાખી, દરેક 'દાગ' ની એક એકી ચાવી પરસર
સાહેબને આપી દેવી. પછી પરસર સાહેબ 'ટીલબરી ઝંકમાં બોટ
જઈ પુગતાંજ કુકવાળાઓને ચાવી સાથે તેનો ચાજ આપી
દેશે, અને કુકવાળાઓ કસતમખાતામાંથી પસાર કરી તમોએ
ફોર્મ પર ભરેલાં મથકે તમારી પર રવાના કરી દેશે, અને પોલીકુ
બીલબી મોકલી આપશે, એટલે અસ પટયું. કોન્ટીનેન્ટલ
ટ્રેનમાં દાખલા તરીકે, ફ્રાન્સમાં સાધારણ ટીકીટ પર ૩૦
કીલોસ એટલે ૬૬ પાઉંડના વજનનો સામાન સાથે લેવાની
પરવાનગી મળે છે, પણ ઇટાલીમાં જશે તો દરેક પાકીટ
દીક ચાજ કરશે. ત્યાં કંપની કોઈથી પાસીનજરને 'અલવન્સ'
આપતી નથી. ઇટાલીમાં એકાદ નાનો બેગ જો ૧૮'x૯'x૧૨'
સાઈઝનો હોય અથવા તો ૨૦ કીલોસ યાને ૪૪ પાઉંડ વજન-
નો હોય તો તે સાથે લેવાની પરવાનગી મળે છે. બનતાં સુધી,
તમારા કલાસમાં જડી લીધેલી જાળીમાં, જેટલો સામાન સમાઈ
શકે તેટલો લેવો તો તમોને ફાયદો છે. વળી એક જગ્યાથી
બીજી જગ્યાએ જવું હોય તે થડી થડી ટ્રેનો બદલવી હોય તો
શોધ્યો પોર્ટર મળવાનો નથી, ને તમારી લેવરી થશે. માટે
નાના હેન્ડ બેગમાંજ અને તો કાસર સેરવન્સ. કોઈ કોઈ વખતે
માઉન્ટન રેલવેમાં સીટને માથે રેકા એટલે સામાનની જાળીઓ
હોતી નથી, અને વળી રેલવે કંપનીના કાયદા મુજબ તમારી
બેક જગ્યા જે આવીસ ઇંચથી વધુ પોલગી હોઈ નહિ શકે
તેટલી જગ્યામાંજ જો નાની વાલીસ યા હેન્ડ બેગ સમાઈ
શકતો હોય તો ભડે ભડું, નહિ તો શુકરવાર થયો મુશ્કેલ !

જરા બેગની ચાંપ મજબુત લેવી, અને બેગ પર તમારું નામ
હામ કેકાણું અને તો પેન્ટ કરાવવું. બેગમાં જાણસો યા બેગમ
ની ચીઝ મુકવાનું નદારદ કરવું. અસ આટલુંજ જરેવો,
પુશકળ છે! હવે તો કેક પર જઈ મારસેલના રળીયામણા બારાં
નો વ્યું બેઠાં. પણ થોભો! એ વરી પતંગીયું શેનું આકાશે
ઉડે છે! હા આ, હવે જાણ્યું કે ફ્રેન્ચ કાસ્ટાની રમેવાળી
કરનારા એ તો હવાઈ વીમાનો છે. ખરેજ આ હવાઈ વીમાનો
વીશે જે મુંબઈમાં ટોપલે ને ટપેલે વાંચ્યું તું તે આબાદ નજર
સામે આવી ઉભું! ઓછ રે મારા આપ, પણ આએ શું મારસેલ
નું આરું, કે મોદીખાનાથી માછીમ સુધીની ભાગર! ચાલો આવીસ
દીવસની સફરનો અધ્યામ અતરેજ આવ્યો છે. ધાસ્તી શીકરનું
વાદળ હવે વીટી ગયું છે. ઓ વહાલ ને હેતથી પાસીનજરોની
કમ્મર આસપાસ પાસખાની કરના ડીઅર લાઇફમેટસ! તમે
હાલતો વીયોગ બોગવો, આવતી વેળાએ તમારી સંગત સાંધશું.
લેઓ દીકરાઓ ત્યારે જેની વાટ બેતાતા તે મારસેલજ છડે યોગ
તમારી નજર સામે આવી ઉભું! પાછલેટ સાહેબની સવારી
આવી, ને નીઆનજાની લગામ પકડી ધીમે ધીમે ઘોડી દોડાવા
માંડી, અને અરધા કલાકમાં તો ગોદીમાંના પી. એન્ડ ઓ ક્રાં.
નાં પાંચમાં શેડમાં બોટ આપડી સીકડાઈથી ગઈ. પણ વીજા,
આપા વીજા! એ પીડા પહેલે કાદો! તુરતજ તમારી પાસપોર્ટ
ફ્રેન્ચ કાનસલ પાસે વીજા કરાવી હાંકવા માંડો, ને તેમજ થયું.
આપરેથી ધકકા મુકકીમાં આપરી જગ્યા લઈ પાસપોર્ટ વીજા
કરાવી. બોટપરના માણસોને પાનપાવલો આપી, બોટને છેલ્લી
સલામ કરી શેડ તરફ હાણવા માંડ્યું! પણ થોભો વળી એક
પોંઈન્ટ (મકુજે બીરની પોંઈન્ટ નહિ જો) યાદ આવેજ! કાઈ
કહેશે કે ભાઈ શીરોઝગર, બોટના માણસોને ટીપ શું આપવી?
હા લાખ રૂપ્યાનો બોલ બોલ્યા! એ વડે ઓફ લેક રૂપીઝ!!
જોઓ ત્યારે, જે તમારી કેબીનનો સ્ટુઅર્ડ હોય તેને શરૂઆતમાંજ

એ પતંગ શેનું
ઉડે છે ભાઈ!

બે શીલીંગ ચટાડી દેજો કે તમારી મેનીજ માવજત ઠીક થાય. પછી જોઈએ તો પાછળથી જતી વખતે પાંચ શીલીંગ આપશો તો ઘણી થઈ. આ બાબદમાં કેટલાક સખી વળુદે સખાવતના કાંકરા કામમાં તો દેખાડતા હોય તથા, પણ પોતાની શાહીબાદ બાદશાહી બોટ પર દેખાડી, ગોરાઓમાં ઈજ્જત ગુમાવે છે તેવું કશું કરતાં ના. પગનું ખાસકું પગમાં શોભે ! બાથ સ્ટુઅર્ડની બે શીલીંગથી વધું આપવાની જરૂર નથી. પણ જો ડેકચેર પ્રેઝન્ટ આપો તો બે શીલીંગની બે કશી અગત નથી. બે શીલીંગ તમારા તેબલ સ્ટુઅર્ડને જરૂર આપશો, અને તમારા કલાસના ચીફ સ્ટુઅર્ડને દશ શીલીંગ ઘણી થઈ. ડેક સ્ટુઅર્ડને જો ડેક પર ગેમ રમતા હોય તો બે શીલીંગ આપેલી હકની કહેવાશે. જેમ અને તેમ ખરચમાં કાપકુપ કરવી, કેમજે હજુ તો ગંગા તરવી છે ને ગરંધીયાથી બીહવામાં હાંસેલ થું ! ડેકમાં ઉતરતાંજ લાલ બહુ ચટાપટી સાથના અનેક ગીરમીટો નજરે પડશે ! ભાઈ આ કાણુ, તો કહેજો “ઇનટર પીનટર” ! હાં હવે સમજ્યા, કેહા, આએ તો ટુરીસ્ટ કંપનીવાલાના નખેતરો છે ! તુરતજ આ બધામાંથી કુકના ‘ઇનટરપીનટર’ને, દગલાના ઓપન કાલરને ટોપીની ઉપર લગાડેલી કુકના નામની શીટો ઉપરથી શોધી કહાડી, સામાન તેના ચાજમાં સોંપી દીધો. બે નાની બેગો તેને મારા હાથમાંથી લઇ રસીટ આપી દીધી, અને ટ્રેન માટે ખબર આપી કે પી. એન્ડ ઓ એક્સપ્રેસ આજ દોડનાર નથી, અને તમેને રાતના ૧૧-૩૫ નો ખટારો મળી શકશે, માટે સ્ટેશન પર ૧૨ કલાકે લાજર રહેજો. હુબી ત્યાં હોવશ ને તમારી સીટ રીઝર્વ કરી રાખશ. “બોગ તારા કરમના દીકરા મુસાફીર” કહેજે, લડાઇના વખતમાં મુસાફરી કરે તેના જુરા હાલ તે ખરૂંજ છે. હોંશભર પી. એન્ડ ઓ એક્સપ્રેસમાં જવાની ઇચ્છા વીજલી સમ ચમતકાર કરી ઉડી ગએલી હોવાથી, થું કરવું ને

આંત્ર મો બી-ક્ર
મારસેલ તો
આવા.

ક્યાં જવું, ને આખો દીવસ કેમ કાઢવો તેના વમાસણમાં સઉ પડ્યા. બધાઓએ તો બધે ઘોડાની વીસાવીસ ફડફડાટ ફફડાવવા માંડી, પણ ત્યારે આપણું શું! ફકર નહિ, “પારથી ને માથે પ.મેશ્વર”. હાલતો કસતમ હાઉસમાં પાસીનજરોનો દરોરો અટકે ત્યાં સુધી પથારી માંડ્યે. યાર, આએ કસતમ હાઉસ જેને પી. એન્ડ ઓ કંપનીનો શેડ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, તેના કીરતન ગાવાં એ આ કલમ માટે મહાલ છે. અલબત્તા હું એમ નથી કહેતો કે પી. એન્ડ ઓ નો શેડ આખું ગીરગામ ઘેરી શકે એટલો લાંબો છે, પણ મરીનલાઇનની ત્રીજી ગલી જેટલો આશરે લાંબો ને ચોથી ગલી જેટલો પહોલો તે શેડ છે. અંદરજ પોસ્ટ ને તેલીગ્રાફ આફ્રીસ, મેલ પાસીનજરોની સગવડ ખાતર રાખવામાં આવી છે. તેલીગ્રામ કરવો હોય તો દરેક બોલ દીઠ બે ક્રાંક એટલે સવા રૂપિયો, ને મુંબઈ કાગળ મોકલવું હોય તે તો વજન પર આધાર છે, પણ ઓળામાં ઓછો દશ સાનટીમ એટલે એક આનાનો ઇસતાંપ મારવો પડે છે. જે ફ્રેન્ચ આવડતું હોય, યા થોડી ઘણીબી આ ભાશાની આદુ ગાજરની ચટણીબી જાણતા હોય તો ભલે ભલું, નહિતો ફ્રેન્ચ કોનટીનેન્ટપર એ હફતેખાન ઓલંગવું બહુજ ભારી પડશે.

હમારી ‘પારલે ક્રાંસે’ પણ પાસીનજરોની ખાસ સગવડ સાચવવા કેટલાક એકસપર્ટોને હાથ તૈયાર થએલી નાનકડી પારલે ક્રાંસે યાને “ફ્રેન્ચ વાહીલ યુ વેટ” ની નાની ડાએરી, ગુજરાતી ઉચ્ચાર સાથે કેટલોક ઉમેરો સુમેરો કરી આ ચોપડીની પાછળ એવી રસીલી રીતે ગોઠવી છે કે, આ ભાશા નહિ જાણનારો આદમીબી બે દીવસમાં સહેલાઇથી વાતચીત કરી શકે. શેડની અંદરજ કસતમ ખાતું માલ ચઢે ઉતરે તેની પુરતી તેલકીક કરવા સફસફારી તૈયાર છે. પણ મેલ જેટલા દીવસ પડી રહે તેટલા દીવસ પાસીનજરો ને ફેસીલીટી કરી આપવા ન્યુસપેપરો ચોપાન્યાંઓ વગેરે રોજ સવારે દશ વાગાથી ત્યાં વેચાતાં મળી શકે છે.

શેડના મુખડાપર બમે પોલીસમેનો આવણુ જવણુ પર પોતાનો
 કરડો દોળો દોરાવતા રહે છે. આસમાની બલુ રંગના બુચ
 વાલી આ બલુ આટલીઓ માટે જેટલું કહીએ તેટલું થોડું છે.
 બલુ તોપી, ટુંકો બલુ કોટ અને સફેદ પાટલુનમાં સજ થતા આ
 બોલા લાલા પોલીસમેનોને મારસેલ્સ જઈ આવેલો કયો
 મુસાફીર નથી ઓળખતો! જે તમે એક બીલ્ડસ તેની આગળ
 નમશે તો તે એક ગજ નમસે. પણ સહેજ ધ્યાન રાખજો કે
 પોતાની આટલી બોલાઈ છતાંબી તેઓ ઝરરાક વહેમના
 બારદાંન છે. જે ઝટ દધને તમારી બેગની કુંચી તેઓના હાથમાં
 મુકી દીધી અને ખુશી કીધા, તો બોલ બોલતામાં ચાકની નીશાની
 કરી આપશે કે “મેરસી” એટલે થેંકયું, અને તમે નાહન
 નાહ્યા. પણ જે જરા આના કાની કીધી ને તેને શક ગીયો તો
 બેગ ઉધી ચઢી કરી નાખશે, બળકે દરેક દરેક આરટીકલોની
 નસેનસ તપાસશે, અને વરી બધુ ગોઠવતાં ગાઠવતાં અરધો દીવસ
 થશે. માટે ભાઈઓ જરાક નમનતાઈ અદબ વાપડવાની તરદી લેશે
 યા જે તે ન આવડતું હોય તો મુંબઈથી ટયુશન લઈનેજ સીધારશે
 તો, પંચાતીની પંચાયટમાંથી છુટકારો થશે; ને નહિ તો ગાડી
 ગાડીને ઠેકાણે, સામાન સામાન ને ઠેકાણે, ને મીયાંભાઈ પાંજરા-
 પોળ જેવો સોદો નહિ થાય! પણ ચાલો પાસીનજરોનો ધસારો
 અટક્યો છે, હવે ઈન્ટરપીનટરનું પુછકું જઈને પકડયે! તુરતજ
 દરવાજા આગળ ઉભેલા કુકના કરતા કાવરતા માનીજર ને
 પુછ્યું કે, “ભાઈ કુકની આશીસ કયાં આવીછ! મને ગાઈડ
 જેઈએછ” તો આ માનીજર ભાઈ હસીને કહેવા લાગા કે, “મી.
 શરાફ, કુકની આશીસ “કેનેબીયા સ્વીટ” માં આવેલી છે, પણ
 આફીસ બપોરે બે વાગે ખુલશે સાહેબ ” ત્યારે હમણા મારે
 કરવું શું કાકા કાહનજીના! તો કહેજે “ ચાલો મી. શરાફ હું
 તમોને કોઈક હોટેલમાં કુમાસ્તા કરવા લઈ જઈ”. પણ બા
 તું મને હોટેલમાં લઈજઈ કુમાસ્તા કરવા બેસાડે ને તું ખણી

કસતમનો
 મધરડો!

શહેર તરફ
 લટાર મારો.

મારસેલની
સુંદર ડાંક.

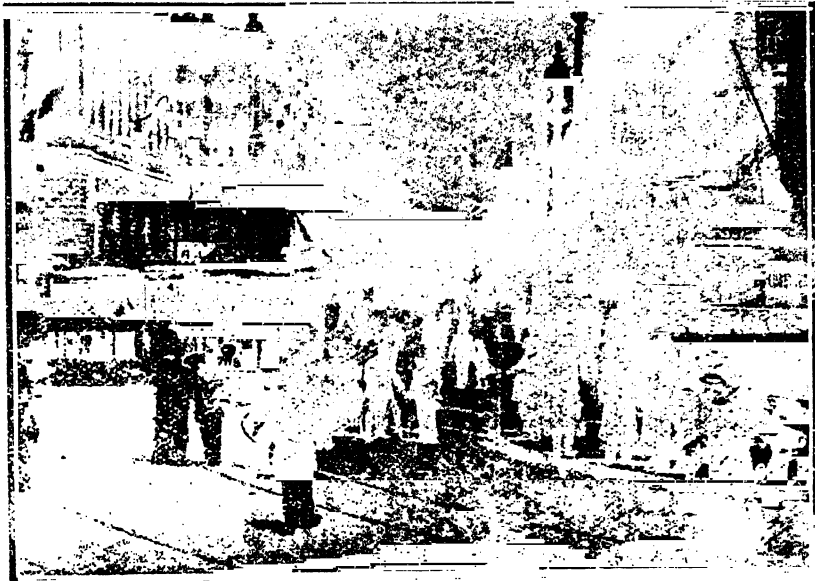
વંજે લે-તો પછી હું જાઉં કાંહ ! એટલામાં કોઈક અંગ્રેજ,
ફ્રેન્ચ જાણુતારો ગાછડ મળી ગયો, જેનું પુછકું મને લગાડી
આપ્યું. “મી. શરેફ તમે એની સાથે જાઓ, આદમી ખાનદાની છે
તમેને મારસેલની દેખાડી લાવશે, હોટેલમાંથી લઈ જશે ને પાછો
રાતના સ્ટેશન પર ટાઈમસર લઈ આવશે.” વાહ દીકરી
પ્રીરાજગર, તારે માર્થેથી કેહો ચંદ્રમા બેહો ખરો. લાવની આપા
વરી એતો ચીંતુ છાપનું સુન્નુ ! પણ એને મારે આપા દીવસનું
આપવું શું, તો કહેજે ૧૮ ક્રાંક આપશો તો ખસ ધણું થયું. ધુળ
નાખી મંજુર આપા કરી ગાઈડની આંગળી પકડી શેડમાંથી
બહાર નીકળ્યા, ને મારસેલની આગે મોટી ગોદીને છેલ્લી સલામ
કીધી. યા ઇલાહી, આગે તે ગોદી કે ગોરેગાંવા મુંખની પાંચેક
અલેકઝાન્ડરા ડાંક અંદર સમાઈ જતી હશે. ટ્રેનથી અંદરજ,
ત્રામથી અંદરજ, કાફેથી અંદરજ, હોટેલોથી અંદરજ, મોટી
મોટી ઓફીસોથી અંદરજ!! જ્યાં ટુંકમાં “અંદર રેઝડ દુ ફીક્થ
પાવર” ની વાત આવી તાંહનો હીસાજ કાંહ ! ગુડસ ટ્રેન યા
પોસતલ ટ્રેનથી શેડ અંદર સીધી આવીને ઉભી રહે, ને પરભારી
માલ ઉતારવું હોય તો ઉતારી ને ચઢાવવું હોય તો ચઢાવી, ડાંક
માંથીજ સીધી યાહોમ આગલ વધે. અહીં વળી એક દગ્ગ્યાને
એક પાટાથી ખસેડી બીજા પાટાપર લઈ જવાને નવીજ દગ્ગની
ગોઠવણ કીધેલી છે. મુંખમાં કાલાખાના ઇસિતેશનપર નજર
નાખો ને જુઓ કે, એક દગ્ગ્યા ને એક પાટાપરથી ખસેડી
બીજા પાટાપર લઈ જવો હોશે તો એનજીન તેને પેલે છેક
તે પાટાના છેડી સુધી ધસડી લઈ જશે. પછી સાંધાવાળો સાંધો
આપતાં તેને બીજા પાટા પર તેજ ઇનજીન મુકી આવશે, ને
પછી એનજીન ધકેલા ખાતું પાછું ફરશે. પણ તેવી કડાકુટ
મારસેલમાં નથી. એક દગ્ગ્યાને એક પાટાથી બીજા પાટા પર
મુકવો હોય તો તે દગ્ગ્યા તળેનોજ પાટો સહેજ ઉચકાય.
અને પછી તેને એક ભારે વજનનો બુધ્ધો જપ ઘોડો ફટક,

ફટક કરતો કે લાવી, બીજા પાટાપર મુકી પાછો ચાલ્યો જાય
 એટલે નીકાલ પડ્યો. આ રીટી આખા યુરોપ દેશમાં જાએજ
 છે. ત્યાં સનટીન સાડેટીન જેવું કોઈ ચીજનું નહિ! બેશક
 એક નાકાથી બીજા નાકા સુધી આખી જર થઈ પડેલી આએ
 “ડોક” સગી માએનીથી નજર લગાડે એમાં શક નહિ. પણ
 ડોકનો પીછો છોડી દરવાજામાંથી બહાર નીકળી શહેર બહાર
 લટાર મારે. દરવાજા પરથી બહાર નીકળનાંજ દાખા હાથપર
 જોશે તો બારાંની સુંદર સીનરી ને જમણા હાથપર ફરશે
 તો શહેરનો ફાંકડો પેનોરામાં નજરે પડશે! પણ બારાં
 ને મારો ગોળી ને શહેર તરફ હેરયું લેઓ. પ્રથમથીજ મારા
 ગાંધે. મને પુછ્યું કે, “મી. શરોફ ગાડી રોકશે કે ટરામમાં
 હાલશે” અરે તારો દાદા નાતરે જાય! તારાથી કપાળમાં
 દાદમ દેવું ને વળી ગાડીવાલાનેથી દાદમ દેવું એ કેમ બને! ચાલ
 ટરામની વાતકર અંડુસના જાણેલા ને સપરચંદના ઉછરેલા!
 ને આ મારો મમતી ગાંધે મારાં તીર ટકોરાં પરથી સમજ
 મયો કે “સાહેબને તો દેખુ ટરામ પસંદ પડી છે”. દરવાજાની
 આગલજ સ્ટેશન, એટલે ટરામની રાહ જોતા સ્ટેશન આગલ
 જઈ ઉભા, એટલામાં દુકાળના વખતમાં સુકાળ ને બાવે
 મારસેલ ગામ ફેરવી લાવનારી આ મટુકલી માવડી ટરામ
 આવી ઉભી. પણ ટરામ જોતાંજ દીકરાઓ માનશે કે, તમારો
 કમતરીન તો અરીજી બાંધને દરીજી પડ્યો. આસરે કદમાં
 મુંબઈની ઘોડાની અસલી ટરામ જેવી હોશે. એકના સુકાન
 પાધરાં નહિ અને વળી ગીરદી થાય તો બહાર ટીકીટ કનડકટર
 ની પાસે વીસેક પચ્ચીસેકનું મેજરૂં, હાંકનાર ડરાખિર પાસથી
 તેટલુંજ મેજરૂં, ને ચડવા ઉતરવાના ફાંડવા પરથી આસરે દશ
 પંદરનું મેજરૂં! મજુર, માવતો, માળેતોજાર બધાનો એજ
 હાલ! બસે ઉતાડેઓના બારથી ગાડી પાટાપરથી સડીથી જાય
 તોથી કનડકટરની મકદુર નહિ કે કોઈને અટકાવે! એ કાંઈ

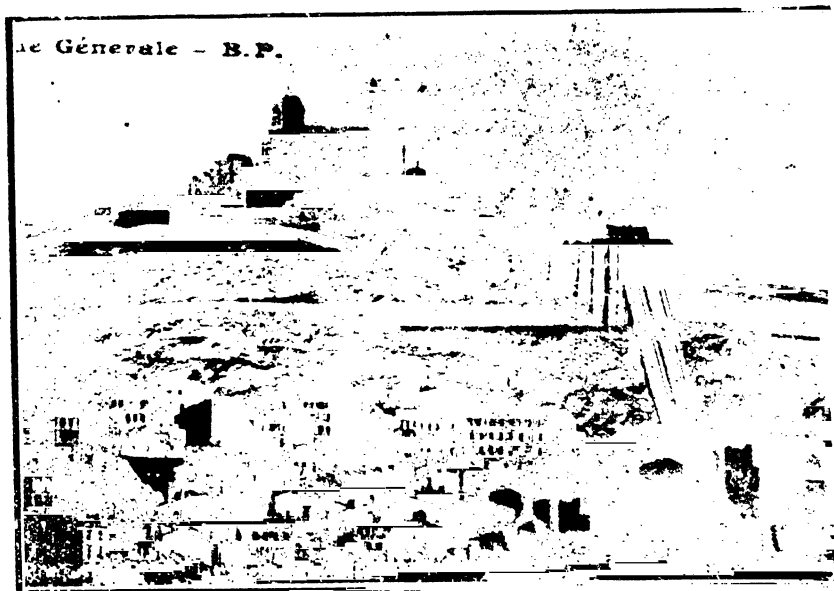
વક્ત્રી કહેવાતો
 મારસેલની
 ટરામ બેટ.

મુંબઈની ટરામ નથી જે ઉતાડ્ઝોની ગોરદી થાય ને જગ્યા કરતાં વધુ માણસ દાખલ થાય તો “ઉતર જવ ગાડી ચલેગા નહિ, દુસરા ગાડી”ની દાટી આપી ઉતાડ્ઝોને નીચે ઉતરાય. વાહ આફ્રીન તારી આદ અવલાદને ઓ મનના મંદીર મારસેક્સ! આજેજ મેંથી જોયું ને જાણ્યું કે તારી હકુમતમાં વાધને બકરી એક ઠેકાણે પાણી પી શકે છે. તંવગરીની તકાબરી અહીં ખાકમાં મળે છે. હીંદુસ્તાન માટેની નાકમાં ભરાએલી કેટલાક કોનફેસીયાંઓની ગંધ અહીં નીકળે છે. ગરીબ ને તવંગર એક સરખી રીતે બચકો બગલમાં મારી ચાલે છે. ચલે જવ બલે જવ પંચીગરો અહીંથીજ પંચકમાં લપેટાય છે. શેખીને સાલેસાઈ બન્ને અસવારો એક એકની હજુર હથીયાર અહીંજ નમાવે છે. તેવાજ એક દેશના દરશન વગર ખરેજ આ જાંદગી અરેરે કેવી કંગાળને કમનશીબ નીવડતી હોવી જોઈએ તે તો ત્યાંની સફર કરનારને મુઆરક! હાલો ભાઈ હાલો ત્યારે ગાઈડની સાથે આપરેથી દપક દેતા કે ટરામ આવતાં આ પોપટના પીજરામાં બીજાઓ પેડે ધુસ્યા. અને વીજલીના ખતારાએ પોતાની કલાકના પા માઈલની પુર ઝડપે દોડવા માંડ્યું. ઝોક ચાલી, ઝોક આવી કરતાં જુલીયટ આવ્યું, જ્યાંથી મારા ગાઈડે પોતાનું અફરગાન અસતમ શરૂ કર્યું. વરી એ જુલીયટ કોણુ! રોમીઓની મજનુન તો કદાચ, શેકસ-પીઅર તરફથી વરતારો લઈને આવી નહોય! ઓહ માઈ પીસ ઓફ લીવર જુલીયટ, હવે માલમ પડ્યું કે તું તો એક માર્સેક્સની ખુબસુરત કાપડી છે. આ ખુબસુરત જુલીયટ રસ્તો ટરામનું ટરમીનસ છે. ત્યારે અહીંજ આપરે હાલ તો થોબ્યે. પી. એન્ડ ઓ ના શેડથી દશ મીનીટના છેટે આવેલો આ ફાંકડો પહોલો સીટ કાઈથી સહેલાણીઓનું મન હરી લે એમાં શક નથી. અહીંથી ટરામોના જુદા જુદા ફળગા ફરે છે. ફુટપાટો પર રકમ રકમની સુંદર ચેરો સુરપમાં ગોઠવાઈ છે, સખખ કે જ્યાંજ

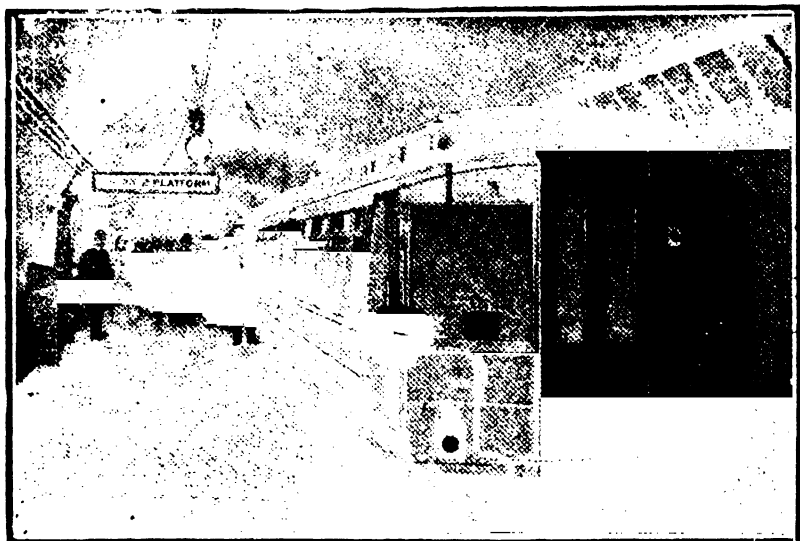
દરેશન નંબર
૧૧ 'જુલીયટ'

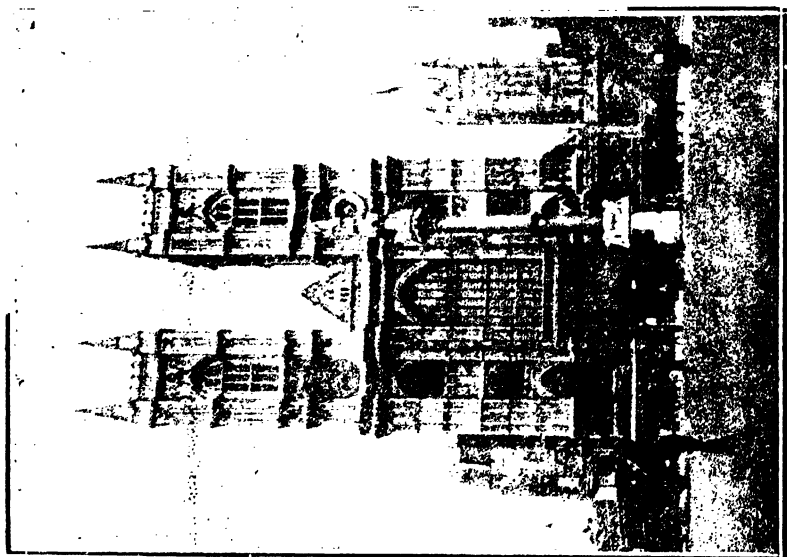
મારસેદસંગા અતી ખુબચરત ને ગીચ વસ્તીવાળો સીટ “ઈઈ કનેશીયા”
જુઓ પાનું ૧૭૪ મું.

મારસેદસનું જગ નાળીતું પલીવ દેવળ નોટરે ડામ રીત ગાઈ. જુઓ પાનું ૧૭૪ મું.

દુનિયાની અનેક અન્નયત્તિઓમાની એક લંડનની જગ મશહુર ટુવન રેલવે.
જુઓ પાનું ૧૧૦ મું.

દુનિયાને મોટે રમી રહેલું ઇતીહાસીક વેસ્ટમીનીસ્ટર આગા.
જુઓ પાનું ૧૪૩ મું.

કાફે યા બાર હોય ત્યાં હમેશાં બેઠક બહારનીજ છે. યાઆને કે બહારજ બેસીને ગલાસથી મોઢું મટમટાવામાં તેની પ્લેઝર છે. પણ આગલ આપણા કદમો શહેર બણી લાંબાવવા પહેલાં પાસેની પડોસણુ લા માળેર નામના મારસેલના નવાં દેવલની ઉડતી એકઝામીનેશન લઇયે. દેવલ ફાંકડું છે, અનેક ગુપ્તજેથી મઢાએલું છે, આલટરોનું નકશી કામ, મોઝેક કારીગરોનો ખ્યાલ આપે છે, ટુંકમાં આખે દેવલ તે એકાદ આગ્રા યા દીલ્હીની અસલી કારીગરીનો છાપ જોનાર પર મજબુતાઇથી બેસાડે છે. લખખો ને કરોડોના ખરચે તૈયાર થએલું ત્યારે આ લા માળેર માટે જેટલું બોલું તેટલું થોડું છે. પણ દેવલ ને દેવલપરજ મારો ઉભરો ખાલી કરવા કરતાં પાંછા જીલીયટના રસ્તા તરફ મોઢું ફેરવ્યે. રાઇટ અપ્પાઝિટ ટર્ન, એન્ડ ધી ફરસ્ટ ટરનીંગ ટુ ચોર રાઇટ ઈઝ ચોર ફેવરીટ જીલીયટ. અહીંથી આપરે “જુઓલોજીકલ ગારડન” તરફ હંકારી જતી ટરામબેટમાં ગોઠવાઇયે. ગાઇડ કહેજે ત્યાં તો લંકાદહન ને તાંહ તો પરીયાંગમન! હોશે ભઇ જીવ્યા કરતાં જોએલું ભલું! આગળ તો ચલ્યે કરી ટ્રામનો દખખો પડેલો હતો ત્યાં જઇ જગ્યા લીધી. પણ બાવા, ફરવા તો નીકળ્યાછ મગર “ગુરજી બીના લકરી કાણુ ધરેગા” તેમ કંઈ તાંજુ રૂપું ખીસે ભરી લીધું છે કે? સંભાળજો, અહીંના રૂપીયા, આના, પછી ત્યાં કાઇ હાથમાં ધરવા નું નથી. ત્યાંની સરકારનું ચલણુજ વ્યાજ સીકકે વસુલ કરશે. માટે જો મુંબઇથી તેની તજવીજ નહી કીધી હોય તો બેલાશક પી. એન્ડ ઓ કુંપનીના શેડની બરાબર સામે આવેલી કીંગ કીંગની કંપનીમાંથી, યા થોમસ કુકની “કુનેબીયા” માં આવેલી ઓશીસમાંથી જેટલું જોઇએ એટલું મળી શકશે. રૂપાંનાં અરધા રૂપીયા જેવા સીકકાને એક ક્રાંક કરી કહે છે. એક ક્રાંકના બધા દશ આના ગણે છે, પણ ભાવમાં રોજની વધ ગટ તો છેજ છે. એક પાઉંડ એટલે પંદર રૂપીયા ના સત્તાવીસ ક્રાંક

કંઈક કરેંય
ચલણુનો ખુરશો
લેશો કેની!!

ખી મળી શકશે. માટે પાંઉંડની નોટ વટાવી પાંચ પાંચ ક્રાંકની પાંચ નોટો ને બે ક્રાંકનો ખુરદો કરી લઈ લેશો. તાંબાના સીકકા ઓ દશ સેનટીમ એટલે એક આનો, સો સેનટીમ એટલે એક ક્રાંક યાને દશ આના, પચ્ચીસ સાનટીમ એટલે અઢી આના, ને પચાસ સેનટીમ તે પાંચ આના. અરધા ક્રાંક યાને ડમી ક્રાંકની નાની નોટખી મળી શકશે. તમારી સવલતા મુજબ બનતાં સુધી ખુરદો લીધેલો સારો છે. ચાલો ત્યારે જોઈતો એંજ તો લીધો હવે ગોઠવાઈ જઈયે ! હાંક મારા બાપ, એક દીવસમાં તો એકસો ચીઝ લેવાની છે. ટ્રામમાં બેઠક લેતાંજ ટ્રામ ચાલુ થઈ, ને મારસેલના સઉથી સુંદર ને આગેવાન સ્ટ્રીટ “રૂઈરી-પબ્લીક” માંથી વાંક લીધો. આ સ્ક્રીટ ફાંકડો છે. સેંટ, પર-ફ્યુમ, લવંડરવાળા જાણીતા મેકરૌની મોટી મોટી ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર માળોની દુકાનો છે. દુંકમાં ઉભાઈ જતાં કાફે, ફેનશી ક્યુરીઓસના ફેનશી ફેટો, તરેહવાર દુનિયાની ચીઝો વગેરેથી ઓઘાએલો મોઘાએલો આ સ્ક્રીટ બેશક મારસેલ્સની ક્રીસખીમાં નવું પીછું ઉમેરે છે. ચાલો ત્યારે આ “રૂઈડ રૂપબલીકમાંથી” ચક્કર ખાઈને પેલા “રૂઈ કેનેબીયા” માં દાખલ થાઓ. આ રૂઈ કેનેબીયા મારસેલ્સના રસ્તાઓની રાણી છે. શોભીતોખી તેવોજ, ધીરડીવાલોખી તેટલોજ, ફાંકડા મનપસંદ વીજલીની રોશનીમાં દીપી નીકળતાં મોટાં હોટેલો, તેવાજ સ્ટાઇલીશ હાઈ કલાસ ‘કાફે’, દરેક જાણીતી ટુરીસ્ટ કુંપનીની આશીસો, મારસેલ્સ નું એમઅર ઓફ કોમરસ, અનેક સીનેમા ઓપેરા કુંપનીઓ નું ધામ, વગેરે હયાંજ જોશો. બસ એંજ રસ્તો ચીપી ચીપીને જોવો એટલે મારસેલ્સ એમાં સમાઈ ગયું. એક નાકાથી બીજા નાકા સુધી જશો તો પેટ ભરતી મોજ મેલવસો. જરા રસ્તે વાટે ચાલો હાલો ત્યારે અને તરામએટમાં બેઠાં હોય ત્યારે, મહેર બાનીની રાહો ખીસા પાકીટ વારે ઘડીયે તપાસશો તો કમતરીન સેવકને મોટું માન તથા શોભા મલશેજી. “રૂઈ કેનેબીયા” બા

વલુ

મજ્યાત

‘રૂઈ કેનેબીયા’

કાંકડા રસ્તા
ખાનું કંઈ
પણ ન.

મારસેલસનું
જગ આશકાર
મ્યુઝીયમ!
“પેલે-ડ
લોન-શાન.”

ખીચાઈ ગયું. બેહસ્ત તેને! અને કેનેખીયાના એવન્યુ યાને બન્ને બાજુની ઝાડોની ઘટા વચ્ચે મુંબઈના એસપ્લેનેડ રોડ જેવા રસ્તાપરથી ટ્રામે રસ્તો લીધો, અને એવન્યુના નાકા પર આવેલાં “આદશાહી પુટલાં” પાસ એનતર થઈને સેનતર કીધું. ચાર મારસેલસમાં ઠારેઠાર ઉભાં કીધેલાં આ મારખલના પુટલાંમાંના કેટલાંક તો ખરેજ ફ્રેંચ કળાનો ઉત્તમ છાપ આપણા નાળીએર જેવાં પાકટ મગજ પર બેસાડે છે. પણ પુટલાંથીજ ચોપડીના પાના ભરવાના નથી. દીકરા હજુ તો મારસેલસના ભીતરમાં કંઈ કંઈ દટાએલી ખાનો જેવાની પડીછે. પુટલાં આગળથી ટ્રામ આગળ વધી ને જુઓલોજીકલ ગારડન પાસ આવી ઉભી. કહેજે મારસેલસનું જુઓલોજીકલ ગારડન બહુજ જેવા લાયક છે. હા આ ના કેણે કહ્યું! પણ જેઓએ મુંબઈનું વીકટોરીયા ગારડન જેયું હોય તેઓએ મારસેલસનું આએ “જુ ગારડન” જેવાની તસ્દી લેવી નહિ. અલખતાં બાગ છે, બગીચો છે, જનનવર ખાનું છે, પુલ ફલાડીનો સીંગાર છે. પાણીના બનાવતી ધોધ, તથા પાણીના કેટલાક આરટીસીસીયલ લેકા વગેરેથી આ નાનકડો બાગ આપણી પાસ હીક દસ્તુરી માંગે છે. હામે હામ જીવ બહેલાવા આવનારાઓને પાણી પીવાના બમે મટકાં નલની પાઈપ આગળ નાનો ઓવારો બાંધી ગોઠવ્યાં છે. પણ ઉપ્પર ચટ્ટો ને મારસેલસનો આદશાહી મહેલ જુઓ. મારસેલસ જેવાનો તમારો ખરચ વ્યાજ સીકકે વસુલ કરી આપશે. પાણીના ધોધ પાસેની સીડી આગળથી ઉપ્પર આવતાં પેલો જગ જાહેર “પેલે-ડ-લોન-શાન” યાને મારસેલસનું ખીલોરી બેહસ્ત નીહાલો. પણ એ ડઘાઈ કેમ ગયાં! એ તો હજુ પેલેસનો પાછળો ભાગ છે. જરા સીડી વાટે નીચે ઉતરી એનો આગળો ફ્રેન્ચ વ્યુ તો જુવો, ને ફ્રેંચ કળા કૌશલ્ય માટે આફરીન કરો. આ પેલેસ તે મારસેલસનું મ્યુઝીયમ છે. અલખતાં તરેહવાર પક્ષી ને જનનવરો ને સ્ટફડ કરી એવા આરટીસીકલી કબાટોમાં

ગોઠવ્યાં છે, કે, ખેડક જ્ઞેનાર તેની સહેજમાં કીંમત કરી શકે. એક ભાગમાં આ સ્ટકડ પક્ષીઓનું એકઝીખીસન, અને ખીજી બાજુ મોટા મોટા આરટીસ્ટોની પીછછીના પરીણામો ફાંકડા પેનટીંગો, નાદર પુટલાં, જોઈને ખેસુદ્ધ થાઓ ને જરા જરા વારે સ્મેલીંગ સોલ્ટની સીસી યા કાંડો નાક આગળ ધરતા રહેો. અંદર જતાંજ નીચે જતરી લાકડી જે હોય તે આપી દેવી, પછી અંદર જવું. આ પેલેસના પીકચરો, પોસ્ટ કાર્ડો, નાની મોટી ચોપડીઓ, મ્યુઝીયમમાંથીજ બે ત્રણ ફાંકાની નજીવી કીંમતે મળી શકશે. વખત હાથમાં ધણોજ થોડો હોવાથી દશેક મીનીટ મ્યુઝીયમમાં ગાળી આગળી સીડી વાટે ઉપ્પર ગયા તો અર્ધ ચંદ્રમા આકારમાં સફેદ મારબલની ગંજવર થાલલાંવાલી ખીલ્ડીંગ, વચ્ચે વચના મુખડાપર બે સીંહોની લગામ એક રખેવાલના હાથમાં સોંપેલી, જે બે પથ્થરના સીંહોમાંથી પાણીની નદી વહેતી વચ્ચેની મારબલની સીડીઓપર મચક કરી, બગીચામાં કીધેલા પાળના મોટાં કુંદાળાંમાં મળતી જેવી, એ દાદાર અહુરમઝદના બીલોરી બેહસ્તમાં આગળથીજ નામ રેજીસ્ટર્ડ કરાવવા બરાબર છે. આ નીચલાં પાળવાલા કુંદાળાંમાં વરી બે નાનકડા કુવારાઓ આરે માશ ઉડતા રહે છે, જે અફસાતુન ગરમીમાંખી આઇસક્રીમ જેવી થંડક મગઝમાં પેવસ કરે છે. અસ એટલુંજ કહું છ કે મારસેલ્સ જવો ને પહેલો એ “પેલેસ” જ્ઞેઓ. જ્ઞે નહિ જ્ઞેશો તો શેકશાદીની પેલી શાએરી માં કહું તો, ચાલીસ વરસ જીંદગીના ચોરાસીના ફેરામાં પસાર કાધાં ને ચાર બીલસનો ચોરસખંડ ગુમાવ્યા જેવું થશે. આ આદશાહી પુટલાંઓનો દરેરો, પથ્થરના સીંહોના મોહ વાટે વહેતા પાણીના ચાત્ર ધોધો વચ્ચે બગીચાની રોનક, વગેરે તમોને જીંદગી સુધી આભારના બોજ હેડળ રાખશે. પણ પેલેસનો પીછો અતરે છોડી પાછા કેનેખીયાના મુખડાપર આવો. બે વાગાનો ટેમ થયો છે, હવે જરા ટીશીન ટેંહકણાપર નજર દોડાવ્યે.

શું ચીતાર
મારા બાપ
ચીતારાઓની બા
આંખ છે કે
સીમો દરાખ!

આસો જરા
ચુકન કરો
બાબા.

નાટરે ડામનો
લીફટની
જરા સરવે
લેઆ.

અંતે ચુકન કરવા હું ને મારો ગાર્ડ એકાદ “કેનેબીયા” માં આવેલા ફાંકડા હોટેલમાં ગોઠવાયા. ગાઇડનેબી પેટમાં ભુખના ધુમરાં થયાં હતાં એટલે બન્નેએ તાજી શીશ, સુપ, ફ્રૂટ, સેન્ડવીચીસ વગેરેની પાયદસ્ત ફેરવી, જરા ચાહે કાશીથી મોઢું મટમટાવી ફાંસના સઉથી વખણાયલા દેવલ “નાટરે-ડામ-ડીલા-ગારડ” તરફ હેરચું લીધું. કેનેબીયાથી જો સીધાને સીધા ચાલ્યા જશો તો તો દશ મીનીટની વોક છે. વચમાં, મારસેલ્સની પેલેસ ઓફ જસ્ટીસ, તથા બીજા એવન્યું, વગેરે જોવાનું મલશે. એક તો આધાનુંબી જેરવવાનું હતું એટલે પગની મંજલ પરજ પસંદગી ઉતરી. લાંબી લાંબી ફરલાંગ ભરતા અંતે આ રોનક દાર દેવળની તળેટીએ આવી લાગા. કે જ્યાંથી એક મસમોટી ગંભીર લીફટ નમોને આંધગોરી કરી દેવળની ઠાંચપર લાવી મુકે છે. મારા બાપ! આ એ તે લીફટ કે ઉકરજી નાનાભોટાના ઘરનું કાતરચું! બેશક કમાલ વાકઈ કમાલ! જેવા લીફટમાં બેઠા કે બે મીનીટમાં તો સીધા દેવલના દંડીદોરપર આવીને ઉભા. દરેક માનસ દીઠ લીફટમાં જવા આવવાની એક ફેરાની શી ૨૦ સેનટીમ એટલે બે આના. ચાર સસતું ને સીગનપોરની બતરા. પણ લીફટની કરામત શું છે તે બજોછ! એમ તો મુંબઈમાં કાંઈ લીફટ નથી. ઈફુ પાંડુની ચાહલીમાં બી હવે તો લીફટના લલના ગવાય છે. પણ આ મારસેલની લીફટ તો દુનિયામાં મશહૂર છે. પહાડપર કીધેલાં નીસરણી જેવા આંધકામ ઉપર વીજલીના પ્રતાપે ધીમે ધીમે આ પ્રખ્યાત પવીત્ર દેવળ તરફ મુસાફરોના રૂહને ઉચકી જતી લીફટને દુરથી જોશો તો બેશક ફેર આવશે. પણ ઉપર જઈ આ લીફટના બનાવનાર ના રૂહ માટે શાંતી માંગજો. ભલે તેને આ પવીત્ર દેવળની પનાહ મળે. લીફટમાંથી સીધા બહાર નીકળ્યા કે દખમાની સીડી માફક થોડીક સીડી ચઢવી પડે છે જે પછી આ પ્રખ્યાત દેવળ ના દીદાર મળે છે. ખટકે ખટકે પવીત્ર દેવળના સુવેનીર

આલખમે વગેરે ગોરી ઘતમારી સફેદ સાહ્યામાં સજ થયેલી પવીત્ર બાળાઓ નજીવી કીંમતે વેચે છે. આ પવીત્ર દેવળની આખા ક્રાન્સ દેશપર મીઠી મહેર છે ને હયાં લોકો પોતાના પાપની પશેમાની કરવા એકલા થાય છે. દેવળની તલેટીપર આવી લાગતાંજ તેની પવીત્રતાદત્તે ગંભીર ખ્યાલ આપણા મગજમાં દોરે છે. એક મસ મોટા મીનારાના મથાળે ખુરશેદ ધજદના કીરણો સાથે ખેલ કરતી સોનાની સજની હાથમાં નાનકડા આલક સાથે એક ખાસ નાનકડા સ્ટેંડ પર ઉભી રહી પાપીઓને પવીત્ર પાણી પીવાડી પરેહજગાર બનાવે છે, જે સોનેરી સજનીને “નોટરે-ડેમ-ડલા-ગારડ” ને નામે ઓળખવામાં

પવીત્ર નોટરડેમ આવે છે. આ બન્ને મા દીકરાંના માંથાં સુંદર તાજેથી તને ઘસુકીસ્ટની સીંગારેલાં છે. અંદર મસ મોટો કાંસાનો અંગાલી સદરા જેવા પનાહ મળો! આરીક કોતર કામ કરેલો સુંદર દરવાજો છે જેમાંથી પવીત્ર માતાની મુરતી ના દરશન મળે છે. અંદરના ઓલતર ઉપરના ગુંબજ પરનું પેનટીંગ ખેશક ફ્રેંચ આર્ટીસ્ટોની પીછડીનું નાદર પ્રોડકશન છે. જગેજગ કોતર કામ, મહાન ખ્રીસ્તી પયગામબર જેસસ ક્રાઈસ્ટની જુદી જુદી છબીઓ, અને ચુનંદા પેનટીંગો ખેશક આપણી લાગણીને ઉશકેરી પાક અહુરમઝદની યાદ દીમાગમાં જગરત ફેરે છે. ખેશક ફ્રેંચ લોકોએ આ દેવલની કારીગરીમાં તો અવધીજ કીધી છે. ઉપરના મીનારામાં ગોઠવેલો ગંજવર ઘંટ “લ ખુરડો” ખેશક અખ્યબીના ગારમાં આપણને દુઆડે છે. ખસ અહીંથી આખા મારસેલની નેચરલ સીનરીપર નજર દોડવો ને છેવટે આ રંગીલા મારસેલ અને તેના પવીત્ર દેવળને તોપી ઉતારી પુર માનથી નમન કરી પાછા લીફ્ટ લણી હેરચું લેઓ. ટુંકમાં આ પવીત્ર દેવળમાંનો ફીપ્ટ, ચેપળનું સુંદર આંધ કામ, થાંભલા પરની નકશી કોતર કામ, દેવળનો કીંમતી સોના રૂપાનો ખજાનો વગેરેનું તોલ આ કલમ પાસે કરાવવું મહાત્ત છે. અંતે દુનિયામાં ડંકા વંજડનારા આ

પવીત્ર દેવળની બહારની બાજુમાં બાંધેલા એક ઓવારામાંથી ખોબલો ભરી નળનું મીઠું પાણી પી, ગળાંની પાસ સુકવી લીફટ વાટે નીચે આવ્યા. એટલામાં પાંચબી થયા. સ્તેશનપર જવાને છ કલાકનો ટાઈમ છે. પણ આ ગાઈડ તો આઠ વાગામાં અહીંથી એના બાપનો દહાડો કરવા નીકળી જનારો હોવાથી હવે જવું ક્યાં! સીધો રસ્તો એકાદ સીનેમામાં જઈ ચુનંદા, ફ્રેન્ચ આરટીસ્ટો ને હાથ તૈયાર થએલી ફાંકડી ફેશનેબલ શીલમ નીહાલવાનો છે. તુરતજ હમારા આ ત્રણ કલાકના પરોણા, સેક્રેટરીને સવાલ કીધો કે બા અહીં જોવા લાયક સઉથી ચુનંદો સીનેમા કીયો છે તો કહેજે, “મી. શરોફ સારી યાદ આપી, સીનેમા સીનેમા શું કરોછ સાહેબ એવો તો સીનેમા દેખાડું કે બે ઘડી તબીયત ખુશ થઈ જાય, એક જાય બીજાનું મન જવાનું થાય, ત્રીજો મારવાડી શોધવા જાય. હોશે બાપુ, મારસેલના પેટાખાનામાંના અનેક ભંડારમાં વરી એબી એક ભંડાર ભરેલો હશે. જોઈએ તો સહી કરી દોલતાં દોલતાં ચાલવા માંડ્યું. અંતે એક મસ મોટી પેલેશીયલ બીલડીંગમાં આ મારો પરોણો મને લઈ ગયો. બહારથી બટન દાખતાં તુરતજ દરવાજો ઉઘડ્યો ને ભપકાદાર ઘણાજ આરટીસટીક સ્ટેર કેસ પરથી એક લેડી હમોને ઉપ્પર લઈ ગઈ. ભઈ આએ શું તો કહેજે “ડર્ટી સીનેમા શો, ડર્ટી બટ વેરી નાઇસ એન્ડ વેરી ગુડ” અરે તારું સર સંડાસમાં જાય ને તું ફાંસીને ત્રણ લાકડે ચઢે સેતાન ના સાથી, અહીં કાંઈ મને તું લાવ્યો! ઓહ સુંદર મોડલની ને પોતાની પાપી ખુબસુરતીની ખુબીથી વીઝીટરોના મન હરી લેતી, જુવાન જવાન કસકુનમ દદાઓ, તમોને ઉત્તેજન આપનારાઓ પર, બલકે આ દોજખખાનું બાણી ખુજીને પુર બહારમાં ચલાવનારાઓ પર દુનિયાના કદા શ્રાપ હોજો! અફસોસ કે આ જુવાન જવાન કેળવાયલી અબળાઓ પોતાના હવસને શયતાનની પાંખ હેઠળ જેમ ચાહે તેમ પુરો પાડતી

પેલા
સખામાંના
જુદોથી જરાક
નજીક
ઉઘાડી ચાલ્યો!

જેઠ આપણા જીગરમાં કંપારી છુટે છે. પણ ફ્રેન્ચ પ્રજા આ ચીઝને અનીતી માનતાં નથી. બલકે શરમ કીયા બાપની બેટી છે તેનેથી તેઓ અંબાણુ છે તો પછી પથ્થર પર પાણી રેડવામાં હાંસેલ થું!!

“એ તો લાજે સમપત પામ્યે ને લાજે ઇજ્જત માન,
લાજ વગરનો અન્નાડીં તેને નહિ નાક કે કાન.”

માટે ઓ મારસેલને ઉડતી વીઝીટ આપનાર બેલા લાલા પસોણા, આ હકીરની શીખ ધ્યાન પર ધરજે કે મારસેલ પોતાની અનેક કીસમ કીસમની કીસબીઓ છતાં બદીના દળીયાઓથી ખાલી નથી. જેમ તેમ કરી આ ગાઇડ નખેતરને ઉત્તર દીશા ભણી ઉભો રાખી શેશ ભરી, બે પાંચની આપ લે કરી ત્યાંથી નીચે ઉતરયા. ધડીયાળમાં જોયું તો છ વાગેલા. મુંબઈના સ્ટેનડરડ ટેમથી સાડા ચાર કલાક ઓછું એટલે મુંબઈમાં તેજ દીવસે રાતે સાડા દશ થયા હશે! લાવની જઈને બજારમાંથી કંઈ યાદગીરીની ચીઝ ખરીદી લઈયે. મારસેલમાં ખરીદી કરવાનું મુખ્ય મથક કેનેબીયા ને તેના આજુ બાજુના નાના ડાળ પાંખડાં છે. જે શર્ટના શોખીન હોવ તો મારસેલના સઉથી વખણાયલા પ્લેટેડ ઝેફર શર્ટ લેવા ચુકશે નહિ! ૭ થી ૮ ફ્રાંક એટલે સાડા ચારથી પાંચ રૂપિયામાં તો એવું નંગ મળશે કે તમારા ઐટ્રીખીટનના રૂપિયા દશના શર્ટને ટક્કર મારે! આશરે અરધી દજન શર્ટો ૪૮ ફ્રાંકે ખરીદી લઈ થોડીક ફ્રાંકડી નોવેલ્ટીનું સીલેક્શન કરી, ગાઈડના હાથમાં તેનું પાકીટ આપી સ્ટેશન ભણી ચાલવા માંડયું. એમ કરતાં આંદનો ટકોરોખી પડ્યો. ચાલો ગાઇડ બાવાજીએ નમીને રાઇટ હેન્ડ સેલ્યુટ કીધી, અને બહોંની માટે લાંબો હાથ કીધો, પણ ખરીદીમાં સઘળા છુટા પછસા ખરચી દીધેલા હોવાથી, દુકકરના ખાધેલાને માટે પાંચ પાંઉંની નોટ વટાવવાનો ઇરાદો મન સાથ કીધો. પણ

માઈડ પાકીટમાં
મખાડું
માંડયું.

એ તોટ વટાવવી કાંઈ ! એક તો શહેરથી અંગણ, શહેરની
 બાશાથી અંગણ, એટલે જવું કોણ પાસ ! એટલામાં આ
 મારા અફલાતુન સેકરેટરીએ છેવટની બલાઈ દેખાડવા મને
 અરજ કીધી કે “મી. શરોફ, તમે સ્તેશન પર થોભો, અબ
 ઘડીમાં નોટ ‘બફેટ’માંથી વટાવી લઈ આંહિ.” આપરે જાણ્યું
 જે માનસ વીશવાસુ છે એમ તો, આખો દીવસ બધું ફેરવી
 હેરવી ખવાડી પાછને લઈ આયોજ એટલે પાછો ફરશે ખરો, પણ
 આંદના દશબી થયા તો આએ દીવસનો પરોણો મુવેલાંને તેડવા
 ગયલો પાછો ફર્યો નહિ. ચાલો, પેલા કહે તેમ કીનારે આવીને
 પાકીટતો ટોરપીડો થઈ, હવે કરવું શું. હાય અફસોસનું તેના
 નામનું રૂડન કરી, તેના રૂઢ માટે બદામી વટાણા વરસાવી,
 બફેટમાં જમવા ગયો, જ્યાં મને સારી નસીબે એક ખીટીશ
 સોલજર મળ્યો, જેને ખીચારાએ મારે માટે બહુજ દીલસોજી
 દેખાડી, જ્યાં સુધી કુકનો માનસ આયો ત્યાં સુધી મારી સાથેજ
 રહી, એક પછનીબી આશા વગર મારી દીલગીરી વીસરાવી,
 મને ચીઅર અપ કીધો. આહ મારા કલાકના મેહમાન દીકરા
 ‘જોન બુલ’ ! આફરીન તારી આવી કદરશીનાસીપર ! જોયો કે
 દીકરાજીએ આ ચાંચીયા ચોરોનો ચચરાટ. બહારથી પરેહજ-
 ગારી ગમે તેવી બી બતાવે તો તે પર બુઝતા ના, બાતેનના
 આ કાળા કપડી કરસેવજો તમારી પરનો દાંત વીસરનાર
 નથી. અંતે દશના અગીયારબી થયા, ને કુકના ઇન્ટરપીનતરો
 બી પધાર્યા, જેઓને મેં મારી હીસતરીથી વાકેફ કીધા, અને
 બલા આદમીઓ, જેઓએ આગલ એમ તો કંઈકના મળાં
 ફાંસ્યાં હશે તેઓએ મારી તરફ દીલસોજી બતાવી, મારી
 રીઝવડ સીટ દેખાડી, સામાન બરાબર ગોઠવી, ગુડબાય કરી
 પાન પાવલો સેરવી લઈ ગયા. એવામાં હમારા બોટના કેટલાક
 ટ્રેન્ડોબી ફરી હરીને આયા, જેઓએ મારો ઇનતર વ્યુ લીધો
 અને અરસપરસના રૂડન પાટલા પછી ટ્રેનમાં ગોઠવાયા. વેલ ગુડ

મીયાં બને ફાંકડા
 તો થેલીકા બુલ
 સાંકડા !!

બાઇ મારસેસ, આવતી વખતે વરી ને ખુદાનું ચાહતું થશે,
ને એક બે દીવસ ફાજલ પડશે તો પહોલીને ચોહલી છાતી
સાથે કહું છું કે, તારા મોહીની મંદીરમાં એકવારથી મીઠું ડોકું
કરીશ. પણ એ બધું શા કાળે, તકાબરીમાં તવળાવતી, મા
બની મલકાવતી, હેત કરી હરખાવતી, નાચતી કુદતી, ને છાપરે
ઉડતી આશા દેવીને કાળ !

કાલીગડો.

અરે આશા છે મોતીનું વહાણ માન રે,
જેની સરહદપે તકદીર તુફાન જન રે.
'શીરોજગર' ન જીલતો બોધ જાન રે.
કરતાં કાલ કરોળીયાનોથી આવી પહોંચે કાળ.
પગતજે મોત ખખડે અટકે ચેતી ચેતી ચાલ.

(શીરોજગર વાણી.)

મકરણ પ મું.

મારસેસથી લંડન

(પૅરીસ, હેવર, સુધેમપટનને માર્ગે.)

કંઈક ગોરો
મરમ મસાલો.

“એ આ અમથાની મા બેડી કે!” “હા બાઈ હા, એ
આ તમારો કલાશ કીયો” “એ અમારો સીકેન કલાસ ને
તમારો ફર્ટ કલાસ.” ઉપલા કાઠીયાવાડી પદ્ધા, જ્યારેથી
કાલાબાથી ગુજરાત મેલ ઉપડે છે ત્યારે આપણે કાને પડે છે,
અને જેમ મુંબઈમાં તેમજ યુરોપમાંથી ચાર ગાડી ઉપડે તે
વેળાનો સીન બેઝડી મોહક પમાડે એવો છે. ચાલો ત્યારે,
આ સહેલ સફાઓમાં સયર કરો ને જીઓ કે, ગોરી ચામ-

ડીની કરામત શી છે! જેવારે શહેર જેવા સહી વીખુટા પડ્યા, અને આ લવંગના વેપારીઓ તમારા કમતરીનને સદાનો તેની જીદની દયાપર, ‘જીદનું જાણુ’ ના સરપાવ સાથે પાંજરેથી છુટોકરી, ‘સાંજના ટરેનપર મળશું’ નો સંધ્યારો આપી ગયા હતા, તેવારના છાતીએ ચઢી આવેલાં વાદળાંની એક ઉડતી તપાસ લઇએ. પણ કોઇ પુછશે કે “ ભાઈ શીરોજગર તમને એમનાથી છુટું જવાનું કારણ શું ! ” વાજખી છે સાહેબ, કહેતાં બુલી ગયો ! કસતમ હાઉસમાંથી સામાન પાસ કરાવી, કુકના ઇન્ટરપીનટર સાથ મુકાબલો લઇ છુટકારાનો દમ ખેંચતાંજ, આ ગોરી તોપીવાળાએ મને સવાલ કીધોકે “ મીં શરોફ શહેરમાં આવોછ કે ! ” મેં કહ્યું જે, ભાઈ ચાલો શહેર જેવા જવું હોય તો આપરી ના નથી. પણ તેવામાંના એકે દોહરું દોહવ્યું જે, “ મીં શરોફ હમો તો “ ગલ્ જો ” ની સાથે જઇશું, ને તેમને ત્યાંજ ચાહ પાણી કરીશું.” હવે મીં શરોફના ઇસકેરાં ધીલાં થયાં. આપરે તો કહ્યું જે બાવા સીધારો સુખેથી, મીં શરોફનો ખુદાય મીં શરોફ સાથે ! પણ ખુદા કાજ ખીસા પાકીટ નાદાનની અકકળ માની તપાસજો, નહિતો દંટારો જેવો અવતાર થશે, તો ચોર ચોરી કરે ને ચોકીબાન જેલ મહીં જાય તેમ કેહું. જવાબમાં આપણેજ ગળે ઓળવ્યું જે આ તુંને અકકળ નથી, હમો તો અહીંના પરોણા છીએ. વારં ભાઈ હાલતો ગાડી દપટાવો, રાતે એજ મોહું લઇને બોટ પર આવજો, પછી અકકળની પરીક્ષા કરીશું ! એ તો,

પ્રથમ મુહરતમાં હસ્યો જે, ફસ્યો તે આ જગમાં ચાર,
બીજને ચાંદે હસ્યો જે, થસ્યો તેમી ચાર લગાર,
પુનમ પદવે હસ્યો જે, ઠોકર ખાઇ નહિ પામ્યો સાર,
પણ વનમુહરતે હસ્યો જે, તે ઉતર્યો અપરમ પાર.

(શીરોજગર.)

જ્યારે ટરેનમાં આખા દીવસના ગાળા બાદ તેઓની કાગ નીશાન શીકકળ જોઈ, ત્યારે કંઈક સુધ ઉંઘડી કે દાળમાં કાંઈ કાળું છે. નજર પડતાંજ તુરત તેઓમાંના એકે ડોકી નમાવી ટોપી ઉતારી, અને આપરે પાછું માન અકરામ બ્યાજ સીકકે રીટન કરીધું. મીનીટના ડરોપશીન બાદ તેઓમાંના એક મીં વીલશન, જેવણુ આખી કંપનીમાં સઉથી લાયક ને અમીર ખવાસના હતા, પણ નસીબ સંજોગે સઉથી વધુ ટળયાં ઝાટક થયા હતા, તેમણે આખરે ચુપકીદીનો કીલ્લો ટોડ્યો. “મીં શરોફ તુંને હું મુઆરકમાદી આપુછ.” પણ ભઇ શાની ! મીં શરોફનાં કાંઈ વીહા લગન છે જે તેની વાત ! તો કહેજે “દીકરા તું કેવે! નરસીખવાન, કે તું બચ્યો ને હમો આએ પાવડી પાનામંથીખી રખડી, બોરે માથે, ને કારે હાથે પાછા ફર્યા.” કયું ભાઈ અકકળ ખરી કે ભેંશ ! દશ મીનીટની દીલગીરી બાદ પાછી ચુપકીદી ફેલાઇ, કેમ તો ગાર્ડની વીલસલ થઈ, ને ટરેને હાલવા માંડ્યું. જરાક હવે કોનટીનેનટલ ટરેન પર કંઈક આછી નજર દોડાવ્યે. ભાઇ મંભભઇ માફક ત્રણડે કલાસોની સગવડ છે તો ખરી, પણ અલખતાં ઝેટઝીટન માંતો ફરસ્ટ અને થર્ડ ક્લાસજ ને ! ને વળી થર્ડ ક્લાસખી કેવા, મુંબઇના ફરસ્ટ ક્લાસને ધાંકી નાખે. તેવીજ ફાંકડી વેલ-વેટના લાંબા ને લાંબા ખુણે ખુણે હાથાવાલા કાચો, બેઠક માથે ફેનશી પીકચરોના તખતાઓ, ને વરી તેનીપર લાંખી ને લાંખી હલકો સામાન મુકવાની જળી ! પણ ભાઈ જે મુરતથી અમ-દાવાદની ગાડીમાં તમને લાંબા થઇને પહોડી જવાના બધાં આઇતા મળે છે તેમ ફ્રાંસમાં ખાન ખાવી નહિ જો ! મકુંજે આગળ ચાલો ત્યારે. ધીમે ધીમે હમારા ખતારાએ કંઈક કલા-કના ગાલીસ માઇલની ઝડપે હાંકવા માંડ્યું, ને રાતતો કમપારટ મેંટમાં હમારી સાથના, ફ્રેચ પરોણુઓ સાથની ઇસારતની વાતચીત, કંઈક મેનડોલીન મ્યુઝીક, કંઈક લવ લવારા, કંઈક

ટરેનનો ડબ્બો
કે
ફલકડમા.

‘લીઓ’ આવ્યું
કુમારતા કરે.

ઓળખ પીછાણ વગેરેમાં પુરી થઇ. ઓહ પણ થાભો ભાઇ એ
શું આવ્યું, તો કહેજે “લીઓન”. હં! હવે કેડું બેજમાં ઉતરું,
એતો ક્રાન્સની આગલી રાજધાની આવી. આ લીઓનનું સ્તેશન
તમારા દીઝલીના રશ્તેન જેવું લગભગ મોટું છે. એક કલાક ગાડી
અહીંયાં ચાહેપાણી માટે વીસામો લે છે, એનજીનના પેટાખા-
નામાં ફાલસો પાણી આંહી ભરાય છે, માટે લાવો જરા સકાળે
કુમારતા તો કર્યે. પલેટફોર્મ બાજુના દાદરપરથી નીચે સીધા
ઉતરી જાઓ, ને જમણા હાથપર પાછા ફરો કે મોટું બ્રેક નજરે
થડશે, જ્યાં કાંસીયા જેવું મોટું કારીનું કપ, સેકટાની શીંગ
જેવા લાંબા પાંઉની એક ગોળ કાતરી, ને માખણની ગોડી પર
શુકરાના કરી, ગોરી ઘટમારી નમાની ફરેંચ બુલ બુલોને બે ક્રાંક
આપી, પાછા તમારા દબ્બા તરફ હેરયું લેઓ. અંતે ફરીને આપ
ભાઇઓની યાદદાશન જાગૃત કરવાની જરૂર છે કે, જો ફરેંચ
નહિથી જાણતા હોવ તો ભલે પેસેનજરોની સમવડ ખાતર ખાસ
તૈયાર કરેલી મારી “ પારલે ક્રાંસે ” ડાબેરીમાં ડોકયું આગમ-
ચથીજ નાખવા બુલશે નહિ. કાંઈ ખાસ ફરેંચ શીખીને જવાની
જરૂર નથી. મારી બેલાડ પીઅરથી ખીટન જે માંગશો તેદેખા-
ડશે. પણ ફરી ફરીથી કહુ છું કે ખીસા પાકીટ પર બારીક નજર
રાખજે, અને જોખમથી બને તો વેસ્ટની અંદરના ખીસામાંજ
બટન કરજો, કે નીરાંતે ઉંધાવો પછી તેની ધાસ્તી નહિ.
આલોજી સાજનાં ૬ વાગે પારીસ પુગવાનું છે. પણ બપોરના
કુમારતાની ક્યાં ગોઠવણ કીધીછ! આરડીનરી ટરેનમાં રેસટુરાંટ
કાર બેડવામાં આવતી નથી માટે ‘લીઓ’ થી પાંચ ક્રાંક એટલે
ત્રણ રૂપીયા બે આનાની એક લંચન ખાસકીટ લઇ બેજો. આ
કાગળની શુશોભીત ખાસકીટમાં, એક પુટ પાંઉનો કટકો, બે
ચાર સોસેજસ એટલે જાત જાતના ગોસના દુકડાઓ, ખીફના
એક બે દુકડા, એક એપલ એટલે સપરચંદ, એક ફ્રાંસના
પણ દેલા ખાટા લાલ વાઈનની બાટલી, એક મીનરલ વાટર,

એટલે પુરાના પાણીની બાટલી, માખણની એક ગોટી, સાથે નાનકડો છરી કાંટો, ને એક કાગળનો રૂમાલ મળી ઉપલા પંચ વાણા જ્ઞેશો-કેમ જીવ ધરાયો કે નહિ. ! લાઇ સોંધું છે, બાજ ધરો ! બાસકીટની શેશ લઈ દખ્ખામાં બેઠક લેતાં ગાડી ઉપડી, અને પાસીનજરોના રોહ સાથે ગાડીએ ચાલુ મુકયું ! શું ક્રાંસની નેચરલ સીનરી દીકરાઓ ! એક એકા સીન નદીપરના પુલો જોઇ કેંચ હુન્નરમંદી પર આફરીન કરો. બસ જરા કંઇક નવું જોઈ તો મોદેથી “ વાહ ! વાહ ! વાહ ! ” સીવાય બીજું બોલાયજ નહિ. બન્ને, બાજુના ઝાડોની ઘટા વચ્ચે છુપાએલાં નાનકડા સરોવરોના પદછાયાને ખુરશીદ ઈજદના તળુ થવાને વખતે, પોતાની પ્યારી માત્ર ભુમીને સુનાની પતરીનો લેખાસ પહેરાવતાં જોતું, એ બેશક મોતીયાની આંખોનેબી થંડકતો આછતો સુરમો છે. ટરેન પોતાની બનતી ઝડપે દોડે છે, બપોરની બકરી બેંબેં કરે છે, સુર્ય નારાયણ આકાશ ગમનને ઉંચે આશને ખીરાજ્યા છે, અને પેટ પુંજ માટે “ મોદું ” બ્રાહમણ કીયા કરે છે. ચાઆલો બાસકીટ છોરી ચઝદાની યાદખી લઇએ. કંઇક બાણા પીણાની નેચરલ ગમમત, સુખલા જામાસની ગત રમત, વગેરેથી બપોરના ચારખી વાગા. હવે પેરીસ આવવાને દોઢ કલાકનો વીલંબ છે. લડાઈના કંઇક છાંટા દેશપર ઉડ્યા છે એવો અહીંથી સહેજ ખ્યાલ મળે છે. ક્રાંસની શહેનશાહ્યાનુને નમન કરવા તૈયારી થઈ રહી છે. આપરેબી ‘ ટોઇલેટ ચેમબર ’ માં જઈને હાથ મોદું ધોઇ બાલને પાછા બ્રશ મારીને મુઝની બન્ને અણીઓ સોય જેવી બનાવ્યે. અછાડ પછાડ, ને ધોંગ ધમાસા સાથે સાડા પાંચખી થયા, ને પેરીસના “ગેર ડી લીયો” જંકશન પર ઉતરોને શીલ્લા કાકાએ ફંકશન કીધું. વીજળીની ભભુકદાર રોશની વચ્ચે પેરીસના આ ફેશનેબલ સ્ટેશન પર નજર નાખતાં બસ નવી વાડીની જતરાની ચકરીજ આવવા લાગી. બધી ફરેચ ચટણીજ જ્યાં પીરસાય, ત્યાં મારા જેવા લુખખા

પેરીસ !
બાપા પેરીસ !!

સુખખા જરથોસ્તીનું પારસી કુરચણ ને લણીગણીને મોઢે ચઢા-
વેલું ભાડેનું બોણું “ગોરી ગોટખીટ” કાણુ સમજે ! પણ સારે
નસીબે ‘કુક’ નું ખરડેલું ખાસકું લાલ શીટમાં આપણી સેવામાં
ખડે પગે ખોટી હતું, એટલે સીધી તેનીજ નાડ બેવામાંજ
કમતરીને દાહપણુ સમજ્યું.

“ શું તમે કુકની ટીકીટ ધરાવોજ સાહેબ ” પેલા કુકરી-
યાએ પોતાની મામાકુલ દપે સવાલ કીધો “ હા, મારી પાસ
કુકની ટીકીટ લાંડન સુધીની છે. અને મને તમારી મુંબઈની
આશીસે તે આપી છે. “ રાઇટ, તારે જીઓ સાહેબ તમારો
સામાન સુમાન લઇને ટેકસીમાં મુકાવો, ને હાલતો એક રાત
હોટેલમાં ટોડી પાડો. આવતી કાલે સવારે સાત વાગે તમારી
ગાડી હેવર જવા પેરીસના “ગેર સેન્ટલેઆર” ટરમીનસ પરથી
ઉપડશે, માટે ત્યાં ખીરાજીને.” “પણુ ગેર સેન્ટ લેઝાર
ક્યાં આવ્યું ?”

“ટેકસીવાલો સીધો લઇ જશે સાહેબ. ચાલો ગુડનાઇટ.”

પણુ એ ધરકરી
શાની છે !

આએ આફત જોઇ ! ટેકસીવાલાની દયા પર ત્યારે તમારા
સેવકને છોડી દઇ આ લાંબી મુછનો છ કુટયો જગન પુછડાયા
તારા માફક ગણુગણુ કરી નજર પાસથી ગુમ થયો. અંતે મારી
સાથના એક જોડયા મુસાફર ફ્રેંડ ડાકતર બેન ને મેં બન્નેએ
મળી ટેકસી લીધી ને ગેર સેન્ટલેઆરની સામેજ આવેલાં ‘હોટેલ
ટરમીનસ’ માં હાંકારવા પેલા ટેકસીના સુકાનીને સીગનલ કીધી,
ને પાએક કલાકમાં તો આ સઉથી સુંદર ટરમીનસ ‘લેઆર’ ની
સામે આવેલાં ‘હોટેલ ટરમીનસ’ પર આવી પુગા. હોટેલ
ટરમીનસ ! યાર કલમ બાપડી મરે કે માંદી પડે ! શું એનો
ફાંકડો ઠાઠમાઠ ! હું તો એમજ સમજ્યો કે નેપોલીયન બોના-
પાર્ટનો મહેલજ હોશે ! આવાં એક મોહરવાદીયાના મનમોહન

હોટેલ દરમિયાન

મંદીરમાં પહેલે પગડીયેજ પગ મુકતાં બંદાના મગજ પર શું
 ઇમ્પ્રેશન થયાં હોશે તે ચતુર વાંચક પર છોડી દઈ આગળ ચાલ્યે.
 બાવા રાત કાઢવાની છે. દાખલ થતાંજ દરવાજા પોતાની મેલે
 ઉઘડી ગયા, એટલે આપરે સમજાયું કે બધું આગે તે મહેસત
 ખરું. અંદર જતાં મેનેજર પાસે રૂમ નંબર લઈ લીફ્ટમાં બેસી
 બગરી માલપર આવેલા બાવીસ નંબરના રૂમમાં દર પડીયા, ને
 મોઢું હાથ ધોઈ બોંયતલીયે આવેલા, મોઢા ગમી કરવાના મહેલ
 માં દાખલ થયા. વાઈન સાથે ડીનરના ૧૬, ફ્રાંક ને બે ફ્રાંક ટીપ
 મળી ૧૮ ફ્રાંક એટલે ૧૧ રૂપિયા ૪ આના. જોવની એમ શું
 કરોજ જો બા : શાંતી ! પણ ઉતાવળ કરો, બે રાત થઈ કમરનો
 કાંઠો કહેણું કરતો નથી તેથી નરમ પીછાની બમે બાર મણની
 તળાઈપર જ હો કરી જઈયે. દીકરાજીઓ, સવારે ઉપડી
 જવાનું છે. પેરીસ જોવાનો ચાન્સ હાલમાં મલનાર નથી, માટે
 વાહલાં વાંચક તને ફોકટની મોહીની લગાડી છેલી તક રીબાવા
 કરતાં મારે ચોખ્ખું કહી દેવું પડશે કે, આ ચોપડી ફકટ પેરી-
 સની માતા ‘બ્રીટન’ ની કાંહણી કથાજ રજુ કરશે, માટે પેરીસ
 માટે જો તને લાંફલો આવે તો સજુરી પકડજે, વરો બવીશમાં
 એકાદ “પ્રીનસેસ ડોકથી પારીસ” બી તારી લાઇબ્રેરીનો સીંગાર
 થઈ પડે એ બનવા જોગ છે. પણ આપણે આપણી કથાના
 મુલ સીધાંતો બાજુએ મેલી દામાદોલ દુનિયામાં દોળીશું
 નહિ. થડે કલેજે, જીવને આત્મજ્ઞાન, ને બ્રહ્મજ્ઞાનના અજાડાં
 પજાડાથી હાલતો મોકળું રાખી રાત હોટેલમાં તોડી ને સવારના
 પાવરા જેવા પગને પાછા ટીપટાપ બનાવા ચામડાનો દોરીવાલો
 ખલકો પહેરાવ્યો. ગાડીને અરધો કલાક છે, ને લગેજ ઠેઠ
 લંડન સુધી રેજીસ્ટર્ડ કીધોજ એટલે ધાસ્તી નહિ. અતરે વરો
 ‘રેજીસ્ટ્રેશન’ મુરતી પોતાની આંખનો હીરા ચમકાવી રહી
 છે. લેઓ બાપા, પહેલેથીજ સાઈંસાઈં ચાંદની જેવું ચોખ્ખું
 કહી દઉં છું કે પારીસથી લંડન સુધીનો તમારો લગેજ

કંઈક એક ફટ
 ફટ ફટ ફટ!

રજીસ્ટર કરાવી દેજો. પણ જોખમની ચીજો નાનકડી હેંડ બેગમાં સાથે લઈ લેજો. એટલે આપણે માથેથી મહેનત મસાગતનું આપ વીટયું. લંડનના વોટરશુ યા ચેરીંગ ક્રોસપર ઉતરે કે તરતજ, રસીદ દેખાડી સામાનનો કબજો લઈ લેજો. ફક્ત નજીવા એક બે ફરાંકમાં લગેજ લઘામણ કંપનીના માથે ઓળવવી એના જેવી ઉત્તમ મોજ ખીજ કઈ!

ત્યારે સાત વાગે ફરીને હેવર તરફ વધવા, ઇસતેશનના પલાટફોર્મપર ખીરાજવાને, રીઝવડ જગા જોઈ ખુશહાલ જીવે અંદર માહદેવની માફક ચીટકયા, ને સુખના લલના માઘ શોખીલા શોખતીઓને બહેલાવતી આંખે પેરીસ હેવર એકસપ્રેસે, શોકના સ્લીપરોપરથી ગળડવા માંડયું, તે બારને સુમારે તો હેવરના ઇસતેશનપર ફરીને લાવી નાખ્યા-હેવર આવ્યું. આનુબાહુનો ઠાઠમાઠ કેવો હશે તે વીસતારવા કલમ બાપડી ડચકાં ખાય છે. લગભગ આખો કોન્ટીનન્ટ ત્યારે તરી આયા, પણ જ્યાં જોઓ ત્યાં બ્યુગલ, ને કાંપ, ને લશકર, ને વાવટા; પવનના સપાટા, કંઈ ને કંઈ ખબર લાવતા ને લાવતાજ. ટરેનોમાં એજ પાટીયાં લગાડેલાં કે મહેરબાની કરી કોઈએથી લડાઈની વાત કરવી નહિ, કારણ કે સહેજ ડુંકળી દુશમન દેડકાંઓના કાનો ચકાર બનાવી ઉલટી ચેહ સળગાવી જશે. માસી મરે વહાણ જુએ ને પોરીયાને બોધનો કાંટો ખુટે, તેવો મામલો હાલમાં આહીં પસરી રહ્યો છે. બસ બંદુક ને ભાષા ખાંધ ને છુંદી ખુરદો કરે છે. મુફ્લેસીને મોઢવારી તડકે તેજ કાઠી દમડી મેળવનારાઓ પર અજલનો ઇસતાંપ મારે છે. જે કે પોતાની પ્રજાને સુખી કરવા ફરાંસની સરકાર પોતાનો જાન કુરબાન કરે છે. જ્યાં હોટેલોમાં લંકા જગતીતી ત્યાં હાલ કાળો કાગડોખી ઝાંખી જોતો નથી. જે શહેરોપર ખુબસુરતી, કુદરત માતાએ કીટલી કીટલીએ રેડી હતી તેજ શહેરો આજ શોકની સાડીનો સીંગાર

હેવરની સીડીખા
મઢયા!

સજી ફરે છે. ટુંકમાં મારસેલસ અને પેરીસ કરતાંબી વધુ ગમગીની હેવરના હલતામલતા હરખ કાકાએને ચહેરે ધાઈ આવેલી દીસે છે. જેવી કીરતારની મરજી. આ જગમાં બીચારા નીરદોશને સહન કરવાનું હશે તે સહન કરેછ. !

ભાઈ--“અતીશે નહિ બોલના, અતીસે બરી નહિ ચુપ

અતીશે નહિ બરસના, અતીશે ભલી નહિ ધુપ”

લાવીને મારા વહાલાઓએ હેવરમાં નાંખ્યા ખરા, પણ પાછા મુકતાઢ ઉઠવાના કાહરે તો કહેજે ભાટ બંધાય તારે ! આખખા માખખા બાર કલાક ગમડાવાના છે. રાતના હાવર બંદરથી લોંચ એકને સુમારે ઉપડનાર છે માટે લાવ દીકરા, એ હાવર ને કાપરાંની કાવર વરી શું છે તે તો જોધયે ! છે તો મોટું ક્રાંસનું બંદર, એક એક કરતાં ચાર ચાર પ્રેમેનાડ ! દરીયા કીનારો મુંબઈના ચોપાટીને સહેજ મલતો આવે છે. બાજ ધજનારાઓ માટેની ગોઠવણુબી ફીક લાગેછ. ઇંગલીશ ઇસપીકીંગ રેસટોરાં કાફેની ઓધણુ પાથરણુ ફીક છે. પરદેશી ભધ્યાના પરદુખ ભંજન કરનારી પ્રોટીયાઓ દગલે ને પગલે છે. ટોમલેટ સુપરાંની કાની ઉભાય છે. મોટી મોટી કાપડ, જરીકામ, ચાંદીકામ, નોવેલટી, ક્યુરીઓસ વગેરેની દુકાનોનો હાહમાહ ઉમદા છે. કેટલાક અજીઠાં પાતરાંના ટુંક અપવાદ સીવાય હાવર બીલોરી બાગ, બગીચા, મ્યુઝીયમ, વગેરેથી ફીક સજ્જએલું છે, પણ આપણે માટે ફીક નથી. એતો અશીણના જીવડા અશીણ મહીજ જીવે જો ભાઈ, સાકર મહી જીવાડો તો તરફડીયા મારે ! કંધક ગોટપોટ સોટપોટ, ખેંગણુ ખરીદી, પેટ પુજા, મોજમગ્નલ વગેરેમાં દીવસ ગાળી, રાતના બંદરપર સાડા નવને સુમારે પાસપોટ એકઝામીનેશનના ટેમે આવી લાગા, ને તેનો તપ્પો પુરો થયો કે પાથરા લોંચપર હેયું લીધું. તુરતજ, આપેલી સ્લીપ

હેવરથી કવીક
માય

પરનું નંબર જોઈ દુટકપર પગ મુકતાંજ, કપતાન સાહેબે કાબીન દેખાડી, અને રાત શાંતી વચ્ચે પસાર કરવા તમારા સેવક પોતાના ગોઠવાઓ સાથે ઠરીઠામ પડ્યા. લાંચની તળેટીએ આવેલાં ભારવટીયાં જેવા રૂમમાં એક લાઇનમાં એકની ઉપર એક એવાં હારેદોર લગભગ પચાસેક બીજાનાઓ, સાથે ટકીયાને એકએકી બ્લેનકેટ એવી રીતે ગોઠવેલાં કે, જોઈએ તો પગે પગ એકબીજાના અડાવો યાતો કે માંથા સાથે કુસ્તી લડાવે. એથી ગનીમત બાવા! પાંચ છ કલાક ઉંઘમાં ક્યાં ગયડી જશે તે જણાવવાનું નથી. આવાજ વીચારોને મનમાં ઠસાવી, મુંબઈની અલબેલી નગરીના મીઠા ખ્યાલમાં ડોડ મરડી.

“ પ્રાન્યા બજીલે ને કીરતાર,

આ તો સ્વપનુ છે સંસાર”

સવારના પહોરમાં ઉડી સેલુનમાં જઈ કાશી, ને લાઇટ એકફાસ્ટ લઈ પાછા ડરેશ કરી તઇયાર થયા. બાઈ સવારે સાતને સુમારે સાઉથેમપટન પુગવાના હતા તેનું ઠેકાણું નહિ. ચેનલ બાપડીએ ધુમ્મસની ઓઢણી ઓઢેલી હોવાથી, અને એક તો પાણીમાં ભરાઇને પોતાની પાંખ ફફડાવતી પેલી ચંડાળ સબમરીનનો દોર વધી પડવાથી, લોંચ ધારવા કરતાં બે કલાક સાઉથેમપટન મોડી પુગી. અંતે સાડાનવ કલાકે ફ્રેંચ કોસ્ટાને સેવટની ગુડબાઈ કરી જીટનની રંગીલી ભુમીના કીરણો જેવા પામ્યા. અહીંથી દુનિયા બદલાઈ છે. રાજ કરતી કોમને આછુમીછુ કરવાનું આએજ પહેલું પગથીયું છે. ઇંગલીશ કલાઇમેટનો આછો ઓજપ અહીંજ તમને મળે છે. ચાલો ત્યારે પાસપોર્ટ દેખાડી સાઉથેમપટન બંદરે ઉતરો, ને ફીકર ધાસ્તીની કોથળીપર હવે મેચીસ મુકો. ખોદાયજીએથી ઘી પુરીયું બાપા કે, અંગરેજી સરહદપર તોફાનનો

અંગરેજ હક-
મતજી સબકનુ
બાઈ સાઉથેમ-
પટન.

વાવટો ચડેલો હોવા છતાં સીધા પાધરા આવી પુગા. ઓ અં-
ગરેજ કળાના ઉત્તમ ખ્યાલની નાળ દીમાગને દરવાજે ઠોકાવનાર
પ્યારાં પનોતાં સાઉધેમપટન, તુને પ્રીતભરી સલામ કર્યે છીએ !
સાઉધેમપટન આવી લાગતાં ગાંસડાં પોટલાં ફરીને સીકડાયાં, ને
ધક્કાપર ઉતરવાને લોચને જોડી નાંખતો એક ઓટોમેટીક દાદર
મુકાયો. ધડધડ બધાઓએ હાંફળા ફાંફળા જીવે જીપલાવા માંડ્યું,
ને લગેજ બાપલાને એકાદ શેડના કારનરમાં ધકેલી પાસપોર્ટ
માટે ફરીને સેનત્રલ હોલમાં જગ્યા લીધી. માટે ઓ ધગલાંડની
સફર સહેલથી પાર ઉતારવાની ઉમેદમાં અંગોલ કરતા તમે
છતીહાસીક હીંદીવાનો, જરાક આવે વખતે મુંબઈ નગરીની ગોડ
માંથી નીકળી. અંગ્રેજી ગોડમાં ભરાતા છુપાતા મજાહ લેવા માંગ
તા હોવ તો, ‘ પાસપોર્ટ ’ બાપલાને બહુજ તપાસજો. જોઈએ
તો “ Next to skin ” ગળાંએ દોરી બાંધી ઓળવી રાખો,
ને જોઈએ તો “ લોક એન્ડ કી ” માં છુપાવો, પણ ગ્રેટક્ષીટન
જતાં તો દગલે ને પગલે તેની તપાસ ચાલશે. ત્યારે સાડાનવે સાઉ
ધેમપટનમાં ઉતરેલા અપોરના આરબી વાગા પણ છુટકો નહિ.
એકસપ્રેસ ત્રેનથી ગોડીમાં આવી હમોને લઈ જવા પડી રહી,
પણ ફાજલ પડ્યે તારે કેની ! એક ઓરડામાંથી કાગળ્યાંપર ઇસ
તાંપ મારી બીજા ઓરડામાં મોકળે, ત્યાં વરી કંઈ જુસતેજો કરી
બાપ બપાવાની ઓળખ લઈ, ત્રીજા ઓરડામાં મોકળે ! જાણે લંડન
જઈયે તે પહેલાં ઓરડામાં કેમ ફરવાનું તે શીખ્યા નહિ હોઈએ
તે આજ શીખી લઈયે કેની !! માટે મહેરબાનીની રાહે આટલી
શીખ માની લેશો, ને સોનાની ગીની, જગાતની બાબતો, પર-
વાના વાલી ચીજો, અને દોસ્ત આસનાવ, વેપારી વગયરા પરન
ઓચરીયાં, દસ્તાવેજો જેવી નાની નાની વસ્તુઓ સાથે ના લેશે
નહિતો માસી મુવા પેલા મધરડાઓ તમને તોઆહની તાળી પડા-
વશે. ચાલો સાડાઆરબી થયા, એકસપ્રેસ ઉપડવાને બે મીનીટ છે,
લગેજ તપાસાવી સીદા હાલ તો ટ્રેનમાં ચઢી બેસો. એકતો કકરી

ત્યારે દેશ બાઈ
દરવાજા બાંધે
લાધી બેઠેલી
લંડન બાપડાના
મજામ તો મળ્યા
હો!!!

કહેજે માઈ કામ. લંડન જઈને કુમાસ્તા કરી નાંખીશું, ને બન્યું
ખી તેમજ. ત્રેનમાં બેગ લઈ જગ્યા લેતાં ગાડી ઉપડી, ને બે કલા
કમાં તો આખી યુરોપની અલબેલી રાણી લંડનના વોટરલુ સ્ટે-
શન પર આવી લાગા. આહ લંડન, લંકાની શોક, તારૂં મીઠું નામ-
જ અનેક આશાવંત જીગરનું મન હરી લે તેમાં શક નથી. તારામાં
હુન્નર છે, કળા છે, જ્ઞાન છે, મળતાવડાપણું છે, શેખી તંકા
ખરી, શેઠાઈથી તું મોકળી છે. લલમણસાધ લાયકી, મોભો, માન,
ઘજતનું તું મનન કરવા જોગ મંદીર છે. પછી તારે માટે શું
ઉદ્દગાર કાઢી શકું! એટલુંજ કે અંગ્રેજ હકુમતના ઓ પ્યારાં પ-
નોતાં, પરેહજગાર, પરદુખલંજન, પાયતખત, ખુદા તારી આમદ
અમર કરો ! “See with your eyes shut, breathe
with your nostrils locked, speak with your
tongue concealed, and London will echo of
what you express.”

પ્રકરણ ૬ થું.

લંડન આવવા આગમચની કંઈક ઉંચકી ટુંચકી.

ફકટ શ્રેમીનાઈન જેનડર માટેજ.!!

—o x o—

કેારસ (નાવાહો)

લંડન લઈ જઈ ડારલીંગ મારી,
ડારલીંગ મારી, ઓ દીલ્લખન પ્યારી તું;
વસાવજે પેરીસીયન સાડી,
અક અપ માઈ બોકન ડોલ; (ફીરોઝગર)

થોડીક અહીં ત-
હોયો અને અનુ-
ભવથી એકઠી
કુષલી
ખાતમીઓ.

વેકાઓજી તમારા જીલડ લાલાજીઓને તો હમારી કેડ
કમ્મરમાં છવવીશ દીવસ રાખી બાલની કાની તપાસી આખરે
લંડનને સબકતે પગથીયે રાચરચીલાં સાથે બેસાડી આયા,
હવે તમે તેમની માનીતી સ્વીટીબર્થ સાકરબાઈઓ તમે
કંઈ ઉલટ લેઓ ! વાય નોટ ! કાંઈ નહિ, તમેજી તેમને
જોઈત તથા શકો ! જોઓજી, તારે ધણીજીના ખીસામાં લાગા
વાહણના વેપારથી યા “ સસસા ગગગા સમનડર ” કંપનીની
શર દલાલીથી કંઈક અચાનક રૂપાંબાઈની રેલ આવી હોય,
ને તેને જોરે ફાંકડા “ બીલી ઓફ ધી વેલી લાઇમજીસ ”ની
મદદથી અણીદાર બનાવેલા મુજના કચસરીયા છેડાઓ એકદમ
તારા સીતારા જોતા હોય, ને જાણેકેજી વરી સાથે લાગું
હોંશમાં ને હોંશમાં તમેનેજી છેડાછેડી બાંધી સોસાયટીમાં
ઉકમઈ લેવા સાથે શહેનશાહ બાનુ તરીકે જવાનું ઇજન
થયું હોય તો બલે પધારો, હમારી બેલાડ પીઅરથી બ્રીટન
તમેને હસાવી રમાડી કંઈખી હલાકી વગર લંડનને કીનારે
મુકી આવશે ! સમજોજી ત્યારે મકુજે તમે મુંબઈથી સીધારે તે
પહેલાં સહી મીટીઓ ને પારટી ડીનર ખોરીયાં આપી.
તેઓ સાથે ખુબ હસી બોલી, તેમની પાસેજી વધારામાં પારટી
ડીનર પ્રેઝંતો વગેરે સ્વીકારી, આંઠ દીવસ આગમચથી
મોકળાં થઈ જજો, ને શાંત મગજ રાખી એટલા દીવસ બીલકુલ
રેસ્ટ લેજો. અલખતાં મારી ખાતરી છે કે નાજુક જાતને
દરોયો જોઈને બેર આવવાની આદત છે, માટે એમ કહું છું કે
સાથે તમે બહેનો જરૂરજ “ લેમન ડ્રોપ ”ની મોટી યા
નાની શીશી, યા તો કે ખાટાં બટ ઓરેંજસ યાને સંતરાઓ
હોરી લેશો. વળી જવાની બે દીવસ આગમચ એક સ્ત્રોંગ
પરગેટીવ તમારી દેહને દરીયા સામે ટેકવવામાં એક અકસીર
ધલાજી છે. એ ઉપરાંત જો દરીયાના પાણીનું એકાદ ગલાસ
જવાની એક દીવસ આગમચ ઓટાવી જશો કેની તો,

કેકટ બાનુઓ
માટેજ. કંઈક
હાકતરો ઇલાઓ.

કાંકડો ફેશનેબલ
ફક્કે!!!

તુરતજ એકવાર ઉલટી થઈ ફરીને તમેને દરીયો નહિ લાગશે. વધારામાં “ભોર આવે ત્યારે શું કરવું,” નો મારો આગલા પાનાપરનો નુસખો મોઢે ગોખી રાખી, ધણીજીનેખી ખાસ સ્ટડી કરાવવો, એખી તમે બહેનોના લાલમાંજ છે. ત્યારે દરીયા માતા માટેનો નુસખો નંબર વન આપણે દેખાડી, હવે સાધારણ હીંમત અને ધીરજ એ બહેનોને બન્ને અગલમાં કેમ સાચવવી તે વીશે બે બોલો કહીશ. જી મકુજે ગોરા ટોપાંઓની ગોરી ટ્રેમોફેશન રૂપી ગોટપીટથી બીહુશો નહિજી. જરાઆક સ્ટીમરપર બધાઓ સાથે ઓછું બેળાશોજી. મકુજે દોળાના નેણની કમાન સહેજ ટાઇટ રાખશોજી. ખરચ ખુટણપર મજબુત આંકેશ રાખશોજી. લખખુટ ને આદશાહી ટીપોથી પારકી કમળતના પીપો ભરી પોતાનું ઘર રવડતું અટકાવશોજી. કપડાંની ફેશીન ફાશીનપર ડોળાને ચકરાવો લેવા દઇ દરેક ચીજો ખરીદવાથી બાઝ આવશોજી. ધણીજી ટેકસી ટરામની જહાં વાત કરે ત્યાં બનતાં સુધી તેમને ચલાવી લઇ જવાની ટેહકીક વાપડશોજી. થીએતર, સીનેમાં, સ્કેટીંગ, ડાન્સીંગ, મ્યુઝીક હોલ વગેરે વગેરેમાં સીધારો તો બેથી ચાર શીલીંગની અંદરની સીટપરજી ગોઠવાશોજી. પેલીના મેગીઆ બ્લાઉઝ ને ઓલીના ઇસતમ બોલી સ્કર્ટ જેમ તમે તમારો નેશનલ પોશાક બદલશો નહિજી. ખાવાપીવામાં ફરવા હરવામાં, બોલવા ચાલવામાં જરાઆક ફેશનેબલ “ઉ” સાચવવા ભુલશો નહિજી. ને છેવટે એકજ સલાહ બાકી છે કે બનતાં સુધી “એપોઇન્ટમેન્ટ” જેવી ચીજ, મનથી વીસારી મુકી, મેળાવડા પારટીના ઇનવીટેશનો “એટેન્ડ” કરવાનું ધતીંગ સહેજ ઓછું રાખશો તો મારી ખાતરી છે કે તમે એક શહેનશાહ બાનુની માફક ત્યાં દગલે ને પગલે પુજાર્ધ, તમારું નામ સદાનું પરાઇ કોમમાં અમર કરી, હસ્તે ચહેરે પાછા અલબેલી નગરી તરફ, તમારાં વહાલાંઓની વચ્ચે

ખીરાજવા નસીબવાન નીવડશે. વેલ ધેન, આગલ ચાલો. છે તે કરીને તમે બહેનો હજારો કોસને છેટે જીભડંઓ જવાના તારે સવાલ તમારા જીમખાના મંડળમાં એ ઉદ્દેશની કદાચ કે, “ શીરોઝગર ભઈ બધરાંઓનું રાચરચીલું રચવા બેઠો તો પોતાની કલમને તેમના ડરેસીસનું વર્ણન કરવા કાંચ નહિ દોડાવી, કે ઝટ ને પટ કસોટી થાય. ” હારેજી, ના કેણે કહ્યું ! ડરેસનાખી વીસવીસ વાણાંઓ એવાં તો દેખાડું, કે ફેશન મંદીરમાં ફરતી ફીથીકીંગ ફ્રેનીઓખી દાંતમાં આંગળાં પકડે ! જોએજી ત્યારે, છથી આઠ મહીના રહેવાનો

આનહી ટવીકસ
યુ એન્ડ માં !!

ધરાદો હોય તો તમારે તો અનીથી પની સુધીનું રેશમી, જાપાનીઝ, શેંગાઈ, ચીનાઈ, બજાર વસાવવું પડશે. માટી-ડાઓને બરનું તો ખાંડીબંધ ત્યાં પડેલું છે, પણ તમે ઇંડીયન લેડીઓ તમારે બરનું ને તમારા ટેસ્ટને સુટ થતું કોઈખી ચીઝ ત્યાં મળી શકે એમ નથી. માટે એ સોસાયટીની સજનીઓ, ફાંકડી બેથી ચાર ત્રંકો માટે જરૂરજ આગમચથી ઓરડર રેજીસ્ટર કરજો. ત્રંકો બનતાં સુધી એવા તો મજબુત “લોક” સાથની લેશો કે ગમે તેવી અફાળ જીક કરતાંખી તેનો ટાંકો ધીલો નહિ થાય. જો ત્રંકોની ગોઠવણ નહિ થઈ શકે તો બે સુંદર કાફના યા બીજા કોઈ લેધરના મજબુત બેગ

વહુમાથનો વાગો
નંબર વન,

યાને કોથળાઓ લઈ લેવામાં શોભા છે. કોથળા સાથે એક હોલડોલ લઈ લેશો કે તમારા બીજાનાનો સાજ તેમાં સમાઈ જાય. હવે તમારા વાગાપર આવ્યે. તમામ અંગ્રેજી ખલકતમાં પીંક કવરપર વીશેશ મોહેની છે. તેમજ સઉથી સરસ ને સુંદર “ ચાઈના સીલ્ક અને ચીનાઈપાજ ” પર મોટે ભાગે કુરખાની છે. એટલે બનતાં સુધી સાડીઓ લેવો તો પેરીસીયન પીંક કલરની સીફ્રાન યાતો કે સ્કટ્ યા સ્ટ્રેપની હાલની ફેશનની, વાયોલેટ, યા ખોલ્લા બફ કલરની કોતરેલી કોરની લેવી. બનતાં સુધી કોર મુકવાની તસ્દી લેવી નહિ, પણ સાડી સાથેજ

કારખી બે ભરેલી હોશે તો બહેતર. ત્યાં વળી ઝીક કસબનું કામ થાણું વખણાય છે, ને તમોનેથી જો તેવીજ ઝીક કસબની સુંદર એકાદ પીંક કલરની સાડીમાં સજ થએલાં કોઇ છેલબટાઉ મોહિના રાણીએ જોયાં કેની તો પછી જોઓ તમારીપર કુદકણાં ! માટે બે સીફ્ટિનની પીંક કલરની સાડી, બે સ્કર્ટની ફાંકડી સાડી, બે ઝીક કસબથી ભરેલાં આંખે ઉડી વળગે એવાં હોજ રીયાં, બે થી ત્રણ સુધસના યા ખાખાના તમામ ભરેલાં કાળા ચીનાઇ ગારા, મોસમની મોજ ચાખવા પુરતું છે. બ્રાહ્મિમાં તો હાલની ઢપના ટાઇની ફેશનના મેગીયા બ્રાહ્મિઓ, ને આગલી સાઇડનાં બટનોના ફાંકડા શર્ટ બ્રાહ્મિઓ, અને “શેડો લેસ ઓવર શીફ્ટિન” ના બ્રાહ્મિઓ, કોરડેડ વાયલ યા ફેલેનેલેટના બ્રાહ્મિઓ, વેલવેટ, ચાઇનાસીલ્ક, ક્રાટન, ચેક, પ્લેડ ટફ્ટા વગેરે ભાતભાતની ફેશનના બ્રાહ્મિઓનો દોઢેક ડજનનો સેટ તમારું બખતર દીપાવવા પુરતું છે. સદરામાં આશરે બેએક ડજન તમામ નેટના ભરેલા સદરા લેવા, કારણ કે વોશીંગ કંપનીમાં તમારા નેટના સદરાના વાવટે વાવટા ઉડી જશે, માટે એતો થંડા પાણીથી ઘેરમાંજ વીછ રી વાછરીને ઓરણપર સુકાતા નાખવામાંજ શોભા છે. જોઇએ તો અસત્રી કરવા કંપનીમાં મોકલજો એટલે પટયું ! ભલા ધનેતરોના ધરના યોગાણમાં કપડાં વાપર વખાતાં પડેલાં જોશો, માટે રે મારાં બહેનો, મુજ લકીરની આટલી શીખ મગજની કોહડીમાં ઉતારશો કે, જ્યારેથી જાઓ ત્યારે મુંબઈની મોહતાઇ મુંબઈમાંજ મુકી દેશ તેવા વેશ કરવાની તબેહ પડે ! એથી એક ફેશન છે, ઇન્સ્ટાન્ટ ! હવે સદરાનું તો થયું આગળ ચાલો મકુજે. કેટલાંક મોટે ધરના મહેરબાનુઓ જોઓ માંથાનું ઢાંકણું થું છે તે હાલને કાજતો ભુલી ગયાં છે ખરાં પણ, મારા નાકેશ વીચાર મુજબ જો તેઓ ત્યાં માથા-બાનુંથી રાખવાની કોશિશ કરશે તો, પોતાના નેશનલ ડરેશમાં દીપી નીકળતી પેન્ટીંગ કરવા કાયક પુટલીઓ તરીકે ગોરાં

ફેશનેબલ વાગે
નંબર ૬

વીલાયતના એરીસટોક્રેટીક ક્લાસીસોમાંથી બહુજ પંકાશે. જો ખાતરી કરવી હોય તો એક ટ્રાયલ લેજો, ને જોજો કે સાડીની સોડ ઉપરાંત આજે “ કવરીંગ ” ને કેટલો આવકાર મળે છે. મોજાં જુટ માટે ઘણીક કાળજી કરશે નહિજ. જેવાં જોછએ તેવાં આંખે ઉડી વળજે એવાં ફાંકડાં સોકસો, ને દીલ ચાહે એવી સુંદર કોર્ટ શુઝો તમારી ખીદ-મતમાં હાજર છે, ફકટ તમારીજ ખોટી. માટે બનતાં સુધી ત્રણેક પેર જાળીના સોકસ ને એકાદ ગ્લેસ કીડ, યા વીલો કાફ, યા પેટન્ટ લેધરની કોર્ટ સુઝ ની પેર લંડન સુધી ફીક જવાળ આપશે. પછી તો જુટના વતનમાંજ જાઓ ત્યારે જોછએ એવી પેર પસંદ કરી લેજોની ! સાથે એક ગરમ કેશમીરનો આવરકોટ ને એક સુંદર પેરેસોલ જરૂર લેજો. વળી ગળાંને, રેશમી મફ્લર ને સ્કાર્ફ લેવા ચુકશે નહિજ. ખીજા તીજાંમાં એકાદ સેન્ટ લંવડરની બાટલી, એકાદ પરફ્યુમ બાકસનો સોપ, એકાદ બે નીખીયા ખસો, બાલમાં ખોસવાના બે “ ક્રામ્બો ” યાને નીખીયાઓ, અરધો દજન તુવાલ, નેપકીન, એકાદ બે દજન ફાંકડા લોનના યા રેશમી રૂમાલો, થોડાક માથાંમાં ખોસવાનાં સુઈયા, એકાદ સુંદર હેન્ડ બેગ, તથા તેવીજ સ્ટામ્પલીશ લાથની બેગજો યાને બંગડીઓ, અને એક લાંખી મુન્નાની લોંગ ચેનની જગ્યા કરવી વાજખી થઈ પડશે. પેટી કોટમાં તમેને ગમે એવા, જોછએ તો પાજના ને જોછએ તો સુતરાઉ ભરેલા, અરધો એક દજન નંગ પેક કરી લેવા મારાં નાકેશ મન મુજબ ફીક છે. અદલી અદલી સાચવી લેવામાં ઉત્તમ છે. બસ પુશકળ થયું ! ઓધવામાં જોછએ તો એક ફાંકડી સુવાળી બ્લેનકેટ લઈ લેવી. ત્યાં “ શોપીંગ ” જવા જેવું ઘણુંખી પડેલું છે. તમારો નાનકડો ખીસોખી ફાકી જશે પણ “ લંડનની ફેશીન બજાર ” નહિ થાકશે. અત્યંત શોખ પુરો પાડવો

હોય તો મનપસંદ ચીજો ખરીદજો તેની મના નથી, પણ કમીના બંદાની અરજ એજ છે કે, પહેરઘોષ એવી થવી જોઈએ કે જેથી તમોને તેમજ તમારી કામનેખી ત્યાં શોભા આપ્યું મળે. નકલ બોલની ત્યાંની પ્રજાને બહુજ સુગ છે, ને તેથીજ તેઓ દરેકને પોતાના નેશનલ ડરેશમાં જોવા બહુજ ઈચ્છે છે. મને ઘણીક મોટે ખાંચરેની છોકરીઓ સાથે એળખા ધરાવાનું માન મળ્યું હતું, ને તેઓએખી મારા

સહજ તમોનેખી! સવાલના જવાબમાં ઉપલોજ આઈડીયા દરશાવ્યો હતો. આઈડીયા. માટે જો ઉપલુંજ બધું મનમાં ગોખી તે પર અમલ કરશો તો તમનેજ ફાયદો છે, નહિ તો કોઈ તપલીખી નહિ ઝાડશે. એમ તો કાંકરા ખારી ખીસામાંથી ખાલી કરો તો પછી જીપલાં તો વગર શકે છેજ છે, પણ તમારુંજ ખાઈપાછળથી તમારી નીંદા કરવા તેઓ કદીખી ચુકશે નહિ તેની ખાતરી રાખજો. તેઓ ઈટિરાટ ને ધીકકારનારા છે, સાદાઈની મોહતાઈ માટે માન ધરાવનાર છે, માટેજ સાદાઈ ને સાલેસાધ અખતયાર કરવાનું આપણે જણાવું છું, પછી તો જેવો બાધ સાહેબોનો વીચાર. ઘણાંકો હાઈડ પાર્કમાં રાઈડીંગ કરવા સવાર સાંજ ટુટી પડે છે, માટે તમોએખી તેમ કરવુંજ જોઈએ એવું કેટલે લખાણ મળતું નથી. એમ તો ખરચવા માંગો તો ખાતાં ખાતાં કુવાખી ખુટે તેવો હીસાબ ત્યાં છે, પણ ખરચની લગામ હદમાં રાખવામાં ને ઘણી સહી મીટીઓને બનતાં સુધી “ એવોઈડ ” કરવામાં યાને કે ખેરવવામાં તમારું સર્વ સુખ સમાએલું છે. બીજું બધું તો મકુજે હું આગલા પાના પર લખી ગયો તે વાજખી છે. ત્યારે રજા લઈશુ બહેનો, હવે બોલ્યુ ચાલ્યું માફ ! ગરીબના ગોદાનો ગુસ્સો નહિ કરશોજ. એમજ સમજોની કે ‘હું’ખી તમારો ભઈ છેઉ.’ પણ તમો હસ્યાં તો ખરાંની ! પ્લીઝિઈઈઈ !!!

પ્રકરણ ૭ મું.

ખુદ લાંડનના ભીતરમાં.

લાગી લગન મને તાહરી “વીલાયતડી”-

તારો ભરમ છે ભારી-વીલાયતડી.

તુંતો શ્રીટીશ શહેનશાહતની રાજધાની,

કેલ યુરોપની રાણી—

પાર ઉતારજે મહીયારી—

(ફીરોઝખર)

ચાઆલોજી ત્યારે અંતે લાંડનના વોટરજી સ્ટેશન પર હમારા બખતરને ચુલાબ ને કેશરની સુગધી રૂતુ વચ્ચે, કીસ મતને હીંદોજે હીંચકા ખવાડતી પી. એન્ડ એ. ની માર-સેલ્સ એક્સપ્રેસે લાવી મુક્યાં. હવે ક્યાં જવું ને ક્યાં નહિ તેનો ખ્યાલ મગજની કનકાથરી મહી લપેતાવા કરે છે. જ્યાં બધુંજ ગાયના દુધ જેવું ચોખ્ખું ને ઘોળું, તાંહ આ મુંબઈ નગરીના વાંકી ચીલમ ધાલતા વટોળીયાઓનો ઠાગ ક્યાં ! ફર નહિ, તમારે લાંડન જોવું છે ને ! ત્યારે ફરીને આ આપડી “બેલાડ પીઅરથી શ્રીટન” બહેનને ઉંઘમાંથી સળગર કરો ને જુઓ કે, તમે સડસડાટ લાંડનમાં કેમ હસ્તાં રમતાં ફરી આવો છો. પોર્ટ સધયદ ફાંકડું મંદીર છે, મારસેલ્સ જુન્ની ખાણનો હીરો છે, પારીસ હરજુના પેટમાં પાકતી સોનાના મુલની કસ્તુરી છે, ત્યારે લાંડન નારી જતીનો નરગેશ છે. પણ લાંડનના ભીતર માં પેસી ચારે ખુણા જોઈ વળ્યે તે પહેલાં, તેના ડાળ પાંખડાં આની એક ઉડતી સરવે લઈશું. વેલ ઘેન બ્રીગીન:-જોઓજી કેટ-

લાંડનનો ભીતર ભરમ

લંડનમાં દાખલ
થવાના
ચાર દરવાજા.

લાક સાહેબો લંડન શહેરમાં ટરેન માર્ગે આવી ચોથીના ચોક પુરે છે. જ્યારે ધણુકો જેમને દરીયામાય મદદ થતી હોય, તેઓ ઇંગ્લીશ ચેનલની છાતીપર સવારી કરે છે, ને ગોદીમાં ઉતરી ત્યાંથી ટરેનને માર્ગે લંડન શહેરમાં પોતાની પગની પાટલાનો છાપ બેસાડે છે. ત્યારે આપણે પહેલે ટરેન માર્ગે આવનારા સાહેબોની સગવડ પર બોલીશું. તો મારસેલ્સથી ટરેન લંડનમાં દાખલ થવાના ચાર દરવાજા. લાગર પહેલી, મારસેલ્સથી પેરીસ થઈ બુલોં ફ્રાક્ટનને માર્ગે લંડન; લાગર બીજી, મારસેલ્સથી પેરીસ થઈ કેલે ડોવરને માર્ગે લંડન; લાગર ત્રીજી, મારસેલ્સથી પેરીસ થઈ હેવર સાઉથેમ-પટનને માર્ગે લંડન; ને છેલ્લી યાને ચોથી લાગર મારસેલ્સથી પેરીસ થઈ ડીઅેપ ન્યુહેવનને માર્ગે લંડન. ઉપલા ચાર ફાંટાઓ લગાઈની આગમ્ય દરેક લંડનની સફર કરતા પાસીનજરો માટે ખુલ્લા હતા, પણ હાલમાં તો જે તમારા તારા સીતારા બળવાન હોય, ને નસીબદેવી યારી બક્ષે, ને ફ્રેન્ચ ક્રાનસલ સાહેબ તમોને ક્રાનટીનન્ટ પરથી જવાની પરવાનગી આપે તો તો પછી તેઓ જે રસ્તે એક્સપ્રેસ દોડાવે તે રસ્તે તમો ફરજિયાત જવાને બંધાએલા છો. હાલમાં પેરીસમાં ઉતરવાની કામનેથી પરવાનગી મળતી નથી, અને અનેક વાંધા સાંધા ઉભા થાય છે. વળી ઇંગ્લીશ ચેનલ યાને અંગરેજી ખાડી ઓળંગી જવાને તમારી પાસથી છ પેન્સના ઇસ્ટાંપપર તમારી સહી સાથનો એક લેખીત કાયદા સર દસ્તાવેજ લેવામાં આવે છે, જેમાં ખુલ્લી વોરનીંગ આપવામાં આવેલી છે કે, ખાડી ઓળંગવાની સઘળી જેખમદારી ખાડી ઓળંગનારને સીર રહેશે. આ જેખમદારીમાં તમારી જીંદગીની જેખમદારી, તમારો સરસમાન, પીરમોસાળ, રાયરચીકું બધું સમાઈ ગયું. પાહેલાસ કાય ! કેમ મારા જાંગલા પણ તારા ધ્યાનમાં ઉતર્યું કે !! એ લોકોની શું કરે જે બા ? તમો રવરી રવરીનેથી તવરી જવા માંગો તો પછી કવરી મીહી છુટ

છાટબી મુકવી જોધયે. બીચારી બ્રીટીશ સરકાર તે કેટલું કરે ! ચારે મહાસાગરોની ચાવી તો જબુન જુલાક જરમન કયસર સામે પોતીકે હાથ રાખી ઁદી છે !

હવે ત્યારે સમજો કે ઉપલા ચારમાના કોમબી ઁકાદ રસ્તે તમે આકળી ભુત ધંગલીશ ચાનલ ઁળંગી લંડન ચાવી પહોંચો, પણ લંડનમાં નહિતોબી તેર તો તરમીનસો છે, માટે કીયાં સ્ટેશનપર ઉતરી કહાં કદમો લંબાવશો તે આગળથી નક્કીતો થવું જોધઁ. તેરનો આંકડો લગરીક અપશુકનનો છે આપા. તેરમી તારીઁ પંચાંગ કેલેન્ડરપર નજર નાખવી નહિ. તેરમે મહીને ટોર છોંર કરવી નહિ. તેરની ટોળી થમ તાડી પીવા જવું નહિ, તેર વાગે ત્યારે ટરેનમાંબી ઁસવું નહિ ઁ. આપરા બનારશી બાવા મહા રૂશીજ ટેરમ ગલ્લમદાસનું મત છે. શાહી દરબારમાં, અમીરી ધજનમાં, ઉમરાવ ઁલચીમાં જયફળ જવં-ત્રીમાં વગેરે “તેર પડાવે વેર” તેમ તેરની આજી ઉલ્લાપ આપે છે, છતાંબી તેરનો આંકડો લંડન બહેનને ખુબ ફળ્યો છે. જો ઁજી ત્યારે મારી સાથે પહેલે આ તેર ટરમીનસોની લામટ બ્રીગેડ તપાસો, પછી ટેકસીવાળાઁની “ગાર્ડ ઁફ ઁનોર” ને પોલીસમેનોની પેલલી ગેરીસનનો રીવ્યુ લમથું.

આપરે ! તેર તેર ટરમીનસો, બધાં કદરને ત્યાંજ રેડી દીધાંજ કે !

ટરમીનસ પહેલુ

ટરમીનસ પહેલું—“ લંડનને સાઉઠ વેસટરન રેલવે ” નું જંગી આદશાહી જંકશન “વોટરલુ”, જ્યાં તમારા સેવકના રૂલને શરૂઆતને ટપેજ કેકાણે પાડવામાં આવ્યું હતું. હાલમાં કીક છે. દાબી આજુઁ થેમ્સ નદી પર આડો છટ થઈ પડેલો વોટરલુ બ્રીજ મધ્ય લંડન ને સ્નેડ તરફ છેક પોતાનો વસવાટ કરી રહ્યો છે. વળી પૃથ્વીના પેટા-ખાનામાંથી અંધારી ભીત વચ્ચે મંજલ કાપતી દુનિયાની અનેક અજાયબીઁમાની ઁક “ અંદર ઁઉન્ડ રેલવે ” ના ઁ મોટાં સ્ટેશનો છે. દાખલ થવાના માર્ગો નોર્થ હોલ ને

સ્ટેમફડ સ્મીટ છે. આ વોટરલુ ને સીટી લાઈનને બીજું એક ચીપ સાઈડ તરફ આવેલું મેનસન હાઉસ નામનું ટરમીનસ છે. બીજી લાઈન આપણને ચારીંગ ક્રોસ પીકાડીલી સરકસ, ઓક્સફર્ડ સરકસ, બેકર સ્મીટ વગેરે તરફ ધસડી લઈ જાય છે. આ લાઈનને બીજી ઘણી લાઈનો સાથે જંકશનો પર જોડાણ મળે છે. વળી વોટરલુ બીજ રોડ પર જતાં જમણી બાજુએ ત્રામનું ટરમીનસ છે, જ્યાંથી ત્રામોની ચાલુ સગવડ દક્ષીણ લંડનના કોઈપણ ભાગ તરફ જવા મળે છે. દાખા બાજુ તરફ હંકારી જતી ઓમનીબસો આપણને સ્નેન્ડ, હોલબોર્ન, યુસતન રોડ, ચેરીંગ ક્રોસ, પીકાડીલી સરકસ, ઓક્સફર્ડ સ્મીટ, બેકર સ્મીટ, વગેરે તરફ લઈ જાય છે.

ટરમીનસ બીજું—“હોલબોર્ન વાયેડકટ,” સાઉથ ઈસ્ટરન ને ચીધામ રેલવેનું સુખવાસી સ્ટેશન, સીટીના એક આગેવાન રોકાણવાળા રસ્તાઓ પર આવેલું છે. જમણી બાજુએ ન્યુગેટ સ્મીટ સ્ટેશનથી બેંક, ચીપ સાઈડ વગેરે તરફ જવાય છે. દાખા બાજુએ હોલ બોર્નથી ઓક્સફર્ડ સ્મીટ, ને મધ્ય તથા પશ્ચીમ લંડન તરફ ફરી અવાય છે. આહીંથી ઓમનીબસો લંડનના દરેક ભાગોમાં દોડે છે. સઉથી નજીકનું અંદર આઉન્ડ સ્ટેશન પોસ્ટ ઓફીસ છે, જ્યાંથી તમેને ટરેન શેફર્ડ બુશ. ઈલ્ડીંગ, ને લીવરપુલ સ્મીટ તરફ હંકારી લઈ જાય છે.

ટરમીનસ ત્રીજું—“કીંગ્સ ક્રોસ ” ગ્રેટ નોર્થરન રેલવેનું મોટું તરબુચની બજાર જેવું ટરમીનસ ગણાય છે; જ્યાંથી મેટરોપોલીટન ને બીજી અનદર આઉન્ડ રેલવેમાં જવાનાબી માર્ગો છે. શુશોભીત ઘડીયાળ, ફાંકડો ચોપડીઓનો સ્ટોલ, સ્ટેશનનો અદારનો આદર્શાહી દેખાવ વગેરે બે ઘડી જેવા જેગ છે.

ટરમીનસ ચોથું ટરમીનસ ચોથું—મીડલાંડ રેલવેનું જંગી જંકશન સેન્ટ પેનકરાસ તરીકે ઓળખાય છે. દેખાવમાં જમશીદ પાદશાહના લાલ મહેલનો સહેજ ખ્યાલ આપે છે. હોટેલખી આંહીજ, બુક સ્ટોલો, બફેટો, ટેક્સી-સ્ટેશનો, અંદર ગ્રાઉન્ડ રેલવે વગેરે વગેરે બધું આ સ્ટેશનના વીસતારમાં વેલકમ કરતું પડેલું છે. આ ટરમીનસ યુસતન રોડના મુંખડા પર આવેલું છે. ઓમનીઅસો, ઇલેક્ટ્રીક ત્રામવેની શહેરના દરેક ભાગ તરફ જવા આવવાની સગવડ બંને ત્રણ મીનીટે ખુશહાલ મળી શકે છે.

ટરમીનસ પાંચમું ટરમીનસ પાંચમું—લંડનને તોચ વેસ્ટરન રેલવેનું ફાંકડું સ્ટેશન “યુસતન” સેન્ટ પેનકરાસથી લગલગ સો વારને છેટે આવેલું છે. ઓમનીઅસો જમણી તરફ ટોટનહામ કોર્ટ રોડ, ઓક્સફર્ડ સ્ટ્રીટ, વીકાડીલી, બેકર સ્ટ્રીટ, મારલી-બોનરોડ વગેરે જગોએ જવાવાલા શોખીનોને લઈ જાય છે, ને દાખી બાજુ તરફ ઈંગ્લેન્ડ કરોસ, ઇલિંગટન, વગેરે ફેકાણે રહેવાવાલાઓનું ધુંછડું ઉપાડી લઈ જાય છે. આહીં પણ આગલાં ટરમીનસો માફક અંદર ગ્રાઉન્ડ રેલવે, હોટેલો, રેસ્ટોરાંટ, કાફે વગેરેની માંગો એવી મનપસંદ ને સુગમ પડતી ગોડવાણુ હાજર છે. વળી સ્ટેશન સામેજ બે ત્રણ લાઈટ રીફ્રેશમેંટ માટેના ઉત્તમ “કાફે” આવેલાં છે. એક ઉડતી વીઝીટ થાંકલા જીવને “લાઈવલી” ખનાવા બહુજ અંધમેસ્તી ગણાશે.

ટરમીનસ છઠ્ઠું ટરમીનસ છઠ્ઠું—ગ્રેટ સેન્ટ્રલ રેલવેનું આદશાહી બહેસ્ત મારલીબોન જંકશનની હવે નાડ પકડ્યે. દાખી તરફ દોડતી ઓમનીઅસો તમોને ઓક્સફર્ડ સ્ટ્રીટ, વીક્ટોરીયા, ચેરીંગ ક્રોસ, સ્પ્રિંગ, વોટરલુ, લડગેટ સરકસ વગેરે તરફ લઈ જશે, જ્યારે જમણી તરફ જતી ઓમનીઅસો એજવેર રોડ, મેઇડા-

વેલ, પેડીંગટન, અને વેસ્ટ એન્ડ યાને પશ્ચીમ છેડા તરફ ધંધા રોજગારે જીકાતાં ધનધન ધોરીઓના રૂઢને ઠેકાણે પાડે છે. અહીંની વળી અંદરઆઉન્ડ રેલવેનું ટરમીનસ છે, જ્યાંથી દાબી બાબુ તરફ દોડતી ટરેન તમોને બેકર સ્લીટ, ઓક્સફર્ડ સરકસ, પીકાડીલી સરકસ, ત્રાફાલગર સ્કવેર, વોટરલુ ને દક્ષીણ લંડન તરફ લઇ જાય છે. મેટરોપોલીટન રેલવેના બેકરસ્લીટ સ્ટેશનથી પાંચ મીનીટના રસ્તાપર સીટી ને “વેસ્ટ એન્ડ” તરફ જતી ઇલેક્ટ્રીક ટરેનનીબી તમોને સગવડ મળી શકશે. ક્રાઇપલુ રવેશે અંદરઆઉન્ડનો મેપ સ્ટડી કરવાને બુલવું નહિ. એક પેનીનો નકશો આખી રેલવેનું ગુજીરું ઉકલાયા પુરતો છે.

ટરમીનસ
સાતમું

ટરમીનસ સાતમું—“વીક્ટોરીઆ” સાઉથ મસતરન ને ચીધામ રેલવેનું, તેમજ લંડન આઇટન ને સાઉથ ક્રાસ્ટ રેલવેનું આદેશાલી સ્ટેશન, અકીનગામ પેલેસ રોડ ને વીક્ટોરીઆ સ્લીટ થી થોડી બીલડીગિની અડકટમાં છુટું પડે છે. વીક્ટોરીઆ સ્લીટની નાડ હાથમાં લેતાં જમણી તરફ આગળ ચાલો તો વેસ્ટ મીનીસ્ટર, ચેરીંગ ક્રોસ વગેરે આવે છે, જ્યારે ડાબી તરફ ફરો તો ગ્રાવનર ગારડનથી થઇને લાઇડપાર્ક, પીકાડીલી વગેરે બાબુએ પહોંચાય છે. અસંખ્ય નંબરમાં ઓમનીબસો અહીંથી દોડતો રહે છે. વળી અંદરઆઉન્ડ રેલવેનું વીક્ટોરીયા સ્ટેશન વીક્ટોરીયા સ્ટેશનના “સમવે” થી જોડાયેલું છે. જમણાં તરફ દોડતી ટરેનો ચેરીંગક્રોસ, સીટી, પુર્વ લંડન તરફ લઇ જાય છે, જ્યારે દાબી તરફ જતી ગાડી કેનસીંગટન, અલ્ફ્રેડ, પટની, વીમમલડન, ઇલીંગ, હેરો, પેડીંગટન, બેકરસ્લાટ, કીંગ્સ ક્રોસ વગેરે તરફ લઇ જાય છે.

ટરમીનસ
આઠમું

ટરમીનસ આઠમું—ગ્રેટ વેસ્ટરન રેલવેનું ટરમીનસ પેડીંગટન મરતી દીપતી હાલતમાં પોતીકા પગભર ઉભું છે. પરેડ સ્લીટમાં આવેલા આ ટરમીનસની દાબી તરફ એજવેર રોડ

૩૦૦ વારને છેટે પડેલો છે, જ્યાંથી ઓમનીબસો બધે દોડતી રહે છે. હાઇપાક ને ઓકસફર્ડ સ્કીટ ત્યાંથી નાકના દાંડા આગળ જણાય છે. સ્ટેશનથી જમણી તરફ મોટું ફેરવતાં કવીન સ્કીટ, લેનકેસ્ટર ગેટ વગેરે તરફ જવાય છે. સમવે માર્ગે જતાં અંદર ગ્રાઉન્ડનું મોટું રેલવે સ્ટેશન ને ઓમનીબસો વગેરેની બહુજ અછછી સગવડ મળી શકે છે.

ટરમીનસ નવમું—સાઉથ ઈસ્ટરન ને ચીધામ રેલવેનું જગ મશહુર સ્ટેશન “ચારીંગ ક્રોસ” લંડનના સઉથી મધ્ય ને સગવડ ભરેલા ભાગમાં પોતાનો કાયમ પટો લખાવી બેઠું છે. આએજ જગ્યેથી ટેકસી કેબનો વીસતાર વગેરેની મણત્રી થાય છે. ઓમનીબસો અહીંથીજ શહેરના ચારે ખુણાં ફરી વળે છે. વળી ચારીંગ ક્રોસનું અંદર ગ્રાઉન્ડ સ્ટેશન લોકોની સગવડ સાચવવામાં ઉત્તમ સાંધણુ થઈ પડ્યું છે. એક ફાંટો હેમસ્ટેડ ને બીજો હાઇગેટ તરફ સામાસામી દોરવી લઈ જાય છે. એક થોડાં પગથીયાં મોટાં ટરમીનસથી આગળ ચાલેો તો ત્રાફાલગર રકવેરનું અંદરગ્રાઉન્ડ સ્ટેશનખી તમારે માટે ખોટી છે. થોડેક છેટે વળી દાબા હાથ તરફ સ્ટ્રેન્ડમાંથીજ પગલાં ભરતાં સ્ટ્રેન્ડનું સ્ટેશનખી ડોકયાં કરતું ઉભું છે. આ સ્ટ્રેન્ડનું અંદરગ્રાઉન્ડ સ્ટેશન પ્રીન્સબરી ને હેમરસ્મીથ તરફ જનારાઓની સગવડ સંભાળે છે. વળી વધુમાં પેસીનજરોની સગવડ માટે ચેરીંગક્રોસ ને કેનન સ્કીટ વચ્ચે લોકલ ટરેનોખી દોડતી રાખવામાં આવે છે. ચેરીંગક્રોસ ટરમીનસના ચોગાણુમાં એક મોટા અસલી આરસપાહણી પથ્થરનો શુશોભીત મીનારાંપી ક્રોસ નજરે પડે છે, જે માટે એવું કહેવામાં આવે છે કે, એ ક્રોસ કવીન એલીએનોર, એડવર્ડ પહેલાની શહેનશાહ બાનુના છેવટના શાંતીભુવનની યાદમાં હજારોના ખરચે ત્યાં હજી બાળવવામાં આવ્યો છે.

ટરમીનસ દશમું ટરમીનસ દશમું—સાઉથ ઇસ્ટરન ને ચીધામ રેલવેનું સીટી ટરમીનસ “કેનન સ્ટ્રીટ” તરીકે ઓળખાય છે. દમ જેવું કાંઈજ નહિ. હાદમાઠ સાધારણ, સગવડ ઉપર મુજબજ, ટરેન ત્રામ, બસ વગેરેની મળી શકે છે.

ટરમીનસ અગીયારમું ટરમીનસ અગીયારમું—“લંડન બ્રાઈટનને સાઉથ કોસ્ટ રેલવે, તેમજ સાઉથ ઇસ્ટરન ને ચીધામ રેલવેનું” બીજું ટરમીનસ “લંડન બ્રીજ” લંડન બ્રીજની લગોલગ દોળા તાણતું પડેલું છે. ટરેન, ત્રામ બસની સગવડ ઉપર મુજબ.

ટરમીનસ બારમું ટરમીનસ બારમું—“કેનયર્થ સ્ટ્રીટ” સ્ટેશન, લંડન ટીલબરી ને સાઉથ એંડ રેલવેનું સ્ટેશન, કેનયર્થ સ્ટ્રીટની લગોલગ આવેલું છે. સહથી નજદીકનું અંદરગ્રાઉંડ સ્ટેશન, “માકલેન” છે.

ટરમીનસ તેરમું ટરમીનસ તેરમું—ગ્રેટ ઇસ્ટરન રેલવેનું ટરમીનસ “લીવરપુલ સ્ટ્રીટ” શહેરના એક સહથી વગવાળા રસ્તાપર પોતાનું રાજ ચલાવે છે. અહીંથીબી વળી અંદર ગ્રાઉંડ રેલવેના લીવરપુલ સ્ટ્રીટ સ્ટેશન માર્ગે, બેંક, બ્રીટીશ મ્યુઝીયમ, વગેરે તરફ જવાય છે. એમનીબસોની ટીક સગવડ અહીંથી શહેરના જુદા જુદા ભાગો તરફ મળી શકે છે.

પણ એ તો કોનટીનન્ટ પરથી આવ જવ કરનારાઓ માટેનો ખુરાક થયો, પણ દરીયા માર્ગે લાંબો ચકરાવો ખાઈ, બીસકીના અખાતમાં અફળાઈ છુકાઈ આવનારા શોખીનો માટે શું! તેઓ માટેબી નીચલું ટેબલ તૈયાર છે. ઘણી ખરી સ્ટીમર કંપનીઓ પોતાંકા પાસીનજરોને ટીલબરી અથવા તો લંડનની બીજી કોઈબી એવી જાણીતી ડોકમાં ઉતારે છે,

અતો સુખે રાત
પસાર કરના-
રાઓ માટે થયું,
પણ દરીયા માર્ગે
ચકરાવો લઈ
આવનારાઓનો
કંઈ હાથ લાગશે!

કે જ્યાંથી ટરેન ફેનચર્ચ સ્ટ્રીટ, લીવરપુલ સ્ટ્રીટ, થા સેન્ટ
પેનકરાસ સ્ટેશનપર પેસેનજરોને પુગાડતી હોય. આ ડોકમાં
ઉતરતાં દરેક પીર પયગામજરો માટે એક ટુંકી નોટ
ટપકાવવી બસ થશે કે, જે તેઓ થેમ્સ નદીની ઉત્તર બાજુએ
ઉતરે તો લંડન દાખી બાજુ તરફ આવેલું સમજવું; જ્યાંથી
ઉત્તર બાજુની દશ મીનીટની વોક શહેરના સઉથી પ્રીનસીપલ
થરોફર યાને ગીચ વસ્તીવાલા રસ્તાપર લઈ જઈ શકશે,
પછી ત્યાંથી ઓમનીબસો ને ટેકસીકેબોનો ટોટો નથી.
ત્યારે આવવાના માર્ગોપર લંબાણથી વીવેચન કરી અતરેજ
ફુલપોંછટ મુકીશું, ને શહેર ફેરવી લાવનારી પેલી સસ્તી ને
સુગમ પડતી બસો, ને ટયુબ ટરેનોની પુઠ પકડીશું. બાઈ
જવું છે આપણને શહેર જોવા એટલે કાંઈ તરફીય શાધવી
જોઈએ. મુંબઈમાં એકાદ ચલ્લીચોરને બે કલાક ખોટી કરીને
દબલ અઘલી આપી, એટલે ચલ્લીચોર પીગળી જાય તેવું
લંડનમાં ખેમાણુ જોશો નહિ. જે ટેકસીકેબમાં જવું હોય
તો, પહેલાંજ એક માઈલની આંદ પેનસ, ને પછી દરેક પા
માઈલ દીઠ બે કોપર યાને પીટટલના ઢબ્બુઓની તીલી
કરવાનો ચાલ છે. તે ઉપરાંત જે તમારો લગેજ ધણો હોય,
ને તમારી પાસે નહિ સમાઈ શકતો હોવાને લીધે મોટોરને
મથાળે તેની જગ્યા કરવી પડે તો, પછી દરેક પાકીટ દીઠ
બે પેનસ આપવાનો તેઓના આપદાદાનો રવધયો છે, અને
વળી તે ઉપરાંત બેથી ત્રણ પેનસની ટીપની તો પહેરામણી
લેવાનો એ લોકોના ખાનદાનથી ઉતરી આવેલો ચાલ છે.
માટે જીવતું ચામડું ઉખલાવે એવી આ “કેબ”ની ઉપર
હાલતો મેચીસ મુકવામાંજ ફાયદો છે. આપણે હજુ ઓમની
બસ, ખતારાપર વીચાર રાખ્યે એ ઠીક. એક પેનીમાં તો
માંગો ત્યાં ફરી આવશે. બસ ઓમનીબસનું નંબર ને
તેપર લગાડેલું પાટયું જુઓ, ને તેથી નહિ સમજ પડે તો

ટેકસી,
બસ, ત્રામ,
ટયુબ જોરોની
કાંકડા હારમાળા.

પોલીસમેનને પુછી પરછીને કેડે ખબર કાઢો કે, ફલાણી
 બસ ફલાણે ઠેકાણે જશે કે! ને પોલીસમેન જે નંબર આપે
 તે “બસ”માં ચાહોમ ધસી જાઓ કે પટયું! સીધા
 તમેને તમારી નેમેલી જગ્યાએ મુકી આવશે. વળી કેબમાં
 જવાથી એક મોટી ફેસીલીટી આપણને મળે છે, ને તે એ
 કે મુંબઈમાં જો કાલાખાની દાંડી પર જવું હોય તો ચલ્લી-
 ચોરને કહી કહીને થાકો, તોખી ધણી મુવો સમજી નહિ
 મરે કે કાલાખાની દાંડી કયા આવી! પણ અહીંતો કોઈની
 અંજણા ક્ષીટનું નામ અને તમારા ઘરનું નંબર આપો
 ને જુઓ કે લાગશે કેબમેન તમેને ત્યાં પહોંચાડે છે.
 કે નહિ! ખાસ કરીને નાટકશાળામાં જવું હોય અથવા તો
 નવા સવા લાંડનમાં ઉતર્યા હોય ત્યારે “કેબ” જેવું
 હથીયાર સુનાના મુળનું થઈ પડે છે. અહીં જો તમે “નવલુ
 પરીની થીએતર પર હાંક” કરીને કહો તો નાટક પુરોખી
 થઈ જાય પણ તમે નવલુ પરીની થીએતરના દરશન નહિ
 કરી શકો, જ્યારે ત્યાં તો ફક્ત “હીઝ મેજેસ્ટી થીએતર”
 કરીને મોટેથી બોલ કાઢ્યો કે ફડફડ કરતા કે આંખના
 પલકારામાં તો આ બાદશાહી થીએતરમાં મુકામ કીધેલુંજ
 સમજો! ઓ મુંબઈના ધ્રુ લક્ષ્મીભણ ને મવલાખલ ફજજુઓ, તમે
 ક્યારે આ લાંડનના કેબમેનની સ્થિતિએ પુગશો! આજ પરમાણે
 જો “બસ”માંથી મુસાફરી કરો, ને સમજો કે લડગેટ સરકસ
 તરફ જતા હોય ને લડગેટ સરકસ ક્યાં છે તેનું સુકાનખી
 તમેને ખબર નહિ હોય તો, જરા “બસ”ના કનડક્ટરને
 દાખલ થતાંજ કહેજો કે, આ “લડગેટ સરકસ” આવે
 ત્યારે મને કહેજો, અને આ લાંડન ચુસીને તેના કુચા ખાંધે
 લાંધનાર અથંગ કનડક્ટર તમેને તમારા ધારેલા મુકામે
 ઉતારી પાડશે. પણ આ તો “બસ” ને કેબનું થયું,
 પણ ધારો કે વખત ઘણોજ થોડો બાકી હોય, ને તમેને

લાંકાને નાકે જવું હોય તો પછી કીયા હાડવધનો લેપ લેવા દોડશો ! અરે તેથી તૈયાર છે. અંગરેજ બેભું કંઈ બાબદમાં હારી ખાઈ ગયું છે જે એમાં હારી ખાશે; પૃથ્વીના પાટાળમાંથી તમારે માટે જગ્યા કીધી છે. ચાર જરાક અંદર ગ્રાઉંડની પ્લેઝર તો ચાખો, ને ભુઓ કે લલા ધનેતર થી જે નહિ બની શકે તે એક નાનકડાં બેભાંએ બજાવ્યું છે. ગોરી કૌશલ્ય કળાનો ઉત્તમ આયનો નીલાળવો હોય, જ્યાં ધનિશાનની અકકલ પોતાનો દાનો પાણી ખોલી બેસ્તી હોય, ત્યાંની અંધારી સૃષ્ટીના બીતરમાંથી મંજલ કાપવી હોય, ઘડી બે ઘડી વીજલીની ભપકાદાર રોશની વચ્ચે પુર ઝડપે દોડતી ઇલેક્ટ્રીક ટરેનની મજલ ચાખવી હોય તો, પછી અંદર ગ્રાઉંડ રેલવે જેવું લાંડનનું બીભું ફેશનેબલ ધામ શું છે ! લગભગ દરેક રસ્તાપર એના સ્ટેશનો કીધેલાં હોય છે. જેમએ તે રસ્તા પર જઈ, ત્યાંનું ટયુબ સ્ટેશન શોધી, જ્યાં જવું હોય ત્યાંની ટીકીટ લઈ, ગંજવર લીફ્ટમાં બેસી જાઓ, ને ધરતીથી લગભગ બસો શીટ નીચે વસેલું આ દુનિયાને હેરન પમાડનારું છવતું બહેસ્ત ભુઓ. જેવા નીચે આવ્યા કે જ્યાં તમેને જવું હોય તે સ્ટેશન ના પ્લેટફોર્મ પર ધસો ને મીનીટમાં તો ગાડી આવી ઉભી. દરેક બંને મીનીટે ટયુબ ટરેનો દોડે છે, છતાંબી લોકોની ગરડી એટલી હોય છે કે, કેટલાક બોરે માથેનાઓને ખુલ્લી તાલકડી સાથે ઉભું રહેવું પડે છે. નીચે મોટા અક્ષરે સ્પષ્ટ વંચાય એવાં પાટયાં મુક્યાં છે કે, ફક્ત એકાદ બેભાં માટે આએ પ્લેટફોર્મ ને ચલાણી બાબુ માટે આએ પ્લેટફોર્મ, એટલે સાધારણ અંગ્રેજ વાંચી લખી શકેતા કાઈબી આસામી પોતે પોતાનો બોમીયો બની શકશે. દરેક કલાસમાં લાંબા ને લાંબા લાલ યા કાળી ગાડીના અથવા તો સાદરીના બર્થો હોય છે. વળી નવાઈ જવું તો એ હોય

લાંડનનું અંધારું
બહેસ્ત, ઇલેક્ટ્રીક
ટરેન.

કોણ કહેજે
હાંડન સાચું-સ-
નો શહેનશાહ
નથી!

છે કે, ટયુબ ટરેનમાં કલાસ જેવું હોતું નથી. ગરીબ અને તવંગર બધા હાથમાં હાથ ભેરવી સાથે ખેસી શકે છે. તવંગરીની તકોબરી આહીજ મુફ્ફેસીની મોહતાઈ સાથે ધનશાફને આસને ખીરાળે છે. યા ખુદા, હીંદ ક્યારે આવે! દીવસ જોશે ! ક્યારે ગરીબનો અવાજ અમીરી આસન પર અજવાળું પાડશે ! બસ જે વારે હું ટયુબ ટરેનમાં પહેલ-વહેલો ખેઠો, તેવારના મારાં ઈમ્પ્રેશનો કેવાં હશે તે આ બાપડી પીસતાલીસ શીલીંગની સ્ટાઇલો પેન થું ચીતારી શકે ! વળી ઉતારાઓની સગવડ કાજ દરેક કલાસમાં બંધે મેપોની ગોઠવણ કીધી છે, જે ચાર્ટોથી આપણી ગાડી કીચા સ્તેશન કરી આપણને ધારેલે મુકામે લઈ જશે તે ખુલ્લું બતાવી આપે છે. જો કે આ અંદરઆઉંડ રેલવેએ મારા જેવા પાકટ પાવણાને બી કોઈ કોઈ વાર ધુંચવાવી નાખ્યો હતો, પછી તમારા જેવા નવા સવા નો ત્યાં થું હીસાબ ! માટે લેઓ તમારી સદાની સગવડ સાચવવા અંદર આઉંડ રેલવેની કેટલીક અગત્યની લાઇનોના સ્તેશનોનું એક રફ તેબલ આપું છું, જે તમારી સાથે રાખવાથી હું ધાણું કે તમારી મુશકેલી પવનની કાની ઉડી જશે.

“ ટયુબ રેલવેઝ ”

(૧) સેનત્રલ હાંડન રેલવે

અથવા

બે પેની ટયુબ

ખેંક સ્તેશનથી ઉપડી નીચલાં સ્તેશન માર્ગે “ શેફડ્ બુશ ”-

લીવરપુલ સ્ટીટ

ખેંક

પોસ્ટ ઓફીસ.

ચેનસરી લેન

|| બ્રીટીશ મ્યુઝીયમ ની.

ટોટનહામ કોર્ટ રોડ ની.

ઓક્સફર્ડ સરકસ ની.

બોડ સ્ટીટ	નોટીંગ હીલ ગેટ
મારબલ આર્ચ	હોલોડ પાર્ક
લેનકેસતર ગેટ	સેફર્ડ બુશ J.
કવીન્સ રોડ	

તા. ક.—J. બેલ એટલે જંકશન કરી વાંચવું.

(૨) બેકરલુ ટયુબ.

કવીન્સ પાર્ક J.	રીજન્ટ પાર્ક
મેઈડા વેલ	ઓક્સફર્ડ સરકસ J.
વોરીક એવીન્યું	પીકાડીલી સરકસ J.
પેડીંગટન J.	ટ્રેફાલગર સ્કવેર
એજવેર રોડ J.	ચેરીંગ ક્રોસ J.
ગ્રેટ સેનગલ	વોટરલુ
બેકર સ્ટીટ	એલીફન્ટ ને કાસલ
પોર્ટલેન્ડ રોડ	

તા. ક.—J. બેલ એટલે જંકશન કરી વાંચવું.

(૩) ગ્રેટ નોરધરન, પીકાડીલી ને ગ્રોમટન રેલવે.

અથવા

“ થ્રી પેની ટયુબ ”—

શીન્સબરી પાર્કથી હેમર સ્થિતિ જાય છે.

આ લાઇનને વળી હોલબોર્નથી સ્ટેન્ડ જવાનું જોડાણ મળે છે.

શીન્સબરી પાર્ક J.	ફેલીડોનીયન રોડ
ગીલેસપી રોડ	ચોર્ક રોડ
હોલબોર્ન રોડ	કીંગ્સ ક્રોસ J.

રસલ સ્કવેર	નાઈટસ બ્રીજ
હોલબોર્ન J.	બ્રોમટન રોડ
કેવેન્ટ ગારડન	સાઉથ કેનસીંગટન J.
લેસ્ટર સ્કવેર J.	ગ્લોસ્ટર રોડ J.
પીકાડીલી સરકસ J.	અર્લ્સ કોર્ટ J.
ડોવર સ્ટ્રીટ	બેરન્સ કોર્ટ
ડાઉન સ્ટ્રીટ	હેમર સ્મીથ
હાઈ પાર્ક કોરનર	

તા. ૬.-૭. બેલાડ એટલે જ'કશન કરી વાંચવું.

(૪) મેટરોપોલીટન ને ડીસ્ટ્રીક્ટ રેલવે.

સાઉથ કેનસીંગટનથી ઉપડી, સ્ટોન સ્કવેર, વીક્ટોરીઆ, સેન્ટ જેમ્સીસ પાર્ક, વેસ્ટ મીનીસ્ટર, ચેરીંગ ક્રોસ, ટેમપલ અને બ્લેક ફાયર બ્રીજ (થેમ્સ નદીની નીચેથી) થઈને મેનશન હાઉસ સ્ટેશન, કેનન સ્મીટ, મોન્યુમેન્ટ, માર્ક લેન, અને આલડર ગેટ સુધી જાય છે, જે રેલવે લાઇન “ધનર સરકસ” તરીકે તમામ ખીટનમાં જાણીતી છે. આ રેલવેની શાખા માર્ક લેન, વાહીટ ચેપલ સુધી દોડી ત્યાંથી ન્યુ ક્રોસ, ઈસ્ટ લંડન લાઇનને માર્ગે જાય છે.

લેવોજી ત્યારે તમારી સામે રસ્તા તો ફરવા હરવાના ખાલ્લા કીધા, હવે તો તમારી ચાર આંગળીની પાકીટ અહેનજે કરે તે ખરું ! પણ મન કહે કે હું માણે પેસું ને કરમ કહે જે કપાળે બેસું તેમ તમે ચાહો તો ઘાણુંબી, પણ સાથે લાગું નાણું વગેરેની જોગવાઈબી જોઈએ કેની ! મકુંજે લંડનમાં તેનીબી ખાટ નથી. કેટલાક ગોરી ચામડીના એવા ચુનીલાલ સરખ્યાઓ તમારી ખીદમતમાં હાજર છે. અસ

ફકટ કેરાં કાગળ પર તમારા મુખારક હાથ દરકત લખી
 આપો, (મુદત મુદતનો કંઈ સવાલ છેજ નહિ) ને પછી જુઓ
 કે તમારી તીજેરી તાજી કરનારા આંખે લાલવાડીના કંટો-
 જાંઓ શું શું કરી દેખાડે છે ! પણ બાપ મુવે બમણા
 પર ગણુગી કરનારા, આવા મકકઈ બુઠાઓ લાંડનમાં જ્યારે
 ઉભાતા નહિ હોય તો, પછી નાણાં ધીરનારા પેલા કરોડપતી
 શરાફો શું નવસાગર ફાંકે ! વળી જીજનાએ પાનસો ધીર્યા
 ને સોલનજીએ આંદસો આપ્યા તેવો સોદોખી ત્યાં દગલે
 ને પગલે છે. માટે દીવાની જોત જેવી ખુલ્લે ખુલ્લી નોટીસ
 મારા ભાઈ બંધુઓને આપુ છું કે, બાપા આવો વેપલો
 કરશો ના. વળી ટરેનમાંથી આવ્યા મકકઈ બાઉઓ “ તેરી
 મેરી જોડી બની હય પ્યારી જન, અલ્લાહ સલામત રખેગા ”
 ની માફક, બગડી બની કોઈ પીર બોકરાને વેતરવા
 આવે છે, પણ “ બજુરી કી ઝાડ પર કીતી કીતી લગી ”
 તો “ દુરથીજ આપ ચાહો ઇટની લગી ” તો નવાબી
 જવાબ મળવાથી, પેલા પારધીઓ પામી જશે કે આંખે
 તો ઇટ પકડી છે. બસ ત્યારે હવે ટરમીનસો, ટરેનો, બસો,
 ટેકસી કેઓ વગેરે વીશે લાંબાણથી બોલ્યા બાદ તમે હજમ
 કરો તેટલો વાર તો અતરેજ ડરોપશીન નાખીશું.

પ્રકરણ ૮ મું.

“લંડનના મોહ સ્વાડીયાં”

જલ તું જલાલ તું,

આઈ બ્રહ્મા તાળ તું;

પણ ડાળા પુર-
કતુ ટીપ ટાંકણ.

આગળ વર્ણવી ગયા કે કેઅમેનો જીવતું ચામડું ઉખેડશે તે વાત ધ્યાન મહીં હશેજ; અનતાં સુધી પારકી ભુમીપર પધારો તો એશકાટ ઇતિરાટને મુંબઈનીજ અલડાઈ પર યા માળીયાપર સ્ટોક કરવામાં શોભા છે. જરાક તમારો તેવોજ સ્ટાઈલીશ સુટ, ફાંકડા પેટન્ટ લેધરના બુટ, વાંકો સેટો, ને સેન્ટ અત્તરનો લપેટો જોયો કેની કે, પછી જહાં જોશો તાંહાં “ટીપનાઆઈ” નાં રૂપેરી ભવાં ઉંચાં ચઢતાં જશે. રેસ-ટોરાંમાં જશે તો બધી “મેડો” ઓવરઈ પોવરઈ જશે, બુટ પાલીસ્યાઓ અમેવાર “રાઈટ હેંડ સેલ્યુટ” કરશે; નયુસપેપરવાલાઓ “લેટ એડીશન સર;” “સ્ટોપ, પ્રેસ સર” કરી પેની ઓકાવી જશે, દુકાનવાળાઓ સીઝન જોઈ સવેના જશે, કેઅવાળાઓ “રાઈટ યુ આર સર” “ઓલ રાઈટ સર” કરી જોન જોનસની કાતર ચલાવશે, ટુંકમાં બધું વગેરે સાહેબ ઈત્યાદિ મદમ જોઈ એતસેતરા રૂપ લે તેમાં કંઈ શક નહિ. જો સહેજ કરકસર કાંધી તો જમીનથી સીલીંગ સુધી નાકતું ટીચકું આસમાનસે લગાડી એવી તો જલંગો મારશે કે, તમેને નહિ થતી બાદીબી થઈ આવે ! “કહેજો રાનમાં ગીયા ત્યારે રોક્યા ને બ્રાહ્મં બોલ્યા ત્યારે થોક્યા; ચાંદો ને સુરજ છે એ સાખી, ને હમારા રૂપ્યા બાર બાકી” તેમ ટીપ તો મોઢે માંગી વસુલ કરશે. બાઈ તાંહતો

ગરીબ હોય તેનેથી તમોને જોઈ મરદાટ સુજશે ! મનમાં
ખાન શું ખાઓછ કાકા ! વાય કુ યુ ઈટ શુગર ઈન ચોર
માઈડ અંકલ ! ! !

લંડનનો ભરો-
સેદાર ભોમીઓ
“ પોલીસમેન. ”

પણ આવી ધાંધલ ધરપચ ધાણું કરીને કેબવાલાઓજ
મોઢાંના મોહ ભાવનાં બાણો ફેંકી કરે છે, ને તેનો રામબાણ
ધલાજ તે બ્રીટીશ સરકારનો રાજવંશી ચોકીયાન પોલીસ
મેન છેજ છે. કેડેથી જવાને ધુન્યવાઈ જાઓ, યા તો કે
રસ્તે વાટે ભુલા પડો તો આ સરકારી ભોમીયાનું પુછકું
પકડજો, લંડનનું ખુણે ખુણું એની નજરમાં રમી રહેલું છે.
અસ જઈને પુછો કે ફલાણે ફેકાણે જવું છે ને તુરતજ
તમોને રસ્તો બતાવી દેશે કે, આ જો “ અસ ” માં જવું
હોય તો અહીંથી જઈ આએ નંબરની “ અસ ” લે, ને
અપાણી બાબુએ જવું હોય તો ફલાણાં ટયુબ સ્ટેશનથી
ચીના ટયુબ સ્ટેશનની ટીકીટ લે, એટલે પટયું. અસ આફ-
રીન છે બ્રીટન સરકારને કે, જેના રાજમાં આવી ચાલાક
દેશને જેબ આપે એવા પોલીસમેનોની ફોજ દેશ સેવા માટે
ખડે પગે ખોટી છે. લંડનના સઉથી ગીચ વસ્તીવાલા
રસ્તાપર બી જઈને ઊભા રહેા, જ્યાં હજારો ને લખખો
રોજની અસો, કેઓ, ત્રામેનો વહેવાર હોય, પણ ત્યાંથી
તમો આ ભલા પોલીસમેનનીજ આંગળી રાજ કરતી
જોશો. એક આંગળીની સીગનલ ભલા શહેનશાહતનું સરધસ
એક સેંકડમાં અટકાવી શકે એમ છે. ચાહે તો આંખનાં
પલકારામાં રસ્તો ઘેરી શકે ! કાઈ કાઈ વાર આવી ગાડી
ઘોડાની ધીરડી વચ્ચે લોકોને રસ્તો ઓળંગી જવો મુશકેલ
પડે છે, પણ તેવામાં જો પોલીસમેન ને અરજ કરે તો
તે સીધો તમોને એક બાબુથી બીજી બાબુએ મુકી આવશે.
એ એક અલાઉદ્દીનનું બદુઈ દાનસ છે, જેની રોશની
રાત ને દીવસ દરેક રાહદારીને મળતી રહે છે. કમ્મરે કાળો

ચામડાનો પટો ને માથે ફાયર જીગેડના આદમીઓ પહેરે તેવી ભારી હેલમેટ તેના બખતરનો સીંગાર છે. છેવટે આ ભલા ભોમીયાઓ માટે એટલુંજ ઇચ્છીશું, કે ઓ ખાંટનના ભરસેદાર ભોમીયા, તારા શહેરમાં સગન કરનાર દરેક નવા સવા નવલશા હીરજીઓના તારે સાડ રૂડાજ આશીય છે.

ભાઈ તારે વંજર ભટકે તેમ અહીં તલક તો આવી પુગા, પણ હવે દોસલાં ઠેકાણે પાડવાં કાંડ ! લાંડન ખોરડીંગ હાઉસો, કાફેઓ, રેસ્ટોરાં, હોટેલો, વગેરેથી ઉભાઈ જાય છે. માંગો એવાં ભાંડાનાં, માંગો એવાં ફેશનેબલ, ખીસાને પાલવે એવાં મોહ સવાડીયાંના, મોહીની લગાડે એવાં મંદીરો તમારે માટે હાજર છે. થર્ડ ક્લાસથી ફર્સ્ટ ક્લાસ સુધી, અદના ને આલા બન્નેની એક સરખી ખીદમતગારી કરી શકે એવાંખી હાઇ ક્લાસ હોટેલોનો ત્યાં હીસાબ નથી. પણ એતો રહેવા વાલા બાઇ સાહેબો, ને તેમના “સ્વીટ સેવનટીનો” ના ટેસ્ટ પર રહે છે. કોઇ મુફ્ફેસ બી લાંડન જેવાં શહેરમાં પગ મુકશે, એટલે ત્યાંની હવાથી તેનું બેભુખી ઇમ્પ્રેશન તવંગ-રીની પોલીશથી ચલકી નીકળશે. અલબત્તાં ભાઇ વીલાટ જઇ આવ્યા છે, કાંઇ જેવો તેવો વાત્ર માર્યો છે ! પણ શું ધરતી પોતાની ઓધણી શેડ્યાઓને માટેજ રાખી શકેછ ને ગરીબોને પોતાની ગોડમાંથી હાંકી કાઢેછ !! શું શેડ્યો સુન્નાને દરીયે અંગોળ કરેછ, ને ગરીબને ગંધીલું પાણીથી ફાજલ નથી પડતું !!! ના બાપુ ના, બધું એકજ છે, પણ આ પાપીણી નજરની મોહકાણ છે ! એતો .

મોહ સવાડીયાંના
મંદીરમાં.

“ પાન કહે મય નાબુક પુતતી, સખમે માન ધરાઉં,
દેવ ધરમંકે ઉપર ચલકું, નાગર વેલ કહેલાઉં;

સોપારી કહે મેં નાળુક પુટલી. લહુએકી કરું સંગ,
તન બદનકો દુકડે કરું, બતીસકું ચઢાઉ રંગ;
કથે કહે મેં કડવા કડવા, કડવી હમરી જાત,
બાદશાહ ક્યશર છતર ખીરાજે, વોહબી પસારે હાથ;
ચુના કહે તુમ તીનો જુડે, સખ રંગ મેરે પાસ,
રતી ખરાખર મેં ના હોઉં તો, બકરી ચાવે ધાસ.”

અને ઉપલી લીટી પરથી સહિની નજર ખુલી જશે કે
રંક ને રાય દરેકને એક સરખી રીતે મોહતાઈમાં લાગ કરવાને
હક છે. પણ આપા આપણને એ મોહતાઈ માંગી તાંગી,
લખજુટ ખરચીને મેળવવા ગમતી નથી. હજુ માફ માનીને
એકાદ ડીસંટ ફેમીલીમાં, ડીસંટ રસ્તાપર આવેલાં, ડીસંટ
ટેસ્ટના, ડીસંટ સગવડ સાચવતાં તેવાંજ ડીસંટ ખોરડીંગ
હાઉસમાં કામ ચલાઉ ઘેર કરવું એના જેવું બીજું સુખ
કીયું છે. પણ પહેલેથી મારા મહેરબાનોને ચેતવણી આપું છું
કે, લોકોના કહેવા પર અંજાઈ યા નુસખેપરમાં વાંચેલી એકાદ
જાહેર ખબર પર લોભાઈ આગની ચેહમાં પડતા ના, નહિ તો
બીજેજ દીવસે નસીબને કુટતાં લડનને નાહકનું બદનામ
કરી ખણીવંજે લેશો. અલખતાં ત્યાં ખોરડીંગ હાઉસ ને
હોટેલ સપલાઈંગ એજન્સીએ ઘણી છે. પણ વળી એ એજ-
ન્સીઓમાં કેટલીક એવી લેભાગુ લેગસમટનો છે, જે જરા નરમ
દોરી જણાઈ તો લાકડું એવું ઘુસાડી દેશે કે, તમારી આખરું
ધજત બધી જે મુંબઈની પાઘડી દગલીમાં શોભતીતી તેપર
મટ્ટી ફરી વળશે. એમતો સારા આખરુદાર લટટાપર ધરધતુ
સગવડના ઘણા ખોરડીંગ હાઉસો ૪૦ થી ૫૦ શીક્ષીંગ
અથવાડીક ફીમાં તમેને મળી શકશે, પણ ખનતાં સુધી પહે-
લેથી બધા પથ્થણ પધારણ કરવી, નહીંતો વળી લાઇટ, બાથ,
હોટવોટર, જુટ પાલીશ વગેરેનું જુદું લક્ષ્ નહીં સટકી જાય

પણુ જો બાવા સાહેબો તમેને હાથેનું મુકેલું પગે કરવાની નાનપણથીજ ટેવ હોય, માયજી ઓરડામાં કોઇ આવેલાં જીએલાં સાથે વાત કરતાં હોય તેટલાં રાંધણીમાં જઈ લોઢીપરથી તરેલો જમણો આપો ને માંખો ઉછાળી જવાની તમેહ પડી હોય, હોટેલે હોટેલ, દીવસના દશ વાર ભટકવાનો વારસો કુટુંબ કબીલેથી ઉતરી આવ્યો હોય, તો તો બા પછી તમેને રોજની ૪૦ શીલીંગખી ઓછી છે. પણુ જો આ નાનકડી કલમના પ્લાન પ્રમાણે તમે કામ લેશો, ખરચ ખુટણુપર સહેજ આંકાશ રાખશો, તો હું ગેરંટી આપું છું કે મહીને દીવસે રૂ. ૩૦૦) માં તો તમે ભલાં લોડની માફક મજાહ કરી શકશો ! તેમાં નાટક, સીનેમા બધું સમાઈ ગીયું ! અલબત્તાં હાલમાં મોઘવારી બહું છે, છતાંખી પગ જોઈને પાથરણું તાણતાં તેખી મુશકેલી પવન વેગે ઉડી જશે. પણુ જો પરવરદીગારે રેલછેલ તમારે ત્યાં કીધી હોય, મકુજે સાહેબોનું કામ પોણોસો ડીગરીના પુરૂષપર હોય, ને એકના દશખી ખરચતાં મકુજે પછસાની રૂમેટીક પેન તમારા ખીસાને અસર નહિ કરતી હોય, તો પછી લંડન જેવું શહેર તેવા આપતે ઓવારે અમીર બનનારાઓ માટે ખાંડયું જાય એમ નથી. શહેરનું ખુણુંખુણું એવાં બાદશાહી હોટેલોથી દીપી રહ્યું છે, જેમાંના થોડાની ટીપ હું નીચે આપવા દરસ્ત ધાંડું છું.

કેટલાંક જગબત્રીસીએ ચવાઈ ચુકેલાં લંડનના બાદશાહી હોટેલો.

એલેક્ઝાન્ડર હોટેલ, સેન્ટ જ્યોર્જ્સ પેલેસ હાઇડપાર્ક કારનર.

બેલી હોટેલ, ગ્રુસ્ટર રોડ (N. W.)

બકીનગામ પેલેસ હોટેલ, બકીનગામ પેલેસ ગેટ.

કેનન સ્મીટ હોટેલ, કેનન સ્મીટ સ્ટેશન.

કારલતન હોટેલ, હે મારકેટ સ્મીટનાં કારનર આગળ.

ચારીંગ ક્રાસ હોટેલ, ચારીંગ ક્રાસ સ્ટેશન.

કલેરીબ્રસ હોટેલ, બ્રુક સ્મીટ (W.)

દ. કેયસરઝ રોયલ હોટેલ, વીકટોરીયા એમ્બેકમેન્ટ
બ્રેકફાસ્ટરઝ.

યુસતન હોટેલ, યુસતન સ્ટેશન.

ફર્સ્ટ એવન્યુ હોટેલ-હાઈ હોલબોર્ન.

ગ્રાન્ડ હોટેલ-ચારીંગ ક્રાસ.

ગ્રેટ સેન્ટ્રલ રેલવે હોટેલ-મારલીબોર્ન રોડ.

ગ્રેટ ઇસતરન હોટેલ-લીવરપુલ સ્મીટ સ્ટેશન.

ગ્રેટ નોર્થરન રેલવે હોટેલ-કીંગ્સ ક્રાસ સ્ટેશન.

ગ્રેટ વેસતરન હોટેલ-પેડીંગટન સ્ટેશન.

ગ્રાવનર હોટેલ-વીકટોરીયા સ્ટેશન, પીમલીકો.

હોલબોર્ન વાયેડકટ હોટેલ, -હોલબોર્ન વાયેડકટ સ્ટેશન.

હોટેલ સેસીલ, -સ્ટ્રાન્ડ અને થેમ્સ એમ્બેકમેન્ટ.

હોટેલ મેટરોપોલિટન, -નોર્થમધમ્પ્ટરલેન્ડ એવન્યુ.

હોટેલ રસલ, -રસલ સ્કવેર.

હોટેલ વીકટોરીયા, -નોર્થમધમ્પ્ટરલેન્ડ એવન્યુ.

હોટેલ વીંડસર, -વીકટોરીયા સ્મીટ, વેસ્ટમીનીસ્ટર.

હાઈડપાર્ક હોટેલ, -નાઈટસ બ્રીજ.

ઈમ્પીરીઅલ, -રસલ સ્કવેર (W.C.)

ઇન્ડિયન ઓફ ક્રાઈ હોટેલ, -હાઈ હોલબોર્ન (દાખલ થવાનો
માર્ગ, લીનકન ઇન શીલ્ડસ).

લેનગામ હોટેલ, -પોર્ટલેન્ડ બ્રેસ.

ભારતીય હોટેલ, -ટ્રાફાલગર સ્કવેર.

મીડલેન્ડ રેલવે, -સેન્ટ પેનક્રાસ સ્ટેશન, યુસતન રોડ.

પીકાડીલી હોટેલ, -પીકાડીલી.

રીઝ હોટેલ,—પીકાડીલી.

સેન્ટ અરમીન હોટેલ,—સેન્ટ જેમસીસ પાર્ક. (H. W.)

સેવોય હોટેલ,—થેમ્સ એમએકમેન્ટ.

સ્ટ્રાનડ પેલેસ હોટેલ,—સ્ટ્રાનડ. (W. C.)

વાલડાફ હોટેલ,—આલડીય.

વેસ્ટમીનીસ્ટર પેલેસ હોટેલ,—વીક્ટોરીઆ સ્ટ્રીટ વેસ્ટ-
મીનીસ્ટર.

થોર્ક હોટેલ,—અરનર સ્ટ્રીટ. (W.)

ઉપલાંમાંનાં કેટલાંક હોટેલો હાલમાં હોસપીતલો તરીકે વપરાય છે, જ્યારે કેટલાંકો તદ્દન અંધ થયાં છે. વળી કેટલાંક હોટેલો હાલમાં પુર લપકામાં ચાલે છે, તે એરીસટોકેસી, એરોનેટો, અલો વગેરેના ટેસ્ટને અરના છે. એ ઉપરાંત બીજાં ઘણાં મોટાં હોટેલો મધ્યમ વર્ગના ખીસાને માફક આવે તેવાં છે જેમાંના કેટલાંક નીચે મુજબ છે:-

એદલશી હોટેલ,—નંઅર એકથી ચાર જોનસ્ટ્રીટ, એદલશી.
(W. C.)

એનદરટન્ઝ હોટેલ,—૧૬૨ ફ્લીટ સ્ટ્રીટ.

એરનદેલ હોટેલ,—એરનડેલ સ્ટ્રીટ, સ્ટ્રેન્ડ. (W. C.)

બકીનગામ હોટેલ,—(ટેમપરન્સ) ૨૮ બકીનગામ સ્ટ્રીટ, સ્ટ્રેન્ડ

ગોલડન ક્રોસ હોટેલ,—ચારીંગ ક્રોસની સામે.

ગોવર હોટેલ,—ગોવર સ્ટ્રીટ સ્તેશન નજદીક યુસતન રોડ.

હાઉવર્ડ હોટેલ,—નોરફોલ્ક સ્ટ્રીટ, સ્ટ્રાન્ડ.

આઈવિનો હોટેલ,—(કેનસ્ટનનું) બ્રુમસબરી સ્ટ્રીટ. (W. C.)

કેનન હોટેલ,—૩ કાઉન ક્રોટ ચીપસાઈડ.

કોંગ્સવે (ટોલારડ રોયલ) સાઉથેમપટન રો. (W. C.)

મેટરોપોલીટન હોટેલ,—મુરગેટ સ્ટ્રીટ, ગ્રેટ ઇસ્ટરન સ્તેશન
નજદીક.

નોરફોલ્ક હોટેલ, -૩૦-૩૨ સરે સ્લીટ સ્ટ્રેન્ડ.

સાલ્સબરી હોટેલ, -સાલ્સબરી સ્કવેર.

એડફર્ડ હોટેલ, સાઉથેમપટન રો. (W. C.)

કેટલાંક ટેમ્પરન્સ હોટેલો.

ટ્રેનટર હોટેલ, ૬-૭-૮-૯ શ્રીજવાટર સ્કવેર.

વેવરલી હોટેલ. (કેનસ્ટનનું) સાઉથેમપટન રો. (W. C.)

આઈવાનો હોટેલ, (કેનસ્ટનનું) સાઉથેમપટન રો. (W. C.)

વેસ્ટ સેનટ્રલ ટેમ્પરન્સ હોટેલો, ૭૫. સાઉથેમપટન રો.

(W. C.)

ક્રીગ્સલી હોટેલ, -૩૬-૩૮ લાર્ટ સ્લીટ બ્લુમઝબરી (W.C.)

રૂટર્ હોટેલ, -૨૬-૩૧ કવીન સ્કવેર. (W. C.)

થેકર હોટેલ, -ગ્રેટ રસલ સ્લીટ. (W. C.)

ટરનર હોટેલ, -૭૪-૭૬ ગીલફર્ડ સ્લીટ. (W. C.)

વીલીયમ હોટેલ, -મોનટેગુ સ્લીટ. (W. C.)

એ ઉપરાંત બીજાં પ્રાઇવેટ હાઉસો, રેસ્ટોરાં પ્લેસો, બોરડીંગ વીલાઓ, કાફેઓ, હોટેલો વગેરેનું કમ્પ્લીટ લીસ્ટ કેલીની પોસ્ટ આફીસ ડીરેક્ટરીમાંથી મળી શકશે.

અનતાં સુધી એવા રસ્તાઓ પર હોટેલો યા બોરડીંગ હાઉસોની ચુંતણી કરવી કે, જ્યાંની હવા તમારો ચેહેરોઆ પોપટજી જેવો ખીલવી આંગમાં દબનેક ખાટલી નેચરલ રાસબરીનો વધારો કરી શકે. જે કે તમારા સેવકની પસંદગી તો “ સાઉથેમપટન રો ” પર આવેલાં એડફર્ડ હોટેલપર ઉતરી હતી, અને ઘણાંક મોટે ઘરના મધરડાઓ જેઓ સાથ તમારા કમતરીનને ઓલખ કરવાનું માન મળ્યું હતું તેઓએથી આગળ આજ હોટેલને પોતાની પેટરોનેજ આપેલી હોવાથી મારી પસંદગીને કુદરતી ટેકો મળ્યો હતો. આ હોટેલની બે વીંગો છે, નોર્થ વીંગ અને સાઉથ વીંગ. આ આદશાહી

માર્ગ માનીતું
એડફર્ડ હોટેલ.

હોટેલ, તેના દરેક ઠાઠમાઠ સાથે તેનું ઇજ્જત સ્વીકારનારાઓ ને વેલકમ કરતું સાઉથેમપટન રોની અધવચમાં ઉભું છે. કાઠબી વીંગમાંના બાદશાહી ઓટોમેટીક દરવાજામાંથી અંદર કદમ ઉઘામો કે, પહેલેજ હોલની ફાંકડી ઓશીસ ને પરાણાઓને વીસામો લેવા સાફ ઓશીસ સામેજ આવેલો પરાણાઓનો હોલ નજરે પડશે. ઓશીસમાં જઈ ફારમ ભરી મેનેજરેસ જે નંબર આપે તે રૂમની ચાવી લઈ ત્યાંના “ પેન્જમોય ” સાથે લોકીટમાં સડસડ ઉપર ચઢી જાઓ, ને પેન્જમોય જે રૂમ દેખાડે ત્યાં કપડાં કાઢી નવા જુના થઈ જાઓ, એટલે જન્નળ પટી. પાછળથી પેન્જમોય તમારો સામાન સુમન વગેરે બધું ઘેરની માફક એવી તો સરસ રીતે ગોઠવી જશે કે, જાણે મેનીજ એનીજમાં તમારી બધીરી કેમ કેડ બપ્પર લે તેમ તમેને લાગશે; જ્યારે બહાર સીધારે ત્યારે ચાવી હમેશાં નીચે ઓશીસમાં આપી જવી. રોજની ૬ શીફ્ટિંગમાં તો નાસ્તો, બાથ, લાઈટ સાથે એક સીંગલ બેડ રૂમ બહુજ ઉત્તમ છે. પણ જો ખાવાની ત્યાંજ ગોઠવણ કરવાના હોય, ને બહાર રેસ્ટોરાં કાફેમાં ભટકવાની જન્નળ તુકરેથીજ દામવા માંગતા હોય તો પછી દર અહવાડીયેના સાડાત્રણ પાઉંડ આપી દેશો કે તેમાં ખાવું પીવું રહેવું બધું સમાઈ ગીયું. ભાઈ આપણે તો ખાણી પીણી બહાર રેસ્ટોરાંમાં કરી લેતા હતા એટલે વાત જુદી હતી, પણ તમે સાહેબોને ટાંટયાને ટ્રબલ આપવા નહિ ગમતી હોય તો પછી સાદો ઇન્જાજ આએજ છે. રૂમમાં એક સુંદર બે નરમ તરાઈનું બીજાનું, એક આલમધરા, એક રાઈટીંગ ટેબલ, એક ખુરશી, બે મોઢું હાથ ધોવાના બેસીનો, બે નાપકીન ટુવાલ, એક સઘડી, અને એક ટેલીફોન વગેરેની સઉથી બંધબેસતી સગવડ છે. બસ હોટેલમાં ઉતર્યા કે હોટેલ આગળથીજ જ્યાં જવા માંગો ત્યાં ઓમનીબસો દોડે છે. વળી હોટેલની સામેજ કેબનું સ્ટેન્ડ છે એટલે

રેસ્ટોરાં
કોનવરસેશન.

પેજ બોયને કહેશો તો તુરતજ બેલાવી લાવશે. વળી નાટકની ટીકાટોખી હોટેલની ઓશીસમાં રીઝર્વ થઈ શકે છે. એ ઉપરાંત દરેક બાબદની માહિતી તમોને હોટેલની ઓશીસ-માંથી મળી શકે છે. ખાણું પીણું તો હવે ઠીક છે, પણ સેવકે હોટેલના ભથીયારખાના મહી જઈ તપાસ લીધી નથી કે રોજના કેટલાં ઈંડાં વપરાય છે, કેટલા પાઉંડ વેજીટેબલો ખપે છે, કેટલાં તપેલાં માખણ પેટમાં તવાય છે, વગેરે; નહિતો તેની કાંખી ટીપ આપી તમારું બેજું તરેલા કાંઝ જેવું પોચું કરતે. ટુંકમાં હોટેલની નમાની મેડો, તથા હોટેલનો સ્ટાફ વગેરે એટલો તો સરસ છે કે દુખેસુખે તમારી પર વેરાઈ પથરાઈ જશે. જરા પેલેથીજ હાથના છુટા રહેવામાં અહીં કાયદો છે. સખખ અહીં કાઈ આપડે સચું વહાણું નથી, જે ગોરસી વેરસી આપરી કરે. એક વખતે હોટેલની સામે આવેલી ફરૂટની દુકાનમાં ખાવાનાં એક કુટ લાંબાં કેળાં જોયાં. લાવ પુછ્યો ડાહનનું શું તો કહેજે પાંચ શીશીંગ એટલે પોણા ચાર રૂપિયા. કહાં મારો કાફડ મારકીટ વાળો લક્ષીયો ખીચારો મોઢે ચઢીને ત્રણ આને ડાહન આપતો તો તે લીલી જાલના કેલાં, ને કાંહ આઘે સ્વાદ વગરના કુચા જેવાં પોણા ચાર રૂપયે ડાહન કેલાં ! આપણે જોયું કે ભઈ બધી મજાહ કર્યે ને કેલાં નહિ ખાઈયે તે કેમ બને. જીવપર જોરાવરી કરીને પાએક ડાહન ૧૫ આનાના મંગાવ્યાં, ને બસ ઉલટમાં ને ઉલટમાં હજમ કરી ઉપરથી ચાહે પીધી. પહેલે સ્વાદે મીઠાં તો લાગાં ખરાં, પણ માનતા હોય તો માનજે કે રાતના ચુકો તો એવો ચાલ્યો કે ધોલીયાપર અકાડજીક શરૂ થઈ. જેમ તેમ ફસડીયાં મારતો મારતો બીત આગળ જઈ એક વજાડયો કે તુરતજ “ મેડ ” દોડી આવી, જે ખીચારી ભલી મેંડ “ પેજ બોય ” ને દાકતરને બેલાવા મોકલ્યો. જે દાકતરજીએ

જા ત્યારે ટેકનોલોજી આવી ચાકલેટ જેવી મોટી જુલાબની ગોળી રૂ. ૩૦૭ ની ડાન્ડ ફરગેટ હોય પોપ એટ બેડક્રાફ્ટ શી લઈ આપી, અને કેલાની મોહકાલુમાં ચારેક પ.ઉંડનો ખુરદો થઈ ગયો તે જુદો. પણ શું મારી મેનીજ માવજત થઈ! જસ આફરીન છે બલી મેડોને અને તેવાના સ'હસને ! એ તો બા હાથ ચાંપો સરકારના તો કામ થાએ દરબારના કેની ? ટુંકમાં ધનિકવાયરી ઓશીશ, બીલીયડ રમ, રીશેપસન હોલ, રોડીંગ રમ, સ્મોર્કીંગ રમ, રાઈટીંગ રમ, જેનરલ રમ, ડરોઈંગ રમ. ઓક ડાઈનીંગ રમ, પેનલ કાશી રમ, કનઝરવેટરી, ગારડન, એન્ટ્રન્સ યાને દાખત્ર થવાનો હોલ વગેરેથી આરાસ્તા થએલું આ શાહી હોટેલની એક વીઝીટ તમારી ડાએરીનો શલુગાર થઈ પડશે.

એ ઉપરાંત કાફેઓ જેવાં કે, લાએન્સનું વખણાએલું કાફે, એ. બી. સી. યાને એરેટેડ બ્રેડ કંપનીના બાદશાહી કાફે, કારડોમાં કંપનીના પીકાડીલીમાં અ.વેલાં કાફે, કેટલાંક ગારડન રેસ્ટોરાં, પીકાડીલીના દરેક કાફે, અમેરીકન કાફે, મોનીકા રેસ્ટોરાં, વગેરે એ ઘડી સાંજને સમયે જીવ બહેલાવા એક ઉત્તમ સાંધણ થઈ પડશે.

ચાલો ત્યારે હવે હોટેલને રામ રામ કરીશું. આવતા પ્રકરણમાં વળી લંડનની રોશની બીજે કહાં કહાં ચમકી છે તેની સચ્ચ લાઈટથી તપાસ લઈશું—ટટા ! !

પ્રકરણ ૯ મું.

લંડનનો ઉડતો પેનોરામા.

“ મને આવે છે ફર

ઝલે માફ મન હે સખી ”

લંડનના ભાગલા
કેમ પડ્યા છે
તેનો સત્તવાર
રીપાટ.

લંડન ! લંડન ! ખીચાઈ સડિને મોઢે તણાઈ પીખાઈખી
ચાલ્યું ! પણ જેને આપણે લંડન કહીએ છીએ તે લંડન
નથી. લંડન તો દીકરાજીઓ એ ભાગમાં વહેંચાઈ ગયું છે,
એક “ સીટી ઓફ લંડન ” ને નામે ઓળખાય છે ને
ખીજે “ મેટ્રોપોલીસ ” કહેવાય છે. જેમ વહોરો મરીન-
લાઈન્સ જવાનો હોય, ને કોઈ બુલાં ચુકાંનો ભાણેજ
પુછે કે “ વલા મલ્લાંજી કહાં ચાલા ” તો વહોરાજી પોતાની
પુલાવ ખીરયાન દહાડી લીલાવતાં બોલે કે “ ભાઈ મીલાઈન્સ
જુડ ચાલા ” તેમ લંડનમાં આશા રાખવી નહિ. મુંબઈની
લંડન આગળ ખીશાદ થું, મહાન માહસાગરમાં રાઈનો
દાણો ! અને તેથીજ લંડનના નામ હેઠળ આપણને ધુંચવાડો
ઉભો થાય છે. કોઈકોઈ વાર જ્યારે મુંબઈથી કાગળે,
પારસલો, વગેરે રવાના કરવામાં આવે છે ત્યારે લંડન
પાસે ઈ. સી. અને ડબ્લ્યુ. સી. બોલો લખેલા હોય છે.
પણ આ ઈ. સી. અને ડબ્લ્યુ. સી. કીયા બાપની બેટીઓ છે
તે વીશે હજારો અટકજો થાય છે. કોઈ તો તેને ઈનજીનના
નામો સમજે છે. વળી કોઈ અસલઈ ઈનશા અલ્લાહ
ખીચારે તેને એ જુદાં ગામડાં સમજે છે. પણ ચપો બાપા
હું તમોને કહું, એ તો પોસ્ટ ઓફીસવાળાઓએ પાડેલા
વીભાગો છે. ખાસ સવળના સાચવવા દાજ લંડનને ૮ પોસતલ

ડીસ્ટ્રીક્ટોમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યું છે, જે ડીસ્ટ્રીક્ટો આશરે ૨૪૫ ચોરસ માઇલનો વીસતાર ધરાવે છે. આ ડીસ્ટ્રીક્ટોની આપણે અત્રે અંગ્રેજી જ ઈનીસીયલ યાને નીશાનીઓ આપીશું, જે પરથી તેઓની ઓળખ, પાંપણ ફફડાવતાં મળી આવે:—[1] E. C. The (East Central). [2] W. C. (The West Central). [3] E. (Eastern). [4] N. (The Northern). [5] N. W. (The North Western). [6] W. (The Western). [7] S. W. (The South Western). [8] S. E. (The South Eastern).

કંઈક વરસનું
સરવાયું તો
કાઢો!

બાવા જન આખું યુરોપ ફરી આવેા પણ લાંડનની જુડી બરાબર ડાઈ શહેર નહિ જોશે. ફક્ત એની કુલ્લે વસ્તી સીટી ને મેટરોપોલીટન મળીને શું હોશે, ફક્ત એકોતરે લાખ ! પણ એ આંખ છે કે લીલી દરાખ, ચમકે છે કેમ ! એ તો સાધારણ અડસટો છે, થોડા તમે ને હું ગણવા જવાના હતા ! ગણનારીના દીકરા જીવે ! ફક્ત અઠવાડીયાના ૨૫૦૦ પોરીયાંઓ કનકોતરી સરકારી જનમ નોંધનારી ઓફીસ મહી ચીતરાય છે, જ્યારે અઠવાડીક મરણ પ્રમાણ ૧૫૫૦ નું છે. એમ કહોની કે વરસ દીવસે શહેરની વસ્તીમાં પચાસ હજારનો ઉમેરો થાય છે ! પણ એ ફીગરો બધાં ઓગરી બાદ કાઢેલા છે. ખરી ગણતરી તો ઉપર એટલો યજ્ઞદાં જાણે. વસ્તીના વધવા સાથે અલગતાં ઘરોનાં બધારો થવો જોઈએ, અને તેજ સગળે દર વરસે દશ હજાર નવાં ઘરો નવા લીબાશમાં જનમ લે છે, અને પોલીસના કમીશનરોના રીપોર્ટ પરથી માલમ પડે છે કે દર વરસે ત્રીસ માઈલ જેટલા નવા રસ્તાઓ બાંધવાની પરવાનગી સરકાર તરફથી બક્ષવામાં આવે છે. હાલમાં મેટરો-

-પોલીસમાં નાંખી દેતાંબી છ લાખ તો બીલડીંગો હશે, અને આશરે તેત્રીસ હજાર માઇલના તો રસ્તા, ગલીઓ, ફાટકો હશે. આયા ખ્યાલે શરીરકે !! પણ રસ્તાનો રોજનો ત્રાફિક યાને વહેવાર વેપાર શું હોશે ! અરે દીકરાઓ, જરા નાકનાં ફીફરાં એકપર એક ચઢાવી જુઓ કે લંડન બ્રીજ પરથી નાંખી દેતાંબી રોજના ૧૬૦૦૦ ગાડાંઓની આવજાવ હશે. લગભગ આંધથી દશ હજાર તેમાં તો માલ લાવલઈ જવ કરનારા ખટારાઓ હશે. આશરે એક લાખ પચીસ હજાર તો પગે મંજલ કરનારા આદમીઓ પુલપરથી રોજના પસાર થાય છે, અને તેજ સખખથી લોકની સગવડ સાચવવા પુલની આજુબાજુનો રસ્તો જરા પહોળો કરવામાં આવ્યો છે. એમ કહોની જે ફક્ત બીસનેસના વખતેબી લંડનના સઉથી વધુ ઘરડીવાલા રસ્તા ચીપસાઈડ પરથી કલાકની એક હજાર ગાડીઓ પસાર થાય છે. વળી લંડન કાઉન્ટી કાઉનસીલ તરફથી જે ત્રામો દોડાવવામાં આવે છે તે ત્રામોજ ફક્ત વરસના ૪૨ કરોડ પાસીનજરોને શહેરમાં લાવલઈ જવ કરે છે. ફક્ત અનદરઆઉન્ડ રેલવેજ ત્યાંની એક મહીનામાં એક કરોડ ૩૦ લાખ આદમીઓ શહેરની શોખીલી સફર ચખાડે છે. કહેજે ફીફલો દીકરો બાલતો નહિ પણ શું બોલે ! લખતાં લખતાંબી બાડીને બદલે સોલમાં ફેરફાર થાએછની !! ફક્ત લંડનની પોસ્ટ ઓફીસજ ૩૨૧૯૬ માનસોનો ગંજવર સ્ટાફ ધરાવે છે, અને મેટરો-પોલીટન ડીસ્ટ્રીક્ટમાંજ ફક્ત નાની મોટી મળી આશરે ૧૫૦૦ તો પોસ્ટ ઓફીસો ને થાંભલાઓ છે. આ થાંભલાઓ વળી મુંબઈથી તદ્દન જુદી રીતના છે, અને તેઓમાં બે ખાંચા હોય છે, એક પર “ Letters for London ” યાને લંડન માટેનોજ ટપાલ, ને બીજા પર “ Letters for suburbs ” યાને બીજાં ગામડાંઓ માટેનો

બસ આએ ત્રીપ-
ણાં બેઠ આપણને
તા અત્યારથીજ
હાંકો ચાલે છે !

ટપાલ આવું ખુલ્લા અક્ષરે લખેલું હોય છે. ફક્ત આ આંક પોસ્ટલ ડીલ્લીકટમાંજ વરસ દીવસે ૬૩ કરોડ ૨૬ લાખ કાગળે વહેંચાયલાં પોસ્ટ ઓફીસની પોડીએ નોંધાયાં છે. અરે દીકરાઓ ૧૩૦૦૦ હજાર તો તમારા શોખને પુગી વળવા ટેકસીઓ દોડે છે, અને ૩૬૨૬ ઓમનીયસો લોકોના સુખ શાંતીના સાંધણ તપાસે છે, જ્યારે ૨૫૦૦ તો ત્રામો શહેરનું ખુણે ખુણું ચોંધતી રહે છે. એ ઉપરાંત વીજલી બળ, ગયાસ બળ, પાણીના પાઇપો, પોલીસ ફોજ, ખુબ્બાલાઓ વગેરેની ગણત્રીના આંકડા આપવા એસું તો તમે નાહકની શેષ ભરશો. જવા દેની દીકરા તું કાંદ શેષ ભરાવા ફાજલ છે ! ટુંકમાં લંડન શહેર કંઈ નહિ તો ફક્ત ૧૮૦ બેંકો, ૬૪ હાસપીટાલો, ૩૪ કોલેજો અને મોટી સ્કુલો, ૧૧૦૦ દેવળો, અને ૫૧ નાટકશાળાઓનું એક મનન કરવા જોગ એકસીબીશન છે.

લોકોની માંગણીઓને દરેક રીતે બર લાવવા શહેરમાં ૫૫૦૦ રેશતોરાં, હોટેલો. ભડીયારખાનાં, ૪૦૦૦ પીપ્યાંદસોનાં પાથરણાં, ૧૬૦૦ કાપી હાઉસો, ૧૩૦૦ ખાટકીઓ, ૩૦૦૦ પાંઉ બીસપ્રીટવાળાઓ, ૩૫૦૦ ગાંધીઓ, ૧૭૦૦ દુધવાળાઓ, ૧૬૦૦ ભાજી તરકારી વેચનારાઓ, ૧૯૦ માછલી વેચનારાઓ, ૨૦૦૦ કપડાં તપાસ કરનારાઓ ને વેચનારાઓ, ૩૦૦૦ દરજીઓ, ૪૦૦૦ છુટ વાળાઓ, મોચીઓ, અને ૮૦૦ ક્રમીસ્ટોનો ગંજવર જમેલો થએલો છે. વળી એ ઉપરાંત મદદની તબીયતમાં કચરો પડે તો તે કાઢવા ૨૦૦૦ દાકતરો, ૬૦૦૦ બાલીસ્ટરો ને સોલીસીતરો, અને ૭૫૦ લીલાંઉ વાળાઓ છે. લંડનના બારાનો વેપાર દર વરસે ૩૨ કરોડ ૨૬ લાખ પાઉંડનો થવા જાય છે. દર વરસે ચોખ્ખાં વહી જોનો ટનેજ ફક્ત એક કરોડ ૮૦ લાખ ટનનો થવા જાય છે.

નહિતોખી ૨૦૦૦૦ તો ગંજવર આગબોટો બેધડક આવણુ
જવણુ કરતી રહે છે. અરે વાહરે નસીબદાર લંડન ! કુદરત
બસ તારી તરફજ કુરખાન બનીચ જે બધું તારામાંજ રેડી
દધ ને અહીં સુપરે સુકાતાં નાખ્યાં છે !

પેલા પારસી
ભઈના માનેક
હાઉસની ધાન-
સાકની પ્લેટ.

આગલા પ્રકરણમાં આપણે હોટેલો ને રેસ્ટોરાં, કોફે
પર લંજાણુથી વીવેચન કરી ગયા તેમાં કાંઈ માલ મસાલો
રહી ગએલો મને દીસે છે. હોટેલો ને રેસ્ટોરાં અલખતાં અંગ્રેજી
ખાણાઓ માટે અલખતાં દીક છે, પણ જેઓનો વીચાર અઠ-
વાડીયાંતો એકાદ દીવસ પારસી ડીશીસની મનમાનીતી મોજ
ચાખવાનો હોય તેઓનો હાલ શું ! દીકરાઓ લંડનના પેટા
ખાનામાં આએખી એક પારસી કસમો ઉભો થયો છે. કામખી
ટયુઅ સ્ટેશનેથી અર્લ્ડ કોર્ટની ત્રણ પેની ટીફીટ લેઓ, ને
સ્ટેશન પર ઉતરી ગયા હાથપરની પહેલી ગલી જે ટ્રેમોર
સ્કીટ તરીકે ઓળખાય છે ત્યાંના “ માનેક હાઉસ ” ને
પેતરોનેજ આપો. દર રવીવારે ત્યાં પારસીઓનું મેજડું
થાય છે. ધાન સાકની મનમાનીતી ડીશ, પારસી પમરતા કવાઓ
ને કચુઅરની ફેવરીટ એપીટાઇઝર વગેરેનું ૩ શીલીંગનું ભોજન
ત્યાં બહુજ હોંશ ને ઉમંગ વચ્ચે ખવાય છે. એક મેદની
જેવી હોય તો ઉડતી વીઝીટ એકાદ રવીવારે જરૂર આપજો.
આ પારસી જસાવાળા લાઇ તમારી દરેક સગવડ પર ધ્યાન
આપશે. એ ઉપરાંત શાફ્ટસમરી એવેન્યુ જે પીકાડીલીની
વડીલ બહેન તરીકે ઓળખાય છે, ત્યાંનું ગંજવર મોનીકો
રેસ્ટોરાં મારા ધારવા મુજબ હાલમાં લંડનમાં સઉથી મોટું
ને બહુજ સ્ટાઇલીશ લેખાય છે. આ છટાલીયન રેસ્ટોરાંમાંખી
દર સોમ ને બેસપતવારે ખાસ મોટા ખરચે રોકેલા મધરાસી
કુકને હાથની સ્પેશીયલ ઇન્ડીયન ડીશીસો, જેવી કે પલાવ ને
કરી, વગેરે ત્યાં મળી શકે છે. એંડના મીઠા સરોદો વચ્ચે લાડ

બહીવ મોનીકો
રેસ્ટોરાં.

કરતા કરતા એકાદ ખીરના ગલાસ સાથે દબુસા મારતા જાઓ, ને પેટ ટાકું કરી એ ત્રણ પેન્સ જે વેટર તમેને પીરસ્તો હોય તેને આપી રૂબસદ લેઓ. જે લાંબામાં એકાદ એ દીવસજ કાઢવાના હોય તો જનતાં સુધી અસ કાઢખી હોટેલનો પ થી જ શીલીંગમાં કમ લઘુ ખાણ પીણાની બદાર રેસ-ટોરામાં ગોઠવણ રાખશો, તો પદસાનો અચાવ ઉપરાંત પેટ પુરતું ખાણું મેળવી શકશો. આગલા વખતમાં એકથી એ શીલીંગમાં મનમાનીતું લંચ કેટલાંક ઉત્તમ રેસેટોરામાં મળતું હતું, ત્યાં લાલમાં લડાઈને લીધે ધૂડ કનટ્રોલર સાહેબના હુકમથી કાઢખી હોટેલ રેસટોરામાં ૧ શીલીંગ ને ત્રણ પેન્સથી વધુ ખુરાક કંઈખી મળી શકતો નથી. વળી ખોરના સાડા ખારથી અઢી કલાકની વચમાંજ પીદાઓમાં ખીર, સ્ટાઉટ વગેરે મળી શકે છે, પછી સાંજના ૬ થી ૯ વાગા સુધીમાં મળી શકે છે. કદાં આગણું રેશનીના દાઢમાં દળીમળી રહેતું લાંબન, ને કાંદ લાલનું જોવા નહીં ગમે એવું લુખ્ખુ સુખ્ખુ લોહપોહ લાંબન ! આગળ જેટલાં લોકો હેળાતાં બેળાતાં હતાં, જ્યાં રસ્તાપર દળરો ને લખ્ખોની દળતી મળતી મેદની જોવાની મળતી હતી, ત્યાં અસ લશકરી ધમાલ, ને લશકરી આવણ જવણ સીવાય ખીણું કશું નજરે પડતું નથી. આગળ રસ્તાઓ એમ ખુરશીદ મજ્જના પ્રકાશમાં ઝલકી રહે એટલા સુવાળા ને કચરા વગરના રાખવાની ત્યાંની મ્યુનીસીપાલ્ટી જીવતોડ મહેનત કરતી હતી, લાલમાં માણસોની અછતને લીધે કાઢ કાઢ રસ્તાપર મળુ મળુ કાદવ ને કીચલ જોશો. અફસોસ નહેસ્ત લડાઈએ આ સુંદર શહેર પરખી પોતાની નહેસ્ત જાંટીઓ ઉઘારી છે. રાતના રેશની આપનારાં વીજળીના થાંભલાની ટોપીઓ કાળી કરવામાં આવી છે, જેથી રાત પડતાં રસ્તાઓનો દેખાવ એવો દરામણો લાગે છે કે ગમે તેવી પથ્થરની જાતનો આદમીખી રાતની વખતે એકલો

લાંબનમાં લડાઈના જાંટા.

અટુલો જવાની હીંમત નહિ કરી શકે ! કાંઈથી હોટેલમાં
અઠવાડીયાનાં ૫ દીવસ તમેને પપેટો ખાવાનો મળશે નહિ.
પપેટો પહેલી બારીમાં તો લોકોને “ પીરસવાનું ” બંધ

“કયા કરે ભરોસા
એ જહાં
ખરાબ ચારમાર
સરે બેવડા બને”

કરવામાં આવ્યું હતું, પણ હાલમાં વરી કંઈ છુટછાટ મુકા-
એલી સમજાય છે. ખાનના તો ખીલકુલ વાખા છે. જોઈએ
તો ચાહે મોળી પીએ, ને જોઈએ તો ચાકલેટ નાખી ગટાવી
જાએ ! બાપુ હો ! પણ ત્યારે સવાલ એ ઉભો થાએ છે
કે અંગરેજ ચાકલેટ ને કેકો ધમધુકાર બનાવાને ખાન વાપ-
રવા દીએ છે ને જ્યાં ખરી અગત છે ત્યાં ખાનની તળવેળ
કરતો નથી એનો અર્થ શો ! એતો આપણે ના સમજીએ. એ
તમે નહી સમજો ભાઈ આપણે પડ્યાં લેવડી જેવાં મગઝના
કાળાં માનવીએ, જ્યારે આતો મોટા આસમાન જેવાં આદમી!
ગમે તે કહો પણ ધન્ય છે અંગ્રેજ સરકારને, કે આએજ
ભેજાએના ભેગાં બળથી આપણે આપણા દેશ વતન તણ
હજારો માઈલપર ખી જઈએ છતાં ખી આપણી સલામતીના
સાંધણો મેળવી આપવા એ બનતું કરે છે. વગર વોરનીંગ
લંડનમાં વારે થીએ જુલાક જરમનોના એપેલેનો બોંબ
નાખી જાએ છે, ને તે વારે આવા ગંજવર શહેરને આગની
ચેહમાંથી બચાવી લેવું એ કાંઈ હસી ખેલ નથી. આખા લંડનનો
કુદરતી બચાવ તે ત્યાંની ટયુબ છે. તે ઉપરાંત પોલીસમેનો
આગળ ગળામાં સફેદ બોડ પહેરી સાઈકલપર દોડતા
ફરે છે કે “ ટેક શેલટર ” યાને કેટલી ભરખ જાએ, જે
વોરનીંગ લખાએના જાનો બચાવ્યા છે. વધુમાં હાલમાં આખાં
લંડનને “ ઍર રેડ ” યાને હવાઈ વીમાનના હુમલા વખતે
ગંભીર વોરનીંગ આપવાની નવીજ ઢપની ગોડવણ કરવામાં
આવી છે, જેથી એમ સમજાય છે કે સવેળાની ચેતવણી
સવા કરોડનું તારણ કરી શકે !

પણ આ લુખખું લય દારના વાંચતાં આપણો જીવ

તલપાપડ થતો હશે, માટે ચાલો ખરું લચલચતું ખાણું હવે
 પીરસીશ. મકુજે હોટેલમાં ઉતરો, ત્યાં ખાવા પીવાની
 ગોઠવણ કરો. યા બહાર જમી લેઓ, પણ તમોને અહીંઆ
 ગોલવાલાના સ્વીમીંગ આથમાં જમીને પાણીમાં નાલગોરીયો
 રમવાની તમેહ પડી હશે, ને મરીન લાઇન્સ ને ચર્ચગેટ
 વચ્ચેના હાફગેટપર જમ પાણીમાં છપક છપક કરતાં કુદકા
 મારવાનું મન થતું હશે તે હોટેલમાં ક્યાંથી લાવશો ! ફકર
 નહિ આવો મારો ! લંડનમાં તેવા આથોનો ટોટો નથી. જ્યાં
 દરેક ચીજ “ ટકે શેર ભાજી ટકે શેર ખાજી ” માફક
 ઉભા જાય ત્યાં ખીચારા આથોએ શું ગુનાહ કીધો ! માંગે
 એવા ટરકીશ આથ, સ્વીમીંગ આથ, રશીયન આથ, હાટ
 સ્ટીમ આથ, એરડીનરી વોશ આથ વગેરે ખીસાં પાલવે
 એવી નજવી ફીમાં નીચલે ટ્રેકાણેથી મળી શકશે. આ
 આથોની જતનને તેના ટ્રેકાણાનું નીચતું ટેબલ સ્ટડી કરતાં
 તમારી અડચણ સાંપની ડ્રાંક મીશાળ ઉડી જશે.

લંડનના
 આદર્શ હો આથો.

“ ત્યારે જુઓજી આએ આથોની ટીપ. ”

બ્રુમસબરી આથો એનડેલ સ્ત્રીટ, બ્રુમ્સ બરી
 આથને વોશ હાઉસો.

ચેલસીના આથો ૧૭૧ ક્રાઉન્સ રોડ, ચેલસી
 સ્વીમીંગ ને પબલીક વોશ હાઉસ.

કેનસીંગટન આથો લેનકેસ્ટર રોડ,
 પબલીક વોશ હાઉસ.

લેમબેથ આથો લેમ બેથ,
 સ્વીમીંગ આથ ને પબલીક વોશ હાઉસ.

પેડીંગટન આથો કેનસાલ રોડ.

સ્વીમીંગ આથો.

સેન્ટ મારલીબોન બરો આથ ૧૮૧ મારલીબોન રોડ,

સ્વીમીંગ ને પબલીક આથો.

સેન્ટ મારલીબોન પેરીશ આથ ૨૭ ગ્રેવ રોડ, મારલીબોન

વોશ હાઉસો ને આથો.

વેસ્ટ મીનીસટર આથો અફીનગામ પેલેસ રોડ (S.W.)

પબલીક આથો

„

ગ્રેટ સ્મીથ સ્કીટ. (S. W.)

પબલીક આથો.

„

માર્શલ સ્કીટ. (W.)

પબલીક આથો.

કેટલાક ટરકીશ આથો.

ધી હેમન- ૭૬ જરમીન સ્કીટ (S. W.)

નેવીક્સ- નોરધમ અરલેન્ડ એવેન્યુ [W. C.]

„ બીશપગેટ ચર્ચયાર્ડ [E. C.]

„ હેરો રોડ [W.]

„ ઉલ્ક એક્સચેન્જ [E. C.]

„ લંડન બ્રીજ.

આ તો ફક્ત મોટા અગત્યનાજ બાથો છે. એ ઉપરાંત બીજાં ઘણાંબી બાથો છે, જેઓની સતાવાર ટીપ લાંડનની ડીરેક્ટરીમાંથી મળી શકશે. આ બાથોમાં ટરકીશ બાથો સઉથી ઉત્તમ ને ગુણકારક છે. અલબત્તાં જો હોટેલમાં બાથનો ચાર્જ જુદો આપવો પડતો હોય તો પછી એમ તો વેશ લાઉસો લાંડનમાં કકરી જાય છે; પણ ટરકીશ બાથની તો લાંડન જેવાં શહેરમાં ઘણીજ ઘણીજ અગત્ય છે. અલબત્તાં મોટાં હોટેલો જેવાં કે સેસીલ, સેવોય, ઇમ્પીરીયલ વગેરેમાં તો ટરકીશ બાથોની બહુજ પસંદ પડતી ગોઠવણો કાઢેલી છે. મારા મન મુજબ ગંજવર ઇમ્પીરીયલ હોટેલના બાદશાહી ટરકીશ બાથો જેવા બીજા લાંડનમાં થોડાજ બાથો હશે. આ બાથો કેવી રીતે આપણને આપવામાં આવે છે તેનો કંઈક આછો ચીતાર આપીશું. પહેલે આપણને છુટકામાં લઈ જઈ ત્યાં કપડાં વગેરે કઢાવી એક તુવાલ ને ખરધું શરીર છુપા ભાગ આગળથી ઢાંકવા એક બે કસનો કપડાનો કટકો આપવામાં આવે છે, જે શરીરે બાંધી તમો હોટ રૂમમાં જાઓ. આ હોટ રૂમમાં વીજડીની રોશની અને વરાળની કંઈક ચોક્કસ પ્રોસેસથી આપણા આંગને એટલું તો ગરમ કરે છે કે, તુરંતજ પરસેવો પડી શરીરમાં પેવસ થતાં કેમળા ખરાબ જાંતુઓ જડમુળથી નાશ પામે છે. આ રૂમમાં તમોને જોઈએ એટલો વખત બેસો, પછી તમારેથી ગરમી નહિ સેલવાય તારે ઉડી પાસેના વેશ બાથમાં જાઓ, જ્યાં તમોને થંડા પાણીનો ફુશ આપવામાં આવે છે. આ ફુશ આપવાથી શરીર ને કઠિવત મળે છે. ફુશ બાદ તમોને ત્યાંનોજ એક દબરડીગ બાદમી સાબુ ચોળી નહવાડે છે, ને આંગ ચાંદની જેવું સાફ કરી, ચંપી કરી, પાછા તમોને ફુલીંગ રૂમમાં લઈ આવે છે, જ્યાંથી તમો થંડા થઈ કપડાં પહેરી ઘરે સીધારો એટલે પડયું. આ બાથની આવી ઉત્તમ મોજ ફક્ત

લાંડનના ટરકીશ
બાથો.

એક શીલીંગ ને છપ્પેન્સમાં તમેને મળે છે, જે મુખ્યમાં તો મારા ધારવા મુજબ તમેને પાંચ રૂપિયેથી નહિ મળે તો હું અન્યથા થઈશ નહિ. વળી બાથમાંજ ચાહ, નાસ્તાની સગવડ રાખી છે, જે નજીવે હાથે ખુશહાલ જીવે તમારા કુલીંગ એપાર્ટમેન્ટમાં મળી શકે છે. બસ ઓરડર કરો ને તુવાલ ઓધી તમે તમારે તમારા ઓરડામાં સુઈ રહી પછી ટ્રે આવે કે ચાહ નાસ્તો જે મંગાવ્યું હોય તે કુદો એટલે બેલ ખતમ.

બસ આફરીન છે એ બેન્ગ્સોને કે, આવી સુંદર સગવડના સાંધણોથી લોકોના મુખકાળ જંગી ખરચના ભોગેથી હસ્તીમાં લાવેલા છે. ઓછરે મારી મમભાઈ રાણી, તુંને કહારે હું લંડનની ટોચે પુગેલી જોઈશ ! પણ હું નહિ જોઈશ તો મારાં પોરીયાં તો જોશે એથી ગનીમત ! વળી કેટલાક ટરકીશ બાથોમાં તો તુવાલ વગેરે કપડાં ધોવાની લોનડ્રીથી હોય છે. આ લોનડ્રી કંઈક વીજલીથી ચાલે છે. એક બોઇલરમાં પાણી ગરમ થાય છે, બીજામાં તુવાલ, નાપકીન, કટકાઓ ધોવાય છે. ત્રીજામાં સાબુના ફીનમાં સફેદ થાય છે, ચોથા મશીનપર અસતરી થાય છે, પાંચમાંમાં તેની ઘડી વરાય છે, ને છઠ્ઠું વેગન તેને એક નાકેથી ઘસડી બીજે નાકે મુકી આવે છે. બોલો આવી લોનડ્રી હીંદુસ્તાનમાં કોઈથી બાથમાં જોઈ છે કે ! પણ બાથ દીકરા હવે તું વીશામો લે. તારી ખબર લેનારાં પોરીયાંઓ વળી ઘણાંજ થોડાં હોય છે. હવે આપણે શહેરના બીતરમાં ફરવા નીકળીએ ત્યારે એમ સમજો કે, તમે ફક્ત લંડનમાં એક વીક ફાજલ પાડી શકનાર છો, ને તે અરસામાં લંડનનું ખુલ્લું ખુલ્લું ફરી વળવાની તમારી મરજી છે, તો સાઉથેમપટન રે. આગળના બેઝર્ડ હોટેલને તમારી સ્ટાર્ટીંગ

પોઈટ ગણો, ને આંક દીવસનું એક ફાંકડું પ્રોગ્રામ ધડી કાઢો, અને તે તેબલ પર અમલ કરશો. તો ખુશહાલ જીવે લાંડનનું ખુણે ખુણું ફરી વળશો. અલખતાં હલાકી તો બહુજ પડશે, ખાધું, નહિ ખાધું, કરીને કાશળ પટાવવી પડશે, પણ તમારી ઇચ્છા તો પાર પડશે. કે જાણે આમ છે ! જો કે હાલમાં કુકની આમનીબસો દોડતી નથી, એટલે મન માનીતી સગવડ સાચવી નહિ શકાશે, છતાંબી બસ, કેબનું સુખ મન માંગતું છે. જુઓ મહેરબાનો ત્યારે આએ આખા વીકનું ભરવક પ્રોગ્રામ છે.

તમારે માટે
લાંડન બેવા સાથે
ખાસ તૈયાર
કરેલું પ્રોગ્રામ.

સોમવારનો દીવસ ફ્રીસતલ પેલેસ, સેન્ટ પોલનું કેથીડ્રલ-કેનસીંગટન પેલેસ, હાઈડ પાર્ક, કેનસીંગટન ગારડન, બકીનગામ પેલેસ, વગેરેમાં ખુશીથી કાઢી શકશો. રાતનો ટાઈમ થીએટરમાં ગાળવો.

મંગળવાર વેસ્ટ મીનીસ્ટર આબી, વીક્ટોરીઆ ને આલ્બર્ટ મ્યુઝીયમ, બ્રીટીશ મ્યુઝીયમ, નેશનલ ગેલેરી, ટેટ ગેલેરી વગેરેમાં ગાળવો. રાતનો ટાઈમ થીએટરમાં પસાર કરવો.

બુધવાર ટાવર ઓફ લાંડન, ગીલ્ડ હોલ, રાયલ એકસચેંજ, બેંક, મોન્યુમેન્ટ વગેરેમાં પસાર કરવો. રાત થીએટરમાં કાઢવી.

ભરેસપતવાર રીજન્ટ પાર્ક, મેડમ ટ્યુસોડ, તથા આરકેડો વગેરેમાં કાઢવો. રાત થીએટરમાં એનબોય કરવી.

શુકરવારે બાકી રહેલાં મ્યુઝીયમો પુરાં કરવાં, તથા વખત મળતાં ટરમીનસો તરફ એક લટાર મારવી. રાત થીએટર માટે રીઝર્વડ રાખવી.

શનીવારે હાઉસીસ ઓફ પારલામેન્ટ, સલવારે, ને બપોરે

રીચમંડ. ક્યુ તથા ઇલપાઇ આઇલેંડની મન માનીતી ત્રીપ કરવી. રાત થીએટરમાં કાઢવી.

રવીવારનો દીવસ નામાંકીત હેમપટન કોર્ટ જોવામાં ઉત્તમ ગણાશે. અપોરે જોમએ તો કોઇખી કોનસર્ટ હોલ, સીનેમાંમાં એક લેવી વાજખી ગણાશે. ત્યારે એ હીસાએ આપણું આંક દીવસનું ઉતાવળ્યું પ્રોગ્રામ રજુ કરી ચુકા, હવે આવતા પ્રકરણમાં તેમાંની જાણવા જોગ પ્લેસીસોની વાસ્તવીક તપાસ લઈશું. જેટલું થેંક્યુ ફોર યોર પેશન્ટલી સ્ટડીઈંગ ધી નોટસ.—Thank you for your Patiently studying the Notes.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ચાલો મંજલ શરૂ કરો.

લંડન લંકામાં આપતું ડોક્યું.

“ દીયા લીયા તેરે સંગ ચલેગા,
થેહી પીછવાંડ આતા હય;
હીરા મોતી લાલ કરોડા,
મનીમે સગ્ગ જાતા હય.

ત્યારે કહું જે પ્રોગ્રામ રચાયું, દરેક દીવસનું આપતું ત્રીપ ટીપણું ઉતારી આપ્યું, હવે ચાલો સીધા જ્યાં દોરવું ત્યાં. ઉતાવળ કરશે મા, આપણે તો મહીનો દીવસ લંડનમાં પથારી માંડવી છે. પણ જ્યાં જાઓ ત્યાં સાથે એક છતરી ને

ઓવર કોટ લઈ લેવા બુલશે નહિ. લંડનની કક્ષામંદ યાને
 રૂતુ આપણેથી બીજાકુલ ઉલટી છે. ધડીમાં વરસાદ ને ધડી
 અપકામાં તડકું રાજ કરે છે. માટે આવી સકર રૂતુ સાથે
 કામ લેવા પહેલાં તેનો સાજ તૈયાર કીધેલો સારો. તમે
 કહેશો કે લાઈશીરોઝગર, તમે જે ટાઈમ ટેબલ આંડ દીવસનું
 બનાવ્યું તેના ઓરડરમાંજ હમેને સહેલ કરાવોની. તો હું તે
 સાફ સાફ કહી દઉં છું કે આ “ ઓરડર ” કાણને મોટે રહે છે.
 ઓરડર જીવો હોય તો લશકરમાં ! આ ગામડીયન કલમ પાસ
 તે ઓરડર કેવો ? પણ આ ગરીબની ચોપડીને પેટરોનેજ
 કરનારાં મહેરબાન બહેનો ને લાખઓનું ધ્યાન ખેંચવું અતરે
 અગત્યનું થઈ પડશે કે, આ ચોપડીમાં આપેલી ટીપ
 સીક્ર સીક્રાખંધ તેની જગ્યાએજ સમજવી, અને જ્યાં તમેને
 જવું હોય તે જગ્યા અંદરથી શોધી તે પર અમલ કરવો,
 એટલે તમારી મુશકેલીનો અંત આવશે. અલખતાં વેસ્ટ
 મીનીસટરમાં લઈ જઈ ત્યાંથી હું તમેને લોઈડસ ન્યુઝ કે
 ડેલી ન્યુઝની ઓફીસ પર ફરકો નથી મારવા કહેવાનો, યા તો
 કે બીટીશ મ્યુઝીઅમ દેખાડી ફેનસીંગટન પેલેસમાં નથી
 લવાઈ વીમાનમાં ઉડાડી લાવવાનો ! જે આપું છું તે તમારા
 ટેસ્ટને ક્યતું અને જોવા લાયક જગ્યાઓની હરોળમાંજ છે
 એમ તમારે ખાતરી રાખવી.

ત્યારે પહેલે આપણે લંડનના ક્રેટલાક મહાન શહેનશાહો,
 શહેનશાહ બાનુઓ, અમીરો, વજીરો, ઉમરાવો, એલ્ફચીઓ,
 યોધ્ધાઓ, ગ્રંથ કર્તાઓ, કવીઓ, વગેરેના પવીત્ર આત્માને
 હમેશની શાંતીમાં પૃથ્વીના પાતાળમાં એક કરનાર, દુનિયાનું
 જગ આશકાર દેવળ વેસ્ટમીનીસટર આખીથી આપણી
 ફનકોથરી શરૂ કરીશું. કૃત્ર જગતના મનિલાસમાં કાયમ પડે
 લખાવી આવેલાં આ વેસ્ટ મીનીસટર આખી તરફ જ્યાં
 તમેને બેડફર્ડ હોટેલની સામેથીજ “ બસ ” મળી શકશે.

લંડનનું
 રાજવંશી પવીત્ર
 દેવળ
 વેસ્ટમીનીસટર
 આખી

જેમએ તો બસમાં જાઓ ને જેમએ તો ટયુબમાં જાઓ, પણ મારા મત મુજબ “ બસ ” વધુ આવકારદાયક થઈ પડશે. ટાવર ઓફ લંડન સીવાય ઈંગ્લાંડમાં એવી બીજી થોડીજ બીલડીંગો હોશે, કે જેની સરખામણી આ પવિત્ર આખી સાથ થઈ શકે ! યુરોપમાં ધાર્મિક લાગણી કેટલી બધી હશે તે એટલા પરથીજ પુરવાર થાય છે કે ત્યાંની પ્રજાએ કરોડોને અબજો પાઉંડો સુંદર દેવળો બાંધવામાં ખરચી નાખ્યા છે. અને તે અબજો ને કરોડોના ધુમાડાનો એક જીવતો આપ્તનો તે વેસ્ટમીનીસ્ટર આખી છે. બેશક આ બાદશાહી કસબો સ્ટડી કરવાને તો વરસોખી પાણીના રોહની કાની ઘસડાઈ જશે પણ એની પોડી પુરી થવાની નથી. જે પૃથ્વીના કાઈબી નાનકડા સમયોરસ દુકડામાં મહાન માનવીઓના કાલબુદ્ધો આરામ લેતાં હોય તો તે આ એખીમાંજ છે. મહાન શહેનશાહોના શહેનશાહ એડવર્ડ ધી કનફેસર, કુંવારાપણા-માંજ પોતાની જીંદગીનો ઝળકતો ચેરાગ રાજને આસનેજ બુજવનાર મહાન કવીન એલીઝાબેથ, તથા અદેખાઈની ચેહ સળગાવી અંતેખી અજલ લાવનાર તેણીના બુરા ગુસ્સાનો ભોગ થઈ પડેલી રાણી મેરી કવીન ઓફ સ્કોટ્સ, રાજ હેનરી પાંચમાં, સઉ પોતાની ગરૂરી આજ જગ્યે વીસારી હાથમાં હાથ બેળવી હમેશની શાંતીમાં સુતેલાં છે. વળી એજ શહેનશાહ એડવર્ડ ધી કનફેસરે આ જગજાહેર આખીનો પાયો નાખી મંજલો ઉઠાવ્યો હતો, જેની કીમતી જવાહીરોથી મઠી લીંબેલી સુંદર કબર હજુખી આ આખીમાં પુર માન સાથ સચવાએલી દેવળના આલતરના પાછલા ભાગમાં ઉભી છે. આ ઈમારતનો મુખ્ય ભાગ પ્લાનટાજીનેટ વંશનો શહેનશાહ હેનરી ત્રીજાના વખતમાં બાંધવામાં આવ્યો હતો, જે ભાગ ગોથીક કળાનો ઉત્તમ ચીતાર આપણને આપે છે. “ લેટીન કોસ ” ના સુંદર આકારમાં સજાએલી હોવા

છતાંથી કીર્તનિયાઓને બેસવાની જગ્યા, દેવળનો મુખ્ય ભાગ, અને તેની આબુઆબુની પાંખો અંગ્રેજ કળાનો મનન કરવા ભોગ નમુનો છે. દેવળનું આગલું “લેડી ચેપલ” રાજ હેનરી સાતમાએ નાશ કીધું હતું, પણ ઇસવીસન સોલસો સત્તરસોમાં ફરીને ત્યાં ગોથીક ટયુર કળાનો ઝરો જન્યુત થયો હતો, કે જે સુંદર ચેપલની આ એખીમાં જગા ફરી તેને સજીવન કરનાર જોકું રાજ હેનરી સાતમા ને તેમની શહેનશાહ્યાનું, એજ ચેપલના ચોગાણમાં પાક ખુદાના આશીષ વચ્ચે, સદાની શાંતીમાં સુતાં છે. વળી અહીંજ ઇંગ્લાંડનાં મહાન શહેનશાહો ને શહેનશાહ્યાનુઓની તાજ પોષીની ક્રીયા દેવળના ગ્રેટ આલ્ટર નજદીકમાં થઈ હતી, તેમાં છેલ્લી તાજ પોષીની ક્રીયા આપણા હાલના વખતાવર મહાન શહેનશાહ જ્યોર્જ પાંચમાં ને શહેનશાહ્યાનુ મેરીની ઇસવીસન ૧૯૧૧ ની ૨૨ મી જુને થઈ હતી.

લખ્ખોની
અમીરી મટી
આંહી એક થાય
છે,

આ “વેસ્ટ મીનીસટર આખી” તેની અનેક ખુબ-
સુરતી ને કળા કઉશલ્યને લીધે આખા યુરોપમાં ખીનહરીક છે.
હજારોનો મગફળી આંહીજ આક્રમાં સાથે સુવે છે.
ઓ આખીની મુલાકાતે આવનાર દરેક સાચ્યા આશક, આ એખીને પુર ગંભીરતાથી નમન કરી તારી નજર ચાર ખુણે દોડાવ, તો જણાશે કે ભક્ષાં ભક્ષાં ભેજાંઓ પોતાની આગલી અહંકારી, તક્રોબરી, વીસારી આ એખીની નીચે સુખી સંવાદ પુર શાંતી વચ્ચે ચલાવે છે! ઓહ આજ તમે તેઓની છાતી પરથી ચાલો છો ત્યારે આ દેવલોક થએલાં મહાન નરો પોતાના આગલા વખત માટે બહેસ્તમાં શું વિચારતાં હશે! પેલા બે નીરદોશ શાહજનદાઓ જેઓ તેમના નીર્દય કાકાના કરપીણ કીનાનો ભોગ થઈ પડ્યા હતા, તેમનેખી આ આખીની મદીજ ઓઢાંડેલી છે. અરે મહેરબાનો આ આખીમાં લટાર મારો તો તેના પાંદશાહી દીવાનખાનામાં સુતેલા ક્ષીટનના સપુત ગ્લાડસ્ટન અને તેની વજીરી વખતમાં તેની સાથે બાકો

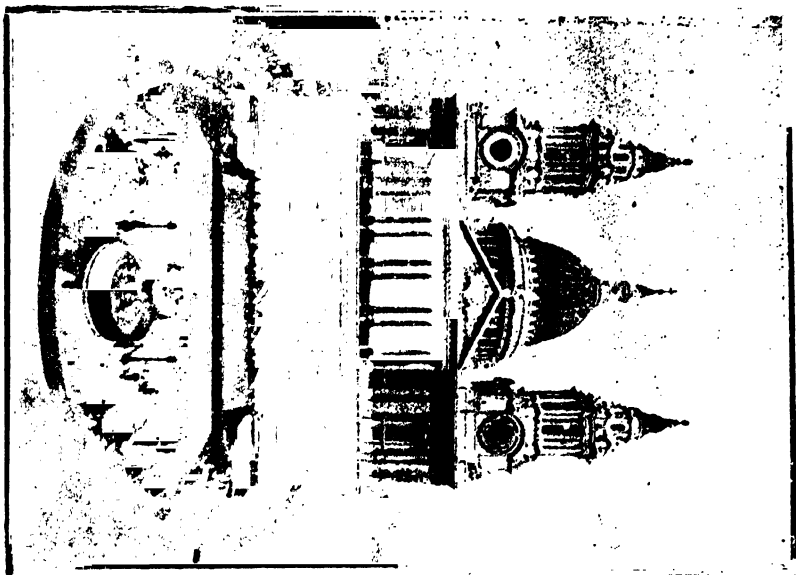
આઠ તકકર છલનારા દોસ્ત ડીસરાએત્રાને હમેશની મીત્રતા સાંધતા સાથે સુતેલા જોઈ નમન કરજો. યા ખુદા શું તારીબી કરામત છે કે જે આ ભવે તંકાબરીના મોહલાવતાં તીર એક બીજાં પર ફેંકે છે, તેજ પાધરીઓ આ કાળી મટ્ટીમાં અજલના સ્વારને સઘળું સોંપી પુર પ્રીતીમાં સાથે પોટે છે. ઓ આએ જમાનાના શાએરાને શાએરો, અને અસલ ચીજની નકલ કરનારા, મહાન તદ્દન તકરમચીમ ઓરીજનલ બેજાંઓ, જેના ગ્રંથો પર તમો મીઠું યુગ્મન કરો છો, જે ગ્રંથોને તમો સીનેમાની રીલમપર ચીતારેલાં તમારી નજર સામે જુઓ છો તેનો લખનાર મહાન ચાલ્સ ડીકન્સ તમારા પગ પાસે પડ્યો છે. આ આબીમાં ખાસ કરીને કેટલા ખંડો ચોકકસ ક્રીસમના માનસો મારેજ જુદા પાડવામાં આવ્યા છે. જેમકે “ પોએટસ ક્રારનર ” માં બધા કવીઓનીજ મટ્ટીનો સોરમ નીકળે છે, “ સ્ટેટસમેન ક્રારનર ” માં રાજદવારી યોધાઓના કાલજુદાનેજ એકએક સાથે સુવાડવામાં આવ્યા છે. ને એશક આપણને બીન શકે અગ્નયબીના ઓશનમાં અંગાળ કરાવે છે. કંઈક લગ્નરોની મટ્ટીને લગ્નરોના જુલંદ કાલજુદો આ આબીની ટુજેટીએ મટ્ટીની અરબચી સેજ પર સુતેલાં છે, પણ તેઓમાંના સર્વને આજુએ મુઝી, મહાન વીડીયમ શેકસપીઅર, એડીસન, થાકરે, ગોડડમીથ, ‘અર્નલ્સ’ વગેરેનાં પુટલાંને આપણી નજર સામે ઉભેલા જોઈ દીલમાં દહેશત પેદા થાય છે કે. આ મહાન નરો આપણા જેવા કમઅકલી ખોડેડો મારે કેવું મુંઝમાં હસતા હશે ! અસ દીલસોજો, જાઓ ને ખુદાઈવાણીનું કીરતન કરનારા કવીરાજો મીલતન. ટેનીસન, કાંગ્રેસો, વગેરેની આરામગાહ પર નજર કરી વિચારો કે આ કાયા કેવી પાંપણી છે, જે પળવારમાં રંગરાગમાં, તો પળ વારમાં મટ્ટી મશાનમાં ! ઓ નાટકના શોખીનો, મહાન અસલી નાટક પીત્તુ નાટક નવેશો, હેમલેટના આપ લેમલેટો,

એબીનો મજાત
પોએટ ક્રારનર.

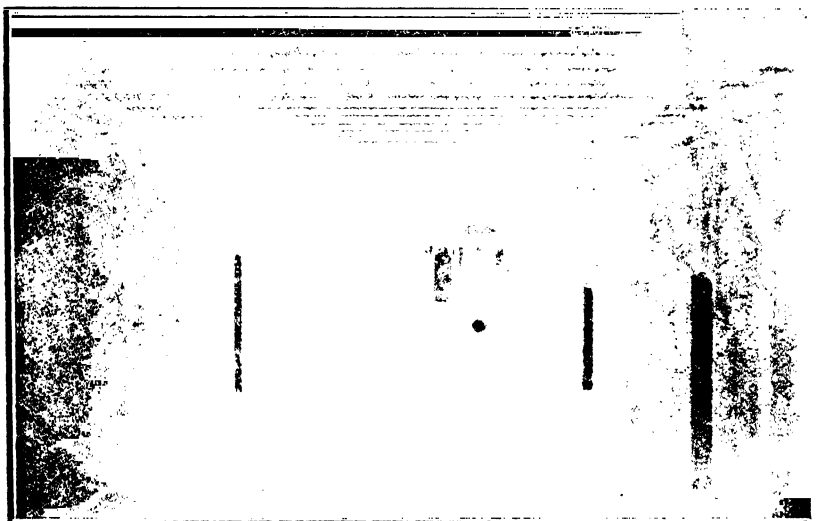
ગોલ્ડસ્મીથના ભાઈ કોપરસ્મીથો, ખુને નાહકના ભાઈ ખુને પાકો, મહાન નાટકકાર સર હેનરી અરવીંગને પુર મોભાથી સેજદો કરી દુવા માગો કે તેના આશીષો તમે પર ઉતરે, જેને જોરે તમેથી ભવિષ્યમાં એકાદ ઇમીટીશન અરવીંગ તરીકે પૃથ્વી ધુળવા ફતેહમંદ પામે.. સર આઇઝાક, મેકાલે, રપેનસર, વારન હેસટીંગ્સ, લોર્ડ કેનીંગ વગેરે ઇંગલાંડની ઇતિહાસીક તખ્તીમાં પોતાની અમર નાળ થોકાવનારા જોધાઓને નિશાળીયાઓની માફક અદબવાળી હમેશની નીરાંતમાં પોટેલા નીલાળો, અને તેઓના રૂહ માટે શાંતી માંગો. આ “આખી” દર મંગળવારથી શની સુધી લોકોને જોવા માટે ખુલ્લો છે. ફક્ત અંદરના ચેપલો ને આદશાહી કબરો માટેજ નજીવી છ પેન્સની શી લેવામાં આવે છે. રફીકો, અહીંજ વળી શહેનશાહી સર-વસમાં એડવર્ડ ધી કનફેસર, અનેક નામાંકીતોની યાદમાં ઉભા પ્રાધિક્ષાં પુટલાંઓ વચ્ચે અજીત શાંતીમાં હાથ જોડી પોટેલા હેનરી તીગ્ન, હેનરી પાંચમા, રાણી કેથેરાઇન, એડવર્ડ તીગ્ન ને તેની આયડી શીલીપા, રીચર્ડ બીજા, એડવર્ડ પહેલા, ને હેનરી સાતમા. તથા તેની રાણી વગેરેના આવલાંઓ બેશક આપણે દીક્ષ જીતી કહાં આપણને તેવોની યાદમાં દીવાનાં બનાવે છે. એમ સમજો કે આવલાંમાં એવ જો જીવ મુદ્રીયો હોય તો તમે સાથ લેળામ્ લેળામ્ ખુશ ગુફતેંગો કરે ! પણ આપા જીવ મુકવો ને લેવો ને તો માનવી માટે સરજન્ય નથી. આમ પ્રાણ્યો ચઉટે મળી શકે તો પછી પરમેશ્વરનો ભાવ કોણ પૂછે ભાઈ !! વળી તાજપોશી માટેની કારોનેશન ચેર પાણ એડવર્ડ ધી કનફેસરના ચાપલમાં હજુ સુધી જાળાવી રાખેલી જોઈ શકાશે. વધુમાં જેડ્સેલમ ચેમબર, જે હેનરી ચોથાના મરણનો જુસ્સાભર્યો દીખાવ રજુ કરે છે તે તથા ચેમબર માની કાચની રંગીન આરીઓ, અને તેરમી સદીમાં આંધેલું “ચેપતર હાઉસ” જે બેશક ઇસવીસન

૧૫૪૭ સુધીતો પારલામેન્ટની મીટીંગો સાથે વપરાતું હતું તે વગેરેનો ઠાઠમાઠ ખાસ કરી બહુજ જોવા લાયક છે. છેવટે આ એખી એક એવો નસીબવંત આખી લેખાવો જોઈએ કે, જ્યાં હજારો દેશની સેવામાં, પોતાનું નામ અમર કરી ગએલા મહાન કવીઓ, લડવઘયાઓ, શહેરીઓ, વકતાઓ ખગોળ શાસ્ત્રીઓ, વજીરો, તવારીખ નવેશો વગેરે હાથમાં હાથ બેળવી એકજ જગાએ પોતાનું હુંપણું આ પાપી પૃથ્વીને સદાનું સોંપી પૃથ્વીના ભારે ભોજ હઠળ ચુપકીદી અખતયાર કરી પડેલા છે. તો આ આખી છોડી જતી વખતે છેવટે આપણું એવુંજ ચાહવું છે કે, આ હજારોના શાંતીભુવન વેસ્ટમીનીસ્ટર આખી તારી હસ્તી ખુદા અમર કરો. બેશક ફ્રેન્ડો, લંડન જાઓ તો રૂમાલે ગાંઠ વાળી મુકજો કે આખી જોયા વગર લંડનનો કીનારો મુકવો નહિ. જો સાહિબખટન રો આગળનો સખવે જોઈ એક કાંકરે બે પક્ષી મારવાં હોય, તો મારા મત મુજબ તમારા હોટેલથી બે કદમ આવેલી ટરામના સ્ટેશનથી ટરામમાં બેસી ટનલ યાને લાંબા બુધડા મારફતે વેસ્ટ મીનીસ્ટર જજો, અને ગોરાં બેજાંઓના ઉત્તમ નમુના નીહાળજો. ફક્ત એક પેનીની ટીકીટ લેરો એટલે બહેડો પાર. પણ વેસ્ટમીનીસ્ટરને અહીંજ રહેવા દમ હવે ખીજી પંકતીએ આવતાં પ્રસીદ્ધ સેન્ટ પોલના દેવળ તરફ તમારા કદમો નીહાળો, ને તેની રચના જુઓ. જો બસમાં જવાના હોય તો હોલબોર્ન સ્ટેશન આગળથી જતી “બસ” તમોને “એક પેની” ની ટીકીટમાં સેન્ટપોલ સીધ્યા મુકી આવશે. સાહિબખટન રો થી સેન્ટપોલ કંઈ ઘણું લાંબુ નથી બાપા. મારા મત મુજબ સહિથી મુકાલયું વહાણ આપરા ટાંટયા છે. પણ જવા દેઓની બે માઇલનો ટપો પગે કાપવો એ લંડન જનારા સાહેબાઓને ગળે ઉતરશે નહિ. બસ તમે તમારે લડગેટ હીલ જતી બસમાં બેસી જાઓ.

નામીયું સેન્ટ પોલનું દેવળ.

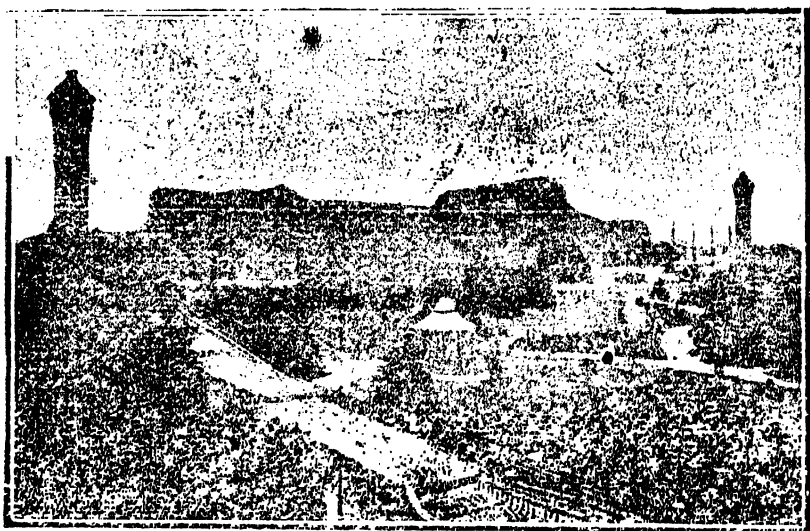
દુનિયાનું નામાંકીત દેવળ “ સેન્ટ પોલ ”. જુઓ પાનું ૧૪૪ મું.

સાઉથેમ્પ્ટન રો આગળના સળવેમાંથી જતી ટ્રામ. જુઓ પાનું ૧૪ મું.

પ્રજાતા અને પ્રજાતા ઓપરેશન મશરુમે વિલિંગ ૧૯૭૭-૮૮ :
જુનિ ૧૯૮૦

મોવિંગ પોલીસની મશરુમે મશરુમે વિલિંગ ૧૯૭૭-૮૮ :
જુનિ ૧૯૮૦

હીલ પર આવી લાગતાંજ સેંટપોલનો ઉંચો ગુંબજ તમોને આવકાર દે છે. આ સેંટપોલનું કેથીડ્રલ લંડનના સઉથી અગત્યના ધામે. માનું એક છે, કે જ્યાં વીઝીટરોને વીઝીટ આપવા સીવાય છુટકો નથી. સેંટપોલનું આશ્રમ સેંટપોલ નામના પવિત્ર પાદરીને પુરાતન વખતમાં અરપણ કરવામાં આવ્યું હતું જેથી તેનું નામ સેંટપોલ પડ્યું છે. સાતમી સેનચરીના સેકશન શહેનશાહેને હાથ હસ્તીમાં આવેલું આ આદશાહી દેવળ ૧૮૦૬ માં લાગેલી મોટી આગથી બળી લસ્મ પામ્યું હતું, જે ફરીને લંડનના બીશપ સાહેબ “મોરીસે” ૧૦૮૭ માં એક મોટું ગોથીકે સ્ટાઇલનું મકાન બાંધીને તેની યાદદાસ્ત કાયમ રાખી હતી. પણ ૧૬૬૬ ની મોટી આગમાં આ રાક્ષસી મકાન પાછું બળીને બાબ રાખ થઇ જવેથી ફરીને ૧૬૭૫ માં એનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. હાલમાં હસ્તી ધરાવતું ને લડગેટ હીલનો મુખડો સાચવતું આ પવિત્ર દેવળનો ડીઝાઇન સર ફ્રીસતોફર રેન સાહેબે તઠયાર કર્યો હતો, અને દશ લાખ સ્ટરલીંગના જંગી ખર્ચે ઇસ્વીસન ૧૭૧૦ ના સાલમાં આ આદશાહી દેવળ અનેકવાર અફળાઇ છકાઇ ક્રીસમનની કાહણી પુરી કરી પાછું નીસતીમાંથી હસ્તીમાં આવ્યું હતું. રોમના સેંટપીટર અર્ચથી બીજે નંબરે આવતું આ મહાન સેંટપોલનું દેવળ ફ્રીસ્ટી લોકોનું સઉથી મોટું દેવળ ગણાય છે. એનો ગુંબજ શહેરના દરેક બળ્ણીતા રસ્તાપરથી આપણી નજરને દીપાવે છે. ફક્ત ગુંબજ પર ગોઠવેલો સુંદર કોસજ જમીનથી ૩૬૪ ફીટની ઉંચાઇએ મુકેલો છે. ગુંબજનો બહારનો ઘેરાવો આશરે ૧૪૫ ફુટનો ડાએમીટર ધરાવે છે. દેવળની લંબાઇ ૫૧૫ ફુટ છે. કીર્તનીયાઓને બેસવાની જગા, આગળની “રીઅરડાઇ” નામની સઉથી ઉત્તમ મોઝેક કારીગરી અને ગુંબજનું આદશાહી કોતરકામ દેવળની પવિત્રતાનો ઉત્તમ જાપ આપણા મગઝની સખ્ત ખોપરી પરથી

મહાન દશબક્તો
નેલશન ને
વેલીંગ્ટન
આંહીજ સાથે
સુતા છે.

બેસાડે છે. અહીંઆ મહાન દેશભક્તો નેલશન ને વેલીંગટન હમેશગીની શાંતીમાં સુતા છે, જે બે દેશભક્તોની યાદમાં ઉભાં કીધેલાં ફાંકડાં બાવલાંઓ, આ સેન્ટપોલના દેવળનું નામ દરેકે દરેક સાચ્યા ક્રીસ્ટીઅનના જીગરમાં હમેશનું સજીવન રાખશે, એમાં સંદેહ નથી. વળી અહીંઆં મોટામાં મોટા આરટીસ્ટો જેવા કે સર થોમસ લોરેંસ, સર જોશુઆ રેનોલ્ડસ, ટરનર, સર એડવીન લેંડસીઅર, લોડ લીટન, અને સર જોન મીલેના રહેા પોતાના શાંતીભુવનમાંથી આ પવીત્ર પરગણાને પનાહ બક્ષતા રહ્યા છે. એ ઉપરાંત દેવળની વીહસપરીંગ ગેલેરી, અને ધુબજ પરથી શહેરનો સામાન્ય દેખાવ ધણાંકાનું જીગર હરખથી થાકવી નાખે છે. આ ધુબજ અને ગેલેરી જેવા માટે એક શીલીંગની નજીવી ફી રાખવામાં આવી છે, તેમજ દેવળ નીચેનું બોયર્સ યાને કીપ્ટ ફક્ત છ પેન્સની નજીવી ફીમાં લોકો માટે ખુલ્લું છે. એ પવીત્ર દેવળમાં અનેક બાદશાહી મેળાવડાઓ, મહારાણી વીક્ટોરીયાની ડાયેમંડ જીખીલી વગેરે પુરમાન ને અદા સાથે ઉજવવામાં આવ્યા હતા. છેવટે આ દેવળની સીડી ઉતરી જતાં આપણે નમન કરી કુલ જહાનના જહાનદારની જનાબમાં એજ અરજ ગુજરીશું કે, ઓ લંડનના બાદશાહી સેન્ટપોલ તને પરવરતારના આશીષ મળેા.

આ ઉપરાંત બીજાં દેવળો લંડનમાં ધણાંબી છે પણ આ બેની બરોબરી કરી શકે તેવાં કોઇ નથી. ત્યારે અઃ બન્ને દેવળોના કીરતન પુરતી રીતે કરી હવે તમારી રજા માંગીશું. આવતે પ્રકરણે વરી કંઇ નવું નવું પીરસવું છે તેનો મરી મસાલો એકઠો કરવો જોઇએની ! કહે જે

દીન ગયા દુનીયા ગયા, મય કયા લે જાઉં બાઇ,
દો લકડેકી ટટી બીન, અબ કોણ કરે સગાઇ.

(ફીરોઝગર.)

પ્રકરણ ૧૧ મું.

લંડનની ઇંદર સભાઓ.

“ મય તો શીરીકાં દીવાના. ”

લંડન જાઓ તમારા માનીતા કવી
ગોલ્ડ સમીથની આરામગાહને
સેજદો કરવા ચુકશો નહીં.

ત્યારે આપણે જોયું કે સેન્ટ પોલ પોતાની લાઇબ્રેરી, એટબેલ, ઉચ્ચો મોઝેક કારીગરીનો ગુખ્ત, જ્યોમેટ્રીકલ સ્ટેરકેસ યાને નાનકડો નક્શીવાલો દાદરો, મોટું ઘડીયાળ, અને વીહસપરીંગ ગેલેરી એટલે બધાંઓ નાસો ગોસો કેમ રમે તેમ એક ઓરડામાં બોલો તો બીજા ઓરડામાં તેનો પદ્ધતિ થાય તેવી ગેલેરી વગેરેના જુમખાથી દીક પંકાએલું છે. વેસ્ટમીનીસટર હેનરી સાતમાનું પ્રખ્યાત આપલ, અને હજારો બે મુલ હીરાના શાંતી ભુવન માટે દુનિયામાં આળા છે. ફ્લીટ સ્ટ્રીટના દક્ષીણ પશ્ચીમ ખુલ્લ્યાં જે ટેમપલ ને નામે ઓળખાય છે ત્યાં આવેલું લંડનનું સઉથી પુરાણું અને સઉથી સુંદર ગોળ ચર્ચ, મહાન કવી અને નાટક નવેશ ઓલીવર ગોલ્ડ સમીથના શાંતી ભુવન માટે જાણીતું છે. ઓ આજના જોતાં મોઢે થુક આવે એવા કુચા જેવા કામરી નાટકોના લેખકો, લંડન જાઓ તો પેલી “ She stoops to conquer ” નામની ફાંકડી કોમેડી જેને હરખબેર તમે વારે ઘડીએ આંખ સાથ ચાંપો છો તેના બાહોશ લેખકને સેજદો કરવાનું ભુલશો નહિ. ખુદા એને એની આરામગાહમાંથી સદા હસ્તોજ રાખે ! શાંતી ! !

પણ ચર્ચો ય ને દેવજો પરજ ઘણું બોલયે તેમાં કસ રહે નહિ. હવે પેલો લંડનનો સઉને મોઢે રમી રહેલો મોહીની-ઓનો મેજો મેદની તપાસીએ ! હું આગળ કહી ગયો કે

લંડનના નાટકો.

લંડનમાં ૫૧ નાટક શાળાઓ છે, અને દરરોજ ત્યાં હજારોનું
મેજરૂં મળે છે. ચાર લંડન જવું ને ત્યાંના નાટકો નહિ
જોવા એ દુધ વગરની ચાહે પીવી ને દારૂ વગરની લગનની
ન્યાત ખાવા જેવું થયું. દીકરાઓ ત્યાંના નાટકો અહીંની
માફક નવ વાગેથી શરૂ થઈ એ વાગા સુધી લુખાંલય દારૂનોથી
ઉંઘના જોકા લાવતા નથી. ત્યાંના નાટકો સ. ટા. ૭ વાગે
શરૂ થઈ સાડા નવથી દશમાં તો ખલાસ થાય છે. જો કોઈ
ઠેકાણે વરી રીવ્યું' યાને પરચુતલુ ડાન્સ, 'કોમીક', વર્ગેરેનું
પ્રોગ્રામ હોય છે ત્યાં તો વરી એટલાં અરસામાં એ દેખાવો
થાય છે. કાંઈ અહીંના નાટકના ખાં સોરાબજી ઓગરાની
“જીસકા જીની જીદા હો જીવે, ઉસકે આશકકો નીંદ ન આવે”
મીયાં મધ્યુંદીન જીલાની માર્ય, ને કાંઈ તાંહના ફાંકડા
ઈંગલીશ ડાન્સ સાથના કોરસ ગીતો ! કહાં તાંહની નેચરલ
યાને કુદરતી દીખાવોનો આખેહુખ ખ્યાલો આપતી સાદી
સુંદર સીનરી, ને કાંઈ અહીંની લાલ પીલા ચતાપતાની લાલા
લજગત ખટપટ સીનરી ! કાંઈ તાંહના ફાંકડા એ ધડી દીલને રાહત
પમાડનારા ગોરી ઘટમારી છોકરીઓના હાઈ કલાસ ડાન્સો ને
કાંઈ અહીંના દાઢી મુછવાળા કાળા સીદી જેવા એ પોરીયાનાં
આપોનો પાઉડરના ભારોભાર લેપરા હેઠળનો “ઈમીટેશન
ગર્લ ડાન્સ” ! કહાં તાંહની સ્ત્રી ખેલાડીઓનું નેચરલ એક્ટીંગ
ને કહાં અહીંની મુછાળી બધરીઓનું પાપરીના ઉંબરીયાં
જેવું તાણતોડ એક્ટીંગ, વગેરે વગેરે ! નહિ બોલવામાંજ નવ
ગુણ સમજે કલેજાંઓ. યસ રફીકા મારી તમેને એકવાર
સલાહ છે કે જો તમે નાટકના પુજારીજ હોવ, નાટકનો
ટેસ્ટ તમારો ધણોજ ઉંચો હોય, ઈંગલીશ હાઈ કલાસ
મ્યુઝીક ને ડાન્સીંગના અલખતાં શોખીન હોવ, તો જરૂર જરૂર
એકવાર યુરોપની રંગભૂમિ ધુળવતી ગોરી ઘટમારી પોરીઓનાં
આખે પરેસ્તાનને પેટરોનેજ આપો અને જુઓ કે તમારું જીગર

ત્યાંની ઈંદર
સભાઓ માટે
આંકડાજ કાજલ
નથી.

કેમ હરખથી છલાછલ થઈ જાય છે. અહીંથી તમારો કમતરીન એક નાટક નવેશ છે, પોતાની નાકેશ શક્તી મુજબ આંગળી પર ગણાય એટલા એમેચ્યુર નાટકોથી બહાર પાડી ચુકે છે, લંડનની રંગભૂમી પર કંઈક જ મહીનાના અરસામાં જસો નાટકો ફરી વળ્યો છે, કંઈક અનેક ત્યાંના કંપનીના એકટરોના સમાગમમાં આવેલો છે, અને મારાં નાકેશ અનુભવ પરથી કહું છું કે બસ નાટકનો હુન્નર જો સરસ આકારમાં, ઉંચી સ્થિતિએ જો કાઢ્યોથી મુક્યો હોય તો તે યુરોપ ભુમીના હુન્નરમંદ બેજાંઓનેજ આભારી છે. ઓ “વસંત પ્રભા” ને દીપાવતી વસંત રાજની મુછાલી મકરશંકરાતી મા, અને ઓ “અફલાતુન” ની આરસી શોભાવતી, બેજનજ દાવરની બેટી લોદી ખુરશેદ, શું કામ માએનો પુત મુંબઈમાં એવો નથી, જે તમેને વહાણ ભરીને સ્ત્રીનો પાર્ટ લજવવા લંડનની ભુમી પર મોકલી આપે ! કહાં તાંહની ઝેડીઝ કુપર, રોઝા એલીયટ, આધરીન મેરીલ, વગેરેનો સુંદર તીણો હલક, ને કહાં અહીંની રાથોડી ખુરશેદખઈ, દીનાબાઈ, સુંદરી બાઈનો બેંસાસુર હલક ! એતો...

“બોલ માત્ર છે ભાઈ બહેન, ઓ નાટકકાર વીચારો;

વલે ગમે તેમ જીભ ચામની, એને તો શું ઉધારો.”

પણ મારો ગોળી મુંબઈને ! લંડનના લલના ગાતાં ગાતાં એ પર કહાં ઉતરી પડ્યા ! જોઓજ તારે નીચલી થીએતરોની ટીપ તેમના એડરેસો સાથ હું તમારી સવળતા ટાળ આપું છું, પછી જે થીએતરમાં સરસ ખેલ હોય ત્યાંની હોટેલમાંથીજ ટીકીટ રીઝર્વ કરાવી, નીચલી ઈમાણીએ ચાલ્યા જશો તો બીન હલાકીએ થેડવેલે ટાઇમે નમે કાઢીનીથી સાથ વગર, ખુશહાલ જીવે જઈ શકશો.

ઓ હિંદસ્થાની
લોકોઓ, તમારો
નવવાનું વરસનો
નાટકી અનુભવ
કાહો નવસાગર
આપહારો !

નટીય પિરમણી નાટક

૧ આરી થીડીક
ફેરોડ થીએતરો
નાટક ભાગ

- *૧ એડલફી, - ૪૧૧ રટેન્ડ.
*૨ આલડીય, - આલડીય રટાન્ડના રંગમખર
૩ એલેકઝાન્ડરા, - રટોક ન્યુઈગાંન
*૪ એપોલો, - શાફ્ટસબરી એવેન્યુ [પીકા-
ડીલી પાસે].
- ૫ બરો, - રટેલફડ.
૬ બીટનીયા, - હ્રીકસટન સ્પીટ.
૭ બ્રીકસટન, - બ્રીકસટન રોડ.
૮ બ્રોડવે, - ૩૫૬ડ.
*૯ ક્રામેડી, - પેનટન સ્પીટ, હે મારકીટ.
૧૦ ક્રારોનેટ, - હાઈ સ્પીટ નોડીંગ હીલ.
૧૧ ક્રાટ, - સ્લોન રકવેર.
*૧૨ ક્રીટીરીઓન, - રીબ્ન સરકસ પીકાડીલી.
૧૩ ડાલસટન, - ડાલસટન.
- *૧૪ ડાલીઝ થીએતર લેસટર રકવેર.
*૧૫ ડરરીલેન, - કેથેરાઇન સ્પીટ રટાન્ડ.
*૧૬ ડયુક બ્રાફ યોક, - સેંટ મારટીન લેન.
૧૭ એલીફન્ટ એન્ડ ક્રાસલ, - ન્યુ કેન્ડ રોડ.
*૧૮ ગેલ્ડી, - રટાન્ડ.
*૧૯ ગેરીક, - ગ્રેવીંગ ક્રાસ રોડ.
*૨૦ ગ્લોબ, - શાફ્ટસબરી એવેન્યુ.
૨૧ ગ્રાન્ડ, - યુલ્લામ.
૨૨ ગ્રાન્ડ, - ગુલીય.
*૨૩ હે મારકીટ, - હે મારકીટ.
*૨૪ હીઝ માલ્ટરી, - હે મારકીટ.
૨૫ કેનીંગટન, - કેનીંગટન પાક રોડ.
૨૬ કીંગ્સવે, - ગ્રેટ કવીન સ્પીટ.
૨૭ ક્રીંગ્મ, - હે મરરમીથ

- ૨૮ લીટલ,—જ્ઞેન સ્ત્રીટ એડલકી.
 ૨૯ લાઘસીયમ,—રદ્રાન્ડ.
 ૩૦ લાઘરીક,—શાદ્દસખરી એવેન્યુ.
 ૩૧ લાઘરીક,—હૈમરસ્મીય.
 ૩૨ માલ્ખરો,—હોલોવે.
 ૩૩ ન્યુ થીએતર,—ઇલીંગ.
 ૩૪ ન્યુ થીએતર,—સેંટ મારટીનલેન.
 ૩૫ પેવીલીયન,—માઇલએન્ડ રોડ.
 ૩૬ પ્લે હાઉસ,—નોરધમખરસેન્ડ એવેન્યુ
 ચેરીંગ ક્રોસ.
 *૩૭ પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ,—ક્રાવેન્ડ્રી સ્ટ્રીટ
 લીસતર સ્કવેર.
 *૩૮ ક્વાન્સ,—શાદ્દસખરી એવેન્યુ.
 ૩૯ રીયમન્ડ,—રીયમન્ડ.
 ૪૦ રોયલ ઇતાલીયન ઓપેરા,—ઓ સ્ટ્રીટ
 ક્રાવેન્ડ ગારડન.
 ૪૧ રોયલ,—કીલખર્ન.
 ૪૨ રોયલ્લી,—ડીન સ્ટ્રીટ સોહો.
 ૪૩ સેવોય,—ઓફર્ટ બીલડીંગ રદ્રાન્ડ.
 ૪૪ સ્કાલા,—ચારલોટ સ્ટ્રીટ ફીઝરોય સ્કવેર.
 *૪૫ શાદ્દસખરી,—શાદ્દસખરી એવેન્યુ.
 ૪૬ શેક્સપીઅર,—કલેપામ જંકશન.
 ૪૭ સેંટ જેમસીસ,—ર૩ ફ્રાંગ સ્ટ્રીટ
 સેંટ જેમસીસ.
 ૪૮ વીહતની,—આલડીય.
 *૪૯ વોડવીલ,—૪૦૪ રદ્રાન્ડ.
 ૫૦ વેસ્ટ લંડન,—ચર્ચ સ્ટ્રીટ.
 ૫૧ વીનડામઝ,—ચેરીંગ ક્રોસ રોડ.

ઉપલાં કમ્પલીટ લીસ્ટમાંથી ડ્રલકવારી થીએટરોમાં ઘણી ખરી સારીજ કંપનીઓ આવે છે, માટે તે થીએટરોના પ્રોગ્રામ પર વીશેષ ધ્યાન આપવું. બનતાં સુધી સ્ટેન્ડ પીકાડીલી, શાફ્ટસબરી એવેન્યુ લીસ્ટર રકવેર, આલડવીચ, હેમારકીટ, વગેરેની દરેક થીએટરોને એકએક વાર ઉડતી વીઝીટ આપવા ચુકવું નહિ. બનતાં સુધી ૩ થી ૪ શીર્લીંગની સીટમાં જવું, તેથી વધુમાં હાથ નાખવો નહિ. વળી ખીસામાં ચાક્રેટ ના પડીકાં લઈ જવાં, અથવા તો ત્યાંથી એકાદ સસ્તો ખાકસ ખરીદી લેવો, સખખ થીએટરમાં ઇન્ટરવલ યાને વીસામે વખતે ચોકલેટની એડકીઓથી મોઢું મટમટાવાની એક ફેશન ત્યાંના લોકમાં જાએજ છે. આંહી ટી અથવા કાફીની ઇન્ટરવલમાં થીએટરમાંજ તમારી સીટ પરજ સર્વ કરવામાં આવે છે, તેમાં નાનકડી ટ્રેમાં ટી અને એક બે ખીસકીટ યા તો કે કાફી ને એક નાની કેકની સ્લાઈસ વગેરે એકાદ બે શીર્લીંગમાં ત્યાંજ ઓરડર કરવાથી ગોરી ઘટમારી “ મેડો ” યાને પોરીઓ લાવી આપે છે. હવે આપણે આ લંડનના વખણાયલા ઓપેરાઓની મુંબઈ સાથે થોડોક સરખામણી કરી થીએટરના સેપ્ટર પર આલર નાખીશું. કાઈ કાઈ થીએટરમાં ત્યાં ખેલ શરૂ થવા આગમચ “ ગોડ સેવ ધી કીંગ ” નું નેશનલ એનથેમ પહેલે વાગે છે, ને કાઈ ફેકાણે છેવટે આ નેશનલ એનથેમ યાને રાજગીત ગવાય છે, જે વખતે તમામ ઓડીયન્સ પોતાની સીટ પરથી ઉઠી ઉભું રહે છે. મુંબઈમાં તેવો રીવાજ જાએજ નથી પણ નાટકની છેવટે નાનકડાં ત્રણ સપટકના એકાદ હારમોનીયમ પર હીરાભઈ મોતીલાલને રાજગીતનું રણુશીંગડું ડ્રંકતાં જોઈએ છીએ. વળી ત્યાં દરેક ડાન્સીસો, ગાયણા વગેરે બેંડ પર ચાલે છે, જે બેંડ માટે ખાસ થીએટરનો સ્ટેજ કાતરીને જગ્યા કરવામાં આવેલી હોય છે. બેંડની વચમાં કિલાં કાંચિલાં નાનકડાં માચડા પર

જાઓ ત્યારે
ચાક્રેટનો
ખાકસ સાથે
જરૂર લઈ લેશો.
એખી એક
ફેશન છે.

થીએટરના
બેંડ પર
એક નજર.

પણ ગલેશો
ગાડોનો ફેવરીટ
વડા
“વન્સમોર.”

એડ માસ્તર જે કનડક્ટર તરીકેની કહેવાય છે તેવણુ જગ્યા લે છે વળી ત્યાંની સીનસીનની બધી ટ્રાનસફોરમેશન છે, એટલે અહીંની કાની એક ડીપ સીન આયો તો બીજો ગોઠવાય તેટલાં તેને કવર કરવા સારૂ વચગાળેનો કવર સીન આવે તેવું ત્યાં કશું નથી. દરેક સીન ડીપજ હોય છે, ને હોલ ત્યાં હોલ, દરીયો ત્યાં દરીયો બધું આંખના પલકારામાં કુદરતી હોય એમ આવી ઉભું રહે છે, વળી ત્યાં એક સીન ખલાસ થતાં તુરત અંધારું થઈ જાય છે, અને એ મીનીટમાં મહેલ ત્યાં દરીયો ફેરવાઈ ગએલો વીજલીની ભપુકદાર રોશની વચ્ચે આપણે જોઈએ છીએ. ત્યાં “વન્સમોર” જેવી સીસડીમ હસ્તી ધરાવતી નથી. મુંબઈમાં તો એકાદ ગાયણુ વન્સમોર કરાવવું હોય તો સીપટીઓ ને તાબડાઓ ફુટે છે, તાળીયા રોર પડે છે, અને તે ગાયણુ ફરીથી નહિ ગવાયું તો પીટમાના બાંકરઅલ્લી ગોરખોદુઓ બાંકબી ઉધા ચટ્ટા કરી નાખે છે, પણ ત્યાં આવા એડ્યુકટેડ મેળાવડાઓમાં એવું હમખગડમ એક પણ ભારબી કંપનીવાળાઓ ચાલવા દેતા નથી. જે એકાદ દાન્સ કે ગાયણુ એનકોર કરવું હોય તો ચાલું કલેક્સ અપાય છે, અને જે ગાનારીતું ગીત બહુજ એનકોર થયું હોય તે આવી ઓડીયંસને બાઉ કરી ચાલી જાય છે, એટલે પટયું. હવે ત્યાંની કેટલીક ટ્રેન્ડી, કેમેડી, વગેરે બીપે બોલીશું. ત્યાંના ટ્રેજીક નાટકો મોટે ભાગે ઓપેરામાં એટલે કે ગાયણુના આકારમાંજ ભજવવામાં આવે છે. લંડનમાં ઓપેરા કંપનીઓ ઘણીબી છે પણ તેઓમાં જગપ્રસીદ્ધ ટુરીસ્ટ કંપની સર થોમસ બીચામની કહેવાય છે. આ કંપનીઓ આખા ઈંગ્લાંડની દુર પર ચોકકસ સીઝને પોતાના પ્રખ્યાત ઓપેરાઓ ભજી ખતાવવા ફરવા નીકળે છે, અને લંડનના કેથેરાઈન સ્વીટમાં આવેલી પોતાની થીએટરમાં મહાન શાઓરાને શાએર, જગ પ્રસીદ્ધ

બાણીતી સર
બીચામની
એપેરા કંપની

નાટક નવેશ શેકશપીઅરની ટ્રેન્ડીઓ વગેરે બહુ ખતલાવે છે
આ કંપનીના કેટલાક ઓપેરા જેવા કે ઓથેલો, હેમલેટ
મેજીક ફ્લુટ, ટોસકા, પીગલીઆચી, મેડમ અટરફ્લાઈ વગેરે
તમારા સેવકે લાંડનને મેનચેસતરમાં જોયા હતા, અને વગર
શંકે કહી દઉં છું કે આવા અછછી રીતે લજવાતા ખેલો
જોઈ આજે જો તેનો લખનાર હર્ષિયાત હોય તો ખેશક તેનું
જીગર ખુશલાલીથી છલાછલ થયા વીના રહે નહિ. ખાસ
કરીને મને આ કંપનીનો “ ઓથેલો ” નાટક એટલો બધો
તો પસંદ પડ્યો હતો, કે મેં તે ઓપેરા ચાર વખત જોયો
તોખી મારી નજરમાંથી ખીસાડ્યો ખસતો નથી. ફક્ત
ડેસડીમોનાના ખુન વખતનો સીન, ડેસડીમોનાની અજલને
આધીન થવા પહેલાંની ગંભીર બંદગી, પોતાની પ્યારી
પ્રીયાનું નીરદોશપણું પુરવાર થવા બાદ ગંભીર ભુલનો ભોગ
થઈ પડેલી ડેસડીમોના પર પોતાનો જન આપતો જનુની
ઓથેલોનાં છેવટનો દેખાવ, ભર દરબારમાં ઓથેલોએ
માંગેલી ડેસડીમોના વખતનો શાહી દેખાવ, વગેરે વગેરે
એકવાર જોશો તો જીંદગી નક સર થોમસ બીચામની
કંપનીને યાદ કરશો. બસ ખીરાદરો આજેજ પી. એન્ડ
ઓ. કંપનીની મેલ બોટ પકડો, ને સર થોમસ બીચામની
કંપનીને પેટરોનેજ આપો, ને જીવતો જગતો શેકશપીઅરના
પુરાતન વખતના ઓથેલોને જેમ તેના લેખકે ચીતાર્યો છે
તેવા આકારમાં નીહાળો, અને પછી મુંબઈમાં તેના ઉદ્દેશાં
સુતેલાં રહેને નાટકના તખ્તાપર જુઓ. કલાં મરડી મોચરીને
નાટકના તખ્તાપર લાવી ખેસાડેલો ઝુંકણ ઝાંકણ શેકતાની
સીંગ જેવો મુંબઈનો ઓથેલો, ને કલાં લાંડનની સ્ટેજ
ધ્રુજવતો વેનીસનો આખેલુબ હબસી ઓથેલો ! આસમાન
જમીનનો ફરક બાવા જન. જેમ ટ્રેન્ડીમાં ને ઓપેરામાં
જોશો તેમજ ક્રામેડીમાંથી જોશો. ત્યાંના વળી ક્રામીક

ઓથેલોની
મુખવાસી રાત.

લંડનનો
“લીટલ ટીશ”
એક નવું
ખંચાણ.

એકટરોમાં “લીટલ ટીશ” ને નીહાળીશો, તો હું તો એમ ધારું કે મુંબઈમાં આવશે તેવાજ પેટ પકડીને હસવા માંડશે. આહ દીકરા લીટલ ટીશ, તારું બટકું સ્ટેચર, તારી ફાંકડી એકટીંગ જોવું તારે અહીંના ફાંકડા ફીટુરીઓનું ‘મિમિપરસોનેસન’ યાદ આવે છે. પણ બા અધું અંગ્રેજી મુંબઈમાં જોવા માંગો તે કેમ અને ! એ મારા બાપાજી હલવાવાલા, અબી કબી તેરી મંભઈકા દીન ખુલેંગે ! નાટકો ઉપરાંત ત્યાં બીજા ઘણાંક કોનસર્ટ માટે મ્યુઝીક હોલોનો જમેલો છે. નહિ તોબી ૫૦૦ ઉપર થીએતરોની સ્કીન પર તો

પણ સીનેમાં
કંપનીઓ ત્યાં
ચું ઘાજે છે !

સીનેમાં કંપનીઓ પોતાના ફાંકડા નાટકો વીજલીની ભજુકદાર રોશની ને દીલપઝીર ધીમાં મ્યુઝીક વચ્ચે રજુ કરે છે.

આ સીનેમાં કંપનીઓની કમાનીના આંકડા એટલા બધા તો મોટા છે કે જ મહીનામાં તો કોઈ ફકીરબી કંપની કાઢી મોટો લોડમાં ફેરવાઈ જાય. વળી મુંબઈ માફક ત્યાં સીનેમા સાંજના શરૂ થતો નથી, પણ સવારના ૧૦ વાગેથી રાતના દશ વાગા સુધી ચાલુ તેનું તેજ પ્રોગ્રામજ બતલાવે છે. તાજે કલમ:—મહેરબાની કરી સીનેમા નાટક, યા કોઈબી મ્યુઝીક હોલમાં પધારે તો તમારી સીટની નીચે તમારી ટોપી એવર કોટ વગેરે મુકવાને બુલશો નહિ. જે તેમ કરવાનો વિચાર નહિ હોય તો દરેક થીએતરમાં કલોક “રમ” નીચે હોય છે, ત્યાં પહેલેથીજ તમારો કોટ, ટોપી, જતરી, લાકડી જે કંઈબી હોય તે ત્યાંની મેનેજરેસને આપી તેની પાસથી ટીકીટ લઈ, જતી વખતે પાછી ટીકીટ દેખાડી આપણી મતા તપાસી લીધી કે ચુક્યું ! બટપટ એટલી ઓછી. ત્યારે નાટકો ને સીનેમા પર પુરતું કહી ચુક્યા છીએ, હવે એ ઉપરાંત બીજાં રમત ગમતનાં સાંધણો પર ફરતી નજર દોડાવ્યે.

મેડમ ટયુસોડનું
એકઝીબીશન
માર મીનના
પુતલાંની નજર
આજ નાખે
એવી કળા તો
નુઓ.

લંડનના મારલીબોન રોડપર આવેલું મેડમ ટયુસોડનું
એકઝીબીશન, જેથી કોઈ જાણતો તેવો બધાના મગજમાં એવોજ
ધખારો રમી રહ્યો છે કે, જેને મેડમ ટયુસોડ નહિ જોયું
તેઓએ લંડનની હલામણ ફેક્ટ કાઢી. હા દીકરાઓ
ખરું છે. આ ફાંકડું મીનના પુટલાઓનું એકઝીબીશન
ખેશક જેવા લાયક છે. ખીટીશ મ્યુઝીયમને આલબર્ટ
મ્યુઝીયમ, ને વોલેસ કલેક્શન ને પીકચર ગેલેરીઓ જેવા
ટાંટયા ટોડો, તેના કરતાં મારા બુસાં જેવા બેજાને તો
ખરું કહું છું કે મેડમ ટયુસોડ બહુજ પસંદ પડ્યું. દીકરાઓ,
રોયલ ફેમીલીના મેમબરો, અસલી પુરાતન વખતના ખીટનના
શહેનશાહો ને શહેનશાહ બાનુઓ, મહાન પોએટ લારીએટ
ચારલ્સ ડીકન્સ, મહાન દેશભક્ત નેલશન, હાલના એલાઝોના
પ્રતિનિધિઓની દમામદાર દરબાર, વગેરે વગેરે તેના આબેહુબ
આકારમાં જુઓ. ખેશક તમોને એમજ લાગશે કે તેઓની
લેવીમાંજ તમો આવેલા છે. વળી અહીં રીફરેશમેંટ
માટે કાફે, તેમજ બીજા રમતગમતના સાંધણો રાખેલાં છે.
ઘણી પુરાતન વખતની ચીજો તેમજ અસલી ગીલોતીનબી
અહીં જેવામાં આવે છે. મારા ધારવા મુજબ બે ત્રણ
કલાકની ત્યાંની વીઝીટ વ્યાજ રીકે વસુલ કરી આપશે.
ખાસ કરીને આ એકઝીબીશનના પુનર્રીઓએ સાંજને સમયે
જવું કે જે વખતે વિજલીની ભપકાબંધ રોશનીમાં તીલી
કસબના ફાંકડા ડરેસોમાં સજ કાઢેલાં આ મીનના પુટલાઓનો
દરેરો આબેહુબ રાજવંશી જેવો દેખાશે. સઉથી સરસ
જવાનો રસ્તો ટયુબ ટ્રેન. ફેક્ટોબી મેટરોપોલીટન રેલવેના બેકર
સ્કીટ સ્ટેશનની ટીકીટ લેવી.

લંડનનો
કીસતલ પેલેસ.

એ ઉપરાંત લંડનથી સાતેક માઈલને છેટે સીદનહામ
નામના ગામડામાં વસવાટ કરી બેઠેલો નમામ કાયનો લગભગ

૧૪ લાખ ૫૦ હજાર પાઉંડના ગંજવર ખરચે આંધવામાં આવેલો ફ્રીસતલ પેલેસ બહુજ જોવા લાયક છે. ઉંચાણની જગ્યાપર રાજ કરતો આ મહાલ ખરેજ જોનાર પાસ આકરીનના ઉડગારની પાવતી લે છે. પીકચરો, પુટલાંઓ તથા ધુવારાઓ, અગીચાની રોનક, બીજાં રમતગમતનાં ત્યાનાં સાંધણો વગેરે આ પેલેસને લંડનમાં આગલી દરોલમાં મુકે છે. અલખતાં ડ્રાઈબી વીઝીટરે આ આદશાહી કાચના પેલેસને જોવા વગર લંડન જેવાં ફેશનેબલ પરગણાંને સલામ કરી જવી નહિ. સઉથી સરસ જવાનો માર્ગ ફ્રીસતલ પેલેસ તરફ જતી ઓખનીઅસો છે, જે સીધી તમેને પેલેસના મુખડાપર ચારથી પાંચ પેન્સની નજીવી શીએ ફેરવી લાવશે. ત્યારે ક્રાનસર્ટ હોસો, નાટકો, સીનેમાઓ, એકઝીબીશનો વગેરે વગેરે જાણવા જોગ રમતગમતની જગ્યાને આપણે મન માનીતી વીઝીટ આપી ચુક્યાં છીએ. એ ઉપરાંત એડીશન રોડ સ્ટેશન નજદીક આવેલો ઓલીમ્પીઆ, ઘોડાઓ વગેરેના દેખાવો મોટે પ્રખ્યાત છે તે, તથા મ્યુઝવેલ હીલપર આવેલો એલેક્ઝાન્ડ્રા પાર્ક ફરસુદનો ટાઈમ ગાળવા બહુજ ફાંકડી પ્લેસીસો છે. રશીકા ઘણાં દિવસ જો કાઢવાના હોય તો પછી દુનિયાને મોટે પાંકાએસો ડરખીની સોરતીવાળો સ્પોટ "એપસમ" જોવાખી ચુકશે નહિ. હાલમાં લડાઈને લીધે કેટલાંક રમતગમતના સંધણો અંધ છે. ફ્રીસલ પેલેસ વોર હોસપીતલમાં ફેરવવામાં આવ્યો છે. પણ સુદેહના વખતમાં જોશે તો દરેક ચીઝ જીવ ફેડવીને સુખકરારે જોઈ શકશે. અલખતાં રેસકોર્સના શોખીન હોય. ને લાખના આર હજારની તમેહ પડી હોય તો પછી એકાદ રેસ સીઝન લાથ ધરજો. ત્યાંની ગોરી ઘટમારી પોરીઓ, ત્યાંના ફદીયે સેર વેચાતા ધુસુસ માપીસો વગેરેનું મેજકું જોજો. ને જો દરયા તો તેમ નહિ તો કાશમીરનો ડ્રાટખી ૭ પેન્સ વેચી સોડા લેમનના ગાંડ

બીજાં પરચુટલ
રમતગમતના
સાધણો.

ખરેખર ખુબારોનું
મેદાન
"એપસમ."

હાંકવા' પાછા ફરજો. ખુદા કાઢને સરતનું મેદાન
નહિ દેખાડે.

સરત ખુરી ચીઝ છે, સરત નામે આપ,
સરતથી ખુવાર છે દીકરાના હાથપર આપ;
દીકરાના હાથપે આપ જન આપેછ સરત કાજ,
બેશર્મી સરત શરમાય નહિ છુટવાને લાજ;
દોલત વાડી લલના ગાડી સઉનો વેરી કર્તો,
રાજ અપાવી તાજ ઉડારે એવો સરત સર્તો;

(શીરાઝગર.).

પ્રકરણ ૧૨ મું.

લંડનની ઇતિહાસીક હુવેલીઓ

તથા

નામાંકીત નરોના આવલાંઓ

પર એક માનની નઝર.

“ બદીકે રંગ ઘોડે, લલાછકે સંગ હોલે,
નાવ તેરી લગ જયગી પાર ”

દીકરાજીઓ લંડનમાં અધું ચાઈ ચાઈનું જોવાને ખીસો
વેરી વેતરી કાદો ત્યારે તેજ વેળાએ ઇંગ્લંડના ઇતિહાસમાં

પોતાના નામની ઝળકતી નખ્ખી પોતીકે હાથજર ફાટારી ગયેલા બાહોશ નરોની ઝુંપડીઓ વગેરે તરફ દોકાયું કરવા બુદ્ધશો નહિ. દરેક નામાંકીત નરોની આ નાનકડી હવેલીઓપર ત્યાંની આર્ટ સોસાયટી અને લાંડન કાઉન્ડ્રી કાઉનસીલની માયા મહેરબાનીથી એક યાદગારીની પથ્થર પતરી તેને લાયકના લખાણ સહીત થોકેલી ત્યાં જોશે. લેઓ ત્યારે આ થોડાક મહાન પુરુષો ની નીચલી હવેલીઓની સીલ સીલાઅંધ ટીપ વાંચો, તે જ્યારે લાંડન જાઓ ત્યારે યાહોમ ધસી જઈ આ મહાન વિરલાઓના ઘરને છેવટનો સેજદો કરવા ચુકશે નહિ. વરી પછી દાયકે એ દાયકે લાંડન અવાયું નહિ અવાયું તે તો ઇનશા અલ્લાહ છે.

નામાંકીત
પુરુષોના ઘરોને
એકે છેવટ
નમન
બુદ્ધ તેઓને
હુસેબાની શાની
બહે.

- ૧ સર આર્લ્સ બેરી, (લાલ્લી પારલામેન્ટની સુંદર બીલડીંગનો આરટીટેક્ટ. જનમ ૧૭૯૫ મરણ ૧૮૬૦) ૩૬ કાસલ સ્કીટ
ઓકસફર્ડ સ્કીટ.
- ૨ એલીઝાબેથ બેરેટ આર્કીબીગ, (નામાંકીત બાનું કવી. જનમ ૧૮૦૯ મરણ ૧૮૬૧). વીમપોલ સ્કીટ.
- ૩ જેમ્સ બોઅલેલ, (સેમયુલ જોનશનનો જની દોસ્ત, જેને ઈંગ્લાંડના બાહોશ ગ્રંથ કરતા જોનસનની બાયોગ્રાફી લખી હતી. જનમ ૧૭૪૦ મરણ ૧૭૯૫).

૫૬ એટ કવીન સ્કીટ.

૪ એડમંડ બર્ક,

(મહાન ભાષણ કર્તા જનમ ૧૭૩૦
મરણ ૧૭૯૭).

૩૭ ગેરારડ સ્પીટ, સોહો.

૫ લોર્ડ બાયરન,

(જણીતો કવી જેની મોરેલીટી આભે
સાર્ મોકાલે ટીકા કરી કહી અયો છે કે
“His Morals teach us to
hate our neighbours, but to
love our neighbour's wife”
જનમ ૧૭૮૮ મરણ ૧૮૧૬).

૧૬ હોલ્સ સ્પીટ.
તા.ક.—પાછળથી આ
નામાંકીત કવીનું ઘર
તોડી પાડવામાં આવ્યું
હતું.

૬ જ્યોર્જ કેનીંગ,

(મોટો સ્ટેટટસમેન ને ઇંગલાંડનો
આગલો પ્રાઈમ મીનીસ્ટર. જનમ
૧૭૭૦ મરણ ૧૮૨૭).

૩૭ કોનડવીટ સ્પીટ.

૭ ક્લેમસ કારલાઈલ,

(ઇંગલાંડના અનેક ઓરીજનલ લખ-
નારાઓમાં પહેલી હરોલે બીરાજતો
જણીતો ગ્રંથ કર્તા. જનમ ૧૭૯૫
મરણ ૧૮૮૧.)

એડમિરલ રો ચેલસી
દાખલ થવાની શી ૧
શીર્લીંગ શનીવારે છ પેન્સ.

૮ રીચર્ડ કોઅડન,

(હીંદનો એક ખરો ખેરખાહુ અને
બાણીતા ગ્રંથ કર્તા. જનમ ૧૮૦૪
મરણ ૧૮૬૫).

૨૩ સફેાક સ્ટીટ
પોન્નમોલ.

૯ સેમયુઅલ ટેલર
કોલારીજ,

(ગ્રંથ કર્તા અને કર્તા. જનમ ૧૭૭૨
મરણ ૧૮૩૪).

૭૧ અરનર સ્ટ્રીટ.

૧૦ ચારલ્સ ડાર્વીન,

(મીસોંગ લીકની થીઅરી એટલે
માનસની ઉત્પત્તી વાંદરામાંથી થઈ છે
એવું શોધી કાઢનાર બાહોશ નેચરલિસ્ટ
જનમ ૧૮૦૯ મરણ ૧૮૮૨).

૧૧૦ ગોવર સ્ટ્રીટ.

૧૧ ચારલ્સ ડીકીન્સ,

(ઇંગલાંડનો સઉથી પંકાએલો લાલના
જમાનોનો નોવેલીસ્ટ. જનમ ૧૮૧૨
મરણ ૧૮૭૦).

૧ ડેવોનસાયર ટેરેસ

મારલીબોન રોડ.

૪૮ ડોટી સ્ટ્રીટ મેકલેન'ગર્ગ
સ્કવેર.

૧૨ બેનગ્ગમીન ડીસરાયલી
અર્થ બોધ બેકન્સરીદ્દ,

(ઇંગલાંડનો આગલો પ્રાથમ મીનીસ્ટર
અર્થ બોધ બેકન્સરીદ્દ, ને લાર્ડ ગ્લેસ્ટનનો કટ્ટો વેરી.
જનમ ૧૮૦૪ મરણ ૧૮૮૧).

૨૨ થીઓબોલ્ડસ રોડ.

બેલાડ પીઅરથી ક્વીટન

- ૧૩ જોન ગ્રાઈડન,
(ઇંગલાંડનો નાભીયો કવી અને દરેક કાવ્ય પર સહિથી પહેલો ટીકા કરનાર. જનમ ૧૬૩૧ મરણ ૧૭૦૦). ૪૩ ગોરાસ્ટ સ્ટ્રીટ.
- ૧૪ “જયોર્જ ઇલિયટ ”
(એક સહિથી જાણીતી આનું ગ્રંથ કર્તા જનમ ૧૮૧૯ મરણ ૧૮૮૦). હોલી લોજ વીમગલડન પાર્ક રોડ વાસ્તવર્થ .
- ૧૫ મીચલ ફ્રેડે, (ફ્રીમીસ્ટ ને શીલોસોફર જનમ ૧૭૯૧ મરણ ૧૮૬૭). ૨ બ્લોડ ફર્ડ સ્ટ્રીટ પોટમોન સ્કવેર.
- ૧૬ એનજમીન ક્રાંકલીન,
(પહેલો અમેરીકન એક્સપી. જનમ ૧૭૦૬ મરણ ૧૭૯૦). ૭ કેવન સ્ટ્રીટ સ્ટ્રેન્ડ.
- ૧૭ કેવીડ ગારીક,
(જાણીતો એકટર જનમ ૧૭૧૭ મરણ ૧૭૭૬). ૫ એડલ્ફી ટેરેસ સ્ટ્રેન્ડ.
- ૧૮ ગ્રાકટર સેમ્યુઅલ જોનશન,
(સહિથી જાણીતો ઇંગલાંડનો ગ્રંથ કર્તા. જનમ ૧૭૦૯ મરણ ૧૭૮૪). ૧૭ ગ્રફ સ્કવેર ફ્રીટ સ્ટ્રીટ.

૧૯ લોડ મેકાલે,

(જગ પ્રસીધ્ધ ગ્રંથ કર્તા અને
તવારીખ નવેશ).

હોલી લોજ
કેમડન હીલ

૨૦ જોન મીલટન,

(બુદ્ધાર્થ જ્ઞાનના કારતન કરનાર
બાહોશ આંધજો કવી
જનમ ૧૬૦૮ મરણ ૧૬૭૪).

બનહીલ રો.

૨૧ સર ફ્રેડરીક-એટન,

(ગ્વણીતો પેનટર અને સીલ્પશાસ્ત્રી
જનમ ૧૮૩૦ મરણ ૧૮૯૬)

૧૨ હોલેન્ડ પાર્ક રોડ
દાખલ થવાની શી
શીલીંગ ૧
શનીવારે મફત.

૨૨ લોડ નેલસન,

(ઈંગલાંડનો સહિયા મહાન દેશલકત
ઓડમીરલ
જનમ ૧૭૫૮ મરણ ૧૮૦૫).

૧૪૭ ન્યુ ઓડ સ્ટ્રીટ.

૨૩ સર આલ્ફ્રેડ ન્યુતન,

મહાન ગણિતશાસ્ત્રી અને હેા ઓફ
એવીતેશન યાને ગુરુત્વ કર્ણણની શોધ
કરનાર જનમ ૧૬૪૨ મરણ ૧૭૨૭.

૩૨ સેન્ટ માર્ટીન સ્ટ્રીટ.

એલાડ પીઅરથી ક્રીટન

- ૨૪ વીલીયમ પીટ,
જાણીતો ઇંગલાંડનો સ્ટેટસમેન અને
સક્રિય આહોશ જુવાન વયે ઇંગલાંડના
વડા વજરનો ઓધ્યા પામનાર મહાન
યોધ્યા
જનમ ૧૭૫૯ મરણ ૧૮૦૬
- ૨૫ સર રોબર્ટ પીલ,
ઇંગલાંડનો પ્રાથમ મીનીસ્ટર યાને વડો
વજર જનમ ૧૭૮૮ મરણ ૧૮૫૮.
- ૨૬ સર બેશુઆ રેનોલ્ડસ,
નામીયો ચીતારો
જનમ ૧૭૨૩ મરણ ૧૭૮૨.
- ૨૭ બેન રસકીન,
આહોશ અંથ કર્તા
જનમ ૧૮૧૯ મરણ ૧૮૦૦.
- ૨૮ રીચર્ડ બ્રીન્સને
શેરીડન,
ઓરેટર ને ડેમેટીસ્ટ
જનમ ૧૭૫૧ મરણ ૧૮૧૬
- ૨૯ વીલીયમ મેકપીસ થેકરે
જગ મશહુર “વેનીતી ફેર” નો કર્તા
જનમ ૧૮૧૧ મરણ ૧૮૬૩.
- ૩૦ સર રોબર્ટ વોલપોલ,
જાણીતો સ્ટેટસમેન
જનમ ૧૬૭૬ મરણ ૧૭૪૫.
- ૧૪ થોર્ક' પ્લેસ
પોટ'મેન સ્કેવેર
- ૪ વાહીટ હોલ
ગારડન.
- ૪૭ લેસટર સ્કેવેર.
- ૫૪ હન્ટર સ્ટ્રીટ
બ્રન્સવીક સ્કેવેર.
- ૧૪ સેવાઇસ સ્ટ્રીટ
- કેનસીંગટન પેલેસ ગ્રીન
૧૬ થંગ સ્ટ્રીટ
કેનસીંગટન.
- ૫ આરલીંગટન સ્ટ્રીટ.

ઘાડાંક લંડનના
જેવાએગ
મેમોરીયલો.

વળી જો પુતલાંઓના શોખીન હોવ તો લંડન તેથીબી
ખાલી નથી. લંડનમાં હામેદામ આવલાંઓ જોશો, જેમાંના
કેટલાક ખાસ કરીને જેવા લાયક છે. ખાસ કરીને કેનસીંગટન
ગારડનવાળું પ્રીન્સ કોનસર્ટનું આલબર્ટ મેમોરીયલ, વીકટોરીયા
એમએકમેન્ટ પરનું બોમ્બડીશીયાનું આવલું, ઇંગ્લિશ્ચી હાથ
કાઢેલું કલીઓપેટરા નીડલનું વેસ્ટ મીનીસર બ્રીજ પાસેનું
આવલું, ટ્રેફાલગર સ્કવેર પરનું નેલશન મોન્યુમેન્ટ, ૧૬૬૬ ની
આગની યાદમાં ઉભું કાઢેલું મોન્યુમેન્ટ, તથા રાણી માતા
મહારાણી વિકટોરીયાનું બકીંગહામ પેલેસ સામેનું વિકટોરીયા
નેશનલ મેમોરીયલ બહુજ વખાણવા જેગ છે. એક વીઝીટ
ખરેજ ઇંગ્લાંડની હુન્નરમંદીનો મજબુત છાપ તમારે કપાળે
ચોંટાડશે. વેલ ધેન ટેક નોટ, આ 'એલાડ પીઅરથી બીટન
અધું ગળ્યું ગળ્યું પીરસી, ગળ્યા ગળ્યા પૈસાથી પાકીટ
ભરવાની કદીબી નેમ રાખી નથી, પણ બીજી કચરા કચરા
જેવી ગામડિના ઓઠાં હેડળની લુખ્ખી સુખ્ખી હાથમાં લેવા
નહિ ગમે. એવી અહીં તહીંની ફેંકાફેકા એકદી કાઢેલી
ચાપડીઓ સામે બરોબરી કરી, તમારો જીવ હસાવી બહેલાવી
બીટન જે પદ્ધતિ તેના જોનારના કાન પર પાડવા માંગેછ
તેજ આખેહુબ આકારમાં રજુ કરશે. માટે બહેનો ને ભાઈઓ,
લંડન જાઓ તો ગામડો લેવામાં દોઢીયાં વેરશો નહિ.
આ હથીયાર બહુજ પુરતું છે. વેલ ત્યારે સહેજ સ્ટડી
કરો તેટલાં આપણે લંડનના ભીતરની બારીક ચીજોનું
સરવાયું કાઢ્યે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

લંડનના ફેશનેબલ સરકડો.

“Bad Company the parrot said,
As Poul was carried off to bed.”

કકટ ઉપરની
બદામ દશાળ.

રશીકા, લંડન વેર જાઓ તો કોઈ ફેશનેબલ સોસાયટીનું
રુટુખી ટેસ્ટ કરશો કે મારી કાની લુખખા સુખખા દળદેશરીના
કુંગરો ઉંચકી પાછા ફરશો ! અરે જ મહીનાની જમસીમાં તો
લંડનનું ખુણેખુણું ધુડી વળ્યાજી આવાજન. શીલ્લા દીકરનો
મીનેજ સહિ કોઈ પાછા ફરેની ! અહીં તો જીમખાના યા
કલ્પમાં, યા હોટેલ, બારમાં સાંજના સાતના લાલા વાગે
કે રોજ ચમપીન, શેરીવેનની ડોકી છટકાવવા વગર ચાલતુંતું
નહિ પણ લંડનમાં કેમ કરશો ! ! ચપો મારાં લખતે
જીંગરો, દારૂના પીણાંની લંડનમાં ખોટ નથી, પણ જરા હાલ
લડાખનો મામલો આવી મુવોજની તેથી ટાઈમથી ઉલટે વખતે
જાઓ તો કદાચ તમોને સરોશ નહિથી પહોંચી શકે
એમ છે, પણ એકાદ સારી જેવી કલ્પના મેમબર થશો
તો ત્યાં તમારે માટે, અફરગાન કરવાનું બાણુંથી છે. લંડન
સોસાયટીને કલ્પોનું બજાર છે. ત્યાં એનો ટોટો નથી.
માંગો એવી સોસાયટી જેમ બદામ પરતાં વેરો તેમ તમારે
માટે ખેદમતગારી કરવા હાજર છે. નીચલી પોલીટીકલ,
સોસાયલ ડરેમાટીક કલ્પોની ટીપ પર જરા નજર. તો નાખો
અને પછી દરીયાકૂત કરો કે કંઈ કલ્પ જોઈન કરવી !
લંડનમાં લગલગ ૫૦ ઉપર આદશાહી કલ્પો પોલપોલ, સેંટ
જેમસીસ સ્પીટ ને પીકાડીલીના ફેશનેબલ ખુણાંઓ ઘેરી બેઠી છે
જેવી કે:—

લીટરરી ફ્રેમેટીક અને આરટીસટીક કલ્પો.

૧૮૧૭ પોલેમોલ.

૧૨૦૦ મેમબરોનું બહોલું વગવાલું
સરકલ ધરાવે છે. ધપધપીયાંઓમાં
ફળવણી હુન્નર ઉદયોગ, કળા
વગેરેમાં જાણીતા થએલાં મહાન
પુરુષોનો જામેલો છે. જો મેમબર
થવાની ટક મળે તો કાચ્યું સુન્નું
યાર !

૪ વાહીટ હોલ કોર્ટ. (૫.૪.)

૨૮ ચેરીંગ ક્રોસ રોડ.

૧૫ ગેરીક સ્ટ્રીટ કોવેન્ટ ગારડન. ૬૫૦ મેમબરોનું ગુંછકું ધરાવે છે.
સહિથી જાણીતાએકટરો, ડ્રામાટીસ્ટો,
વગેરેનો ભપકા ભર્યો મેળો અહીં છે.
નાટકના લખનાર યા નાટક ભુમીના
પુનઃગરીઓ માટે આવે કલ્પ જેવી
બીજી ફાંકડી કોઈ કલ્પ નથી.

સમી સાંજના
સુખી આશ્રમો
લીટરરી ફ્રેમેટીક
ને આરટીસટી
કલ્પો.

આથર્સ,

ફેમરા,

ગેરીક,

શાયલ મોસાયટીઝ,

૬૩ સેન્ટ જોમસીસ સ્ટ્રીટ.

૧૭૦૦ મેમબરોનું ખેમાણુ એકઠું થએલું છે. સાધારણ હીક છે, દીકરાઓ.

મીલીટરી નેવલ
ને યુનીવર્સીટી
ફલોઓ.

થોડીક મોટી મીલીટરી, નેવલ અને યુનીવર્સીટી કલેજો.

આરમી એન્ડ નેવી,

૩૬ પોલમોલ.

આ બાદશાહી કલ્યાના મકાનમાં ૨૪૫૦ મેમબરોનો ખીચરો થએલો છે. બહારના પરોણાઓ માટે ખાસ બ્લોકહેદા કારી રૂમની સગવડ છે. બલબતાં મોટા માનવંત મીલીટરી અમલદારો માટે તો આએ કલ્યાની ખાસ જરૂર છે !

ધી યુનાઈટેડ સર્વીસ,

પોલમોલ.

આ કલ્યામાં મેજરથી ઉતરતી પડવીના આદમીને દાખલ કરવામાં આવતાં નથી. કલ્યાના મેમબરોની સંખ્યા ૧૬૦૦ ની છે. પુરાની કલ્યાનો દાદ એમ તો નાખી દેવા લેગ નથી.

નુ યુનીવરસીટી,

૫૭ જેમસીસ સ્ટ્રીટ.

યુનીવરસીટીની ડીપ્રી પામેલાંઓ માટે
ખાસ રચાયેલી છે.

ઓકસફર્ડ અને કેમબ્રીજ,

૭૧ પોલમોલ.

ફક્ત ઓકસફર્ડ ને કેમબ્રીજની
યુનીવરસીટીના ગ્રેડ્યુએટો માટેજ
અલાહીદી છે. આશરે ૧૨૦૦
મેમ્બરોનો જુમખો થએલો છે.

યુનાઇટેડ યુનીવરસીટી,

સફોલ્ક સ્ટ્રીટ.

૫૦૦ મેમ્બરોની ટીપ ધરાવે છે.
કાંઈબી યુનીવરસીટીના ગ્રેડ્યુએટને
વેલકમ કરે છે.

ધાલીટીકલ
કલ્પા.

ફટલીક નામાંકીત પોલીટીકલ કલ્પ.

ધી કાલ્પન,

૬૪ પોલમોલ

૧૮૦૦ કનઝરવેટીવ યાને જુન્ના
વીચારના પુરોષોની માનલરી ટીપ
ધરાવે છે, અને લાંડનમાં સહથી
આગેવાન કલ્પ તરીકે ઓળખાય છે.
લોડ કર્ઝન, લોડ હારડીંગ, વગેરે
લોડોની અહીંજ બેઠક છે.

બેલાડ પીઅરથી ક્ષીટન

ધી કનઝરવેટીવ, ૭૪ સેંટ જેમસીસ સ્ટ્રીટ.

કલ્પ હાઉસીસની પ્રેમીસીસમાં સહિયો ફાંકડી ગણાતી બીલડોંગમાં આ કલ્પ આવેલી છે. ઉપલીજ કલ્પ માફક અહીંબી ઉમરાવોની ફીક પધરામણી દીસે છે.

ધી કોનસ્ટીટયુશનલ, નોરધમઅસેલેંડ એવેન્યુ.

એ પણુ કનઝરવેટીવ કલ્પ છે. મેમઅરોની સંખ્યા ૬૫૦૦ ની છે.

સીટી લીઅરલ, વોલજુક.

શહેરમાં સારો દીવસ પરસેવાનું પાણી કાઢતા વેપારી વર્ગ માટે આ કલ્પ ખાસ ખોલવામાં આવી છે.

જુનીયર કાર્લતન, ૩૦ પોલમોલ

જેવોને મોટી કાર્લતનમાં જગ્યા નહિ મળે તેવો માટે ખાસ ખોલી છે.

જુનીયર કોનસ્ટીટયુશનલ,

૧૦૧ પીકાડીલી.

૫૫૦૦ મેમઅરો ધરાવે છે. કનઝરવેટીવને સોસીયલ વીચારના આદમી માટે છે.

ધી ઉવોનશાયર,

સેન્ટ જેમ્સીસ સ્ટ્રીટ.

સહથી મોટી લીઅરલ કલબોમાંની એક છે. ૧૨૦૦ મેમબરોની સંખ્યા ધરાવે છે.

ધી નેશનલ લીઅરલ,

વાલીટહોલ પ્લેસ.

દુનિયાની સહથી મોટી કલબોમાંની એક તરીકે મશહુર છે. ૬૦૦૦ મેમબરો ધરાવે છે. ધણાંક ઇંગ્લિયનો અહીંના મહેમાનો છે. ૧૩૨૧ આંહી જગ્યા મળે તો ધસન્ને. લોઈડ જ્યોન્ આસ્કવીથ જેવા મહાન નરો સાથે સમાગમમાં આવશે.

રૃપોરટીંગ કલબો

થેડાક રૃપોરટીંગ કલબો.

ઓટોમખાઈલ (રોયલ)

ઓલ્ડ વોર ઓશીસ પાસે,
પોલમોલ.

૨૦૦૦ મેમબરો ધરાવે છે.

બેડમીનટન,

૧૦૦ પીકાડીલી.

૧૦૦૦ મેમબરો ધરાવે છે. રૃપોરટીંગ ને ક્રાઈંગના શોખીનો માટે.

ગોલાકર મોડી	૨ એ વાહીટહેલ કાટ.	૩ એ વાહીટહેલ કાટ. મોડી	૫ હાથી ગર્વક શીખાયા ૫ ગોલાકરો માટે. ૧૦૦૦ મેમબરો હતા
એરો,	૧૬૬ પીકાડીલી. મોડી	૧૬૬ પીકાડીલી. મોડી	ઉડવાના પ્રયોગના ઉત્તેજન અને લાભાર્થે સ્થપાયલી છે. ૧૦૦૦ મેમ
કોમ્પોઝિટોરિયલ (કોમ્પોઝિટોરિયલ)	આલખીમારલે સ્ટ્રીટ. (જ.)	આલખીમારલે સ્ટ્રીટ. (જ.)	વીહસ્ટ અને બીજી કાર્ડની રમતો માટે છે.
રોયલ થેમ્સ યાટ ટર્ફ,	૮૫ પીકાડીલી. (જ.)	૮૫ પીકાડીલી. (જ.)	પક્ષીઓના શીકાર ને પોલો ટેનીસના શોખીનો માટે છે.
હરલી નગામ,	૫ રસન ગ્રીન.	૫ રસન ગ્રીન.	
સોશીયલ ક્લબો	થોડીક સોસીયલ ક્લબો.	થોડીક સોસીયલ ક્લબો.	
ની કુલપતિ હોલસકર	૩૭ હોવર સ્ટ્રીટ.	૩૭ હોવર સ્ટ્રીટ.	૮૦૦ મેમબરો ધરાવે છે.
આલખીમાર્લે,	સેન્ટ નેમસીસ સ્ટ્રીટ.	સેન્ટ નેમસીસ સ્ટ્રીટ.	૫૫૦ મેમબરો ધરાવે છે, અને ધણીજ દેશનેબલ કલ્પ તરીકે બાણીતી છે.
બુકર્સ, કોમ્પોઝિટોરિયલ			

ધી માલ્ત્રેરો, પર પોલમોલ.

આ કલખને રોયલ પેટરોનેજ મળી છે, અને સહિથી મોટે ખાંચરેનાજ મેમબરો ધરાવે છે.

ધી ગ્રીએન્ડલ,

૧૮ હેનોવર રકવેર.

૮૦૦ મેમબરો ધરાવે છે, અને ઘણા ખરા જેવા હીંદુસ્તાનમાં વસ્તા હોય ચા ત્યાં મુસાફરી કીધી હોય તેઓ મોટેજ ખાસ સ્થપાયલી છે.

એ ઉપરાંત સીટી ઓફ લંડન, ક્રાફા ટ્રી, ફોલોનાયલ, ગ્રેશામ, વગેરે બીજી નાની નાની ઘણી કલખો છે. વળી જેઓએ લંડનથી ૧૦૦૦ માઈલ ઉપર મુસાફરી કીધી હોય તેઓ મોટે ૧૦૬ પોલમોલમાં આવેલી જાણીતી ધી ટ્રેવેલરઝ કલખ છે. એ સીવાય ટ્રાફાલગર રકવેરના ટ્રાફાલગર સ્મીટમાં આવેલી યુનીયન કલખ પારલામેન્ટના મેમબરોમાં બહુજ વિખ્યાતી પામેલી છે. પ્રેમિયર્સ ઓફીસીયલ નામની સેન્ટ જેમ્સીસ સ્મીટમાં આવેલી સહિથી પુરાની કલખથી આજે એક ફેશનેબલ એક્સક્યુઝીવિયુવાનો દાવો કરે છે. પણ સાહેબો એ તો તમારો શોખ પુરો થયો, પણ તમારા મદમોનેથી કલખમાં જવું હશે તો તેનું શું? લેવો ત્યારે તમારાં મદમ મોટેથી નીચલી ટીપ ચારોલીની કાની ચુંટી ચુંટીને તૈયાર કરી છે, જે પસંદ આવે તે જોઈન કરો.

અલેક્ઝાન્ડ્રા	૧૨ ગ્રોવનર સ્ટ્રીટ.	૮૦૦ મેમબરો ધરાવે છે.
લેડીઝ એમપાયર,	૬૯ ગ્રોવનર સ્ટ્રીટ.	
લેડીઝ યુનીવર્સીટી	૪ જયોર્જ' સ્ટ્રીટ હેતોવર સ્કવેર.	
પાઓનીઅર,	૫ ગ્રાફ્ટન સ્ટ્રીટ.	

રોયલ કોલોનીઅલ ઇનસ્ટીટ્યુટ, નોરધમપ્થરલેંડ એવેન્યુ કોલોનીયલ માટે.
ચેરીંગ ક્રાસ.

અમેરીકન સોસાયટી ઇન લંડન, સાઉથમપ્ટન રો બોક્સ અમેરીકનો માટેજ
હોટલ પાસે, સ્ટ્રાન્ડ. ખાસ.

ત્યારે ઉપલી બાદશાહી ટીપોમાંથી એકાદ તમારા ટેસ્ટનું કારનર શોધી કાઢો, અને સુખેથી એકાદ સાંજ પસાર કરવા સીધારો. પણ જોજો દીકરાઓ સોસાયટીમાં બેલાવાની હું પહેલ કાઢુછ તેથી મારીપર બદનામી મુકવાની કંઈ અગત નથી. તમારે જોઇએ તો સોસાયટીમાં જોડાવો ને જોઇએ તો નહિ તે તમારી પર આધાર રાખેજ, પણ સોસાયટીને નામે કેટલીક હુમલગડમ

મંડળીઓ છે ત્યાં તમારા કદમે ઉધામવાથી બાજ આવશે, નહિ તો જીવશે ત્યાંસુધી દાંતે જીલ કરડતા રહી જશે, બલકે કુતરોળી તમારી સંગ નહિ સાંધશે તે ખુબ ચેતને.

સોસાયટીની
ચુંટણી કરવા
પહેલાં સરોળીયા
ઓથી સંભાળજો

અલગતાં સારી સોસાયટીના બેડાણથી સારી કંપનીઓમાં ભેળાવાનું મળે છે, મોટાઓમાં ઓળખાણ વધે છે, આપણા એડ્યુકેશન રીતભાત વગેરેનું ત્યાં તોલ થાય છે, બલકે સારી કંપનીઓના ફાયદાઓ અનેક છે. પણ ત્યાંની કેટલીક એવીખી સોસાયટી છે, જ્યાંની પાપી પરેસ્તાની પુટલીઓ પોતાના પરાક્રમથી તમોને આંજી નાખવા જરાખી આંચકી ખાતી નથી. એખ ને શરમ જેવી ચીઝપર એવોને આસ્થા નથી. માટેજ તમારા ડોળા ઉધાડવાની આ ટક હાથ ધરું છું કે તેવી નખરાંબાજ નાજનીનોથી સદા દુર રહેજો, બનનાં સુધી તેવાં હોટેલોમાં જવાનું મોકુફ કરજો, મોડેથી રાતના એકલું ફરવાનું છોડી દેજો, ને જો તેમ કરશે તોજ મનની મીઠ્યા મોજ ને વશ કરી શકશે. મુઠ્ઠીભર પારસીઓની વસ્તીમાં મેં જોઈ લીધું છે કે સોએ નવવાનું ટકા ત્યાંના કેળવાયલા પારસીઓએ આ ધતીંગો અખત્યાર કીધાં છે, ધમધોકાર ખીડીઓ પખલીકમાં ફુકવા માંડે છે, કાઠનીખી દહેશત વગર શીખવાને મસે લાંડન આવી નાપાક દુકતીઓનો હાથ બગલમાં લઇ લાંડનના કેઝી કોરનર કુદાવે છે, અને અહીંના ખીચારાં માય બાપોને છાતીએ હાથ દેવાડી મોટી ઉમેદમાં રાખે છે, કેલશે મારો દીકરો મોટો થયો હવે મુંબઇ આવશે ને પરણાવશું ! પણ એમાં વાંક હું માયબાપોનો જોઉં છું. જો માયબાપો આ દુકતાઓને ન છાજતું ઉત્તેજન નહિ આપે, પૈસા મોકલવાનું બંધ કરે તો આપોઆપ દુકતાઓની મજલ છે કે નહિ સુધરે ! મેં મારા પંદર

એ પારસી
દુકતાઓ કરો
શું રહ્યાં?

એતો
માએ બાપો
એતો શ્યાનાને
એશારત વહુ
થઈ.

દીવસના એડીનબરોના વસવાટમાં જોઈ લીધું છે કે ત્યાંના કેટલાક પારસી દુકતાઓ ત્યાં આવતાં સમેતજ સદરો કર્સતી ટ્રંકમાં સાંટે છે, બીડી પુકે છે, ને કોલેજમાં જવા બદલ પોરીઓની કોલેજ શોધે છે. માટે માયબાપોને મારી સવખતની ચેતવણી છે કે ગમે તેવુંબી તેમના દુકતાઓ સમજાવે તોબી તેઓએ તેમનું ન સમજતાં પહેલે લંડનમાં તેમના પ્રોફેસર સાથે ગોઠવણ કરી તેના આજ્ઞામાં મોકલવો, જેથી બચ્ચુ તેની ધાક હેઠળ શીખેબી, ને પાછળથી દુવા દે. પણ જો પહેલેથીજ લગામ ધીલી રાખી તો લંડન એવી નકટા જોગીની જમાત છે, કે મુંબઈ આવતાં તમારી ભલામી તમનેજ ભારી પડાવી તમારીજ પાસે સપાટ સીલીપાટ નુછાવા ચુકશે નહિ. બસ તેજ ને દુકારો બહુ છે, જો એતો તો તમારા લાલમાં ને નહિ તો મરજી તમારી ! હું વધુ બોલી કોઈના દીલ દુખાવા માંગતો નથી, યા પેલા મારા ટુંક મુદતના કમસમજ સપુતોના નામો જાહેરમાં લાવવા માંગતો નથી, સખખ કે તેઓએ મારી આગળ પગે હાથે લાગી એકરાર કીધા છે કે મી. શીરાજગર ખુદા કાજ હમારાં નામો તમારી ચોપડીમાં જાહેર ના કરતા નહિ તો હમારા માયબાપો હમોને પછસા નહિ મોકલાવશે ! ભલે હું તેમને મારા એક વારના દોસ્ત ગણી, તેઓના પાપો ઉઘાડાં કરવાં ચાહતો નથી. કરે તે ભોગવે. આપરે થું ! ખુદા સઉનો ધનસારી શાહ છે. પણ દીકરાજીઓ આ ચોપડી વાંચી કાન ચીમટજો કે જો પેલી દાત્ર દુધની ભરેલી દાવાઓની સંગ સાંધશે તો છેવટે બીજાઓ ત્યાં જેમ રેલવેનો માલ લાવ લઈ જવાના ગાડાં હાંકેજ ને હાંટેલમાં કચરો કાઢેજ તેમ તમારો અવતાર થશે. ઉત્તરી એજ પોરીઓ તમારી પર થુંકશે, અને બોલાવા જશે તો એકાદ લાગ ફાવતાં બેચીબી કાઢશે ! બહુ થયું ! આએ છેવટે તમોને અરપણુ ! ! !

પ્રકરણ ૧૪ મું.

લંડનનું અંધારણ.

વાહરે મારા લાલજી ગોરાડીયાની ધોરડી લંડન ! મારો લાલજી જેમ તારી મળ્મહ ચાખીને આવેલો ને તારાંજ નામપર પરાણ મુકેલો તે ખોટું નથી. ખીચારા લાલજીએ જ્યારથી લંગર છાપની ફેસતીલીયન ખોટમાં વીલાટ જઈ ત્યાંના સાહેબાઓને ગોરી ભાશામાં ગરલ છાંટો છોરતા જોયલા કે યસ તે દીવસથી મન સાથે કસદ કીધેલો કે મુંબઈ જઈ ને મારી વહુંનેખી યસ અંગરેજીજ પાણી પીવડાઉં. યસ અંગરેજીમાંજ આવું, અંગરેજીમાંજ બોલવું, અંગરેજીમાંજ રહેવું ને અંગરેજીમાંજ ફરવું, આ તેનું સુરતી ઉખયાણ ઉકલાવતી ઉકલાવતી ખીચારી સોમલી વહુ મરવા પડી. એક વખત લાલજી તાડી પી છાકતો થઈ પડ્યો, ને વાટર વાટર કરી યુમ પાડવા લાગો, તોખી આ સોમલી આપડી તો “ હું કહી મરે, ” “ હાનો જીવ કાઢી લાખતો છે ” કરી હમેશની લાલજીની ટેવ જાણી છજનામને ચાલી ગઈ, પણ ધોળકી નીચે પાણીનો વાટકો મુકેલો છતાંખી બોલી સોમલી સમજી નહિ કે લાલજીને પાણી જોઈએ છે ! યુમ પાડતાં પાડતાં કલાકેકમાં આ અંગરેજીનું હડખુ લઈ આવેલા આપરા લાલજીએ વાટરના નામપર જીવ મુક્યો. થોડીવારે સોમલી આવી ને ખાટલા પર લાલજીને મુવેલો દોડો તારે અંગરેજીના નામ પર રૂણ કરવા લાગી જે,

“ દેશ ગીયો દેશાવર ગીયો, હીખી આયો કાહણી;
આએ વોટર કહેતાં જીવડો ગીયો ને ખાટલી હેડળ પાણી ”

તેમ લાંડન “ બોરડી ” જોઈ સહિને લાંકા યાદ આવે તે વાજખી છે. આ બાદશાહી શહેર પોતીકી તરફથી બધાં મળી ૬૧ મેમબરોને પાલમેન્ટમાં મોકલી આપે છે. લગભગ એકસો ને બાવીશ ચોરસ માઈલનો બહોલો વીસતાર ધરાવતું આ બાદશાહી શહેરનો ત્યારે વેપાર વણજ કેવોક હશે ને કેટલાક વીસતારમાં હશે તે વિચારવું અશકત છે. કલેરકન વેલમાં ધડીયાળીઓ ને હીરા મોતીના જવેરીઓનો જીમખો થસેલો છે. સ્પીટલ શીફ્ટસ ને બેથનલ ગ્રીન કોઈપણ નાના પ્રકારનું કામ કરનારા પરચુટણ્યાઓના પરગણાં છે. નકસીકામ, કોતરકામ, લાકડકામ, ફરનીચરકામ વગેરે કરનારા અને ફરનીચર તઈયાર બનાવી વેચનારાઓનું મેજઈ સેન્ટ ટ્યુક, ઓલ્ડ સ્મીટ, અને આલડર ગેટ સ્મીટમાં આપણે જોઈએ છીએ. લુહારો, ટરનરો, ફીટરો, વાહણના સુકાન બનાવનારાઓ, લોખંડ ટપાવનારાઓ વગેરેની હાર ખલેક વોલ, પોપલર, મીલવોલ, અને આઈલ ઓફ ડાંગ્રમમાં લાગેલી છે. ખાંડના વેપારીઓ, ખાંડ બનાવનારાઓ, વગેરે વાહીટ ચેપલ ને કમરશીયલ રોડની પડોશના કસબામાં પોતાની રોટલી ખણી ખાય છે. કુંભારો, ગલાસ ટમલેરવાલાઓ, વગેરે લેમબેથ ઘેરી બેઠા છે. ચામડાના વેપારીઓ, મોચીઓ, ચમારો, વગેરે બરમોન્ડસીમાં મોજ્યાં મારે છે. દરજીઓ મુખ્ય કરીને ગોલ્ડન સ્કવેર ને બરલીંગટન ગારડનની આબુઆબુમાં પોતાનું ખાતું ખોલે છે. બુટ ને શુઝ બનાવનારાઓ શોરડીય ને ડર્રી લેનની આબુઆબુની નાનકડી ગલીઓમાં વેપલો વધારે છે. પ્લાસટર ઓફ પેરીસના પુટલાં બનાવનારાઓ લેધર લેન, હોલબોર્ન અને આબુઆબુની ગલીધુચીઓમાં પોતાનો ડોકો વળડે છે. ટોપી બનાવનારાઓ મુખ્ય બાગે સાઉથ વર્કમાં મુકામ કરી બેઠા છે. કાગળ બનાવનારાઓની પેઢી વેનડલના ફીનારાઓ પર આવેલાં “ સરે ” પરગણાંમાં છે. દવા દારૂ

થું તમોને
રાખરખીલું
બરડું છે! ત્યારે
મારા બધાં આંખે
હૈલતમંદ હૈલત
ડાયરી ગ્રાંટે
ગોખા.

ઓસદમાં ફાંફાં મારનારાઓની મેદની જોવી હોય તો “ લી ” નદીના કીનારાપર આવેલાં સ્ટ્રેટ ફર્ડ ગામડાંમાં લાગેલી છે. ગાડી બનાવનારાઓના કારખાના લોંગ એકરમાં છે. વહાણ બનાવનારાઓ લેમએથ, એલસીમાં છે. રમકડાં અને ઢીંગલી ઢીંગલા વગેરેના વેપારીઓ હોકસટનમાં છે. જ્યારે દારૂવાળાઓના તો પીધાં મોલ્લે મોલ્લે ને શેરી શેરીએ છે. પણ આ તો હુન્નર ક્રીસ્ટીમાં પડેલા વેપારીઓનું મેજડું થયું. પણ વીઘા, કળામાં કુશળ થએલા ક્રમારીયાનું મેજડું ક્યાં પડેલું છે ! તેથી બતાંઉ. ગ્રંથકરતાઓ, જરનાલીસ્ટો, પામલીશરો વગેરે ઘણાં ખરા નવાં પરગણાંમાં થસી એઠેલા છે. ચીતારાઓ, કાતરકામ કરનારાઓ ઘણું કરીને કેનસીંગટન ને કેમડન ટાઉનમાં જોશે. ગવમયાઓ, એકટરો, નાટકકારો, ડાનસરો, ગાનારીઓ વગેરે ઓમતન અને કેનસીંગટનમાં પથારી પાંથરી એકા છે. દાકતરો, સરજીયનો, વગેરે સેવાઈલ રો, જુક સ્ટ્રીટ. હારલે સ્ટ્રીટ, કેવનડીશ સ્કવેર, અને ફ્રીન્સબરીનું બહોલું સરકલ ધરાવે છે. વકીલો, સોલીસીધીઓ એડફર્ડ રો ગીલફર્ડ સ્ટ્રીટ. અને કોર્ટની “ ઇનો ”માં ભરાએલા છે. પ્રીનતરો ઘણું કરીને ફ્લીટ સ્ટ્રીટ ને સ્ટ્રાન્ડ પસંદ કરી એકા છે. મેડીકલ સ્ટુડન્ટો મોટે ભાગે સાઉથ વર્કમાં વસે છે, ફળફુલ મેવો! મીશતાન વગેરે વેચનારા ફેરયાઓ વાહીટ ચેપલ, ન્યુકટ, લેમએથ, અને સોમર્સ ટાઉનમાં રહે છે. પારલામેંટના માનવંત મેમબરો ને સુલેહ સંપજના સુકાનીઓ. એલચીઓ વગેરે વેસ્ટ મીનીસ્ટર, એલ ગ્રેવીયા અને વેસ્ટ એંડ વધુ લાયક ગણે છે, શેર સત્તાના દલાલો ભાવતાલ કાદનારા વેપારીઓ, અને વેપારી આડતીયાઓ, ટાઈમરનીયા બેઝ વાટર, હેવર સ્ટોક હીલ, ક્રીકસટન, અને કલેપામમાં ડોકાં તાણે છે. પરચુતણ કલાર્કો, ટુંક ભડોલીયાઓ છલીંગટન, પેકહામ, નોટીંગહીલ, હેકની, અને કીંગ્સ લેંડમાં રોજ મેળવે

ક્રમ ૭ બચું ક્ર !
એનાર થાકે પણ
એવાડનાર નહિ
થાકે એવા
પરગણાનો
પાઈ ફાલીયા
તમારી સામે વેર
બાંધેર કીધા છે.

છે. વળી ખીલ, હુડી પાકવા અગાઉ વટાવનારાઓ, એડલફી ને રીજન્ટ સ્ટ્રીટની આસપાસમાં પડેલા છે. જ્યારે શીખેલા લુટારાઓ, ખીસા કાતરોઓ, હાઈકલાસ ઓગરમચીઓ વગેરે વોલવર્થ ને ઓલ્ડ કેન્ટ રોડની નાની ગલીઓમાં ગુંછકું થઈ રહે છે !

છે કોઈ માયનો પુત્ર જે હવે લંડનનું ખુણું નહિ જાણી શકે ! બસ જે ચીજની ખરીદી કરવી હોય તે પહેલાં સોદો કરવાની જગ્યા શોધો ને તુરત યાહોમ ધસ્યા જાઓ કે નીકાળ આયો ! ક્યુ લાઇ સાહેબ, આયા સાહેબ કે ખ્યાલમે, યા બુલા બુલા, કહો સો કહો :—

લંડનના
ફેશનેબલ
આરકેડો.

જ્યારેખી ઇવાઇન્સ, ફ્રેઝર ને વાહીટવે લેડલોની દુકાન આગળથી બંદાની સવારી જાએજ ત્યારે તમારા કમતરીનને મુંઝમાં સહેજ હસવુંખી આવેજ કે લોકો આંહી વાહીટવે ને ઇવાન્સ પર શાના મરી ફીટયાં છે !! શું વાહીટવે તે કંઈ મુંખઈનું ફેશનેબલ મંદીર છે ? અરે દીકરાજીઓ લંડનમાં એથી સરસ એને ટકકર મારે એવાં ગંજવર આરકેડો પડેલાં છે, ત્યાં તમારા સાબુઈ ગોટી જેવા વાહીટવે ને લીમની લાકડી જેવો ઇવાન્સ શું ખીશાદમાં ! આખાં લંડન શહેરમાં એ આરકેડો પર વીરોપ ફુર્યાની છે. બસ એક વીઝીટ આપો ને જુઓ કે તમારું મન જલકઈ મલકઈ જાએજ કે નહિ. આ આરકેડોમાનું સઉથી જાણીતું “ બરલીંગટન આરકેડ ” છે, જે આજે લંડનના એક “ મખખઈ મેવા ” તરીકે દરેક લંડનીયાને મોઢે પસરી રહેલું છે. પીકાડીલીના એક કારનરથી બરલીંગટન ગારડનના ખીજાં ખુણાં સુધી લંખાએલું આ આરકેડ રંગબેરંગી કલરની આરાસ્તા વીન્ડો સાથ તમેને આવકાર દે છે. બસ એક લટાર મારો, મનપસંદ

ફેશન બાજુડ
મંદીર.
બાણીતું
અરલીંગટન
આરકેડ

અરલીંગટનના
લાડકલી બહેન
લડગેટ આરકેડ.

ચીજ ખરીદો ના ખરીદો તેનો સવાલ નથી, પણ બધા ધનેતરનું પથ્થરનું હુમયુંખી પીગળાવી પસંમાંથી પાકીટનો પ્રવારો વરસાવે એવું આ બાણીતું “અરલીંગટન” છે. દરેક સામપલની ચીજો વીન્ડોમાં શોભાવા ત્યાં મુકી છે. બસ જે ચીજની ખરીદી કરવી હોય તે શોપનો “ગેટ” ઉઘાડી અંદર જાઓ ને સીકકો ઉઘારી પડીકું લઈ ચાલતા થાઓ. સઉથી સહેલો માર્ગ પીકાડીલી જતી “બસ” છે, એક પેનીમાં સીધા ત્યાં ઉતારશે. બીજાં આરકેડોમાં લડગેટ સરકસના મુખડાપર આવેલું “લડગેટ અથવા ઈમ્પીરીયલ આરકેડ” સાધારણ ઘેર વપરાસની ચીજો માટે બહુજ ઉપયોગી છે. આહીં નોવેલના શોખીનોએ તેમજ વીઝીટ કાર્ડ છપાવનારાઓએ તો જરૂર જવું, એક એકથી સરસ ડીઝાઇનના કાર્ડો ને આંખે ઉડી વળગે એવી નોવેલો હાથ કરી શકશે. જે અંગરેજ વેચાણ સાંટાણનો અચુક આપનો જીવો હોય તો પછી “અરલીંગટન” ને તેની સાવકી બહેન “લડગેટ આરકેડ” ને જરૂર એક વીઝીટ આપજો. એ ઉપરાંત પીકાડીલી આરકેડ, રોયલ આરકેડ, રોયલ ઓપેરા આરકેડ વગેરે ખુણે ખુણે પડેલાં છે પણ કંઈ દમ જેવું નહિ !

જ્યારે ધોબીતલાવ પર નવી અગીયારી પાસેના ત્રણ માળેનાં ઘરમાં રહેતો હતો ને કોર્મ દીવસ આદમજી પીરલાઈની મજલી બજારમાં ડોકયું કરતો તો તારે “ગે સળગા ગે શેઠ, સફેદ પાણીયા હાય” કરી જે માછણુ લાડ ઓવધના આરંગા મોદેથી ફેંકતી હતી તે હજી મારે કાન ગણગણ્યાં કરે છે.

ત્યારે આ બીચારી અભણ બાપડીને ખલેમ કરનારાઓ

પેલી લંડનની
મજ્જી બજાર.
બીલીંગ્સ ગેટ
મારકેટ.

જો લંડનની મજ્જી બજારમાં આંટો મારે તો શું ધારે !
અરે કાંઈ તાંહની રાથોડી કાઢીની એક લપડાક મારે તો
રગડી નાખે એવી કદાવર આંધાની છુટ્ટી બકારીઓ ને કાંઈ
આંહીની મોલીભટાક કોકણની કાત્રણો ! રફીકો જરા ફારસ
જોતો હોય તો બરી ફજેરમાં પહોર ફાટે તે પહેલાં સવારના
પાંચ ને આંહની વચમાં કસનમ હાઉસની પડોશમાં આવેલી
લોવર થેમ્સ સ્ટ્રીટની જાણીતી બીલીંગ્સ ગેટ મજ્જી બજારમાં
જરૂર આંટો મારજો, ને જે તમારો હોંશ દરખ હોશે તે
આંચે સવારની મજ્જી બજારની વીજીટ પુરો પાડશે.
ટયુબ ટ્રેનમાં સહેલ કરનારાઓને માર્કલેનનું અંદરગાઉન્ટ
સ્ટેશન નજદીક પડશે. આ મારકીટ એટલી તો ગંજવર ને
આરટીસટીક છે કે દર વરસે સરેરાસ વીસ લાખ પાઉંડ
એટલે ૩ કરોડ ૨૦ લાખ રૂપિયાની ત્યાં મજ્જીઓ
વેચાય છે. મારા આપ મારકીટ કે મજ્જીનો તલાવ !
તાજી તરફડતી એમ તરત ને તરત તમોને વેતરી આપે તે
જોઈએ તો બોધલ કરાવીને ખાઓ ને જોઈએ તો સાસ
પાટ્યો કરાવીને ખાઓ. મુંબઈની કાતી ખાસ સાત દીવસ
બરફમાં રાખવાની વાતજ નહિ. બસ લંડન જવું તો પેહલે
તાજી મજ્જી ખાવા બુલવું નહિ. એ ઉપરાંત તાજી તરકારી
ફળફંલાદી માટેની બીજી ઘણી મારકીટો છે, જે તેના
શોખીનોનો શોખ પુરો પાડવા હીક છે; જેમકે લંડન શ્રીજના
દક્ષીણ છેડે આવેલાં સેન્ટ મેરીઅર ચર્ચની પડોશમાંની બરો
મારકીટ લીલી તરકારી માટે જાણીતી છે. લોંગ એકર ને
સ્ટ્રેન્ડની વચમાં આવેલી ક્રોવેન્ટ ગારડન મારકીટ, ડ્રુડો,
તરકારી માટે સઉથી મોટી ને આદશાહી ગણવાનો દાવો
કરે છે. એ ઉપરાંત લેડન હાલ સ્ટ્રીટની લેડન હાલ મારકીટ,
મરઘાં બટકાં ચલીયાં વગેરે માટે જાણીતી છે. જ્યારે સ્મીથ
ફીલ્ડની મેટરોપોલીટન મીટ મારકેટ ગોસ માટે પ્રખ્યાત છે.

બીજી તીજ
મારકેટોનું
મેનર.

અનતાં સુધી સકાળે ઉઠી “અસ” પકડવી. “અસ” જેવી ખીજ સગવડ કોઈ સાચવશે નહિ. એ ઉપરાંત ન્યુ કેટલ મારકેટ, ટેટર સોલની ઘોડાની બજાર, વગેરે ઠીક છે. વળી સટોળીયા મંડળની મેમબર શીપ ધરાવતા હોવ, ને મુંબઈની શેર બજારની ટીકીટ ધરાવનારા મેમબર હોવ તો કેપલ કોર્ટની “રટોક એક્સચેન્જ” જેવા ભુલશો નહિ. આ શેર બજારમાં બહારના વીઝીટરોને ખીલકુલ આવવા દેવાની પરવાનગી મળતી નથી છતાંખી કોઈ એકાદ ત્યાંની ટીકીટ ધરાવનાર મેમબરનું પુછકું પકડશે તો કામ થઈ જશે ! લાઈ લાગે લાકડાં ફાટે તેવો હાલ વખત છે, સમજ્યાની લાડ ! એ ઉપરાંત દુનિયાને મોઢે રમી રહેલું લોઈડઝનું એક્સચેન્જ બજાર જેવા ભુલશો નહિ. લંડનના શીપીંગ વેપાર વણજમાં તો આગેવાન નામ લોઈડઝનું છે.

લંડનની
નામાંકીત ડોકો
યાને ગોદીઓ.

ત્યારે આપણે લંડનના બજારો તો તપાસ્યાં હવે લંડનની ડોકો યાને ગોદીઓપર ઉડતી નજર નાખીશું. અધી મળી લંડનમાં ૧૩ તો ગોદીઓ છે, મુખ્ય ગોદીઓના વીસતારના આંકડાઓ તો જુઓ ! લંડન ડોક (લીલબરી બાજુએ મુકતાં) ૧૨૧૪ એકરનો એરીયા ધરાવે છે, લીવરપુલ ૧૧૭૧ એકરનો, બરકન હેડ ૫૦૬ એકરનો, અને ગ્રીન્સપી ૧૦૪ એકરનો એરીયા ધરાવે છે. લંડનની મુખ્ય ડોકો વળી નીચલા આંકડાઓ દેખાડે છે. સેન્ટ કેથેરાઇન ૨૪ એકર લંડન ૯૦ એકર, સરે કમરશીયલ ૩૭૦ એકર, મીલવોલ ૨૦૦ એકર, વીક્ટોરીયા અને આલબર્ટ ૨૦૦ એકર, ટીલબરી ૩૫૦ એકર ! વાહ શાખાસ લંડન તુંખી બખ્તાવર બાપની બખ્તાવરજ બેટી છે જો ! જ્યારે તારા પેટાખાના પાસરાંઓ આટલાં બધાં છે તો પછી તારો વેપાર વણજનો આંકડો આએ કાચ્ચી કુમારી નજર એકાદ ઉડતી

પારસી
આરામગાહ.

સરવેથી શું લઈ શકે! એ ઉપરાંત કીમિતોરીઅમ, આરામગાહની જગ્યાઓ પુશકળ છે. વોડાંગ નામની આરામગાહમાં પારસીઓની આરામગાહથી આવેલી છે. ખાસ પારસીઓએ ત્યાં સગડી જેવું નામનું એક નાનકડું મકાન બાંધ્યું છે, જ્યાં આપણા પુરાતન રીવાજ પરમાણે અફરગાનીયું, ખુમચો, ચમચ, ચીપ્ચો, લણવાની ચોપડી, મખમલની ટોપીઓ વગેરે રાચરચીલું ભર્યું છે. પણ મોટી દીલગીરીની વાત છે કે પારસી કામનું ત્યાં વગવાળું મંડળ વસ્તું હોવા છતાં પોતાના ધર્મ રીવાજોને આ પવીત્ર ધામ કે જ્યાં તેમના લાગતાવળગતા અનેક દોસ્ત આસનાવો આ ખાકની નીચે શાંતીમાં સુતેલા છે, તે જુવો કે પારકે હાથપર પારકી જગ્યામાં પોષણ પાસખાની માટે છઠ્ઠે ખુણે પડેલું છે. અફસોસ સદહજર અફસોસ, ઓ ત્યાં વસ્તા જરથોસ્તી અવલાદના નેક ફરઝાંદો, શું ખુદાયે તમોને નેક હિદાયત બક્ષી નથી કે જેને પ્રતાપે તમારી પોતીકી પવીત્ર આરામગાહપર મહીને બે મહીને નજર નાંખો! રક્ષીકા આએ તાજે દાખલો તમારી પાકટ બુધ્ધીને અરપણુ કરો ને તે પર નીરાંતે વીચાર કરો કે ખરેજ મુવેલાંની ત્યાં શી હાલત હશે! અલબત્ત જ મહીનાના મારા પ્રવાસમાં સઉથી લાંબો વખત મેં લંડનમાં કાઢ્યો હતો, અને મારા આવી રહ્યાની બીજાજ વીકમાં ત્યાં કમનસીબે એક ગમખાર બનાવ બનવા પામ્યો. મી. જાહાંગીર ખરશેદજીની આલડરમેનબરીમાં આવેલી ઈંડીયન ક્યુરીઓસ યાને હીંદી કારીગીરીની પેઠીપર આ મારી પહેલી વીકીટ હતી, અને લલા લામ મી. ખરસેદજી સાથે હમારી ખેર અફીયતની અદલીઅદલી થતી હતી એવામાં એમના એક ફ્રેંડ મી. રતન દેશાઈ ત્યાં ખચર લામ આવ્યા કે કવેટાવાળા ખાન બહાદુર ખરજેરજીના જવાન બેટા જહાનસોજ લંડનમાં

સેવકના
ખી દીસડ
દાસ્તાન.

એ ગઈ કાલેના હક થયા છે એવી તેમને 'મી.' મુલ્લાં તરફથી
 વ્યાતમી મળી છે. એશક ઘાણું નવાઈ જેવું કે લંડનમાં ખાસ
 એક જરથોસ્તીઓની મંડળી સ્થપાયલી છે, તે મંડળ,
 ભપકાભર્યા નામ હેઠળ વળી ઇનકારપોરેટડ થયેલી છે,
 દર વરસે આ મહાભારત મંડળીના રાધના દાણા જેટલા
 હીસાઓ તપાસવાને જન્યુકનો સોલ્ડીસીટરોને વરસ દીવસે
 ચોકકસ ફકમ આપી ખાસ રોકવામાં આવ્યા છે, મંડળીની
 મુખ્ય મતલબ લંડનમાં વસ્તા દરેક જરથોસ્તીઓને તત્કાલીક
 મદદ આપવાની, જે તેઓ હીંદુસ્થાન જેવી માંગે ને પધસા
 નહિ હોય તો લોન ધીરી પેસેજ અપાવી હીંદુસ્તાન રવાના
 કરવાની, પાશ્સી આરામગાહનો બંદોબસ્ત જળવવાની, ને
 સર અવસરે પેટ તાલું કરવા મોટાં મોટાં દીનરો કરવાની છે,
 છતાંબી તેમના યુદ્ધ જપ અધારી સોસાયટીમાં તારા સીતારા
 જેવું ઉજરડું કરી નાખી પધસાની નાની જેવી પોટલી લધ
 રીટાયડ થએલા નામદાર સેક્રેટરી સાહેબથી એક સરકયુલર
 બી નહિ કઢાયું કે જેથી લંડનમાં વસતા પારસીઓ તો
 જાણતે કે આવો ગમખાર બંતાવ બન્યો છે ! લધ આપણને
 ખબર નહિ મળે તો તકરારને ખાતર કચુલબી કયે કે
 આપરે મંડળીના મેમબર નથી એટલે કદાચ તેઓને તેમ
 કરવાને બની શકે નહિ, પણ અંદુસના ખાધાએ મંડળીના
 મેમબરને તો ખબર આપવી હતી ! ખુદ તેમની મંડળીના
 આગેવાન મેમબરો મી. રતન દેશાઈ અને મી. જાંહગીર
 ખરશેદજી આ અધેર કારભાર માટેની મારી રમુજ ટકાર
 પરથી બોલવા લાગા કે, "શું કયે મી. શરોફ, આએ હમબગડમ
 કંઈ આંજનું નથી. એ તો અહીં ચાલતું આવેલું છે" ! અરે વાહરે
 વગવાળાં મંડળ, વાહરે તારી રીતને ! લાઈ સ. ટા. દશ
 વાગે નેકરોપોલીસના સ્ટેશન પરથી મરેહુમની લાશને
 આરામગાહ પર રેલવે સંતાવાળાઓ તરફથી ખાસ રવાના

કરવામાં આવતી ટ્રેન મારફતે લઇ જવામાં આવનાર છે એમ સમજી આપરે નવા સવા હોવાથી હમારા ફ્રેન્ડ્સની મી. કાવસજી કોટવાલ સાથે સ. ટા. ૧૦ વાગે ભાઇ ખરસેદજીની આફીસમાં ગયા, ને ત્યાંથી ભાઇ ખરસેદજી સાથે નેકરોપોલીસના સ્ટેશન પર ટેકસીમાં હેયુ' લીધું. આ સ્ટેશન ખાસ રેલવે કંપનીવાળાઓએ આજ કારણ માટે રીઝર્વડ રાખ્યું છે. અને આવા ગંભીર ટાંકણે તેઓજ ખાસ સ્પેશીયલની ગોઠવણી કરી આપે છે. આફીરિન છે એ રેલવે કંપનીને કે જેનેથી આપરાં હાડકાં ફેંકાણે પડેછે, નહિ તો ફાણુ જાણે કાગડો કાંલ ચાંચ મારીને ચાલી જતે તેનો પટટોળી નહિ લાગતે ! ભઈ સ્ટેશન પર જમને જોઇએ તો બે પારસી બ્રિટિશ્વો, મરહુમના નાના ભાઇ તેમની સાથે તેમનો અંગ્રેજ પ્રોફેસર, બેએક બીજા જરથોસ્તી ફ્રેન્ડો કરી આશરે ૩૦૦ ની પારસી વસ્તીમાંથી કેળીમેળી પોણાએક ડજન આદમી પ્લેટફોર્મ પર દીસ્તાં હતાં, અને પાછળથી જ્યારે મરહુમના શબને ટ્રેનમાં મુકવામાં આવ્યું ત્યારે દજનેક કુલે પારસીઓ ત્યાં હાજર હતા. બધાએ અંગરેજી ડરેશમાં હતા. તેમાં ખાસ કરીને મી. દેશાઈ, મરહુમનો ભાઇ, અને તેમનો પ્રોફેસર અંગરેજી એડીક્ટના કાયદા મુજબ ફ્યુનરલ સેરીમની વખતે પહેરવામાં આવતાં કાળા ટેલ ક્રાટ ને ચીમની હેટમાંજ સજ થયા હતા. મરહુમના કુટુંબીઓએ આરામગાહ સુધી પધારનારાઓ માટે ખાસ ફરસ્ટ ક્લાસની ટીકીટ લીધી હતી, પણ દીલગીરીની વાત છે કે ઘણી બહોંશ હોંશ ને કાલાવાલા બાદ આરમાંથીબી કેળીમેળી છ જણાઓએ આરામગાહ પર આવવાને કબુલ્યું હતું. મી. દેશાઈએ મને ઘણા કાલાવાલા કીધાથી મેંબી છેવટે હા કહ્યું, ને હમો વોકીંગ સીમેટરી તરફ જવા સઘળા ટ્રેનમાં બેઠા, ને ક્લોકમાં તો અવલમંજલના પાક

શું કોઈ એવો માએનો પુત નથી જનું દીલ આ બનાવથી ધપકે !

પવીત્ર ઉંઝર પર આવી પુગ્યા. આહ શું બહેસ્તખાના જેવી જગ્યા, જ્યાં કાંઇથી રાખ રખાવટ યા ન્યાત જાતના તફાવટ વગર આ પૃથ્વીના પાતાળમાં હમેશની શાંતીમાં હીંદુ મુસલમાન, પારસીઓ, અંગ્રેજો વગેરે પોટેલા છે. ફક્ત પારસી આરામગાહજ ત્યાંની સઘડીને લીધે જુદો કટકો જણાઈ આવે છે, બાકી એકજ મેદાનના થોડાક કડકાઓ દરેક કામને વહેંચી આપવામાં આવ્યા છે. ભાઈ પારસી આરામગાહ પર આવી પુગતાંજ પેલા ચાર ફીસ્ટી ભાઇઓ મરહુમના શયની કાળી પેટી લઇ પુર ગંભીરતા વચ્ચે આપણી સઘડીમાં દાખલ થયા, જ્યાં હોલની વચ્ચે વચમાં શયનો બંધ દાબડો મુકવામાં આવ્યો, પછી તેઓમાંના એકે અંદરથી અફરગાનીયું સુખડ, ચમચ, ચીપ્પો લણવાની ચોપડી વગેરે બહાર કાઢ્યું, અને અરદીબહેસ્તખી આ દુરવંદોએ પાક પવીત્ર જગ્યાએ રોશન કાઢી, પણ કોઇએ જીકર ચલાવીને એમ નહિ કહ્યું કે ભાઇ તમે ખસી જાઓ હમારો જીવ કચવાય છે ! હવે બે જણે જરથોસ્તી ધર્મના રીવાજો પરમાણે જોર થઇને મરહુમની છેવટની ક્રીયા કરવી જોઇએ જે માટે ફાજલ કાણુ પડી શકે ! મી. દેશાઇએ જોયું કે મી. શરોફ અહીં આવેલાંબી છે એટલે આપરે ગળે ક્રીયા કરવાનું ઓળવ્યું. આપરે આપરી ફરજ સમજી તુરતજ કસ્તી કરવા ગયા, ને બાજુ લઈ ત્યાંથી મખમલની ટોપી પહેરી ગેહ લણી પપેત કરી આતશની નીચાણેસ્ત કરી મરહુમના રૂહ માટે શાંતી માંગી, જે વખતે ત્યાં આવેલા જરથોસ્તીઓ બોરે માથે ખેસી રહ્યા. ધણાકે સાથે મેં જીકર કાઢી કે ભઈ કસ્તી કરોની ! પણ કસ્તી સદરો તેમના તન પર તેવાર હતો કે નહિ તે તો ખુદાને રોશન ! તુરતજ દશ પંદર મીનીટની આંખે ગંભીર ક્રીયા બાદ બધાંઓને મેં જોર થઇ ચાલવા ફરમાવ્યું, ને હમે તેનું શય જ્યાં સુધી ખાસ તઇયાર કાઢેલા ખાડામાં મુક્યું

અમુસોસ
પારસીઓ
તમારી મતી
કરી ગયેલી
દીસે છે.

ત્યાં સુધી થોભ્યા; પછી સર્વએ અંગરેજ કાશીન મુજબ તે
પર મટ્ટી નાખી, પણ આપરે ગરોથમાન બહેસ્ત બોલી
મરહુમના રહ માટે શાંતી માંગવા અશો ફરોહરનો નમશકાર
કરી યથા અશેમ ભણી ત્યાંથી રીફરેશમેન્ટ રૂમ તરફ બધાઓ
બેગા કદમ ઉઠામ્યા. ભાઈ આ એક કઠંગી ફેશન તો
જુઓ, કે દુનિયાનો ખજનો ખાલી કરતાં જે પ્યારો જન
અજલનો સ્વાર પોતાની ગોડમાં ઉચકી જાય છે તે મેળવતાં
પાછો મળતો નથી, તેવે વખતે ચુપકાદી અને દીલગીરી
અપ્રયાર કરવા બદલ ખાતી પીની પર હાથ મારવો એ
શું પારસી જેવી કેળવાયલી આગળ વધેલી ધર્મ ચુસ્ત કોમને
ઘટારત છે ! અરે મરહુમ તરફ દીલસોજી ધરાવનારા
દીલસોજો, એક ગમથી તમારા હમદીનની લાશને સેજદો
કરવા ત્યાં પધારોછો ને બીજી ગમથી સેન્ડવીચીસ કે જેમાં
કુકર, ગાય, વગેરેના મટનના ટુકડા હોયછે તે હોંશે હોંશે
ઉછાળોછો ! યા કીરતાર તારોબી કેવો કોપ જરથોસ્તી પર
ઉતરેલો છે કે આ આબદની પકડા ગોહવળુ કરવા કાઈ
માએનો પુત ત્યાં સરજાયલો નથી. ત્યાંની કમીટીના મેમબર
મી. સ્પીતામા કામા સાથ મને બહુ એ આબદ વીશે તકરાર
થઈ હતી, તેઓ પાસે મેં સોસાયટીની નેમ ને ઓઅજેકટનું
પ્રોસપેક્ટસ વગેરે મેળવ્યું હતું, અને તેઓએ છેવટેબી
એજ વીચાર દરશાવ્યો હતો કે મી. શરોફ તમારા જેવા એક
બાહોશ ફ્રેન્ડની હમોને મદદ જોઈએજ માટે પપેતી સુધી તમે
થોબી જાઓ, ને પપેટી ડીનર પછી જોઈએ તો સીધારજો.
અલખતાં મી. કામા બહુજ ભલા આદમી છે. મી. કામાજીના
ભાઈ તથા સગાંવહાલાંઓ આજ વોટીંગની પાક મટ્ટીમાં સુતાં
છે, અને મી. કામાને એ આબદ વીશે વધુ કાળજી છે એમ
ખુલ્લું દીસે છે ખરું, પણ આ વીલાટ પડ્યું એટલે વીલાટની
ફેશન છોડી દઈ પારસી ધર્મનું ઓમફું ગોમફું અંગરેજોમાં

દેખાડી અલખામણાં કહાં પડયે એમ આ પારસી સાહેબાઓ
 કદાચ તર્ક કરતા હશેની ! વાજખી છે. બચારા પારસી
 એસોશીએશનના પ્રમુખ તો એવે વખતે એક દીવસ
 આગમચથીજ સીક પડી જાય છે પણ ખાણી પીણીમાં હાજરી
 આપવા સીક હોય તોખી જીવંત જાગરી કરીને હાજરી
 આપે છે. એખી એક હુન્નર છે ! દીકરાઓ કદાચ તેવણ અમર
 જીંદગી લઈને આવ્યા હોશે !! રશીકા જીઓ ત્યારે કે
 એકાદ જોરાવર પારસી ઓરગણમાં તમે લંબાણ લંબાણ
 ત્યાંથી લખાઈ આવેલાં દાસ્તાનો વાંચી લાંબી લાંબી
 સમસ્તીપશનોની ટીપોખી લંડન વાસીઓ માટે ભરી આપોછો
 પણ કોઈ દીવસ એમ તપાસ કીધીજય પુછવાની તરદીખી
 લીધીજ કે ભાઈ આ બાબદમાં વજુદ કેટલું હશે ! હું એલંજ
 કશંજ કે મેં લખેલી બાતખી કોઈખી માએનો પુત ખોટી
 પાડી શકે ! શું એસોશીએશન જેવી એસોશીએશન મોટાં
 ફંડ સાથે સ્થાપવામાં આવીજ તો તેઓને ત્યાંની આરામગાહની
 દેખરેખ રાખવાનું મુશકેલ પડે છે ! શું તેઓથી આવી વખતે
 બોંય ચંદાવી સઘડીની જગ્યા ધોઈ ધોઈ ચાખખી બનાવી,
 અરદીએસ્ત રોશન કરવાની શરમ લાગેછે ? શું મરહુમના
 શબને છેવટનો સેજદો કરવા જરથોસ્તી ધર્મના રીવાજો
 પરમાણે બંદગી તો નહિ થાય પણ એક કુસ્તીખી કરવાની
 તેઓને તકલીફ પડે છે ? અને વધુમાં જીઓતો ખરા કે મરહુમના
 ભાઈ કુસ્તી જેવી કીયાથી ખીનવાકેજ છે ! મેં ઘણું દબાણ
 કીધું ને ખીજીઓને આ નાનકડા જવાનને કુસ્તી કરી બે
 બોલ લણવાને અરજ કરવા કહી તો તેઓએ જણાવ્યું કે
 “મી. શરોફ એ બંદગી જાણનો નથી, ને ગુજરાતી વાંચી
 શકતો નથી.” ઘણું અગ્નયમ જેવું ! શું અંગરેજ
 માએને પેતે અવતર્યા છો ભાઈ કે લંડન શીખવા
 આવ્યા તો માખાપ, ધર્મ, વતન બધું વીસરી ગયા—અરે

રશીકા એ તો
 એનો અર્થયામ
 બહુ ખુરો છે.

કુસ્તી તો બાબુએ રહી તમારો પ્યારો ભઈ મટી વાસ
કરેછ તેને એક નમન તો કરો ! અફસોસ ઓ માબાપો,
બસ છેવટે એટલું જ કહી આ પ્રકરણ ખતમ કરેછ કે ભદ
પરન્ને એવી સુધરેલાંઓની કેળવણી પર કે જેથી પારસી
કામનું ઝળકતું ભવીશ આવી કાલી તીલીથી ખરદાય છે.
બેશક ગમે એવા સીલા વાંદળાનેથી સુનેરી કીનારીની બોરડર
હોય છે, પણ આ તો સુનેરી વાંદળાં સુધરેલી કેળવણીનો
ખુરશીદ સીલા બનાવે છે ! ! પણ બધાંજ સાહેબાઓ બની ને
મદમ પરણી બેઠા છે ત્યારે પારસી આરામગાહ માટે કુદરતી
રીતે તેઓને દાઝજ કહાંથી રહે !

દીકરાઓ ધ્યાન ધરન્ને કે ખુદાઈ લાકડીનો અવાઝ
ગેબી છે, પછી જીવતા હોઈશું તો ચંદ રાજમાં જોઈશું !
ઈનશાઅલ્લાહ ! !

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ઓ રીવોર ! ડીઅર લંડન.

લંડનની માનીતી
“ હાઈડ પાકે.”

બસ દોરતો ઘોડે ચઢી રહ્યાછ કે શીલ્લા દીકરા
બધાંનાં બરડા પસવારીયા ત્યારે લાઈડપાકે કેમ પાછળ પડ્યું !
કમ ઓન ચાલો કલેબાઓ, હરતાં રમતાં તમેને તાંહબી

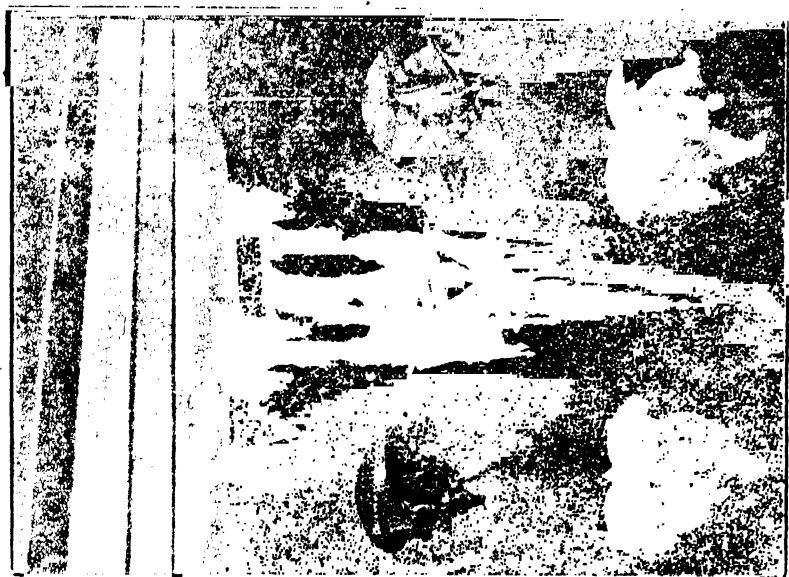
ફેરવી લાવું ! જ્યાં હાથી તણાઈ જાય તાંહ બકરી પાર પુછે તેમ બધાજ હાઇપાર્ક હાઇડપાર્ક બંધે પછી આપરે કાંહ તાંહ આપરો ચનો ચાંપવા બેસીયે ! “ચલ મેરે ભઈયા અબી તો ચલ” કરી સાઉધેમપટન રોથી બે મીનીટને છેટે આવેલાં રસલ સ્કવેરના ટયુબ સ્ટેશનથી ટીકીટ લઈ એકાદ સાંજે હાઇડ પાર્કમાં ઉતરી પડ્યા. હાઇડ પાર્ક કારનરના સ્ટેશનપર ઉતર્યા કે આ હળફળીયું બકળીયું તમારી નજરે પડશે ગંજવર પથ્થરના ત્રણ ચાર મહેરાઓ વાટે અંદર જાઓ ને નજર કરો કે કુદરત ફેટલી બધી લાંડન શહેર પર કુરબાન બની છે. દીકરાજીઓ છેવટના છેરા છોરવીને કહુછ કે હાઇડપાર્ક પરીપેકર પોટટી-ઓનું પરેસ્તાન છે, માટે રેંજપેંજ ફ્રેશમાં જવાને માંડીજ વાળજો. એકાદ તેવોજ ચારથી પાંચ ગીનીના ખાસ સ્પેશીયલ હાઇડપાર્ક સુટ, તેવાંજ ૩૦ થી ૫૦ શીલીંગના હાઇડપાર્ક સુટ, હાઇડપાર્ક ટોપી, હાઇડપાર્ક છતરી યા લાકડી બધું હાઇડ પાર્કજ જોઈશે ! પણ તમે મુછમાં હસોછ કાંય ! મકુંજે તમારા ગ્લેડસટન બેગમાં આ સ્પેશીયલ ફ્રેશની પહેલેથીજ જગા કરી રાખજો નહિ તો વરી ભુલી જશો તો કારા થશે. જેમ ટીપટાપ થઈને જશો તેમ “બાઉવાઉ” વધારે થશે, તેમાં વળી જ્યારે બેંડ હોય ત્યારે ખાસ અપ દુ ડેટ બનીનેજ જવું. બાગ છે તો ચઉટે ખુશાળ ! સુંદર આરાસ્તા કીયારા, નાનકડા ધ્રુવારા, ફાંકડાં ધ્રુલોની ધ્રુલવાદી, કાંઈક મુઠ્ઠીભર પુટલાંઓ વગેરેની સુંદર રચના અચ્ચીતજ મનન કરવા જોગ છે. બાગના મુખ્ય એટરેકશનો એક તો “રૉટન રો” રૉટન રો ને બીજું સરપનટાઇન લેક છે. “રૉટન રો” એક “રૉટન” લાઇ અચ્ચીતજ રૉટન છે ! પણ એમ કાંય હશે ? હા અમીરો, ઉમરાવો, પ્રીન્સો, ડ્યુકો વગેરે રાઈડીંગ કરવા ત્યાં પધારે છે. કામકાઈ વાર બાદશાહી સવારીબી ખાસ ત્યાંની મેદની નીહાળવા પધારે છે. વચમાં ઘોડા કુદાવાની સીધી ને

“રૉટન રો”
એક “રૉટન”
ખાય છે બંદુક !

અને પછા
"સરપનતાઇન
સરોવર."

સીધી જગ્યા ને આભુખાભુ વળી ગંજવર પ્રોમેનેડો ! એસવા ઉઠવાની સગવડ સારી છે સાહેબો ! પણ દપ દેતી કે એઠા કે ચપ દેતીકે પેની ઓકવી પડે છે જે ત્યાં ફરતાં માનસો વસુલ કરે છે. એ ઉપરાંત સાંજને છેડે સુમારી છોકરીઓની સમી સાંજની સમાજ સરપેનટાઇન લેક આગળ મળે છે. આ "લેક" યાને નાનકડું સરોવર ત્યાંની પોરીઓનું બહુજ માનીતું છે. હજારોની સંખ્યામાં આ મીઠી મકકારી મહાભુખો ત્યાં બપોરે ત્રણ ત્રણની તોલકી બની ફરતી રહે છે, ઘણીકા સરોવરમાં નાનકડાં હોડકાંઓમાં એસી હલેસાં મારવાની ગમ્મત મેળવે છે, જ્યારે કેટલીકા મોટે ભાગે ત્યાં સધર બીલ્ડું શોધવા આવે છે. મકુજે સાહેબોને ખાસ અરજ કરું છું કે તમારી નજર દોડાવવા પહેલાં બહુજ ગંભીરતાથી વીચાર કરવો. એ નજર એક એવી જાતનો સીતારો છે કે કોઈવાર કરોડોની ઈજ્જતખી ખાકરાખ કરી નાખે છે. એજ પાપી નજરે હમારા જની દોસ્તનો ગોલાખી માલ નાળુક લપડાકથી સીલા બનાવ્યો હતો. ટુંકમાં મહેરબાને મન તમારા ડોળાના વાહર સીધા રાખશો તો તમારી ઈજ્જત -માં ઉમેરો કરી પાંચે પોહર પંકાશો એ બોલો લખી રાખજો. દેશ પરાયો છે ને ત્યાં તમારો રાકથોક ચાલવાનો નથી. ભાઈ તો હમારા એમજ સમજેલા કે ફાંકડો દેશ છે એટલે આઈગ્લાન્સ ચલાવવામાં વાંધો નથી પણ ભાઈની દોળાના ઘોડા જેવી ચાલે ભાઈને તો કેહા એવા અળખામણા બનાવ્યા કે કોઈએ ફુલ સુંઘણુંથી કરવાનું અખાડા કીધું. "કહેજે જનમાં કોઈ જાને નહિ ને હુંથી વરની કુખ; ગાડાંમાં કોઈ લીએ નહિ ને દોડી દોડી મુખ" તેમ બધાં ઘેરનાં માટલાં સમજી પાણી પીવા જાઓ તે કેમ જાને ! માટે ઓ લંડન જનારા મરદની મટોડીના માટલાંઓ, આએ ચીમકાથી સહેજ કાન ચીમટજો ને ચેતી ચેતી ચાલજો. ચાલો શીખામણની રીપ

હાઈડ પાક
જાઓ તો જરા
ચશમ
અમકારાખી
"હાઈડ" કરજો.

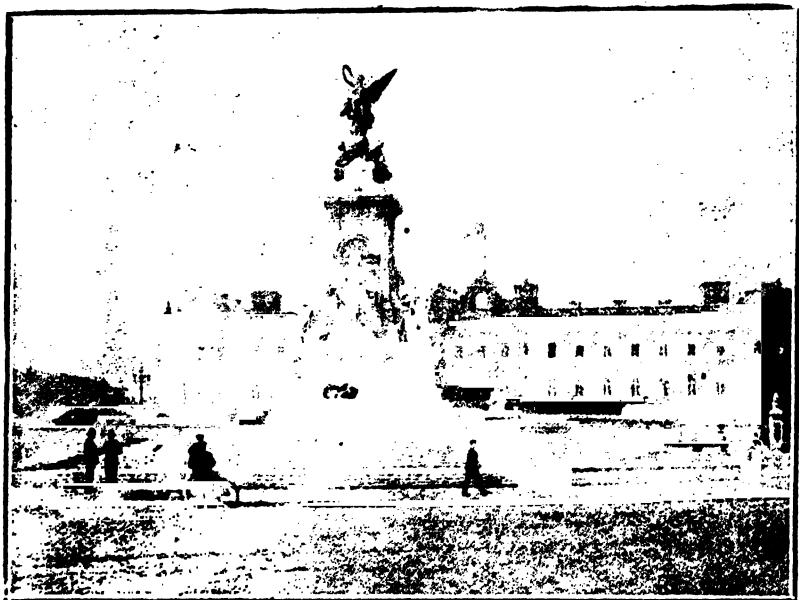
૭. ફેનસીગટન ગારદનનું આદ્રશાહી આવકું. બુઝો પાનું ૧૯૪ મું.

ઑરીટીશ શહેનશાહતની નોક જાળવતો ફક્ત દુનિયાનો ખજાનો ધરાવતો ફક્ત
ઑરીટીશ મુજીયમ. બુઝો પાનું ૧૯૫ મું.

લંડનનું પ્રખ્યાત હોરલીમેનનું મ્યુઝીયમ. જુઓ પાનું ૨૦૦ મું.

ન મદ્રાસ શહેનશાહ વલ્લોજનો રાજવંશી પેલેસ બકીનગામ પેલેસ. પેલેસની સામેજ રાણીમાતા વીક્ટોરીયાનું શુશોભીત આવડું દીસે છે. જુઓ પાનું ૨૦૧ મું.

બહુ થઈ, હવે તો ઉકળેલો જીવ થડો પાડવા હાઈડ પાર્કના ફાંકડાં ગારડન રેસ્ટોરાંમાં જઈ એકાદ કાશીનું કપ સીપ કર્યું. ટુંકમાં કાશી ધીમી તમારા કમતરીન બગીચાની લટાર મારવા નીકળ્યા. ભઈ મારા વજીરનો વીસતાર તો જુઓ, ફક્ત ૩૮૮ એકર ! ! દાખલ થવાના ત્રણ ચાર માર્ગોના મુખ્ય દરવાજાઓ ઓકસફોર્ડ સ્ટ્રીટનો મુખડો, મારબલ આર્ચ, હાઈડ પાર્ક કારનરના બાદશાહી મહેરણો ને નાઈટસ બ્રીજ આમળના પ્રીનસેસ ગેટ ને આલબર્ટ ગેટ છે. દીકરાઓ ખાસ કરીને સરપેનટાઇનની સીઝન વખતે ત્યાં રોજ લટાર મારજો, બરફપર સ્કેટ કરતી ગોરી ઘટમારી ગોલાબણોને ડાન્સીંગ કરતાં જોઈ હૃદયું હરખાઇ જશે. આ લેક વળી તરવાની કસરતમાં, હોડકાંની સરત વગેરેમાં બહુજ માનીતો છે. ટુંકમાં આ લાંડનનું બહેસ્તખાનું જેને નહિ જોયું તેનું જીવવું હું તો હરામ સમજીશું. જ્યાં અંગરેજ પ્રજાની કુરબાની, ત્યાં કંઈ તો હોવું જોઈએ ને તે બધું આ હાઈડ પાર્ક પોતાના બીતરની “હાઇડ” યાને ચામડીના પડમાં બધું હાઈડ કરે છે યાને છુપાવે છે. પણ જ્યારે હાઈડ પાર્કને સાતમે આસમાને ચઢાવી ત્યારે એની પાસેની પડોસણ “ટામ બોય” કેનસીંગટન ગારડને શું ચમતો ટોડ્યો ! લગભગ ૩૦૦ એકરનો એરીઆ થેરી લેતો આ ગારડનખી સગી માએની પ્રીતી મમતા જીતવા નસીબવંત નીવડે એમાં શક નથી. બેશક બગીચામાના “એલ્મ” ના ઝાડોની શીતળ ઘટ્ટા, ને નાના પાણીના ખાપોલીયાં “રૉડ પોન્ડ” ને “લોંગ વાટર” પરની થંડીની મોસમની સ્કેટીંગ એ મુખ્ય મોહીની લગાડનારા મથકો છે. પોરીઓના જીપલાં આંહીખી બહુજ જોશે. વળી એ બગીચાના બાદશાહી ખેંચાણો તો તેના દક્ષીણ પુર્વ ખુણામાં આવેલું જંગી આલબર્ટ મેમોરીયલ ને તેજ ગારડનનો ઇતીહાસીક માહલ કેનસીંગટન પેલેસ છે, બેશક આનું ફાંકડું

હાઈડ પાર્કની
બહેન
જગમશકુર
કેનસીંગટન
ગારડન.

૧૭૫ લ'ડનનું
સઉથી આસા
રાજવંશી આવડું
આસખટ
મેમોરીયલ.

મેમોરીયલ, તેની આવી ઉત્તમ કારીગીરી સાચું તો મેં
આખાં ઇંગ્લાંડમાં જોયું નથી. મહારાણી વીક્ટોરીયાએ પોતાના
રાજવંશી ખાવીદની યાદમાં બંધાવેલાં . આ . બાદશાહી
મેમોરીયલને જોતાંજ તમે “ ધન છે બસ ધન છે ” નો
ઉગાર કાઢશો. આ રાજવંશી મેમોરીઅલ જમીનથી ફક્ત
૧૭૫ ફુટ તો ઉંચું છે. નમુનેદાર કારીગીરીથી મઢી લીધેલાં
છત્ર નીચે મહાન પ્રીન્સ કેનસર્ટનું ફાંકડું પુટલું છે.
પુતલાંના ચારે ખુણીયાં શોભાવતાં શુશોભીત આવક્ષાંઓ યુરોપ,
એશીયા, આફ્રીકા ને અમેરીકા મળી ચારે ખંડોનો ઉત્તમ
ચિતાર તમારા મગજને ગોખલે બેસાડે છે. વળી સર્જેમરમરની
મોટી સીડીને ચારે ખુણે બેસાડેલાં ચાર આરસપાહણી
આવલાંઓ, વેપાર, ખેતીવાડી, શોધ ખોળ ને હુન્નર કેળવણીનો
ઉત્તમ ખ્યાલ આપે છે. વળી મેમોરીયલના મોટા પાટલા પર
ચારે બાજુએ ફરતાં દુનિયાના મહાન કવીઓ, ચીનારાઓ,
કારીગરો, મ્યુઝીશીયનો, શીલસુફો, ચોલમાઓ ને આરકીટેકટોના
મુંદર આવલાંઓ કેનરેલાં દીસે છે. બસ દોળા ચકકર
ખાઈ એક એકને ટકકર મારે છે ! એકસો ને વીસ હજાર
પાઉંડ એટલે રૂપીઆ અઠાર લાખના જંગી ધુમાડાને બોગે
ઉભું થએલું આએ આવડું જેને નહિ જોયું તેની જાંદગી
સોદા લેમન પીવામાં ગર્ધ એમ હું સમજીશ. બીજા બગીચાઓ
લંડન ને તેની આસપાસના પરગણાંઓમાં પુશકળ છે, પણ
આ બેના હરીફ કોઈ નથી. એમતો કયુ ગારડન, રીચમંડ પાર્ક
રીજન્ટ પાર્ટ, સેન્ટ જેમસીસ પાર્ક, માર્ગલ હીલ, ગ્રીનીચ
પાર્ક, ફ્રીન્સઅરી પાર્ક વગેરે ઘણાખી પાર્કો પુરસદનો વખત
ગાળવા ડીક છે, પણ તોખી આ ઘુંછડામાંના કેટલાક તો ખરેજ
એક યા બીજા કારણસર જોવાજ જોઈએ. પહેલે આપણે કયુ
મારડન પર નજર દોડાવીશું. “ કયુ ” જોવા જવું હોય તો
સઉથી સહેલો માર્ગ ટયુઅ છે. પીકાડીલી ટયુઅના ડાઈબી

કયુના પરગણાંનો
પદમાવતી
'કયુ મારડન.'

સ્તેશન પરથી ટીકીટ લઈ હેમરસ્મીથ જાઓ ને હેમરસ્મીથથી પછી ટ્રેનમાં યા તો કે “ બસ ” માં કયુ જાઓ પણ “ બસ ” સીધા બગીચે પુગાડી આવશે. આ બ્રેન્ડફોર્ડ ને રીચમંડની વચમાં આવેલો બ્યુટીફુલ બાગ લંડનની જેનરલ પોસ્ટ ઓફીસથી સાત માઈલને છેટે છે. ઝાડપાનનો સુંદર બગીચો, ઈંગલાંડના આગલા શહેનશાહ જ્યોર્જ તીજનો એકવારનો જીન્નો ખંડીયેર પેલેસ, ગંજવર પામ હાઉસ, નાનકડાં જેવા લાયક ઝાડપાનના આરાસ્તા મ્યુઝીયમો, ગારડનનું જેપાનીઝ સ્ટાઈલનું “ પેગોડા ” ને બગીચાની ફાંકડી રચના વચ્ચેનો લેક બેશક કયુ ગારડનને આગેવાન હરોલમાં મુકે છે. હાઈડ પાર્ક ને કેનસીંગટન વીશાળ છે, પણ કયુ જેટલા ફાંકડા નથી. કયુમાં એટરેક્શનો બહુ છે, પણ હાઈડ પાર્ક ને કેનસીંગટન જેટલો પોપ્યુલર નથી. રોજ અપોરથી લોકને જેવા માટે ગારડન ખુલ્લું છે. મોદું મટમટાવા ટી હાઉસો પુશકળ છે. ઈંગલાંડ જાવોતો એકાદ સાંજ ફાજલ પાડવા ડાએરીમાં તપકાવી લેવું. શીન્સબરી ને ગ્રીનીય પાર્કમાં બેશક દમ નથી, પણ

ગ્રીનીય પાર્કમાં
એકાદ સાંજની
ભટાર.

ગ્રીનીય પાર્ક તેની જગ આશકાર “ ઓબસરવેટરી ” માટે પ્રખ્યાત છે. ગ્રીનીય જાઓ તો જરૂર ત્યાંની ઓબસરવેટરીપર જઈ બહાર ગોઠવેલું રાક્ષસી કદનું ઘડીયાળ જોજો, તમેને સેકંડ સેકંડનો ટાઈમ બતાવશે. આ ઘડીયાળને આધારે બીજાં ઘડીયાળો સેટ કરવામાં આવે છે. વળી ટેકડી પરથી આખાં ગ્રીનીયનો વ્યુ બહુજ સુંદર મળે છે. જરૂર જોજો, બે ચાર ફ્રેંડનો ઝાક જમ્બેલો ઉચકી જોજો. વેસ્ટ મીનીસ્ટરથી ત્રામ લેશો તો સીધી ગારડનના નાકા પર મુકી આવશે. હવે જેવાના રહ્યા પેલા વાપર વખાતા પડેલા સેંટ જેમસીસ પાર્ક, રીચમંડ પાર્ક ને રીજન્ટ પાર્ક. ચેરીંગ ક્રોસ, પોલ્કપોલ ને વાહીટ હોલની લગોલગ આવેલો સુંદર સેંટ જેમસીસ પાર્ક ૯૦ એકરનો એરીઆ ધરાવે છે. બગીચો, ફુલપાન, ફુંવારા રાઈડીંગ ક્રાઈટ,

રાજવંશી વલકા
'સેંટ જોમસીસ
પાર્ક'.

વગેરે સાધારણ હીક છે. એડમીરલટી, હોસ' ગાર્ડ, ટ્રેઝરી, નવી ફોરેન ઓફીસ, બોર્ડ ઓફ ટ્રેડ અને અગત્યની બીજી મુખ્ય સરકારી ઓફીસનો ત્યાં જીમખો બન્યો છે. બર્ડ કેન્ઝ વોક તરફ મોઢું કરતાં દક્ષીણ બાજુએ મોટી રેલીંગટન બરાખ જણાય છે. ઉત્તર તરફ માર્લબોરો હાઉસ ને સેંટ જોમસીસ પેલેસ ને તેના છેક પશ્ચીમ ફાંટાં પર આપણા બખતાવર શહેનશાહ જ્યોર્જનો બકીનગામ પેલેસ આવેલો છે. પેલેસની પાછળ શાહી બગીચો છે. મહારાણી વીક્ટોરીઆનું અતી સુંદર બાવલું બકીનગામ પેલેસની સામે પેલેસને આશીષ દેતું ઉભું છે, જ્યાંથી સીધા ચાલો તો એડમીરલટી આર્ચ બોળંગા સ્ટ્રેન્ડ પર અવાય છે. બેશક બકીનગામ પેલેસ ને મહારાણીનું બાવલું તો જરૂરજ હાઈડ પાર્ક ફરવા નીકળો ત્યારે જોઈ આવવું. ફક્ત ચેરીંગ ક્રોસથી દશ મીનીટની ખુશનુમા વોક છે. રીજન્ટ પાર્ક વળી કંઈ ઓર તરેહના ખેંચાણો ધરાવે છે. આશરે ૪૭૦ એકરનો વીસતાર ધરાવતો આ જંગી બગીચો તેના જનવર ખાના માટે બહુજ પ્રખ્યાત છે. આ બગીચો વળી ઝુઓલોજીકલ ગારડન તરીકે લાંડનમાં મશહુર છે. રવીવારનો દીવસ તેની જાતરા જેવોજ છે. એકાદ રવીવારની સાંજ ફાજલ પાડવાથી આ ઉત્તમ ગારડન જોવાની ટક હાથ આવશે. અંદર ગ્રાઉન્ડનું રેલવે સ્ટેશન બેકર સ્ટ્રીટ અથવા તો પોર્ટલેડ રોડ નજદીક પડશે. દાખલ થવાની ફી ૧ શીલીંગ ને સોમવારે ૬ પેન્સ છે. રીચમંડ પાર્ક તેની હીલપરના વ્યુ માટે જાણીતો છે. પણ બેશક રીચમંડ તો એકવાર જરૂરજ જવું ને ત્યાંથી થેમસ નદીની સહેલગાલ કરવી. રીચમંડ લાંડનથી દશ માઈલ છે. રફોફો જરૂરજ જાણે. મજવાની મળતીથી બે ઘડી નાજુક છોકરીઓ તમારૂં દીલ હરી લેશે તેની ગેરંટી બુટના સોલ પર લખી આપું છું.

મુ'બઈના
વીક્ટોરીયા
ગારડનની
કાકી
રીજન્ટ પાર્ક.

રીચમંડની
એકાદ તોપ.

આ બહુ થયું. બગીચાઓ ચીતારતાં ચીતરીખી આવી ગઈ, હવે લંડનનો ફાંકડો કસખો “ખ્રીટીશ મ્યુઝીયમ” તથા ત્યાંની ગેલેરીઓ, વગેરેની નાડ હાથ ધરે.

મને લાગું પડેલું
મ્યુઝીયમ
એલેનકોલીયા.

લંડનમાં કુડીખંધ મ્યુઝીયમો છે, જેવાંકે એથનલ ગ્રીન મ્યુઝીયમ, ગીલ્ડ હોલ મ્યુઝીયમ, હોરનીમેન્સ મ્યુઝીયમ ઇમ્પીરીયલ ઇનસ્ટીટ્યુટ, સોન મ્યુઝીયમ, નેચરલ હીસ્ટરી મ્યુઝીયમ, સાઉથ કેનસીંગ્ટન ને આલબર્ટ મ્યુઝીયમ, ખ્રીટીશ મ્યુઝીયમ, વગેરે વગેરે જગ જાણીતાં છે. આ બધાંમાં મારા મત મુજબ ખ્રીટીશ મ્યુઝીયમ ને વીક્ટોરીયા ને આલબર્ટ મ્યુઝીયમ જોશો કે બસ જીવ ધરાઈ જશે, પછી તો જેવો જેવો ટેસ્ટ. પણ આપરે લંડન જઈએછ તે ખાલી મ્યુઝીયમ મારેજ નહિ એ ખ્યાલ પેલેલે મગજમાં ફરતો રાખી આ દુનિયાનું જવેરાન જોવા જવું.

આદશાહી
ખ્રીટીશ
મ્યુઝીયમમાં
રોક્યું.

અક અપ ડીઅર આલ્ડ ફોર્ગીઝ, યાને ઓ જમાને ખાધેલ જીવડાઓ આદશાહી ખ્રીટીશ મ્યુઝીયમથી તમારું સાંકળીયું શરૂ કરો. દુનિયામાં પોતાની કીર્તિનો કોટ સદાનો અમર લખાવી આવનાર આ આદશાહી મ્યુઝીયમ એટ રસલ સ્કીટ, મ્યુમરઅરીની પોલમાં પોતાનો ડાંકો વળાડે છે. ખ્રીટીશ મ્યુઝીયમના ટયુઅરસ્ટેશન પર ઉતરીકોઈખી પુલીશમેનને પુછશો તો રસ્તે ચાલતો રેલટયોખી આવજુગજની પાછડી જેટલે છંટે આવેલું આ મ્યુઝીયમ તમેને દેખાડશે. ફક્ત બીલડીંગતોજ હાઠમાઠ, હંડરો જોશો તો હેખતઈ જશે. જોવાનું એટલું છે મારા લવંગીયા લાર્ડો કે દુનિયાના ખંડ ફરી વળતાંખી તેનો છેડો નહિ આવે. દોરંગી દુનિયાના સાતે છેડાનો નહિ જોએલો નહિ ધારેલો, ગ્રીક, ઇજીપ્શીયન, લાઇશીયન, રકેનડીનેચીયન, અને ખ્રીટીશ ખખતો ત્યાં એકડો કીધેલો છે. દુનિયાની સઉથી મોટી ને આલા લાઇબ્રેરીખી ખ્રીટીશ મ્યુઝીયમની ગોડમાંજ

છુપાએલી છે. માંગે એવી ધાતુ પરની કૌશલ્ય કળા, કાતર કામ, નકશીકામ, માટીકામ, લાકડકામ, કાગળકામ, પથ્થર કામ, પહાનકાકામ, હીનકાકામ વગેરે કામ, વગેરે કામ ! કીર્તી ગાવા એસો તો દશ હજાર નરસીંહ મેહેતાના ગરબા ગાતાં ઠાગ નહિ લાગે ને લખવા એસો તો હજારો રામાયણ માહભારતની પોડીઓ ભરાય એટલો ત્યાં ભંડાર ભરેલો છે. રફીકા જાતે જાઓ ને જોધને ખાતરી કરો. બીજું શું કહીએ બાપા. જુલ હોય તો ખમા, બાપુને ખમા. એતો ચામડાંની જીભરડી, કાઠવાર ચામબી લટે ને કાઠવાર ચામબી કહેજે:-

જીભરડીરે બાપરડી તું બોલી છે અપાર;
તું બોલીને પેસી જાય ત્યારે ખાસડાં ખાયક પાર !

હાલમાં એજ બ્રીટીશ શહેનશાહતની અમર ખાલુને બાર દીપારટમેંટમાં વહેંચી નાખવામાં આવી છે. (૧) છાપેલી રકમ રકમની ચોપડીઓ. (૨) નામાંકીત ગ્રંથકારો વગેરેના મુબારક હાથ દરકતની અસલ કાપીનો ખજાનો. (૩) પુર્વ તરફની કવચીતજ હાથ આવી શકે એવી હજારો કારીગીરીઓ (૪) બ્રીટીશ ને મધ્ય કાળની અસલી અગ્નયબીઓ ને મનુષ્ય જાતીના મુળ કુટુંબનું વર્ણન કરનારાં શાસ્ત્ર સંગ્રહ (૫) ગ્રીકને રોમન અસલી અગ્નયબીઓ (૬) સીકકાઓ ચાંદો વગેરે (૭) વનસપતી સંગ્રહ (૮) જાપાકામને ચીત્રામણકામ (૯) જીવ માત્ર વીદ્યા સંબંધી (૧૦) પ્રાચીન પ્રાણી વીદ્યા સંબંધી (૧૧) ખનીજ પદાર્થો સંબંધી (૧૨) નકશાઓ પ્લાનો, ચાર્ટો વગેરે. દરેક દીપારટમેંટ એકએક રાખવાળા યાને અંદર લાઇબ્રેરીયનને હસ્તક છે. જે વીશેની સત્તાવાર સમજ આપનારી ગાઈડ બુકો મ્યુઝીયમમાંથી ફ્રેન્સની કીંમતે મળી શકશે. વળી મ્યુઝીયમનો બાદશાહી રીડીંગ રૂમ કે જે દુનિયાના દરેક રીડીંગ રૂમોમાં સઉથી પહેલી પદવી ધરાવે છે

તે ૧૮૫૭ માં લોક માટે ખુલ્લો મુકવામાં આવ્યો હતો. ફક્ત રોમના પેનથીઅનથી બીજે નંબરે આવતો આ બાદશાહી ઓરડોજ ૧૫૦,૦૦૦ પાઉંડને મોટે ખરચે બાંધવામાં આવ્યો છે. લગભગ ૩૦૦ વાચનારાઓની સગવડ સહેલાઈથી આ બાપડો હાલ સાચવી શકે છે. લખો ને કરોડોની કીંમતે નહિ મળે શકે એવી બુકોનો ગંજવર જમ્બેલો જોવો હોય તો ખીટીશોનો આ જવાહીર ખંડ જોવા ચુકશો નહિ. અંગરેજ બચ્ચાઓએબી એમ કહોની કે લાઇબ્રેરીની જગ્યાએ બીજો રતનાગીરી જીલ્લોજ વસાવેલો દાસે છે. મોટી ખુશહાલીની વાત છે કે મહાન શાએરાન શાએર ફારસી કવી ફીરદુસી તુસીના પરસેવાનો પ્રોડક્ટ “ શાહનામું ” ને જરથોસ્તીઓની નીતી ને ધર્મનું રક્ષણ કરતી પાક ઝંદ અવસ્તા ખીટીશ શહેનશાહતના આ જાણીતા કસબાનો સીંગાર થઈ પડી છે. વળી ઈડીયન ડીપાર્ટમેન્ટ તરફ લટાર મારતાં પુર્વ તરફ મોઢું કરીને ઉભા રહ્યા તો ફાંકડી કાળી તાડીના ઘડીયાં માફક લખોટેલી માટીની યરણી બળાઓ કાચની કબાટમાં ડોળા તાણતી નજરે પડશે. વાહરે મારી દાહી દોહરી દોહીઓ, તમારૂંબી નહીંબ ફેફડું ખુયલું ખરૂં જે મંમલખમાં કુભારને તાંહ હીનાતી પડેલી, ને મેઘચંદ વખતચંદની બાસ્તી પર જેડીમધના છોરાંનો પમરાટ પોતાના પેટાખાના મહી છુપાવતી બેઠેલી તે આજ ખીટીશ મ્યુઝીયમ ને બારણે હવા ખાયે ! કેવી લખમીઓરે ધણી મુઈ કેવી લખમીઓ છે !! હાલમાં ઘણાંક મ્યુઝીયમો લડાઈને લીધે બંધ થયેલાં છે અને ક્યારે પાછા ખુલશે તેની કોઈને ખબર નથી. પુરતી તેહકીક કરી જવું, નહિ તો કોઈબી રસ્તે વાટે ઉભેલા પોલીસમેન પાસ ચોકકસ બાતમી લઈ સીધારવું કે ટાંટીયા ખાંધે મારી પાછું ફરવું નહિ પડે ! અહિંવે.

પણ બધુંજ ખીટીશ મ્યુઝીયમમાંજ ભરેલું છે ત્યારે બીચારા દક્ષીણ કેનસીંગટન પર આવેલાં વીકટોરીઆ ને

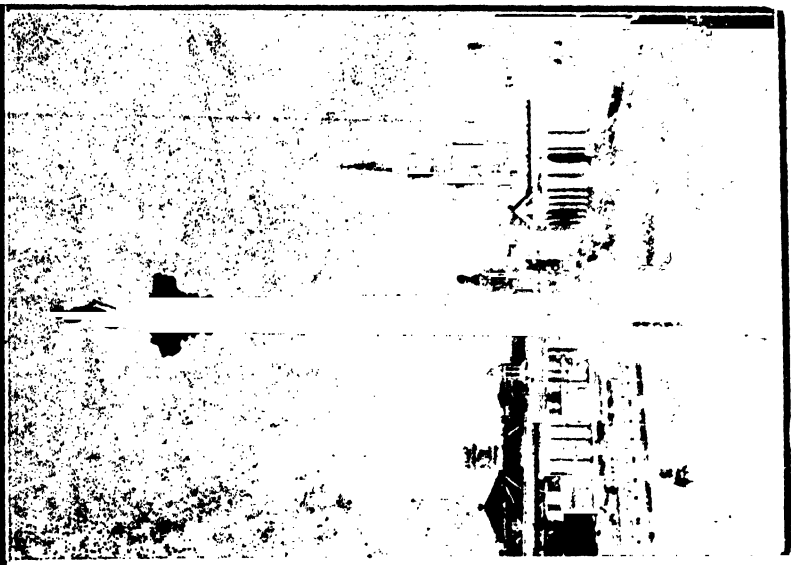
જરથોસ્તીઓની
ખુરદેહ અવસ્તા
જુઓ ને
મ્યુઝીયમ ને
કેવી પાક પનાહ
બસે છે

બીજું બહીડું
મ્યુઝીયમ
વિક્ટોરિઆ
ને આલબટ
મ્યુઝીયમ

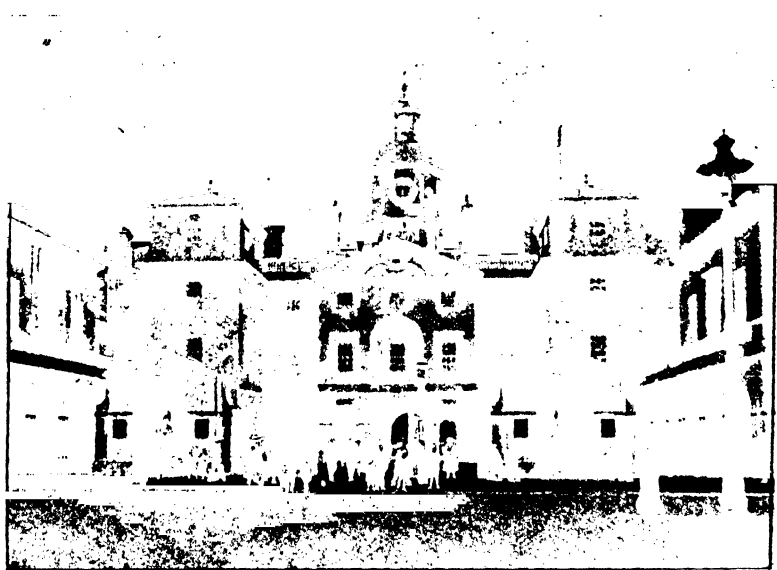
આલબટ મ્યુઝીયમે શું ચોરી કીધી ! ઓમટન રોડ પર આવેલાં આ સઉથી વખાણવા જોગ મ્યુઝીયમની બાદશાહી લાઇબ્રેરી, ઉમદા મ્યુઝીયમ, ફાંકડું કોતરકામ, નકશીકામ, બાવલાંકામ, ઇજનેરી, દાકતરી, હુન્નર વીદ્યાની શોધખોળ વગેરેનો જગ પ્રસિધ્ધ સંગ્રહ, ફાંકડી પીકચર ગાલેરી, ફાંકડા પુરાતન વખતના યુરોપીયન, ને હીંદી દરેશોનું પ્રદરશન, રોમ, ગ્રીક, ઇંગલીશ, ઇજિપ્શીયન અન્નયખીઓ, વહાણ બતેવા વગેરે નઉકાશાસ્ત્રીને લગતાં મોડલો ઇત્યાદી એકવાર મગજમાં ઉતારવા જોગ છે. મારા નાકેશ મત મુજબ જેને આલબટ મ્યુઝીયમ મનથી વીસાયું હોય તેને પોતાની ટીપમાં આ ઉમદા મ્યુઝીયમનો ઉમેરો કીધેલો બીલકુલ વાજખી કહેવાશે. જે ખ્રીટીશ મ્યુઝીયમમાં જોશો તેનેથી વરી નવી ચીજ કંઈકે ઓરજ ફાંકડી ઢપે આંહી જોશો. સઉથી નજદીકનું ટયુબ રેલવે સ્ટેશન ઓમટન અથવા સાઉથ કેનસીંગટન છે.

થોડાંક નાનાં
મ્યુઝીયમોનાં
ઠાઠ માઠ

એ ઉપરાંત ૧૩ લીનકન ઇન ફીલ્ડ, ચેનસરી લેન, હોલબોર્નમાં આવેલું પ્રખ્યાત સર જોન સ્વાનનું મ્યુઝીયમ હોગારથની પીકચર સીરીઝ, “The Rake’s Progress” અને “The Election” માટે ખાસ કરીને, કોમવેલ રોડ પરનું નેચરલ હીસતરી મ્યુઝીયમ ખતીજ પદાર્થના ખંડ માટે, જરમીન સ્ટીટ પીકાડીલીનું મ્યુઝીયમ ઓફ પ્રેક્ટીકલ જીઓલોજી ખતીજ પદાર્થ ખંડો અને ભુસ્તર વીદ્યા સંબંધી ચીજોના ગંજાવર જગ્યા વગેરે માટે માનીતાં છે. એ ઉપરાંત દક્ષીણ કેનસીંગટન પરનું ઇમપીરીઅલ ઇનસ્ટીટ્યુટનું બાદશાહી મકાન તો ખાસ કરીને એક ફેરો મારવા જોગ છે. યસ ઘણું થયું, “ એ ઉપકાર ગણી ઇશ્વરનો હરખ હવે તું લાંડન શહેર. ” ઓ કલ્ચુરમાં હીનાતાં હીંદ, જ્યારે ત્યાંના મ્યુઝીયમો પર દુનિયા શ્રીદા બની છે પછી તારી જીણી ખાનપર નજર કર્યાથી

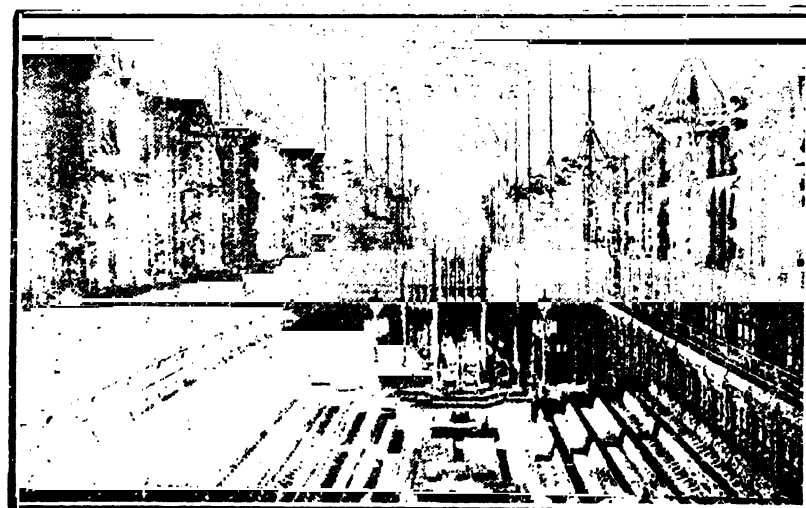
બાદશાહી નેશનલ મોન્યુમેન્ટ ટ્રાફિકગર સ્કવેર અને નેશનલ ગેલેરી.
જુઓ પાનું ૨૦૫ મું.

પુરાતન વખતની ઇતીહાસીક બીલડીંગ “વાહીટ હોલ” જેની ખુબી તો તેના
“હોર્સ ગાર્ડ” પર છે. જુઓ પાનું ૨૦૬ મું.

બ્રીટીશ શહેનશાહીની નામાંકીત “ગ્રીનીચ ઓબ્ઝર્વેટરી.” બુઆ પાનું ૨૦૭ મું.

ઉમરાવોની સભાનો હોલ યાને હાઉસ ઓફ લોર્ડઝ. બુઆ પાનું ૨૦૮ મું.

શું હાંસેત્ર ! પણ તારી ગોદમાં જે હીરા મોતીની ચાદર છે તે ખીટીશ મયુઝીયમોમાં નથીજ એ તારી ગરૂરી છે.

મયુઝીયમોખી દીકરાજીઓ જોઈ વળ્યા, હવે ત્યાની ઇતિહાસીક બીલડીંગોની કેવેલરી તપાસ્યે. બાદશાહી પેલેસોમાં બકીનગામ પેલેસ, હેમટન કોર્ટ પેલેસ, માર્લબોરો હાઉસ, સેન્ટ જેમ્સીસ પેલેસ, વીંદસર કાસલ અને કેનસીંગટન પેલેસ જગ જાણીતા છે, જેમની હારોદોર વીઝીટ લખ્યું.

નામદાર
શહેનશાહનો
સામકતો મહેલ
બકીનગામ
પેલેસ.

૧. બકીનગામ પેલેસ:-સેન્ટ જેમ્સીસ પાર્ક સામે મોઢું કરી ઉમેલો આ રાજવંશી પેલેસ, સ્ટ્રાન્ડથી ચાલતા જવ તો મોલપરના એદમીરલ્ટી આર્યમાંથી થઈને સીધી દશ મીનીટની વોક છે. આ પેલેસ આગલા શહેનશાહ જ્યોર્જ ચોથાએ લગલગ દશ લાખ સ્ટરલીંગના ખર્ચે બાંધ્યો હતો, અને પહેલવહેલું રાજવંશી કુટુંબનું પગથીયું ત્યાં ૧૮૫૭ માં પડ્યું હતું, જે વારે માહરાણી વીક્ટોરીઆએ પોતીકું શહેરનું રહેવાનું મકાન તરીકે બકીનગામ પસંદ કર્યો હતો. આ રાજવંશી પેલેસ નામદાર શહેનશાહ જ્યોર્જ જ્યારે શહેરથી બહાર સીધાર્યા હોય ત્યારે લોડ્સ એમ્બરલેનનો પરવાનગીથી જોઈ શકાશે. સ્ટેટ એપાર્ટમેન્ટો ઉત્તરને પુર્વ બાજુમાં આવેલા છે. શહેનશાહની લેવી, સ્ટેટ બેલો, કોનસર્ટો વગેરે અહીં તથા સેન્ટ જેમ્સીસ પેલેસમાં થાય છે. લોડ્સ એમ્બરલેન સાહેબની પરવાનગીથી ત્યાંના અતી કીમતી પીકચરો તથા રાયલ સ્ટેબલ જોઈ શકાશે.

કુનિયાને મોઢું
રમી રહેલો
પુરાતન વખતનો
રાજવંશી
"હેમટન કોર્ટ"
પેલેસ.

૨. હેમટન કોર્ટ પેલેસ:-આ પુરાનો બાદશાહી પેલેસ લાંડન જાઓ તો જરૂર જોજો, અસ એ પેલેસ ને વીંદસર કાસલ જોયો કે લાંડનના રાજવંશી અહેસ્તખાનાં તમામ થએલાં

સમજવાં. અસલમાં કારડીનલ કિલસી નામના પાડરીને હાથ બંધાએમો ને આગલા શહેનશાહ હેનરી આઠમા ને અરપણુ કરેલો આ રાજવંશી મહાલ, તેના ગુલાબી અવતારમાં બેશક મોહીની લગાડે છે. આ બીણડીંગ પાંચ ચોખ્ખો ધરાવે છે. પેલેસના લોકો માટે ખુલ્લા મુકાએલા ભાગોમાં ગ્રાન્ડ સ્ટેરકેસ, (જે વેરીયો નામના આદશાહી ચીતારાની પીછછીનું પરીણામ છે) ગાર્ડ હાલ, પ્રેઝન્સ ચેમ્બર, શહેનશાહનો ડ્રેઈંગ રૂમ, શહેનશાહનો ડાઈનીંગ હોલ, શહેનશાહ વીલીયમનો બેડરૂમ, રાણી મેરીનું ઝાંજરું, રાણીનો બેડરૂમ, અને શહેનશાહ બાનુની ગેલેરી વગેરે બેશક પુરાતન વખતના શહેનશાહી દોર દમામની યાદ દીમાગમાં તાજ કરે છે. એ ઉપરાંત પેલેસમાં ઘણાંક જોવા લાયક ચીત્રો છે, જે જોતાંજ આપણા જગરમાંથી “આફ્રીન” બોલ સડી પડે છે. આ પેલેસ ઉપરાંત તેનો બગીચોની ખાસ કરીને જોવા લાયક છે. એ ઉપરાંત વાગવજીફાની પ્રખ્યાત હેમતન કોર્ટ જુલ જુલામરીમાં જઈ જુલાવો ખાવા જુલવું નહિ. વળી બગીચાની ખુટી તો ત્યાંના સો વરસ ઉપરના દરાખના માંડવાઓ છે. આ પેલેસની નજદીકમાં આવેલો બુશી પાર્કની વળી ખાસ કરીને લોકોનું ચાલુ ખેંચાણ છે. બાગની ખુબી જોવી હોય તો મે મહીનામાં છે જે વખતે ચેસનટોના ઝુમખા ઝાડો પરથી જુમાઈ પડતાં માર્બલ મુધીની દારમાં દીસે છે. એ હીંદુસ્તાનના બાગબાનો, ત્યાં જઈ સ્ટડી કરી લેઓ, વળી કોઈ હીંદના અરથી પેંડા મહારાજ મુંબઈ આયા તો તેના ને માડજના બગીચા બુશી પાર્ક જેવા બનાવી કાચ્યું જવહેર જુટી લાવવા કામનું છે.

હેમતન કોર્ટ નો
બગીચો.

એક આઈડીયલ
વોક માટે
આઈડીયલ
ગારડન.

પંકાએલું
માલબરો
હાઉસ.

૩. માલબરો હાઉસ:—નામદાર શહેનશાહ જ્યોર્જ જ્યારે પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ હતા ત્યારે ત્યાંજ રહેતા હતા. બરાબર મોલ ને સેન્ટ જેમ્સીસ પાર્કની સામે આવેલું છે. ડ્યુક ઓફ

માર્ગબરો માટે ૧૭૦૬ માં ડીઝાઇન થયેલું પાછળથી આજ
ધર, ડાવેજર શહેનશાહ બાનુ એડેલેડે શહેનશાહ ત્રીતીયમ
ચોથાના મરણ પછી પોતીકા વપડાસ માટે રાખ્યું હતું. હાલમાં
ડાવેજર રાણીમાતા એનેકઝાંડરા રહે છે.

આમલો
રાયલ મહાલ
સેન્ટ જોમસીસ
પેલેસ.

૪. સેન્ટ જોમસીસ પેલેસ:-નામદાર શહેનશાહ હેનરી
આદમએ બાંધેલો આ પેલેસ ૧૬૯૮ સુધી ઇંગલીશ કોટની
બેઠક તરીકે લેખાતું હતું, હાલમાં બીસમાર હાલતમાં છે. જે કે
રાયલ ચાપલ ને જરમન ચાપલો રવીવારે ખુલ્લા છે. દર રવીવારે
ત્યાં કોઈની રેજીમેન્ટ વારાફરતી બેઠ પલે કરે છે.

ઈંગલાંડનું સડ્ધી
મંજૂર ને
બાદશાહી
રાજવંશી મકાન
વીંદસર કાસલ.

૫. વીંદસર કાસલ-આખા ઇંગલાંડમાં સઉથી વધુ
દમામદાર શહેનશાહનું રાજવંશી મકાન તે વીંદસર કાસલ
છે. લાંડનથી ૨૫ માઈલને છેટે આવેલો આ બાદશાહી કેસલ
જેને જોવો હોય તેને લાંડનના પેડીંગટન સ્ટેશન પરથી
ઉપડતી ગાડી વીંદસર એક્સપ્રેસ પકડવી. વીંદસરના સ્ટેશન
પર ઉતરશે કે પ.સેજ આ આડો છટ થઈ પડેલો બાદશાહી
કાસલ નજરે પડશે. કાસલનો સેન્ટ જ્યોસ્જસ ચાપલ, સ્ટેટ
એપાર્ટમેન્ટો, ત્યાંની બાદશાહી પીકચર ગેલેરી, આખા
ઈંગલાંડમાં પહેલે નંબરે આવતા રાજવંશી તબેલાઓ “ રાયલ
મયુઝ ” વગેરે જેને નહિ જોયું તેની છાંદગી દરદેશરીમાંજ
ચટવાઈ એમ કહું તો ખોટું નથી. દીકરાઓ હાલમાં આ
કાસલ લોકો માટે બંધ છે, પણ લડાઈ પછી કદાચ ખુલ્લો
મુકવામાં આવે એ બનવા જોગ છે. જે કાસલના બાદશાહી
એપાર્ટમેન્ટોજ ચીતારવા બેસું તો ચોપડી ભરાય એમ છે,
માટે એટલુંજ કહું છું કે તમે પોતે ત્યાં જઈ અંગરેજ
બેન્ગની હુન્નરમંદી તપાસજો. મારી નજર ને તમારી નજરમા
ફરક પડશે ! “ I think I am sure ! ” વળી વીંદસર
ગ્રેટ પાર્કની પડોશમાંજ આવેલું “ વરજીનીયા વાંટર ” નામનું

નાનું સરોંવર જરૂર વીંદસર જાવો તો જોજો. આંખને કુદરતી થંડક અખશશે.

રાણી માતા
વિક્ટોરિયા ને
હાલના
શહેનશાહ આનુ
મેરીની જન્મજુબિ
કેનસીંગટન
પેલેસ.

કેનસીંગટન પેલેસ. આ આપડો પેલેસ સગનવંતો તો બહુજ, કારણ કે દુનિયાને હૈદ પંકાએલી માહારાણી માતા વિક્ટોરિયાનો ત્યાં જનમ થયો હતો. અને આગલા વખતમાં તે ડયુક ને ડચેસ ઓફ ટેકના રહેવાના મકાન તરીકે વપડતો હતો. આ ડચેસ ઓફ ટેક તે પ્રીનસેસ મેરી ઓફ કેમ્બ્રીજ હતી જેની બેટી તે હાલની આપરી શહેનશાહ આનુ મેરી છે, જેવણનો જન્મખી આએ બાદશાહી પેલેસમાં થયો છે. શહેનશાહ. વીલીયમ તીજ આએજ જગ્યાએ બહેરત મુકામ પામ્યો છે. વાહરે રાજવંશી પેલેસ કાનસીંગટન તારા જેવો સબકતો પેલેસ વળી ખીજે કયો હોશે! દીકરાઓ આ રાજવંશી જનમ જૂમિ લંડન સીધારો તો જોવા ચુકશો નહિ. હાખડપાકંથી દશ મીનીટની વોડ છે.

ત્યારે બાદશાહી પેલેસોની વીઝીટખી પુરી થઈ, હવે લંડનની કેટલીક પીકચર ગેલેરીની હારેદોર તપાસ લખશું. જોએનીજ લંડનનો એક ટાંટયો જોયો ને ખીજે કેંટ્રા દીધો, તેમાં લંડન સમાધ જતું નથી. મોટેના આંકા કુંકા લંડન દેખાડવા બદલ ખીસંકાટ કેકના કારખાના ને ન્યુસ પેપરના છાપખાના દેખાડી તમોને લંડનથી ખીજે દેશ હંકારી લખ જાઉં એવો ભોમીયો હું નથી. આપણી પહેલેથી શું સરત છે કે ધીમે ધીમે હસી બોલીને મારી સાથે હાંકવા માંડો ને બે દીવસ વધુ લેશો પણ કરારને જીવે લંડનનું ખુણું ખુણું ફરી શકશો.

લંડનનો ચીત્ર
મહાસ
નેશનલ ગેલેરી.

ત્યારે બધુંજ આપરે જોઈ વળ્યા ને નેશનલ ગેલેરી રહી જાય ને કેમ અને? આવો ત્યારે ત્યાંખી પુગી વળ્યે. લંડનની

ગેલેરીઓ “ ટકે શેર બાજી ટકે શેર ખાગ્ગ ” ની કાની ઉભામ્ જાય છે. એકએકાં એવી ચીત્ર કળાના નાદર નમુનાઓના ખંડોના ભંડાર ત્યાં ભરેલો છે કે આપરી અકકલ કામ નહિ કરી શકે! દીકરાઓ જરૂર જન્મે ને મહાન રાજવંશી ચીતારાઓની પીછછીના પદ્ધતિઓ નજર સામે ધરેલા નીહાલી બે ધડી ખુશી થન્ને. મુખ્ય ગેલેરીમાં ટ્રેફાલગર રકવેરની નેશનલ ગેલેરી, ને હરટફર્ડ હાઉસ મેનચેસ્ટર રકવેર પર આવેલી વોલેસ ગેલેરી ને મયુઝીયમ બે ધડી જોવા લાયક છે. એમ તો નેશનલ પોર્ટરેટ ગેલેરી, રોયલ એકેદેમી, નેશનલ ગેલેરી ઓફ બ્રીટીશ આર્ટ જે ટેટ ગેલેરીને નામે હાલ જાણીતી છે તે તથા દલવીચની પીકચર ગેલેરી વગેરે કુડીઅંધો પડેલી છે. એક એક કલાક ત્યાંખી કાઢેલો તમારો જ્ઞાન ભંડાર વધારશે એમાં શક નહિ. બાવા જનન, એક દીવસ ગેલેરીઓ માટે અલાહેદો કાઢવો એમાં કાંઈ મોટી વાત નથી, નહિતોખી નેશનલ ગેલેરી તો જરૂર જન્મે. હાલમાં લગાઈને લીધે અંધી ગેલેરીઓ અંધ છે પણ ટ્રાફાલગર રકવેરની આ આદશાહી ગેલેરી તમારે માટે ખુલ્લી છે. એક હજાર જુદી જુદી ફ્રેંચ, ડચ, રોમેનીશ, ઇટાલીયન, ફ્લેમીશ વગેરે સ્કૂલોના ઉત્તમ નમુનાઓ અહીં ભેગા થયા છે. રશીકા નોંધ કરી લેજો કે નેશનલ ગેલેરી ને વોલેસ કલેક્શન લાંડનના ગેલેરીઓમાં આગલી હરોલમાં મુકી શકાશે, ખાસ કરીને આવળાંના શોખીનોને માટે વોલેસ કલેક્શન બહુજ ઉત્તમ ને નાદર છે. અન્ને સગી અહેતોને જોયાં વગર લાંડનથી પાવરા પોઈસ કરવું નહિ. એ ઉપરાંત નીચલી પબ્લીક બીલડીંગો, ગવર્મેન્ટ આર્શીસો વગેરેની નોંધખી સાચવેલી ધણીજ કામની છે. જેમ આલી માયના ઓચરીયાંએ જમસીમાં ચપટાં, કેરાં, ઈડાં વગેરે ભણાવવાનું સો વરસે શોધી કાઢ્યું તેમ કાઈવાર જરૂર પડી તો આ નમારી ડાએરી નમેનેખી સીધો રસ્તો શોધી આપશે.

કેટલીક ગેલેરીઓ
જુમખો,

વાલેસ કલેક્શન
તો આ જરૂર
એએ!

લંડનમાં એવી બીલડીંગો તો ઘણીબી છે બધી જોવા એસીયે તો બાર વરસેબી ફરી નહિ રહીયે, તોબી થોડીક અગત્યની બીલડીંગો પર સહેજ અજવાળું ફેંકીશું. ખાસ કરીને જોવા માટેજ નથી પણ લંડનનું કારોબારી મંડળ ત્યાં એકઠું થયું છે. ઉધાડો ત્યારે પોથી ને ઓરડરમાં નોંધ કરો.

એડમીરલટી
આને દરીયા વૃધો
ખાતુ.

(૧) એડમીરલટી:-વાહીટ હોલમાં આવી છે. ફરસ્ટ લાડ' ને ફરસ્ટ સી લાડ' માટેના મકાનો ધરાવે છે. અંગ્રેજ સરકારનું આ બાદશાહી દરીયાવૃધીખાતું ખરેજ બાદશાહી છે.

રાજવંશી
આલબર્ટ હોલ
ફક્ત ત્યાંની
એમકી
બીઅર ૩૦૦
માણસોની
સગવડ
સાચવે છે !

(૨) આલબર્ટ હોલ:-કેનસીંગટન ગારડન સામે આવેલો આ બાદશાહી હોલ ૧૦,૦૦૦ માનસની એસવાની ગોઠવણો પુરી પાડે છે. જ્યારે રોશનીથી માહાલને આરાસ્તા કરવામાં આવે છે ત્યારે વીજલી બળથી એક સામતી રીતે સળગતાં ૪૮૬૦ ગેસ બરનરોનો ઠાઠમાઠ બે ઘડી આંખને આંજી નાખે છે. આ હોલનું ગ્રાન્ડ ઓરગન આખી દુનિયામાં સઉથી ગંજવર છે. વારે ઘડીયે આંહી કેનસરટી મેળાવડાઓ વગેરે થાય છે. જરૂર દીકરાઓ એક આઈગ્લાન્સ ફફડાવજો, બે પેન્સનો ખરચ બારસો પાઉંડની મોજમાં વસુલ કરી આપશે. હોલની એમરી થીએતર ૩૦૦ સીટો ધરાવે છે.

લંડનની નાણા
ધીરનાર બેટી
બેન્ક ઓફ
ઇન્ડિયા.

(૩) બેન્ક ઓફ ઇંગલાંડ:-ખીટનની ખજાનચી, દુનિયાની બેંકની શહેનશાહ બાનુ ગણાય છે. આખી દુનિયાને નાણું ધીરી શકે એવી તેની હાલત છે. આ ગંજવર બેંક, બેંક સ્ટેશનની સામેજ આવેલી છે. એકાદ સાંજની લટાર બેંકરો, શીનાનસીયરોને માટે ખરેજ કાચું સુન્નું છે.

ઇનસાફનો
અદાલતો.

(૪) કેટ' ઓફ જસતીસ:-સ્ટ્રાન્ડ પર આવેલી આ ઇનસાફની અદાલત સર્વ માટે ખુલ્લી છે. ઉપરની બાલકની

પરથી બેસી મહાન નીચાયેધ.સેને આસનપરથી ઇનશાફ આપતાં જુઓ, ને ઇનસારી અંગ્રેજ કાયદા કાનુનો માટે છેવટે આફરીનનો ઉડગાર બોલી હેર્યુ લેઓ. વેકેશનમાં આખી કોર્ટ જોઈ શકાશે; અલબત્તાં અંદરના હાલની મોઝેક કારીગીરીઓ વગેરે જોવા જોગ છે. બસ સઉથી સહેલો માગે સ્ટ્રાન્ડનું ટયુબ સ્ટેશન છે.

લંડનનું કસતમ
હાઉસ,

(૫) કસતમ હાઉસ:-લોવર થેમ્સ ક્ષીટમાં આવેલું આ કસતમખાતું લગભગ તાવર ને લંડન ક્ષીટની વચ્ચેમાં બીરાજેલું છે. કીમતી દસ્તાવેજો, જરજવેરાતો વગેરે માટે ફાયરપરક ઓરડાઓની ઠીક સગવડ છે. સઉથી નજદીકનું સ્ટેશન માર્કેસન-ફરસુદ મળી તો ગીયા, નહિ તો દુરથી રામ રામ કરવી.

સારી દુનિયાની
પંકાએલી
ગ્રીનીચ
ઓબસરવેટરી.

(૬) ગ્રીનીચ ઓબસરવેટરી:-ગ્રીનીચ પાર્કમાં આવેલી આ ઓબસરવેટરી માટે આગળ બોલી ગયા છીએ. આ ઓબસરવેટરી આગલા શહેનશાહ ચાર્લ્સ બીજાએ બંધાવી હતી. આ ઓબસરવેટરી મેરીટીયન યાને મધ્યાન્હરેષા પર આવેલી છે, કે જ્યાંથી ભુગોળ શાસ્ત્રીઓ પોતાની લોનજીત્યુડ યાને લંબાઈ ગણે છે. વોશીંગટન ખાતે મળેલી ૧૮૮૪ ની આખી દુનિયાના મોટા સ્ટેટોની કોનફરંસે ગ્રીનીચની મેરીટીયન ને પ્રાથમ મેરીટીયન યાને મુખ્ય મધ્યાન્હરેષા ગણી હતી. આ ઓબસરવેટરીજ નૌકા શાસ્ત્રનું એક પંચાંગ બહાર પાડે છે, જે નૌકા શાસ્ત્ર માટે બહુજ અગત્યનું ગણાય છે. ઓબસરવેટરીની અંદર મુકેલું સાંચા કામ દુનિયામાં સઉથી બારીક ને ઉચું છે, અને તે રોયલ એસ્ટરોનોમરના હાથમાં છે. બપોરના એક વાગે રોજ ક્લેકટ્રીક ટાઇમબોલ પડે છે જે પરથી બધાઓ પોતાના ઘડીયાળના કાંટા માડે છે. સોકોને ઓબસરવેટરી દેખાડવામાં આવતી નથી.

જેનરલ
પોસ્ટ આફીસ.

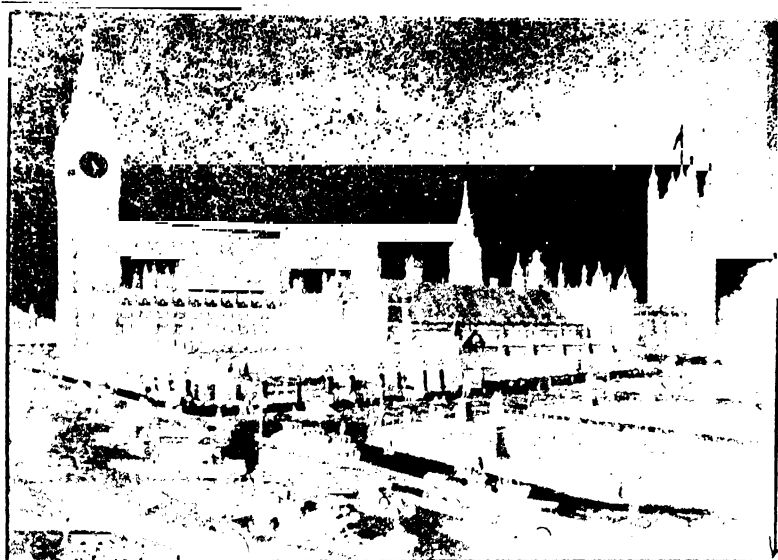
(૭) જેનરલ પોસ્ટ ઓફીસ:-કીંગ એડવર્ડ સ્ટ્રીટમાં આ બાદશાહી પોસ્ટ ઓફીસ મથક કરે છે. શહેનશાહ સાતમાએ તેનો પાયો ૧૯૦૫ માં નાખ્યો હતો. લોકો માટે દરેક ફેસીલીટી જોશો તો આએ પોસ્ટ આફીસમાં છે. સ્ટાંપ વેચવાના મશીનો, મારબલની લખવાની તેબલો ને બસો ઉપર તો એકી વખતે વાગતાં ઘડિયાળો દરેક ડીપાર્ટમેન્ટમાં જોશો. પોસ્ટ ઓફીસનું ટયુબ સ્ટેશન સઉથી સહેલો માર્ગ છે. કામ પડે તો એક લટાર કામની છે.

ગીલ્ડ હોલ.

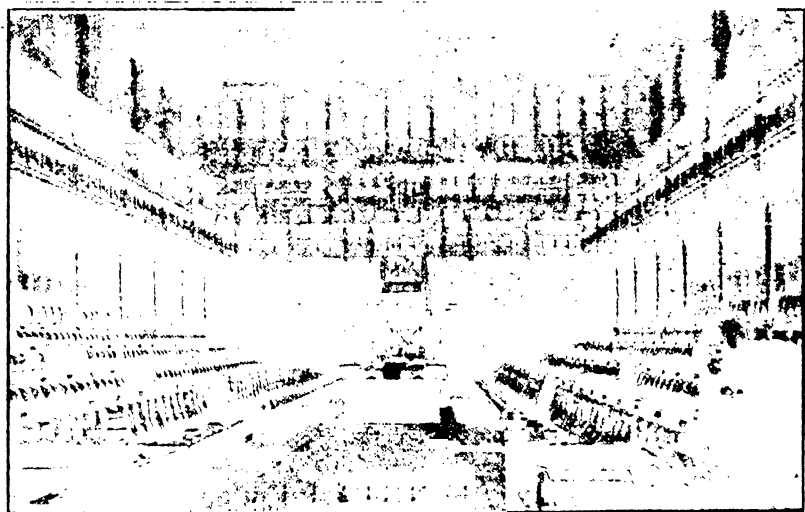
(૮) ગીલ્ડ હોલ:-કીંગ સ્ટ્રીટ ચીપસાઇડમાં આવેલા આએ હોલ માટે જેટલું બોલું એટલું થોડું છે. અહીંઆજ કારપોરેસનની મીટીંગો, કામન કાઉન્સિલની સભાઓ, અને બીજાં બીજાં મોટા કામકાજો થાય છે. લંડનમાં સઉથી મોટો હાલ ગીલ્ડ હાલ ગણાય છે અને એકી વખતે ૧૦૦૦ આદમી ખાણ પર બેસી સફે એવી ગોઠવણ ધરાવે છે. હાલ પોતાના દરબારી હાદમામાં પીટ, નેલશન, વેલીંગટન વગેરેનાં સુંદર આવલાઓ ધરાવવાનું માન ખાટી ગયો છે. હાલમાં આ ગીલ્ડ હોલનો કેટલોક ભાગ બંધ છે, જતાંબી લાઇબ્રેરી, પીકચર ગાલેરી વગેરે લોકો માટે ખુલ્લું છે. પુરાતન વખતની ઇતિહાસીક ફેંકાફેંકીમાં માનનારાઓને ઇન્ટરેસ્ટ આવે એવું ઘણુંબી છે. સરસ જવાનો માર્ગ “બસ” છે.

હાઉસીસ ઓફ
પારલામેન્ટ.

(૯) હાઉસીસ ઓફ પારલામેન્ટ:-આ બાદશાહી રાજવંશી પેલેસો માટે વધુ બોલવું એ ગુલાબી ગુલાબને પેન્ટ કરવા જેવું છે. આમની સભા ને ઉમરાવી સભા માટેના બે ગંગવર હોલો તથા એન્ટ્રન્સ હોલ વગેરે દર શનીવારે લોકો માટે ખુલ્લા છે. રોજ સાંજે દરેક સભામાં વીઝીટરને અગાશી પર જવા દેવાની પરવાનગી ત્યાંના મેમબરની લલામણથી મળી શકે એમ છે. પેલેસની એક બાજુ ઓલીવર કોમવોલનું પુટલું

હાઉસીસ ઓફ પારલામેન્ટનો પારલામેન્ટ સ્કવેર પરથી દેખાવ.
જુઓ પાનું ૨૦૮ મું.

“આમની સલાનો હોલ” યાને હાઉસ ઓફ કોમન્સ. જુઓ પાનું ૨૦૮ મું.

મેનલોપાર્કનો સઉથી ખુબસુરત સ્ટ્રીટ આલ્બર્ટ સ્કવેર. જુઓ પાનું ૨૨૩ મું.

અંગ્રેજી ભાષાને જનમ આપનાર મહાન કવી ને નાટકકાર વીલીયમ શેક્ષપીયરનું ઘર સ્ટ્રેટફર્ડ-ઓન-એવોન. જુઓ પાનું ૨૩૧ મું.

છે. આ પેલેસ તો જોયા વગર તમેને ચાલવાનું નથી માટે રશીકા સતીવારે રમાલને ગાંઠ વારી રાખજો, ને કેઠે એપોઈટમેન્ટ આપતાના આખી દુનિયાના મહાન પેલેસ તને મારા ખરા જીગરના આશીષ છે. બેશક દીકરાઓ દુનિયા ફરી વળશે પણ રાજની લગામ રખતને હાથ સોંપનારા આ બાદશાહી પેલેસ જેવા મોટા પેલેસ કાઢખી જોશે નહિ.

લાડ મેયરનું
મકાન
મેનસન હાઉસ.

(૧૦) મેનસન હાઉસ:-લાડ મેયરનું ઓશીસીયલ મથક બેંકની બરાબર સામે આવેલું છે. ઇજીપ્શીયન હોલ અંદરનો બહુજ જોવા લાયક છે. આંહી ડેન્સ, પાટ્ટી નાચ વગેરે થાય છે. સ્ટેટ એપાર્ટમેન્ટો વગેરે લોડ મેયરના સેક્રેટરીને અરજ કરવાથી ખુશીથી જોઈ શકાશે. સઉથી નજદીકનું સ્ટેશન બેંક છે.

બાદશાહી
શેર બજાર
રાયલ
એક્સચેન્જ.

(૧૧) રાયલ એક્સચેન્જ:-શેર સભાના દલાલો માટે સોનાની ખાન છે. અંદરનો બાદશાહી હોલજ બહુ સુંદર પેન્ટીંગ તથા પુટલાંઓથી સીંગારવામાં આવ્યો છે. બેંક સ્ટેશન સઉથી નજદીકનો માર્ગ છે. સઉથી સરસ જોવાનો વખત સાંજના ૩ ને ૪ ની વચમાં.

પુરાતન વખતનો
લંડનનો કોટ
ટાવર ઓફ
લંડન.

(૧૨) ટાવર ઓફ લંડન:-ઓ મારી ચશમના નુરો, દુનિયામાં પંકાએલો આ લંડનનો ઇતિહાસીક પેલેસ કંઈ મુઝી છુટાવાનું છે ! કંઈક સદીઓનો પુરાનો આ ટાવર ટાવરહીલ ઘેરી બેઠો છે. ટાવરમાં જોવા જેવું પુશકળ છે. “ વાહીટ ટાવર ” બખતરો, ભાલાઓ, પુરાતન વખતની લડાઈની સામગ્રીઓ, બીજા નાના નાના મીનારાઓ વગેરેને પોતાની આબુઆબુ ઘેરી બેઠો છે. આ વાહીટ ટાવર “ વીલીયમ ધી ક્રાનકરર ” ના રાજથી પોતાનું ખાતું ખોલે છે, ને નોરમન આરકાટેકટનો ઉત્તમ છાપ મગજપર પાડે છે. ખાસ કરીને

“ વાહીટ ટાવર ” ના બોયરાં જ્યાં ઘણાંક નામાંકીત પુરોને કેદમાં રાખવામાં આવ્યાં હતાં તે બહુજ જોવા લાયક છે. એ ઉપરાંત બ્લડી ટાવર, જ્યુવેલ હાઉસ જ્યાં આપણા આગલા તેમજ હાલના નામદાર શહેનશાહનું જરજવેરાત તથા તાજ વગેરે મુકવામાં આવ્યું છે તે બહુજ જોવા લાયક છે. અસલી સ્ટાઇલના ડ્રેસોમાં સજ થએલા ટાવરની અંદરના સીપાઇઓજ તમોને ટાવર ફેરવીને દેખાડશે. સઉથી સરસ જવાનો માર્ગ બસ અથવા ટયુબનું માર્ક લેન સ્ટેશન છે. ટાવર ઘણું કરીને મંગળ બુધવારે લોકો માટે લડાઈના વખતમાંથી ખુલ્લો રહે છે. દાખલ થવાની કંઈક જુદા જુદા ટાવરની શી મળી બે એક શીલીંગ થાય છે. જરજ જવા ચુકશે નહિ.

દીકરાઓ ત્યારે લંડનનું આ રીતે આપણું પ્રોગ્રામ આજે સમાપ્ત થયું છે. મામલો જરાક દામાંદોળ છે. જુદાક જરમનોના ઝેપલેનો વારે ઘડીએ શહેરમાં દરોરો પાડી લોકોની શાંતીમાં ખલલ પાડે છે, અને પાંચ સાત ઓંખો નાખી અવારનવાર શહેરને સહેજ ફીડી જેવું નુકશાન કરી ખણીવંતે લખ લે છે, પણ શાખાસ છે બ્રીટન બેટીને કે તે હીચકારા-ઓની હીકમત આંહી ફાટી શકતી નથી. મારી કુમળી નજરે મેં બે ત્રણ “ એરરેડો ” જોયાં હતાં પણ હરવખતે ભુખ્યાં હન્ટોને મોટી નીશકળતા મળી હતી. હાલતો એ બ્રીટનના પ્યારાં પનોતાં રાજવંશી શહેર લંડન નને ગુડબાય કહું છું, સખખ પ્રોફેસર નીકસનનો તેલીઆમ દોળા હુરકતો ઉભો છે કે “ મી. શરોફ, સેન્ટ પંનકરાસ સ્ટેશનથી બપોરની બારની ગાડીમાં ઉપડો, હું તમોને મેનચેસ્ટર લેવા આવીશ ” ઓત્ત રાઈટ ડારલીંગ લંડન, ગુડબાય ફોર ધી પ્રેઝન્ટ ! !

Now sleep
darling
sleep for a
while

પ્રકરણ ૧૬ મું.

આખાં ઇંગ્લાંડ પર એક આછી નજર.

બેલા લાયક જમ્યાઓ, વોટરીંગ પ્લેસો,
ઇંગ્લીશ લેક ડીફીક્ટો વગેરેનું
રસીલું વર્ણન.

અહુ ક્યાં હ્યાં ને અધું લંડનથી કુદી માયરં, પણ
લંડનની આજુબાજુના પરગણાંઓની તપાસ હજુ બાકી છે.
દીકરાઓ બોટની સહેલગાહના શોખીન છો ખરાકે ? તારે વેકા,
લંડન પર કુરઆન અનેલી લંડનની જોડ બહેન થેમ્સ નદીમાં
ફરવા નીકળો અને થેમ્સ વેલીના બીતરમાં પેસી આબેહુબ
કુદરતી દેખાવો જોઈ હેરત થાઓ. ઘણી ખરી લોંચો કેટલીક
બોટ કંપનીવાળાઓ ચાલુ વેસ્ટ મીનીસટર શ્રીજ આગળથી
અમે ત્રણત્રણ કલાકને અંતરે દોડાવે છે, જે નાની નાની
ટેનડરો તમેને એકાદ બે શીલીંગમાં તો બે ત્રણ કલાકની એવી
ઉત્તમ ને મન માનીતી મોજ ચખાડે છે કે બે ને બદલે ચાર
શીલીંગ ખરચીને અફલાતુન ડીનરથી જોભરો તોખી બોટની
મોજને નહિ પુગે જો બા ?—હાલમાં લડાઈને સખમે લોંચો કાપે
વખતે ને કાપાં લેનડીંગ સ્ટેજ પરથી ઉપડે છે, તે નકકી નથી.
કોઈ કોઈ દીવસે ખીલકુલ લોંચો ફરતી નથી ને કોઈ વખતે
વરી નાની નાની ટ્રીપ પર નીકળી પડે છે. અલબત્તં ટ્રેનનો
રસ્તો બોટની સહેલગાહ કરતાં ટુંકો છે, પણ લોંચની મગ્ગલ
વળી ઓરજ છે બાવા જન. મારી મતલબ કંઈ આ પરાતાયલાં

થેમ્સ નદીની
સહેલગાહ.

૨ ગીલું
ઝોકસકડું.

પરગણાંઓની પોરી મારા બેલાડ પીઅરમાં ઉતારવાની નથી, પણ આ બાદશાહી નદીમાંની મારી ઝોકસકડુંથી રીચમંડ સુધીની એક કાંકડી ટ્રીપનો હું કંઈ આછો તમોને ખ્યાલ આપું છું. જોતો ત્યારે મારી લીલી દરાબો, લંડનથી પાવરો ઉચકી પહેલે ઝોકસકડું જોતો, ને ઝોકસકડુંથી સોલટર ખીરાદરોની ઝોકસકરજન સ્ટીમરો ઉપડે છે તેમાં થસી જોતો. ઝોકસકડુંમાં જોવાનું પુષ્કળ છે. લંડનનું નાનું અચ્યું છે. પણ બાવા જોએએ મુખર્ષની યુનીવરસીટી ને કોલેજો સાથે પોતાનો સંબંધ રાખ્યો હશે, કોલેજમાં ચાર દોકડા ને બે બદામના આંકડા ગણ્યા હશે, તેઓનો ઝોકસકડું ને કેમશ્રીજ બેશક છંદગી સુધી પીછો છોડશે નહિ. રશીકા ઉપડે ત્યારે એકાદ સવારના પહોરમાં, ને ડીક્રાન્સ ને જોનશનની જન્મ જામેનું જીવણ થેમ્સ નદીના બાતરમાં સહેલ કરે. બસ કુદરતની અચુક કુરબાની જોઈ તમારા ડાળા ટાઈટ થઈને એકદમ કાઠિ કરવા મંડી જશે. અલંક તમાનેથી તેની મોલીની જોઈ કુદકણાં આવશે ને ટુટક પર ઘેસા બની ગાવા મંડી જશે કે “ મોલીની લાગી છે મને તારી, આ વહાલી થેમ્સ મોલીની લાગી છે મને તારી ”—જોતો ત્યારે ઝોકસકડુંથી આપણે આપણી સહેલગાલનો સંકેત ખાલી ટુંકમાં બધું એવી રીતે ચટાંકદાર પીરસી દર્શાવું કે સપક દઈને પસંદ પડી દપક દઈને ગળામાં ઉતરે. અલબત્ત થેમ્સની ઉત્તમ મગ્ગલ તો ઝોકસકડુંથી રીચમંડ સુધી હલેસાં મારવામાંજ છે જતાંથી જોતાના હાથે એનજીનના પટા જેવા નાબુક હોય. ને હલેસાં મારતાં કદાચ હાથનું હલેસું મરઈ જાય તો વરી જવા દેઓની એ કાંઈ પંચાત ! તમે તમારે લોચ પરજ વાત રાખવી. થેમ્સ નદી મજાકી પકડનારો તો મજા ફીશીંગના શાખીનો માટે કંઈક કમી ખુરાક પોતાના બરતીયામાં ભરી બેઠી નથી.

જુઓ ત્યારે આ પાણીની ખાણનું પહેલું પગથીયું
ઓકસફર્ડ.

જ મુજબ
ઓકસફર્ડ ગમ્યું
કે !

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે જઈએ તો ૬૩ માઈલ પેડીંગતન સ્ટેશનથી થાય છે, પગ રસ્તે ૫૭ માઈલ થાય છે અને નદીની સહેલગાલ આપા ફક્ત ૧૧૨ માઈલની થવા જાય છે. શહેરની વસ્તી ૫૩૦૪૯ માનસની છે. હોટેલો રેસ્ટોરાં વગેરેનો ટોચો નથી. આઠશાહી કોલેજો માટે અલગ પ્રખ્યાત છે. રફીકા સીધારો તો ઓકસફર્ડની આ નામીયી કોલેજો ક્રાઈસ્ટ ચર્ચ કોલેજ, ઓરીઅલ, અને મેગડેલીન જેવાને ચુકતાના. કેટલાંક મેમોરીયલથી સ્ટડી કરવા જોગ છે. આ કોલેજો જેઈ ઓટ સ્ટેશન “ફ્રાલી ઓન” જ્યાંથી ઓટા જુદે જુદે ટેકાણે જવા ઉપડે છે ત્યાં તમો પધારો, ને નાનકડી ગોરી ઘટમારી પોરીઓના સીંગારેલાં હોડકાંઓ નીલાળો. અસ ઝૂલપાન ને વાવટા ને રેન્જઓની ફાંકડી ઓલરના શેઠથી પોતાકી “ચાટ” ને એવી તો અઝઝી ટેસ્ટથી તેઓ સીંગારે છે કે દરેક પોટીઓની “કેરઓફ” માં સહેલ કરવાના ગીલગીલીયાં છુટે છે. અસ રૂપ્યા ભાખ એઓની મીઠકી શેરડી જેવી જ્યાન પાસ થું ખીશાદમાં છે ! દીકરાઓ વધું મીઠકું કરીય તો તમો મુંબઈને ઓકસફર્ડ સમજ નાલકનો ફોટો જગાડશો ! અસ એમજ કહું છવટે કે “

થેમ્સની બીજી માનીતી દીકરી “એબીનડન ઓન થેમ્સ.”

એબીનડન
થેમ્સની બીજી
દીકરી.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૬૧ માઈલ થવા જાય છે, પગ રસ્તો ૫૮ માઈલનો છે જ્યારે ઓટની સહેલ ગાલ ૧૦૪ માઈલની થવા જાય છે. વસ્તી ૬૮૧૦ માનસની છે, હવા પાણીમાં મુંબઈના આંદેરીને ટકકર મારે એમ છે. વેપાર

વણુજમાં દારવાળાઓ, કપડાં વણુનારા વણુકરો, ગાલીઆ ફેકટરીઓ વગેરેનો ઠાઠમાઠ છે. જોવા જોગ કંઈ નથી. ફક્ત ત્રીપ માટે ડાએરીમાં નોંધો તો કાંઈ વાંધો નહિ, કેમજે આમ બાબદ છેની !

થેમ્સની તીજ દીકરી વોલીંગફર્ડ.

વોલીંગફર્ડ
થેમ્સની તીજ
દીકરી.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૫૧ માઈલ થાય છે, પગ રસ્તો ૫૭ માઈલનો છે, અને જળ માર્ગે ૯૨ માઈલ થવા જાય છે. ખેતીવાડી માટે સુન્નાના મહોર જેવી છે. લંડનનું ચીમોર યા મનીગામ જેવું હોય તો આજ વોલીંગફર્ડ છે. ખુદ વોલીંગફર્ડમાં તો ધુળ ઉડે છે પણ આબુઆબુના ગામડાંઓ ઇવેલમ, ગોરીંગ, કેવરશામ વગેરે બહુજ ફાંકડી સીન-સીનરીઓથી ઘેરાએલાં છે. પણ એને અહીંજ રહેવા દમ ઓકસફર્ડથી બીજે નંબરે આવતી લોક માનીતી જગ્યા રીડીંગ પર ભરકો મારીશું.

થેમ્સની ચાથી ને અતી વહાલી બેરી રીડીંગ.

“ રીડીંગ ”
દીકરાઓ
બીસકીટ બટાકા
માટે નોંધો લેઓ
આખે થેમ્સની
ચાથી લાડકડી
બેરીનું નામ.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૩૬ માઈલ થાય છે. પગ રસ્તો ૪૧ માઈલનો છે પણ જળ માર્ગે ૭૫ માઈલનો થાય છે. વસ્તી ૮૮૦૦૦ ની છે. રીડીંગમાં પ્રખ્યાત બીસકીટોના જંગી કારખાનાઓ છે. મુંબઈમાં જે જે કારખાનાઓના સુરસુરીયાં બીસકીટોના બાકસ રૂપે ઉડે છે તે કારખાનાઓ જાતે જમને નીલાળો, અને કુદરતે કીટલી કીટલીએ રેડેલા ત્યાંના હુન્નર ઉદ્યોગ માટે આફરીન કરો. અગીઆઓમાં ફેરબરી મારડન સહેજ ઠીક છે. બાગમાં પેલું સીંદનું આવલું કંઈક રમુજ આપે છે. બીબું તો દમ જેવું નહિ. આગળ અલ્પે ભાષ.

થેમ્સની પાંચમી દીકરી ન્યુઅરી.

ન્યુઅરી
થેમ્સની પાંચમી
બેટી.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૫૩ માઇલ ને પગ રસ્તે ૫૯ માઇલ થવા જાય છે. આખો હવાને સીનસીનરી માટે જાણીતી છે. ભાઈ ઇતિહાસીક જગ્યાખી છે જો. જેઓએ ૧૬૪૩ ની ન્યુઅરીની પહેલી લગાઈ વીધે વાંચ્યું હશે તેઓને આ જગ્યા નજરમાં રમતી હશે. વસ્તી ૧૨૧૦૮ માનસની છે. ઘરડો ખોખો ડોનીંગટન કાસલ કંઈક લોકની ઠીક સેવા બજાવે છે. ન્યુઅરી જાઓ તો એની જોડ બહેન “ સોનીંગ ” ને વીઝીટ આપવા ચુકતા ના. સહેજ પ્લેઝર આપવા સારી છે.

થેમ્સની છઠી દીકરી “ હેનલી-ગ્રોન-થેમ્સ. ”

હેનલી
જાડી બેટી.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૩૫ માઇલ, પગ રસ્તે ૩૬ માઇલ ને જળ માર્ગે ૬૪ માઇલ થાય છે. વસ્તી ૬૫૦૦ માનસની છે. સાધારણ ઠીક છે. લંડનનું દમણ જોવું હોય તો હેનલી છે. હવા પાણી સાફ છે. સીંગલ હોલો તો હેનલી જઈ ડાહ્યા બનવા બુલતાના. ”

થેમ્સનો લાડકો દીકરો “ મારલો. ”

મારલો
થેમ્સનો નાનો
બેટો.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૩૧ માઇલ પગ રસ્તો ૨૮ માઇલ ને જળ માર્ગે ૫૭ માઇલ થવા જાય છે. જગ્યા ફાંકડી છે. હોડકાંઓની સરતો દોડાવવી હોય તો બસ બોંય ચઢાવી ઉતરી પડો.

થેમ્સની પુંજએલી પટરાણી “ મેડનહેડ. ”

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૨૪ માઇલ, પગ રસ્તે ૨૯ માઇલ ને જળ માર્ગે ૪૯ માઇલ થવા જાય છે એવું કોણુ

મેડનહેડ
લાંડન વાસીઓની
ફેવરીટ પ્લેસ.

ખીટનનું આળક હશે જેને મોઢે “મેડનહેડ” નામ નહિ
હોય. આના જેવી “પ્રીતી” પ્લેસ મેં તો જોઈજી નથી. ખુદ
ત્યાંની મળ્ગલ ઉપરાંત મેડનહેડમાં એ દીવસ કાઢો તો
થેમ્સ વેલીમાં આબુઆબુ એટલું પડેલું છે કે જોતાં થાકી
જશો. ટુંકમાં અધું અહીંઆં ફાંકડું છે પણ “લીટલ
સ્તેજ” પર છે.

થેમ્સની એ જોડ બેટીઓ “વીંડસર ને ઇટન.”

રફીકા અધું જોયા વગર ચાલશે પણ વીંડસર ને ઇટન
ચુકી જશો તો મુંબઈમાં તમારી થેકડી થશે. રેલ માર્ગે જાઓ
તો વીંડસર ૨૧ માઈલ છે. ઇટનનું સ્ટેશન નથી,
પણ વીંડસરથી અરધાએક માઈલને છેટે તેની નાની બહેન
આવેલી છે. જળા માર્ગે ઇટન ૪૩ માઈલ થવા જાય છે.
જોવા જોગ તો વીંડસરનો પ્રખ્યાત કાસલ “વીંડસર કાસલ”
તેની ઉત્તમ સીનરીઓ સાથે તમારા પગ પાસે ડોળા ખાય છે.
વળી ઇટન ને હેરો સ્કુલ માટે તમારા મુંબઈના કેટલાક
જાપાઓએ આગળથીજ સ્કુલની શીડ મેચ વખતે કાણા
ખોલવા હતા તે લાડકલી ઇટનને વીઝીટ આપ્યા વગર કાંઈ
તમને ચાલવાનું છે? પ્રખ્યાત ઇટન કોલેજ ને વીંડસર કાસલ
માટે તો કોઈની રવેશે એક દીવસ તમને ફાજલ પડવોજ
પડશે. વીંડસર કાસલ માટે તો બહુ બહુ અધાઓએ લખ્યું છે,
અને આપણેથી પાંચ દશ લીટીઓથી આપણા આગલાં ચેપટરો
શોભાવ્યાં છે, છતાં ટુંકમાં ફરી ફરી એકવાર યાદદાસ્ત
આપવા કહું છું કે દીલસોજી જરૂર ત્યાંના સ્ટેટ એપાર્ટમેંટની
આંખ ઉઠી વળગે એવી મનોરંજક રચના, પ્રખ્યાત બાદશાહી
સેન્ટ જ્યોર્જનું ચાપલ, રાઉડ ટાવર, કરક્યુ ટાવર, નોર્થ ને
ઈસ્ટ ટેરેસો, રાજવંશી તબેલો, તથા ગારડન વગેરે જોઈ વળજો.

જગ માનોતું
ઇટન ને વીંડસર.

પણ જ્યારે શહેનશાહી સવારીની આમંદ વીંદસરમાં નહિ હોય ત્યાંજ જન્મે હું કે, નહિ તો આએ લખનારને ખાલી શેપ ભરતા ના. એ ઉપરાંત ઇટન કોલેજ તો ખાસ કરીને જોવા જોગ છે. અતરે કોલેજનું દુકાં વૃતાંત આપેલું વાળખી ગણાશે. કોલેજનું ચેપલ ૧૧ થી ૧ ને ૨-૩૦ થી ૫ સુધી સવાર સાંજ લોકો માટે ખુલ્લું છે. પરાણાઓને દેખાડવા સારું ત્યાંનો એક રખેવાળ હમેશાં મેજર સાથે લઈ બધું સમજાવે છે. સ્કુલ જોવાની પરવાનગ મંગળ, બેસપત ને શની ને દીવસે ૨-૩૦ થી ૫ સુધીમાં સ્કુલ આફીસમાં આગળથી લખી જણાવાથી મળી શકે છે. આ કોલેજની હસ્તી ઇંગ્લેન્ડના આગલા રાજા હેનરી છઠ્ઠાને આભારી છે. ચેપલની ઉત્તર બાજુ “ અપર સ્કુલ ” કહેવાય છે. મોટા મહેરાલમાંથી પસાર થત તમે સ્કુલના ચોગાણમાં દાખલ થાઓ છો. જ્યાં લુપટનનું સેલમી સદીનું ટાવર તમારી નજર સામે પડે છે. પાંદરમી સદીનું ચાપલ તમારી જમણી બાજુએ આવકાર દે છે, જ્યારે તમારી દાબી બાજુએ લેવા સ્કુલ ને આગલા વખતની “ ડોરમીટરી ” એટલે બીજાનાઓથી લાધેલો સુવાનો ઓરડો નજરે પડે છે. સ્કુલના ચોગાણની વચ્ચેવચ્ચમાં રાજા હેનરી છઠ્ઠાનું કાંસાનું આવલું નજરે પડે છે. આવલો દાબી બાજુ ફરતાં વળી ચાપલની ઉંચી કારીગરી અને થેમ્સ નદીમાં ભવીશમાં કદાચ ‘પુર’ આવે તો તેની સામે અચાવ કરવા માટે બાંધેલી રક્ષાથી દીવાલોનું બાંધકામ વગેરે ખેશક બહુજ જોવા જોગ છે. ઉત્તર તરફના દરવાજા માર્ગે ચાપલમાં દાખલ થશો તો દરવાજા પર લખાએલો મારકવીસ વેલેસલીનો લખ નજરે પડશે, પછી તમે ચાપલના કવાયર યાને કીર્તિનીયાઓને ખેસવાની જગ્યામાં આવી પુગતાં તેની ફાંકડી “ ઇસ્ટ વીન્ડો ” તરફ નજર નાંખો. યા ઇલાહી શું વક્રમેનશીપ હશે ! વળી એટ આરગન મુકીને આગળ ચાલશો તો સ્વર્ગવાસ

ઇટન સ્કુલ પર
એક આબી નજર

જામેલા ઇટોનીયનોની પીત્તળ રૂપી યાદગારીઓ અને નામાંકીત એથીનીઅન વોર ” ના રેકૉર્ડો સાથેનો એનતી આપલ નજરે પડશે. ખાસ સ્કીનજ ઝુલુ, અફગાન, ને બોઅર વોરમાં આ દુનિયાથી કુચ કરી ગએલા કેટલાક બહાદુર અમલદારોની યાદ ફાંકડી રીતે જળવતી જણાય છે. વળી કાર્તિનીયાઓને બેસવાની જગ્યા આગળના ઉત્તર દરવાજા આગળ ફરશે. તો ફાંકડી ૧૫ મી સદીની લેકટર્ન યાને ધર્મના ઉપદેશ આપવા માટે રીઝવડ રાખેલી “ રીડીંગ ડેસ્ક ” અને તેની સામે સર ગેલેહાડનું ખુબસુરત ચીત્ર નજરે પડશે. એ ઉપરાંત દેવળની આરસપાહણથી મઢી લીધેલી ફરસખંધી યાને ભોંય, તેનો શુશોભીત આલટર, ઉંચી અસલી વખતની યાદદાસ્ત આપતી ટેપેસ્ટ્રી વગેરે બેશક નહિ વર્ણવી શકાય એમ છે. અલખતાં આખાં ઇંગલાંડમાં આવેા બાદશાહી “ ઇસ્ટ એન્ડ ” તો નથીજ નથી. એ ઉપરાંત અંગ્રેજી તવારીખ સાથે સંબંધ ધરાવતાં પ્રખ્યાત નામો સાથના અપર પેનલોથી દીપી નીકળતી અપર સ્કુલ, ગ્રીન કોર્ટ, લાઇબ્રેરી, બાવલાંઓથી મધ્યાએલો ગંગ્લવર હોલ, કીચન, નાનકડું મયુઝીયમ વગેરે જોવા જોગ છે. બધું સ્કુલ ને કોલેજમાં રસકસ લેનારાઓ માટે ત્યાં દુનિયા વિદ્યા હુન્નરની ઉભાર્થ ગએલી છે. દીકરાઓ લખવા બેસું તો પ્રેસવાળાઓ ચાલીસ દીવસ વધુ જીવતા હશે તેખી આએ કમતરીનની કલમ લગ્યાએલી જોઇ ડોક નાખી દેશે. ગમે તે હોય પણ હમારા મહેતાજીની દોલત જયાદારે બસ વાંચી વાંચો ખુશી થઈ વાંચો !! ત્યારે ઇટન ને વીંદસર જેવી ઇંગલાંડની ટવીન સીસ્ટરોની પુરતી ખજાર લખ હવે આપણે આગળ વધીશું, ને થેમ્સની બીજી દીકરીઓ પર સહેજ નજર નાખીશું.

થેમ્સની સાદી માદી ને શાહબગ્તદી છાકરી સ્ટેન્સ.

સ્ટેન્સ.

ટ્રેન માર્ગે ૧૬ માર્ચ, પગ રસ્તેખી ૧૬ ને જળા માર્ગે

૩૫ માઈલ થાય છે. વસ્તી ૧૦૦૦ આદમીની છે ધામધુમ કંઈ જોવા જોગ નહિ. જરા ફરમે બનવું હોય, પેરીઓ સાથે દોલ ટપ્પા કરવા હોય તો સ્ટેનસ ફાંકડું છે. હા પથ્થુ આર્ટનું ખીજ હાઉસ હોટેલ બહુજ ફાંકડું છે. જરા લાઈટ રીફરેશમેંટ માટે ડોકયુ કરી જોજોની !

નામાંકીત હેમતન કોર્ટ ને બુશી પાર્ક.

જમ મશહુર
હેમતન કોર્ટ ને
બુશી પાર્ક.

લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૧૫ માઈલ, પગ રસ્તે ૧૫ માઈલ ને જળ માર્ગે ૨૧ માઈલ થવા જાય છે. આ નામાંકીત હેમતન કોર્ટ ને બુશી પાર્ક માટે તેની જગ્યાએ બહુ લખી ગએલો હોવાથી આગળ ઘોડી દોડાવો, ને તેના બાઇઓ કીંગ્સટન ને ટેડીંગટન પર નજર ફેંકા.

કીંગ્સટન ને ટેડીંગટન.

કીંગ્સટન ને
ટેડીંગટન.
ફરસુદનો વખત
માળવા માટે
ફાંકડી જગ્યાઓ.

કીંગ્સટન લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૧૨ માઈલ પગ રસ્તે ૧૨ માઈલ ને જળ માર્ગે ૧૯ માઈલ થવા જાય છે, જ્યારે ટેડીંગટન લંડનથી ટ્રેન માર્ગે જવો તો ૧૩ માઈલને છેટે છે, પગ રસ્તો ૧૧ માઈલનો ને જળ માર્ગ ૧૮ માઈલને થવા જાય છે. દમ જેવું કંઈજ નહિ. સહેજ નજર નાખી હોય તો નાખજો, નહિતો કાંઈ જરૂર નહિ.

થેમ્સની સહથી ફાંકડી દીકરીઓ

ટવીકનહામ ને રીચમંડ.

મારો માનીતો
પ્લેસો.
ટવીકનહામ ને
રીચમંડ.

ટવીકનહામ લંડનથી ટ્રેન માર્ગે ૧૧ માઈલ પગ રસ્તે ૧૨ માઈલ ને જળ માર્ગે ૧૭ માઈલ થાય છે. ત્યાંની પડોશમાં આવેલો ઇલ્કપાઇ આઇલેંડ ખ.સ વધુ લોકોનું

ધ્યાન ખેંચે છે. શાહી કાનસટો વગેરે વારે ધડીએ ઉનાળાની સીઝનમાં થાય છે. વળી ટવીકનહામ મુંબઈના જાણીતા શ્રીમંત શેઠ રતન તાતાના આદર્શાદી પેલેસ યોફ હાઉસ માટે લાંબી પ્રજનનું બહુજ ધ્યાન ખેંચે છે. આ પેલેસ જોવાની તમારા કમતરીનને શેઠ રતન તાતાની મહેરબાની ભરી પરવાનગી મળી હતી. અને તેમના સેક્રેટરી મી. લામે સાથે ફેરવીને મને દરેક એપાર્ટમેન્ટ વગેરે દેખાડીયા હતા. દીકરાઓ લાંડન જાઓ તો હીંદના આ પારસી રાજવંશી કુટુંબના નબીરાઓનું નાનકડું પણ આગલું ઇતિહાસીક બહેસ્ત જોવા ચુકશો નહિ. લલા શેઠ રતન તાતાની પરવાનગી કોઈપણ વખતે મળી શકશે. એ ઉપરાંત રીયમંડ માટે આપણે આગળ લખી ગયા છીએ કે ટવીકનહામની પડોસણ રીયમંડ પ્લેઝર બોટો, તથા બોટીંગ એક્સકરઝન વગેરે માટે બહુજ ઉત્તમ નીવડી છે, એક ડોકીયું અલબત્તાં વ્યાજ સીકકે વસુલ કરી આપશે એમાં શક નહિ. ત્યારે થેમ્સ વેલીની વીઝીટ અત્રેજ ખતમ થાય છે. હવે થોડા દીવસ થેમ્સને આસાએશ લેવા દઈ તમેને ઇમિઝાંડના બીત્તરમાં ફેરવી લાવીશું. Will you like it !!

—:૦:—

પ્રકરણ ૧૭ મું.

“ આપરી સ્ટારટીંગ પોઇન્ટ મેનચેસ્ટર. ”

આજો મેનચેસ્ટર
મંદીરમાં!

તમે આગળ જોઈ ગયા કે મારા પ્રોફેસર મી.
નીકશન જેવણના હાથ હેઠળ હું વેપારી કેળવણીની તાલીમ

લેવા જતો હતો તેવણુ તરફથી મને લાંડનમાં તાર મળ્યો હતો કે “ બાવા જન હવે લાંડનના સેન્ટ પેનક્રાસ સ્ટેશનથી બપોરની ગાડીમાં ઉપડો, મેનચેસ્ટરના સ્ટેશન પર લેવા આવીશ. ” ઈજન સ્વીકારીયા વીના છુટકો છે ! ખુદ તેનાજ વતનમાં જતું ને તેની મહેરબાનીના પહેલા પગથીયાં જુજ અનાદર કરવું એ પરગામ જઇને આપખુદનો અંગરખો પાલવા જેવું કહેવાય. દીકરાઓ જેવો ગભરાશો મા. મેનચેસ્ટર જવા માટે એકી વખતે લાંડન ની જુદી જુદી લાઇનોના જુદાં જુદાં અમુક સ્ટેશનો પરથી ગાડી ઉપડે છે, જેમકે લાંડનના યુસતન સ્ટેશનથી ઉપડેલી ટ્રેન મેનચેસ્ટરના લાંડન રોડ સ્ટેશન પર પાસીનજરોને ઉતારે છે, જ્યારે સેન્ટ પેનક્રાસ સ્ટેશનથી ઉપડેલી ટ્રેન મેનચેસ્ટરના સેન્ટ્રલ સ્ટેશન પર આપણને ઉતારે છે, વળી કીંગ્સ ક્રાસ ને મારલીબોન પરથી ઉપડેલી ટ્રેનથી લાંડન રોડના સ્ટેશન પરજ ઉતારે છે. પણ આપણને તો “ મીડલેન્ડ રેલવે ” માં સુખવાસી જરની કરવી છે. સેન્ટ પેનક્રાસ પરથી બપોરની બારની ગાડી પકડો, મેનચેસ્ટરના સેન્ટ્રલ સ્ટેશન પર બરોબર સાંજના ૫ વાગે ઉતારશે. રશીકા મીડલેન્ડ લાઇનથી જવામાં બે ફાયદા છે, એક તો સઉથી સુંદર ને પીકચરસ ડરબીશીયરના પેટાખાનામાંથી આપણે પસાર થઇએ છીએ, ને બીજું તો ટ્રેનના ધર જેવી ફાંકડી સગવડ સાથના કમપાર્ટમેન્ટોની આપણને મેંજ મળે છે. મકુંજે સહેજ બાડું આકર્ષે છે જો ! આગલા ભાવથી હમણા દોઢા દર થયા છે. જે મુંબઇથી દીલ્હી જવા માંગે તો ૬૦૦ માઇલના તમેને થર્ડ ક્લાસના ઘણું તો ૧૫ રૂપીયા થાય તારે અહીંમાં લાંડનથી મેનચેસ્ટર જવાના થર્ડ ક્લાસના ૧૬૦ માઇલના એક પાઉન્ડ ત્રણ શીલીંગ ને ત્રણ પેન્સ થવા જાય છે એટલે રૂપીયા, આના, પદમાં ૧૭ રૂપીયા ૨ આના ૭ પદ થાય છે, પણ તેમ થર્ડ ક્લાસ મહી

બાઈ બાઈ બાંધે
પર આંગુ.

ફર્સ્ટ ક્લાસ જેવી ગાડીની કમફર્ટ મળે છે તેનું કેમ. કાંઈથી કહો, રેલવેવાળાને કપાળે દામ દેવા વીના છુટકો છે ! આપણે તો ટ્રેનમાં ગોઠવાયા ને સાંજના ૫ ને ટકોરે સેન્ટ્રલ સ્ટેશન પર આવી લાગા, જ્યાં હમારા પ્રેક્ટિસર મી. નીકશન, નખીરા નાના મી. નીકશન જેવણુખી ચાર્ટર્ડ ને ઇનફોર્મેટરેડ એકાઉન્ટન્ટ છે, ને બાપની સાથેજ “ આલફ્રેડ નીકશન એન્ડ સન ” ની પેઢીમાં બાગીયા તરીકે કામ કરે છે, તેવણુ સાહેબે હમેને “ રીસીવ ” કીધા.

મી. નીકશનની
પેઢીથી મુલાકાત.

‘ Halo Mr. Shroff, very pleased to see you.’

“So I am Mr. Nixon.”

“Had you had a very smooth passage ?”

“Oh, very !”

“Did you sight any Submarines ?”

“Yes only two Salmons ! !”

મારે મેનચેસ્ટર
૧૭૯ હાઈ સ્ટ્રીટ.

અને મારા ઉપણા જોકથી મી. નીકશનને એટલું હસવું આવ્યું કે બે ઘડીની રમુજ બાદ પોતે મારે સાડે ટેકસી લેવા ગયા ટેકસી આવતાં હમો બન્ને સાથે અંદર ગોઠવાયા, જે બાદ મી. નીકશને ઓકસફર્ડ રોડ પર આવેલા ૧૭૯ નંબરના હાઈ સ્ટ્રીટના ઘર તરફ હંકારવા કહ્યું, જ્યાં આગળ કીધેલી ગોઠવણુ મુજબ મને ઉતારો આપવામાં આવ્યો. ઘરમાં દાખલ થતાંજ ત્યાંની બોર્ડિંગ હાઉસવાળી મીસીસ હરકીલીસ ને તેની બેટી મીસ વીવીયેને હમેને આવકાર આપ્યો. જે બાદ મારો રૂમ મને દેખાડવામાં આવ્યો, જ્યાં હમો સઘળાંએ સાથે ટી લીધી, બાદ પ્રોગ્રામ પર પરદો પડ્યો. મી. નીકશન પોતાને

ધર વીદાય થયા, મીસીસ હરકીલીસ ને તેમના બેટીએ સલામ કરી બહાર વટી જવામાં દાહપણુ સમજ્યું, ને નવા ઓરડાના નવા પરોણા તરીકે આપણે એકાદ ખુરશી પર આભુખાભુ નજર દોડાવતા ગોઠવાયા. દીકરાઓ “ વન સેવન્ટી નાઈન ” કંઈક ઠીક તો ખરું. ફાંકડો આરતીસટીક એક સીંગલ બેડ સાથનો ઓરડો ઉપરાંત બે વખતનું ખાવાનું મળી પળ શીલીંગમાં ફેંકી દેવા જોગ નથી. અરે બાવા “ પારકી જગામાં પોતીકું પરોઢીયું ” જેવું છે. મુંબઈમાંજ જ્યાં અઢી રૂપીયે કોલસો ને આંઠ આને મીઠું વેચાય છે ત્યાં પછી ખુદ લડાઈના વખતમાં શુકરાના કરોની કે પળ શીલીંગમાંથી તમેને આવું બોર્ડીંગ હાઉસ મળે છે. રાત તો ભણી ગણી પેટ પુજ કરી શાંતીમાંજ પસાર કરીને બીજે દી. સે સવારે ઓરીસમાં જતી વખતે પ્રોગ્રામ રચવાનો મનમુગો કીધો. જોવ કલેન્ડરો, હું કંઈ તમેને મારા શીખવા ભણવાના દાસ્તાન પરજ ખેંચવા માંગતો નથી, મારે તમેને ગ્રેટ બીટન ફેરવી લાવવું છે એટલે મેનચેસ્ટરની ટુંક હીસતરી આપી આપણે ત્યાંથી ફરવા નીકળા જઈશું. સઉને હાથે રોશન છે કે મેનચેસ્ટર, ને લીવરપુલ બેઉ વેપાર ઉદ્યોગના ધામે છે. આખાં ગ્રેટ બીટનનું પોપણુ એઓથી થાય છે. મોટી મોટી મીસા, કારખાનાઓ, ફેક્ટરીઓ બુલે તો ઈંગ્લાંડમાં લીવરપુલ ને મેનચેસ્ટરમાં તથા સ્કોટલાંડમાં ગ્લાસગોમાં બધાં ઉભરઈ જાય છે. મોટી મોટી વેપારી પેઢીઓની ત્યાં અ.શીસો છે. ટુંકમાં શહેરમાં જોવા જોગ કંઈજ નથી, છતાંબી બન્ને શહેર પોતાના નામ પ્રમાણે પરોણાઓની પરોણાગત તો ઠીક કરે છે. ત્યારે આપણે તેઓની રેંક પરમાણે તપાસ લઈએ.

મારો મુક્તકેશીયું
મધ્ય બીંડ
મેનચેસ્ટર.

(૧) મેનચેસ્ટર:-વેપાર વણજ વિદ્યા હુન્નર વગેરેનું, ધામ છે. જોવા લાયક સ્ટ્રીટો, આલબર્ટ સ્કવેર

પીકાડીલી, એકસચેન્, ડીન્સ ગેટ, આકસફડ સ્ટ્રીટ, ટ્રેફોર્ડ પાર્ક, રશોમ, છે. નાટકશાળાઓનો મુખ્ય રસ્તો આકસફડ સ્ટ્રીટ છે. નાટકશાળાઓમાં પેલેસ, એમપાયર, ગેઇટી, કવીન્સ, ટીલ્લી, રાયલ્સ, બહુજી જાણીતી છે. ખગીદી માટે એકસચેન્, ડીન્સ ગેટ, મારકેટ સ્ટ્રીટ, પીકાડીલી વગેરે રસ્તાઓ જાણીતા છે. ગારડનોખી ત્રણ ચાર છે, તેમાં “વીલ્ટવર્થ પાર્ક” આકસફડ સ્ટ્રીટનો સહેજ વખાણવા જોગ છે. મેનચેસ્ટર જોવા તો ટ્રેફોર્ડ પાર્ક પર જઈ મેનચેસ્ટર શીપ કેનાલ જોવા ચુકતાના. ઘણી પીકચરસ સીનરીથી આપણું જીગર જીતી લે છે. આર્ટ, સાયન્સ, દાકતરી, ઈજનેરી, જ્ઞાન માટે વિક્ટોરિયા યુનિવરસીટી આખાં ગ્રેટ બ્રીટનમાં જાણીતી છે. વળી બી. કોમ. ની વેપારી પરીક્ષા માટેબી આ યુનિવરસીટી પ્રખ્યાત છે. મેનચેસ્ટર વળી આર્ટ ગેલેરી, ટાઉન હોલ ને મયુઝીયમથીબી ખાલી નથી. ટુકમાં મારી સલાહ મુજબ મેનચેસ્ટર ફક્ત વેપારી વર્ગ માટેજ છે, પણ હેલ્થ રીઝોર્ટ માટે તો બીજકુલ નાલાયક જગા છે. કેમ બાઈ બી.એ. એમ એ થવાનો ધુમસ, ને ધુમાડો, ને અરફ ને વરસાદ ત્યાં રાજ કરે છે. હરાદો છે કે! તો સહેજ નજર કરો!! મારા મત મુજબ હું કોઈને મેનચેસ્ટરમાં રહેવાની ભલામણ કરીશ નહીં. જો કે ખુદ મારી સફલ આફ કોમર્સ મેનચેસ્ટરમાં વીક્ટોરીયા સ્ટેશનની પડોશમાં આવેલા લોંગ મીલ ગેટમાં આવેલી છે, ને હજારોની સંખ્યામાં ત્યાં છોકરા છોકરીઓ વેપારી કેળવણી લેવા ઉભાજી જાય છે, પણ તેઓમાંના ઘણાંકો આજીવનના ગામડાંમાં રહે છે. કોઈબી સીટીમાં રહેતું હોય એમ તો લાગતું નથી. રેસટોરાંબી હારેદાર છે તેમાં લાએન્સના રેસટોરાં, પીકાડીલીના રેસટોરાં, કારડોમાં કંપનીના રેસટોરાં, આકસફડ સ્ટ્રીટનાં રેસટોરાં, વગેરે બહુજી જાણીતાં છે. સઉથી ફાંકડાં હોટેલોમાં મીડલ્સાંડ રેલવે હોટેલ જેવું બીજું કોઈજ નથી. કંઈ નહીં તો ફક્ત એક દીવસ

દીકરાઓ
મેનચેસ્ટરની
માન કરાવવામાં
ખાંડણ બધાએ
નથી જો!!

આફ્ટરનુન ટી લેવા યા તો કે રાતના મારડન રેસટોરાંમાં
“કાફી બ્લાંશ” અને “પીચ મેલબા” (મીડલાંડની ફેવરીટ
ચીન્ને) ટ્રાઇ કરવા ચુકશો નહી. અહીં રોજ રાતના બેંડ
સાથે કોનસર્ટ થાય છે ને હજારો મોટે ખાંચરેના પરોણાઓ
મળે છે. રેસટોરાંમાંથી જાઓ તો ફેટલાંક રેસટોરાં પાધરાં નથી
જો, જોવાં કે ઓકસફર્ડનું ગ્રાંડ રેસટોરાં, પીકાડીલીનું પોપ્યુલર
કાફે વગેરે રેસટોરાંનો લપકો તો બહુજ છે પણ અંદર
આવનારી ત્યાંની મોટે ખાંચરેની મોટીબાઇઓથી જરાક
તપાસજો. જુની માફક નહી તો એવી વલગશે કે તમારો
સહેજમાં છુટકો થવો મુશ્કેલ—મેનચેસ્ટરમાં લાંડન માફકજ
ટરમીનસો કકડી જાય છે. જુદી જુદી લાઇનના ચાર મોટાં
સ્ટેશનો ખાસ નોંધી લેવા જોગ છે, સખખ ઓક્સ ઠેકાણે
જવું હોય તો ઓક્સ લાઇનના ઓક્સ સ્ટેશન પરથીજ
ગાડીમાં બેસવું પડે છે. આ ચાર ટરમીનસોમાં પહેલું
વીકટોરીઆ, લેકંશાયર ને યોર્કશાયર રેલવેનું ટરમીનસ છે.
આંહીથી સ્ટોકલાંડ જવા માટે આપણને ટ્રેન પકડવી પડે
છે. ખીજુ ટરમીનસ તેની પડોસણુ લાંડન ને નોર્થ વેસ્ટર્ન
લાઇનનું ટરમીનસ એક્સચેન્જ છે. ત્રીજુ લાંડન ને નોર્થ
વેસ્ટર્ન રેલવેનું ગ્રેટ સેન્ટ્રલ રેલવે તથા લોકલ લાઇનનું
ટરમીનસ લાંડન રોડ છે, તથા ચોથું મીડલાંડ ને ચેશાયર
લાઇનનું જંગી ટરમીનસ સેન્ટ્રલ કહેવાય છે. મેનચેસ્ટરમાં
એક મારની પ્રોલેટરીક ટ્રામની સગવડ બહુજ પસંદ પડતી
છે. એકાદવાર ઓક્સફર્ડ સ્મીટથી પેલેટાઇન રોડની ટ્રામમાં
સહેલ કરો ને ખીજુ વખત મેનચેસ્ટરથી સ્ટોક પોર્ટ રોડની
ટ્રામમાં પથારી માંડો એટલે પટયું. શહેરનો અચ્છો ચીતાર
મગજમાં બેસી જશે. જો કે તમારા સેવકે પોતાની ઇંગ્લાંડની
વધરામણી દરમીયાન મેનચેસ્ટરને પોતીકું ઘર બનાવ્યું હતું
અને ત્યાંથીજ સેવકની સવારી જુદી જુદી જગ્યાએ

બેકસન
તંદરેસ્તીને
તાણકો.

એકસકરજન કરવા ઉપડી જતી હતી માટે તમોનેથી મારી સાથે મેનચેસ્તરથીજ સહેલ કરવી પડશે. દીકરાઓ ઉપડો ત્યાં પહેલે મેનચેસ્તરથી બકસતન અને જુઓ ઇંગ્લાંડની આ ફાંકડી ફેશનેબલ વોટરીંગ પ્લેસ! આ તંદરેસ્તીનાં ધામને હું બોરડીની ઉપમા આપું તો તે ખોટું નથી. દરખીશીયરની આ લાડકલી દીકરી લાંડનથી લગલગ ૧૬૫ માઇલ ને મેનચેસ્તરથી ફક્ત ૨૫ માઇલને સુમારે પડેલી છે. લાડકલી ને લકી તો ખરી! વળી પોતાના મીનરલ બાથ માટે તો હાલમાં એટલીબધી જાણીતી થઇ છે કે લોકોને શોધી જગ્યાથી મળતી નથી. બાથ ને પંપ રૂમો ફેશન્ટ નામની ગંજાવર બીલડીંગમાં મેજર થઇ પડેલા છે. દીકરાઓ લોહી પાણી તો એવું આવશે કે ૮ દીવસમાં ૨૫ પાઉંડ જો નહી વધે તો મને ફીલ્લો કાકો ના કહેતા! હોટેલો ને બોરડીંગ હાઉસો કકડી જાય છે. બે ચાર સારાં હોટેલોમાં મીડવેડ, પેલેસ, સેન્ટ એન્સ, ફેસન્ટ વગેરે જાણીતાં છે. વળી બોરડીંગ હાઉસોથી ઠામોઠામ છે પથુ ગાડીના દર જરાક આકરા છે. પથથણ કરીનેજ પથારી માંડજો. આજુબાજુ કેટલીક ઇતીહાસીક જગ્યા આપણું ધ્યાન ખેંચે છે, તેમાં “કેટ એન્ડ ફીડલ” ની ટેકરી જરા જોવા લાયક છે. એકાદ વીક બકસટનમાં કાટેલું તંદરેસ્તી માટે ઉત્તમ છે. ખાસ કરીને બાથ લેવા તો જરૂર જવું, ને બને તો ત્યાંનું ઝરાનું બે ગોટ પાણી પીવું, તમામ દુખો દદે કરી મોઢાનો ચીલ્લો ફેરવી નાખશે. જો કે મેનચેસ્તરમાંથી બાથોનો ટોટો નથી, સઉથી ફાઇન વીકટોરીઆ બાથ એકસાઈ રોડના હાઇસ્ટ્રીટમાં છે. જરૂર એક શીલીંગ ૬ પેન્સ આપી તરકીશ બાથ લેજો, બે ઘડી જીવ ખુશ કરી નાંખશે. પણ જો મોજમગ્નહ યા પ્લેઝર કરવા ઉતરી પડવું હોય તો ઇંગ્લાંડની સઉથી માનીતી વોટરીંગ પ્લેસ બ્લેક પુલ છે. બ્લેક પુલની આખાં ખીટનમાં કામ હરીફ નથી એમ જો

બેલાડ પુલ
પાટીઓનો
પરેસ્તાની પેલેસ.

કહું તો તે વાજખી છે. હજારો ને લાખો લોકો વીક એન્ડ કાઢવા ત્યાં જમા થાય છે. મેનચેસ્ટરથી ફક્ત ૪૮ માઇલને છેટે આવેલી ઇંગ્લાંડની સઉથી એશકી બહેનપણી તમારૂં દીલ આંખના ચમકારામાં છૂતી લેશે એમ છે. ત્રણ મોટાં ટરમીનસો છે, ટાલમોટ રોડ, સેન્ટ્રલ, ને સાઉથ શૌર. હોટેલખી ફાંકડાં છે, જેમાં મેટરોપોલિટન પીરીઅલ, નોર્થએક હાઇડરો વગેરે બણીતાં છે. તમારા સેવકની પસંદગી નોર્થએક હાઇડરો પર ઉતરી હતી. રોજની દશ શીલીંગમાં ખાવું, પીવું, રહેવું બધું સમાઈ ગયું. હોટેલ અલગતાં આદશાહી છે, ને શની રવી તો મોહ માંગતું દામ આપવા છતાંખી જગ્યા મળતી નથી. બેલાડ પુલમાં ‘સેન્ટ્રલ’ પર જવો તો પીઅરોનો ખી ટોટો નથી. નોર્થ પીઅર, સાઉથ પીઅર, સેન્ટ્રલ પીઅર વગેરે ત્રણ ચાર પીઅરો છે. વળી ઓપન એર કોનસર્ટો પીઅર પર સવાર સાંજ થાય છે. બીજાં રમત ગમતના સાંધણોમાં સ્વીચએક રેલવે, ત્યાંનો ઇફલ ટાવર, ટાવરનું એકવેરીઅમ, જનવરખાનું, ઇડીયન લોન્જ, કોનસર્ટ હોલ, વગેરે, આદશાહી વીન્ટર ગાર્ડન, ઓપેરા હાઉસો, પ્લેઝર બીચ પરની વોટર શુટ, રીવર કેવ, જયન્ટ વીહીલ, એરીઅલ ફલાઇટ, હેલતર સ્કેલતર લાઇટ હાઉસ, વગેરે વગેરે એટલું પડેલું છે કે ચીચોડા વાળાંઓ ખારે માસ ત્યાં પડી રહે તોખી તેઓને બેલાડ પુલનો પીછો છોડવા નહીં ગમે. એમ તો બેલાડ પુલની પડોસણ સેન્ટ એન્સ ને ફ્લીટહુડખી કાંઈ ખાંડયા જાય એમ નથી. સેન્ટ એન્સ ને લાઇથામખી હાલમાં લોકોની નજરમાં બહુજ આવી ગયેલા છે. વળી ફ્લીટ હુડખી બેલાડપુલથી એક નાનકડી એક્સકરઝનની મોજ ચખાડે છે. બેલાડપુલ નાનકડું પેરીસ છે, ફ્લીટહુડ ને સેન્ટ એન્સ બેલાડપુલનાં બચ્ચાં છે, છતાંખી સાઉથપોર્ટ બેલાડપુલની વડી બહેન કહી શકાશે આ બધી જગ્યાએ લોકો વીકએન્ડ

બ્લેકપુલની
બહેનો ફ્લીટહુડ
સેંટ એન્સ,
લાઈપામ,
નાર્થઅરેક વગેરે.

ગુજરવા ઉતરી પડે છે. માટે જો બ્લેકપુલ જાવો તો એવો
નકકી કસદ કરીનેજ જાઓ કે ત્યાંથી સેંટ એન્સ, ફ્લીટહુડ ને
સાઉથપોર્ટ જોઈને આવવું. જો જો !

દયા ધરમકો મુલ હય, પાપ મુલ અબીમાન;
ધતિનેસે ગમત મીલે તો, શીરોજદાસ જમાન.

ભજોરે ગોવીંદા સાધુ જય રામા.—

ત્યારે મેનચેસતર ને તેની અડોસણ પડોશણોને ચાંપીને
કાટી કાઢી, હવે પાછા મેનચેસતર આવી ગગરો ને વળી વીસામો
લઈ આવતે વીકે અહીંથી વેલ્સની પ્યારી પનોતી જુમી પર
ઉતરી પડો. બધા કહેજે વેલ્સ જેવી સીનરી નહિ ને વેલ્સ
જેવી હવા નહિ, તે જોઈએ તો સહી કે આપણા પ્રીન્સ ઓફ
વેલ્સની શહેનશાહત કેવી છે ! તેટલાં હાલ તો ખીચરી પલાવનો
વખત થાય છે. સાહેબજી. !!!

પ્રકરણ ૧૮ મું.

“ ઇંગલાંડ ને વેલ્સ ”

છેવટનું સમીંગ અપ.

બાઈરીંગ પ્લેસોની
સરખામણી.

બ્લેકપુલ ને તેની બહેનો સાઉથપોર્ટ, સેંટ એન્સ,
ફ્લીટહુડ, વગેરે જોઈ તો વળ્યા. આપણે જોયું કે બ્લેકપુલ
પરદેશી ભાઈયાનું પનોતું પરેસ્તાન છે, સાઉથપોર્ટ ત્યાંના

બાઠાં અડાજનના લોઠા કાઢાઓ માટે મનસુખ મહાલ છે, સેંટ એન્જ બાળકાં જીલકાંઓનું ગુલેસ્તાન છે, જ્યારે ફ્લીટ્કુડ દુર કુંગર ડોક્યું કરનારાઓ માટે સી સ્ટેશન છે. જોયુંખી બહું, ખાધું પીધુંખી બહું ને મંજલ એ કીધી બહું, હવે પાછા મેનચેસ્ટર જઈ થાક ઉતારી ત્યાંથી આગળ વધ્યે. દીકરાઓ મેનચેસ્ટરની એક સઉથી ફાંકડી પ્લેસ અત્રે હેડે ચઢી આવે છે, ને તે ત્યાંનું બેલવ્યુ ગારડન. આ ગારડન જો તમોએ જોયો તો ખસ હું એમજ કહુંછ કે મેનચેસ્ટર તમે બરાબર જોયું. આંહી જનવરખાનું છે, હરેક તરેહના રમત ગમતનાં સાંધણો છે, ચાઈનીઝ, ઈંગલીશ વગેરે તમારે ટેસ્ટના ચઢ ઉતર ભાવના તો ત્યાંજ છે. “કાફે” રેસતોરાં છે. વળી આંહીનો બોલરૂમ, કોનસર્ટ હોલ, મયુઝીયમ વગેરે બહુજ જોવા લાયક છે. બોટીંગના શોખીનો માટે આંહી નાનકડો લેકખી હાજર છે, પણ આ ગારડનની ખરી મોજ તો ત્યાં મેહ મહીનામાં વીહટસન ટાઈડ પર જોવાની છે, જે વખતે આતસખાજના દેખાવો થાય છે, જે માટે એવું કહેવામાં આવે છે કે આવી આતશખાજ આખાં ઈંગલાંડમાં કેઠે થતી નથી. રશીકા તમારા સેવકની તે તરફની ત્રણ દીવસની લટારે પુરવાર કીધું છે કે ખસ કમાલ છે એ ઓરીજનલ ઓલમાઓ બીલકુલ કમાલ છે, જાઓ ને ખાતરી કરો. તમારા વિક્ટોરિયા ગારડનથી વળી પાંચ ગણો મોટો એ ખાગ હશે. ખુશહાલ જીવે ફરો હરો ને મોડેથી ધરે આવી લેટી જવો એટલે પીનીશ, કીરસો ખતમ. પણ પેલું લીવરપુલ, દુનિયાનું બીજે નંબરે આવતું મોટું વેપાર વજીજનું ખાડું ડોળા ધુરકે છે માટે ચાલો એકાદ દીવસ ત્યાંખી તોડી પાડવામાં કાંઈ ધરેણા ગાંઠાં ગુમાવવા જેવું નથી. મેનચેસ્ટરથી ફક્ત ૩૦ માઈલનો ટાપો છે ને ટ્રેનને જતાં ત્યાં ચાલીસ મીનીટ થાય છે. અલખતાં મેનચેસ્ટરથી દોઢું હશે એમાં શક નથી. દીકરાઓ જોવા સ્ટેશન પર

મેનચેસ્ટર જાઓ
તો ત્યાંજ છે
ગારડન
જોવા શકતા ના.

લીવરપુલ દરી-
માઈ બંદરોનો
શાહ.

ઉતરો કે નો સકાળેની ગાડીમાં નીકળેલા હોય તો તુરત મીડલાંડ એક્સપ્રેસ યા જાનુના કોઈ પી રેસ્ટોરાંમાં નાસ્તો ચાહે કરી લઈ પહેલે મરસી ડોક યાને ગોદીઓ જોવા ઉતરી પડો. અલખતાં ગોદીઓ કંઈ સ્ટેશનથી થણે દુર નથી, જોખરે તો સ્ટેશન પાસેથી અંદરઆઉન્ડ રેલવેમાં બેસી મરસીના અંદરઆઉન્ડ સ્ટેશનપર ઉતરો કે સામીજ બોદી ! આ ગોદીની મોજ તો ફક્ત આવરહેડ ઇલેક્ટ્રીક રેલવેમાં બેસીને જોવાની છે. ત્રીસ માઈલ સુધી લંબાએલી આએ ગોદી, જુદી જુદી શીપ બીલ્ડીંગ ને શીપીંગ કંપનીઓના શેડ સાથે એવી તો ઉત્તમ પ્લેઝર આપણને આપે છે કે આએ નાજુક કલમ તેનો ચીતાર આપવા અશકત છે. ગોદીના લેનડીંગ ને ફ્લોટીંગ રેલ્વે, તેનું બાંધકામ, બોટોની આવજાજવજા વળી ઘોડા ગાડી, તથા રાહદારીઓની આવજા જવજા માટેની સગવડ વગેરે બેશક તેની હુન્નરમંદી માટે આપણને હેરત કરે છે. ગોદીમાંથી દરેક અરથે કલાકે લોચો મરસી નદી પર આવેલાં નાનાં ગામડાંઓના પેસેનજર લાવવધ જવા કરવા ઉપડે છે. દીકરાઓ ત્યાંથી તમેખી લોચમાં બેસી બરકનહેડ, સી ક્રામ્પ, ન્યુ બ્રાઈટન વગેરે શહેરો તરફ લટાર મારો. બસ ત્યાં નેચરલ સીનરી જોખજ કુદરતી તમારો જીવ ઠડી જશે. યા ખુદા, થોડું ગરીબડાં હીંદ માટે ફાજલ પાડતે તો શું તારો ખજનો ખુટી જવાનો હતો બાપા ! ટુંકમાં જોવાનું તો લીવરપુલમાં બહુ છે પણ મારા મત મુજબ લીવરપુલની આખા ઇંગ્લાંડમાં સઠિથી સુંદર ફાંકડી આર્ટ ગેલેરી ને મયુઝીયમ, એકવેરીઅમ, લીવરપુલનો ટાઉન હોલ, એક્સચેન્જ વગેરે જોવા લાયક છે. વેલ ત્યારે ગુડબાઈ લીવરપુલ તારી વીઝીટ લમારા જીગર હરખાવી દીધાં છે. હવે તો ખીજ વાર આવીશું ત્યારે હમાજેર કરીશું ! ત્યારે આમ સવારના આઠના નીકળેલા સાંજના ચારની ગાડીમાં મેનએસ્ટર પાછા ફર્યા. અત્રે મારે તમારું ધ્યાન ખેંચવું જોખએ

લીવરપુલની
રાજવંશી
ગોદીઓ.

લીવરપુલનું “બીઅર” કે અપોરના લંચ માટે લીવરપુલનું “બેઝ પો” રેસતોરા
 બહુજ વખણાયલું છે. દાખલ થતાંજ બહાર મુકેલું સ્ટફ રીંછ
 તમોને આવકાર દે છે. વળી ખરીદી માટેથી લીવરપુલ જેવું
 શહેર બીજું કોઈ નથી. હાલમાં વધેલા દર પ્રમાણે તો
 ૫ રૂપીયામાં એટલે સાડા સાત શીર્સીંગમાં તો થડ કલાસમાં
 રીટર્ન જરૂરી કરી શકશો. પણ લીવરપુલને બાબુએ મુકો
 અને એની બરોબરી એ પુગેલાં બરમીનગામ પર નજર દોડાવો.
 સહેજ લાંબો ટપો છે. જે મેનચેસ્ટરથી સીધારો તો ૮૦
 માઇલની મંજલ છે, ને ટ્રેન જતાં અઢી કલાક લે છે. બેશક
 સેન્ટ્રલ સ્ટેશનથી ઉપડો ને ડરબી પર ચેંજ કરો એટલે
 સીધા બરમીનગામ ઉતારશે. દીકરાઓ ત્રણ ત્રણ ટરમીનસો
 છે એટલે સહેજ ભુલાથી પડી જાય એમ છે. આ ત્રણ
 ટરમીનસો (૧) ન્યુ સ્મીટ અથવા સેન્ટ્રલ સ્ટેશન, (૨) મુરગેટ
 સ્મીટ સ્ટેશન ને (૩) સ્નોહીલ સ્ટેશનને નામે ઓળખાય છે.
 ન્યુ સ્મીટ તો સ્ટેશન પર ઉતર્યા કે તમારી પડોશમાંજ ડોળા
 ખાય છે. પણ દીકરાઓ બરમીનગામમાં જોવા જોગ અસાધારણ
 જેવું કંઈજ નથી, જેમ બધે ટાઉન હોલ ને ગેલેરી ને લાઇબ્રેરી
 ને સ્મીટો ભુઓ છે તેમજ અહીંથી જોશો. અલખતાં બે ચાર
 બગીચાઓ યુનીવર્સિટીઓ વગેરે જોવા લાયક છે, પણ
 ખરીદી કરવી હોય તોજ ત્યાં સીધારજો નહિ તો ફેરો ફાંક
 છે. આહીં તો સેવકને ત્યાંના કેટલાક પ્રેફેસરો સાથ મુલાકાત
 લેવાની હતી ને બીજું તો ફુનિયાના લીટરેચરમાં પોતીકું પહેલું
 નામ લખાવી ગએલા મહાન નાટકનવેશ શેક્ષપીઅરની જનમ
 ભૂમી સ્ટ્રેટફર્ડ ઓન એવોનમાં જવાનું હતું એટલા માટેજ
 આપણી પસંદગી બરમીનગામ પર ઉતરી હતી. માટે ઉતાવળ
 કરો દીકરાઓ, આહીંથી સ્ટ્રેટફર્ડ નાકના દાંડા પાસે
 આવેલું છે. આસરે વીસેક માઇલની રમત છે. બરમીનગામના
 ત્રીજા ટરમીનસ “સ્નોહીલ” પરથી ત્રેન પકડો કે વીસ

બરમીનગામ
 મેનચેસ્ટરનો
 બાઈ.

શેક્ષપીઅરની
 જનમ ભૂમી
 સ્ટ્રેટફર્ડ ઓન
 એવોન.

પચ્ચીસ મીનીટમાં તો સ્ટેટફર્ડ ઉતારી દેશે. રશીકા આખા ઈંગ્લાંડનું ખુણેખુણું ફરવાને ખણખણુઓ પરવાનગી કદાચને નહિથી આપના હોય તોખી શેકશપીઅરની આ કુનિયાને મોઢે રમી રહેલી જન્મ ભૂમિને હમાજોર કરવા ચુકશે નહિ. દીકરાજીઓ એકાદ દીવસ ત્યાં થોભશે તો ઓરખી તમારા લાભનું છે. ધીરે સીરેથી તમે જોટલું જોશે તોટલું ઉનાવળમાં ખોડી દેશે. ત્યાં સસતાં બોર્ડીંગ હાઉસો ધણાંખી છે. જોવોજી ત્યારે સ્ટેશન પર ઉતરતાંજ સીધાં ચાલ્યા જવો ને દાખા હાથ પર વળી જઓ કે તુરતજ કોઇખી અતાવશે કે આએ મહાન કવી શેકશપીઅરનું ઘર જ્યાં તે મહાન નરનો જનમ થયો હતો. ઘર અસલી વખતનું ભાંગી ટુટી હાલતમાં દીસે છે, છતાંખી તેના બહારના દેખાવ પરથી વીચાર એ ઉતપન થાય છે કે વરસો તે પર વીટી ગયાં તોખી તેવી ને તેવી હાલતમાં જીવતું જાગતું કેમ ઉભું રહ્યું હશે ! ઘરમાં દાખલ થવાની કંઈક છ પેન્સની નજીવી શી લેવામાં આવે છે. નીચે શેકશપીઅરના બે ત્રણ આવડાં ઉપરાંત, તેના ઘરનો મોડલ, જીન્ના અસલી વખતના સીકકાઓ, કેટલીક મેનયુસફીપટો, ચોપડીઓ, થોડાક શેકશપીરીઅન પોરટરેટો. એક નાનકડી તેબલ ખુરસી વગેરે જોવામાં આવે છે. પહેલે મારે જતાંજ મહાન શેકશપીઅરનો જે ઓરડામાં જનમ પડ્યો હતો તે ઓરડો નજરે પડે છે. ત્યાંખી આ નામાંકીત નરનું આવલું અને એક ખુરશી દીસે છે. ખીજા પરચુતણુ રૂમોમાં થોડા અહીં તહીંથી હાથ કીધેલા લેખો, અસલના વખતના કામદાંઓ, સીકકાઓ, સખીઓ જણાય છે. ઘરની પછવાડે વળી સુંદર બગીચો છે જ્યાં આગની વચમાં ગોઠવેલા એક મોટા પથ્થર વીશે એવું માનવામાં આવે છે કે મહાન શેકશપીઅર ત્યાં બેસી પોતાના નાટકી વીચારો એકઠા કરતા હતા. બેશક ભાધ આપણને તો નવાઈ જેવું લાગે છે કે આ આ મહાન નર વીધે

મહાન કવી
શેકશપીઅરના
ઘરમાં !!

શેકશપીઅરના ઘરનો એક ઓરડો જ્યાં આ મહાન કવીનો જનમ થયો હતો.
જુઓ પાનું ૨૩૨ મું.

પ્રખ્યાત ટ્રીનીટી ચર્ચ જ્યાં મહાન કવી શેકશપીઅર મટ્ટી વાસ થયા છે.
જુઓ પાનું ૨૩૩ મું.

રકાલવાની શહેનશાહિદખાનું 'ગુપ્તસુરત એકીનઅરો' પર
ઝાંખી નગર. છુટ્ટો પાનું ૨૪૦ મું.

લાગણીનો ઝરો અંગ્રેજ બચ્ચાઓના જીવનમાં હજીબી જેવો ને તેવો જાગૃતજ છે. દુકમાં એકજ વીઝીટ આપશે તો તમારું દીલ આ મહાન ખરની યાદમાં ભરખી આવશે. એ પછી ત્યાંથી જાણીએ છીએ દુરજ મહાન બાનું લેખક મેરી કોરલીનું ઘર આવેલું છે, જ્યાં આ પ્રખ્યાત વારતાનવેશ વાસો કરે છે. જરાક આંગળાં ચાલશે તો શેક્ષપીઅરને કેળવણીની સરસવતી શીખવનાર જામાર ચકુલ તથા એવોન નદીના ખુખડ પર આવેલી અસલ શેક્ષપીરીઅન નોટકાનો અસ્યનો આજના જમાનાના લોકોના મગજ પર મજબુતાઈથી ઠસાવનાર મેમેરીયલ બીનીટી ચર્ચ જ્યાં મહાન કવી થોમ્સન તથા ત્યજી મહુઝીયમ વગેરે બહુજ જેવા શેક્ષપીઅર પાતાલમાં સુતા લાયક છે. ધણી જ્યાં આ મહાન નર હમેશની શાંતીમાં સુતેલા છે તે ટ્રીનીટી ચર્ચ જેવા ચુકશો નહિ. મોટા આલટરની નજીકમાંજ તમારા પગપાસે નીચલા લેખો વાંચી દુધા ગુનરજે કે ઓ દુનિયાનો નાટક ખમ્મો તેના આખેહુખ આકારમાં નીતીરીલીની પાઠશાળા મારફતે કુલ શહેનશાહતને અરપણ કરનાર મહાન કવી શેક્ષપીઅર જ્યાં હોય તાંહ તારે રહ શાદ થજો. !!!

“ Good friend for Jesus sake forbear
To digg the dyest enclosed heart,
Blest be ye man yt spares thes stones
and Crst be he yt moves my bones. ”

ઉપેક્ષા લેખ એક પથરની ચારસ લાઈ પર શેક્ષપીરીઅન લાપામાંજ આખેહુખ ઉતારવામાં આવ્યો છે જેની નીચે મહાન નર શાંતીમાં પોટેલા છે એમ માનવામાં આવે છે. ચર્ચ જેઈ પાસેજ આવેલી એવોન નદી પર ઉતરી પડજો ને આખી નદી નાની બોટમાં ખેસી હલેસો મારતાં મારતાં ફરી

શેકસપીઅરની
આયડી એન
હાથાવેનાં ધર
લેકે ક્રેડુ.

આવજો, વરી ઓરજ પ્લેઝર મળશે. તારે ઓ મહાન કવીના
મહાન પવીત્ર વતન સ્ટેટફર્ડ તુંને છેવટનું મીતભયું ચુંબન
કરી હમે આગળ વધીશું. આંહીથી વળી એક માંધલિને જે
આવેલાં શોટરી નામના ગામડાંમાં આવેલી શેકસપીઅરની
ભાગ્યશાળી પતની એન હાથાવેનું ધર જેવા ચુકશો નહિ,
ત્યાંખી થોડીક ચીઝો અસલી વખતની જેવા લાયક છે. એવું
કહેવામાં આવે છે કે આપણા કવી કરતાં તેમના આયડી
૮ વરસ મોટાં હતાં ! હશે આપુ એ તો મોટી આયડી પરણવાનો
રવૈયો અંગ્રેજોમાં ચાલતોજ આવેલો છે એમાં કાંઈ નવાઈ
જેવું નથી. વળી એ સ્ટેટફર્ડ સુધી સીધારે તો પડોશમાં
આવેલાં જગજહેર કાથેનટ્રી ને લીમીંગટન પરગણાંઓ જેવા
જુલતાંના. ત્યાંના દેવળ બગીચા, કારખાનાઓ વગેરે જેવા
જોગ છે. પણ આપા ઇમિલાંડના બીતરમાં એવું તો બહુએ છે
ને આહોં જો છુટથી તે સઘળાંનો ધસડોરો કરવા બેસીયે તો
મોઘવારીના વખતમાં કેમ પાલવે આપા ! પછી તો ચોપડી
રૂપીયા દશેખી મળવી કઠણ પડે. ! ! પણ હવે ઇમિલાંડનું સઉથી
જીનું સઉથી ફાંકડું, ને સઉથી વધુ ઇતિહાસીક શહેર ચેસતર
તરફ લઢાર મારવી છે માટે હાલતો મેનચેસતર પાછા ફર્યે,
એકફાસ્ટ લઈ સવારના ઉપડી જઈશું કરી મોડેથી રાતના
સ્ટેટફર્ડ ફરી ફરી ત્યાંથી બરમીનગામ માર્ગે મેનચેસ્ટર આવી
પુગા. ચાલો હવે ચેસતર જવું છે. પુરાતન નોરમન શહેનશાહોના
વખતની પાકડી આંધણીથી મધાએલું રાજવંશી શહેર
જોવાનું છે. ખાવાજનન, ચેસતર કાંઈ ઘણું દુર નથી, તાકના
દાંડા આગળ છે. મેનચેસ્ટરના સેનત્રલ સ્ટેશન પરથી
સવારની ગાડી પકડો કલકિકમાં તો ખુશહાલ જીવે ચેસતર
પુગી જશો. હવે ત્યાં જોવાનું શું છે ને તે કેવી રીતે જોય
શકાશે તેનું પ્રોગ્રામ બનાવ્યે. જોઓજી, ચેસતર જેવા કિતરો
કે ત્યાંથી એક કાચ પાચ શીલીંગ પડી લઈ લેજો. જે

ચેસ્ટર
ઇમિલાંડનો
ઇતિહાસીક
કસબો.

તમેને બે કલાકમાં આખું ચેસતર દેખાડી પાછા ગાડીના ટાઈમ સર સ્ટેશન પર પુગાડી જશે. ચેસતરમાં જોવા જોગ, ઇતિહાસીક પ્રાચીન કાલની નોરમન વોલ છે. એ ઉપરાંત ચેસતરનું જુનું કંથીડરલ બેશક જોવા જોગ છે. સડીયા પ્રખ્યાત ને આખાં ઇંગ્લાંડમાં નવાઈ જોવી ચીજ તો ત્યાંની “ રો ” ને “ ગોડ પ્રોવીડન્સ હાઉસ ” કહેવાય છે. આ રોમાં દુકાનો, શોપોની એવી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે કે દારેદોર દુકાનો ઘરની સીડી ચઢી જાય તો એક લાઈન સર લાગેલી દેખાશે. બહારથી આપણને ઘરનો ઓટલો તરીકે જણાશે, પણ અંદર જતાં ભોંય તળીયે લાઈનની લાઈન બધી દુકાનોની તમારી નજરે પડશે. બેશક અકકલમંદોની એખી વાત છે. દીકરાઓ ત્યાં વેર સીધારો તો વરી નદીની સહેલગાહ લેવા ચુકશે નહિ. આંધી વરી નદી પર રાજ કરતો રાજવંશી ઇટન હોલ જનવાનો મળે છે. હાલમાં ત્યાં સોલજરો વસવાટ કરતા હોવાથી લોકો માટે તે બંધ છે જનાંખી તેનો અગીચા, અંદરનો સીંગાર, બહારનો હાહમાહ વગેરે બે ઘડી મનન કરવા જોગ છે. રીડીંગ ચેસતરમાં કાટેલા બે ચાર કલાક નોરમન કળા દુનનરનો અજોડ ખ્યાલ તમેને આપી શકશે. પણ ચાલો ઇંગ્લાંડનો પીછો અહીં છોડો, સેન્ટ્રલ ને નોર્થવેસ્ટ તો પુરું કાઢું હવે દક્ષીણ કોસ્ટો આપણે આવતી વખતે હાથ ધરીશું, તેટલાં ઇંગ્લાંડના પ્રખ્યાત લેક ડીસ્ત્રીક્ટો ફરી આવ્યે. આવજનન એમ ના સમજતાં લોકે હું તમેને થાક કે નીરાંત આપવા વગર ફેરવી લાઉછું, પણ તમારે જાણવું જોઈએ કે મારા જ મહીનાના “ સ્ટે ” દરમીયાન મારે એકાંતિનટન્સીની પરીક્ષા આપવાની છે ને વરી આખું ગ્રેટ બ્રીટન જોવાનું છે એટલે જોવી રીતે મેં થોડા દપતાવ્યો હતાં તેવીજ રીતે તમેનેખી ફાવી લાઉ છું. ચાલો ત્યારે વીજાટના આ બીલોરી બહેસ્ટમાં હાથ લાગ્યો. ઇંગ્લાંડના લેક ડીસ્ત્રીક્ટોમાં

વીનડરમીઅર, આસમીઅર, અલ્ઝવાટર, દરવન્ટવાટર, હેઝલ-
મીઅર વગેરે બહુજ જાણીતા છે. મેનચેસતરથી ૮૦ માઈલિનો
લગભગ ટપો છે. વીનડરમીઅર સ્ટેશનથી “કાચો” તથા
મોટોરોની મનમાનીતી સગવડ મળી શકશે. લાઈધુમસ ને
વરસાદને દીવસે લેકા જોવાનું અખાડા કરી જવું, સખખ જે
લેકની નેચરલ બ્યુટી છે તે તો ખુલ્લો દીવસ હોય ત્યારેજ
જોવાની છે. અલખતાં ધ્યાન ધરજો હો પોરીયાઓ, કાંઈ
વખત વીનડરમીઅર આપડાની આગરી ખસી જાય છે ? જ્યારે
તુફાન થાય છે ત્યારે તો નાની યાટ હોય કે મોટી ખોટ હોય,
અધાને પાણી નીચેજ ભુસકા મરાવે છે ! એતો વીનડરમીઅર
દીકરાનો સ્વભાવ શાંત હોય તો ગીએલા ખપનું ! સઉથી
સરસ વીનડરમીઅરનું પહેલું પગથીયું બોવનેસ કરીને કહેવાય
છે. બાવા સ્ટેશનપર ઉતર્યા એટલે પાણીમાં પેડા એમ નથી.
લેક તો સ્ટેશનથી પોણાએક માઈલિને સુમારે હશે, અને
બોવનેસ ઘણું ઘણું તો દોઢેક માઈલિજ સરોવરની કીનારીએ
લાગું હશે. દીકરાઓ બોવનેસ આવો કે હોડકાંઓનો ટોટો
નથી, જહાં ગમે તાંહ હલેસાં મારો, “ખુદા શકકર ખાને
વાલેંકા શકકરજ દીલાતે હય !”. જોઓ ત્યારે આપણે
ઓકસનહોમ ને કેનડાલને માર્ગે વીનડરમીઅર આવ્યા છીએ
હું કે વીસરતા ના-ઓકસનહોમ છોડી કેનડાલ નજદીક આવતાં
આપણે એક પુરાતન વખતનાં ભાગાંટુટાં કાસલ આગળથી
પસાર થઈએ છીએ, જ્યાં રાજા હેનરી આથમાની છટ્ટી બઘરી
કથેરામન પારનો જનમ થયો હતો. બાવા “આસમીઅર”
તો તમારે મોટે રમી રહેલુંજ હશે. એ યુનીવરસીટીના
એલચીઓ, ને કોલેજ સ્કુલના કાકરી ચીલડાંઓ, જુઓ કે
તમારો નામાંકીત કવી જેની તમે કવીતાઓ, પોરીયાઓને
મોટે ગોખાવો છો તેજ મહાન વર્ડસવર્થ અહીંજ સુતા છે.
બસ થોડીકવારની કાચની મુસાફરી, ને પછી પાણીમાં કુબકા

પાણીનો
પીકઅર પેલેસ
વીનડર પીઅર.

વરી પાછી પ્લેઝન્ટ વોક એ સંઘળાંને જમેલો તે ઇંગ્લાંડની લેક ડીસટ્રીકટનું ગુંછડું છે. આ મને તો લેક ડીસટ્રીકટ ઇંગ્લાંડના બીલકુલ પસંદ પડ્યા નથી, ખોટું શું કામ કહું ! અરુ છે કે બોવનેસમાં થંડીની સીઝનમાં ફ્લોટીંગ સ્ટેજ પર નાટકો ને કોનસર્ટો વગેરે થાય છે છતાંબી સ્કાટલાંડના “લોક લોમંડ” ની ઝુતીએ બીજો લેક નથી. રશીકા જવું હોય તો આંટો મારી આવજો. જીવ્યા કરતાં જોએલું ભણું નહી જુઓ ત્યાં રોયું ભણું ! ત્યારે ઓ વીલાયતની ગોરી ચામડીને હરખાવી નાખતી લેક ડીસટ્રીકટ, હાલ તો તને નાક ઘસણી કર્યે છીએ. બીજીવાર “હમને પાવન કરવાને, દીલના દુખડાં હરવાને, ઓ લેકો આવજોજ !!!” અસ ત્યારે થાકેલા પાકેલા જીવે એ દીવસ રખડી રઝલી પાછા મેનચેસ્ટરને ઉંમરે રાતે દોઢ વાગે આવી લાગા ને આઠ દીવસ થોભા એકદમ વેડસના બીતરમાં પેલા. ભાઈ તમારે વેડસ જોવું છે, ઉનાળાના હોલી ડે ઉજવવા છે, તો અસ આજેજ ગાંસડો આંધો. વેડસબી નાકના દાંડા પાસે છે, અસ એમ સમજો કે જહાંબી જવું હોય તાંહ મેનચેસ્ટર નમેને તદન સેન્ટ્રલ થઈ પડશે. જોઓ ત્યારે આપણે ઉપડીશું મેનચેસ્ટરથી ને પહેલે જમણું કાલવીન એ. પછી લેનકુડનો, પછી કાનવે. પછી એટસીકોએડ, ને છેવટે સ્નોડન માઉન્ટનની એકાદ ત્રીપ કરીશું એટલે વેડસ ખતમ. ત્યારે હાંકો દીકરાઓ કાલવીન એ તરફ—મેનચેસ્ટરથી આસરે ૭૫ માઇલનો છેટો છે. હમેશાં ખુરશીદ મજદ આ ફાંકડી વેડસની કાલવીન વેલીપર કુરખાન છે. ભાઈ જોવાનું તો શું પણ દરીયા કાનારે લહેર લાગી છે. એ પીઅરો છે તે પર કાનસર્ટ નાટક વગેરે થાય છે. તંદેરેતી માટે એની જોડી બીજી કાઠી નથી. હોટેલોનો હાગ નથી. અસ અહીંથી કલાક એક એ આનંદમાં કાઢી મલેક્ટ્રીક વામ મારફતે લેનકુડનો જાઓ, જ થી સાત માઇલનો છેટો

હવે વેડસનો
પ્રક પકડો.

લેનકુડનો
વેડસની
શાહબદી.

હશે. લેનકુડનો વેડસની કાપીટલ કહો તો ચાલે. ફાંકડીબી
તેવીજ, શોભીતીબી તેવીજ, ગીચોગીચબી તેટલીજ, ન
આરડીસડીકબી તેટલીજ. હોટેલોમા તમારા સેવકની પસંદગી
પીઅરની પાસેજ આવેલાં ગ્રાંડ હોટેલપર ઉતરી હતી. ગ્રાંડ
હોટેલ મારા ધારવા મુજબ બહુજ મોટું ને બાદશાહી ગણાય
છે. આંહીથી વળી તમોને પીઅરની પાસે બી દાખુઅખશ મળી
શકશે પીઅરપર ઓરકેસ્ટ્રા કોનસર્ટ વગેરે ત્યાંની નાટકશાળાઓમાં
થાય છે. અહીંથી મોટર કંપનીઓની અસો બુદ્ધે બુદ્ધે ટેકાણે
દોડે છે. એક વાર કોનવે કાસલ તરફ રાખડ કરો, ને કોનવેનો
પુરાનો કાલો બેઈ પાછા ફરી સાંજે “ગ્રેટ ઓરમઝ હેડ” ને
“લીટલ ઓરમઝ હેડ” ની બે બાદશાહી ટેકડીની આસપાસ
ચકરાવો લેઓ, એવી પ્લેઝન્ટ વોક તો બીજી તમોને કેદે
મળશેજ નહીં ! બેશક લેનકુડનોની બીજી બહેનજ નથી એમ
કહું તો ચાલે. વળી બીજી દીવસ બેઈએ તો બેટસી કોએડમાં
કાદો. બેટસી લેનકુડનો થી ૧૫ માફલ છે. ટ્રેન માર્ગે બગ્યા
તો વીસ પચીસ મીનીટમાં તો ખુશહાલ જઈ શકશે. લેનકુડનો
જરાક એરીસટોક્રેટીક છે તો બેટસી ગામડીયન ગુલામ છે
પણ દીકરાઓ કુદરતી સીનરી લેનકુડનો કરતાં બેટસીમાં વધુ
બેવાની છે. ખુદ આખા વેડસની બચુડી બેટસીમાં બેશે.
ત્યાંના સ્વેલો ફાલ્સ કદાચ ઇંગલાંડને વેડસમાં સઉથી ગંભીર
ધાધ તરીકે ગણીતા છે. સ્તેશનથી લગભગ ત્રણેક માફલ
હશે. વળી સ્તેશનથી થોડેજ દુર પોનટીન પારની વેલી, ધી
લેડર ઓફ ધી સામન, ફેરીગ્લેન વગેરે બહુજ બેવા લાયક
છે, સ્તેશનથી ટેકસી મળી શકશે. વળી બેટસીથી બે દીવસ
ખુદ્દો હોય ને ખુરશીદ હજીદ પુરબહારમાં હોય તો સ્નોડન
લીવના દરશન મળી શકશે. સ્નોડન માઉનટન જમીનથી
લગભગ ૨૩૦૦ ફીટની ઉંચાઈએ હશે. આવા સ્નોડન બેવાજ
હોય તો લેનકુડનોથી લેનફેરીસ બગ્યા ને ત્યાંથી

વેડસની દીકરી
“બેટસી.”

ટ્રેન માર્ગે સ્તોડન જાઓ. આખાદ માથેરાન
સ્ટીમ ટ્રામનો ખ્યાલ આવશે. દુકામાં વેલ્સ બહુજ ગુલાબી
ને આબોહવાનો મુલક છે. નોર્થ વેલ્સની કાઠખી જગા
બેશક તંદોસ્તી માટે તો કામ્યુ સુન્નું છે. રોખીનો એક
વીક વેલ્સમાં તો જરૂરજ કાઢજો. કુદરતે ત્યાં શું શું ખેલો
બનાવ્યા છે તે ખાકી નજરથી નીહાણી બે ઘડી હેરત થજો.
ઓ જોગેશરીતા ગુફા ને બોર ઘાટમાંથી વહેતા નીરમળ પાણીના
ઝરાઓ તમારું તસીબ ક્યારે ઉઠશે ! શું તમોને કાઠખી
૨૧ વરસનો શુકર બેઠો નથી જે તમો આવી હાલતે
પીલાઇ જવા છતાંખી કાઠ સજ્યુખી તમારી ખખર નથી
લેતું ! પણ દીકરાઓ વેલ્સ વેલ્સ શું કરોજ, ચાલો આવતે
વીક વરી સ્કોટલાંડના બીતરમાં, ત્યાં જુઓ કુદરતની
કારીગીરી ! તાલ તો ધરે આવી પેટ ભરી ઉંઘ કાઢી લેઓ
તે બે ચાર દીવસની થાક ઉતારવા જેવલું કુંદમ તેટલું કુંડો.
તેટલાં હીપ એદીયા હે.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

સ્કોટલાંડ તે હાઇલાંડના સ્વર્ગમાં.

“ I love a lassie, a highland bonnie lassie ”

ઓહ મારી બચગીના સુખી સ્વપનાઓ ! આજે તમોએ
તમારા મુતવલીને સ્કોટલાંડનું સ્વર્ગ દેખાડી મારી

ખાળપણની ઇચ્છા ફળીભૂત કીધી છે ! બધાઓ વેલાટ
 નામ ને ગોરો ગળ્યો મસાલો ઉમેરું સુમેરું કરી પીરસે,
 રસ મે ભોડામાં અંકાય બંકાય ને આપરે શુ ખુદોળને તાંલથી
 ધડિનાં બાંધાં મુલ્યાં ને પાકી ખુદી આપિણને દરીયો
 દોહવવામાં યાસી નહીં આપે ! બસતોરે દોહવ નાબુક
 કલમને અરપ, ને મુછેપિ નાવ દે આ ફીરોજ સવાર.
 ખુદાની ખુશી ખુદાના ખેતરે, ફળથી ને પહોંચે ત્યાં
 કવી મમાર ! દીકરાઓ ભાલો દર્મરે ઉલટ પકડો, આપણે
 સ્કાટલાંડની ખુબસુરત જવું છે સ્કાટલાંડની શહેનશાહ્યામું ને શ્રીટનની બેગમ
 રાજધાની સહિયા એકબેરે ને બેધા. ખુબસુરત એડીનબરો,
 આમઅત્યારીનું મુકામ, હાથલે નરોનું ધિનોતું ધામ,
 સુખવાસી એકરોનું સખકનું ગામ, આપુ તને કયે છીએ
 સલામ ! નેઓ પોરીયાઓ કાન ચીમટી રાખો કે ફકટ
 મેનચેસ્ટરના વીક્ટોરીયા સ્ટેશનપરથી માત્ર એકવાર દેન
 સ્કાટલાંડ જવા સાડ ઉમટે છે, એક અપોરે અપાર, સાડાબારે
 ને બીજી રાતે સહાબાર, એક વાગે ! મારાં નાકેશમત
 મુજબ અપોરનું અચ્ચર દીક પડશે. સાંજની લહેડીમાં
 થડે કલેજે સુરજ અસ્ત પામતાં તો એડીનબરોના ફલીડોનીયન
 સ્ટેશનપર છ સાત વાગે ઉતારી પાડશે. લાલમાં લગામને
 લીધે આગળ નેટલી ફાસ્ટ એક્સપ્રેસ દોડતી હતી તેટલી
 સ્પીડે દોડતી નથી. આએ તો ધામે સાંસ્તે ખુદક ખુદક
 ફરતા કે આનુઆનુની હીલમચીર સંકાટીશ સીનરી, ફરખે
 બકરાઓની ઘેકા ઘલાણુપરની ચરણુઆળ આબોહવા વગેરે
 વચ્ચે બે ચાર ચાકોટના દાનાથી મોહ મતમનાવતાં લસતાં
 બોલતાં સીધારો એટલે વખત કલાં ઉડી જશે તે જણાશેબી
 નહી. તારે સમજે કે મેનચેસ્ટરથી ઉપડી બોલતનની યારી
 કુદાવી મનોહર પ્રેસટનના પરગણામાં પહોંચ થયા. આહી
 કિ.મ. સાડી પોણા ફલાક ઉભી રહે છે. અરસામાં બંદરમાં

જમ મોઢાં ગમી કરી લેવું. જે તેમ કરવાનું મન નહી થતું હોય, અને ટ્રેનમાંજ ચીટકવા ગમતું હોય તો તેનોખી ધલાજ છે. સ્તેશનના પ્લેટફોર્મ પર ગોરી ઘટમારી પોરીઓ એક નાનકડી કાચના બારણાની કબાટ સાથની ગાડી લઇ શોખીનો કાજ કરે છે, જેવી મગો તેવી ચાહે, કાફી, દુધ, કેક, ખીસકીટ ચાકલેટ, સેનવીચીસ વગેરે તમેને આપી શકશે. દીકરાઓ આવું સુખ આખાં હીંદુસ્તાનમાં મુસાફરી વેળા મેળવ્યું છે ! આ નાનકડી રેસદુરાં કાર તો વળી બાપદાદાના પુન તે અહીંઆ જોવાની મળી. ગમે તે કહો પણ ઇંગલીશ સ્તેશનના બફેટો આપણી હાજત સવખતે તાજે છે એ બહુજ સારી વાત છે. તારે એમ સમજે કે પ્રેસ્ટનથી ઉપડી હવે કારલાધલ ને કોનકર્થ વટાવી આપણે સ્કાટલાંડની સુરજમલાલ શેઠાણી એદીનબરોમાં ઉતર્યા; પણ કવીક માર્ય કરશે કયાં તે સવાલ રહ્યો. ધીરા પડો પોરીયાઓ અહીં કચુબર થશે. સ્કાટ લોકો અંગ્રેજી ભાશામાં “ શસસા ” બહુજ વાપડે છે એટલે પહેલી બારીમાં કદાચ કાનને ઉપાડી લેતાં કદાચ લાગશે પણ ચીંતા નહીં. એદીનબરો તપકીરની દાબડી જેટલું શહેર છે ને કુદરતી તેનું “ સીટયુએશન ” એવી રીતનું છે કે એક નાકેથી બીજા નાકા સુધી પ્રીનસેસ સ્ક્રીટ ફરી વળશે એટલે આખું શહેર તેના આબેહુબ આકારમાં જોઇ શકશે. દીકરાઓ રેલવે હોટેલો જરાક આકરાં છે પણ ફાશનેબલ છે હો. ! મારાં મત મુજબ તમેને ઘણાક મધ્યમ ફી ના હોટેલો મળી શકશે. પણ પારસી ભાષાઓને હોટેલ સાથ શું કામ છે ! એદીનબરોમાંબા પારસી સખાવતનો ઝરો હજુ જગરત છે. સખી વજુદ શેઠ શાપુરજી ભર્યાનું પનોતું નામ કોણને મોઢે રમી નહી રહ્યું હોય ! એજ અમીરી ખવાસના શેઠની બરકતથી એદીનબરોના ચાર્મસ સ્ક્રીટમાં એક ઘર પારસી જુવાનીયાઓ માટે આવકાર દેતું ઉભું છે જે “ સર સાપુરજી ભર્યા પારસી યુનીયન ” ને

બાઈ સ્કાટ લોકો
સહેજ ભરડો
મુવાજ છે !!
જરાક કાન ઉંચા
રાખશો તો
શીક !!

સર સાપુરજી
બર્યા પારસી
યુનીયન,
એડીનબરો.

નામે ઝોળખાય છે. બસ ચાર્મસ સ્ટીટના નાકાં સુધી સીધા ચાલ્યા જાઓ ને જમણા હાથ પરનું છેલ્લું ધર તે આ “યુનીયન” છે. આ અછછી રીતે ઇંગ્લીશ ટેસ્ટથી આરાસ્તા કીધેલું મકાન કોઇથી પારસી માટે ખુલ્લું છે. એડીનબરોમાં દાકતરી રસાયણી, વેપારી, બી. એ., એમ. એં વગેરેનું ઉંચું જ્ઞાન લેવા આવતા જુવાનીયાઓ આ યુનીયનનો ખુશીથી આસરો લે છે. બેશક તમે એડીનબરો જાવો તો યુનીયનના સેક્રટરીને એકાદ બે દીવસ આગમચથી કાર્ડ લખી નાખજો કે તમારે માટે જુદા “રૂમ” ની ગોઠવણ થઇ શકે. તમારે જોઇએ તો પછી તેઓ સાથે ભાગે પડતો ખરચ આપીને જમવાની ગોઠવણ કરી લેજો, ને જોઇએ તો રસ્તે વાટે રેસટોરાંમાં કરી લેજો પણ દર અઠવાડીયાંની રૂમના ભાડાંની ૧૦ શીલીંગ તેઓ લે છે. ચાર ડેમ ચીપ આજના વખતમાં તો ! ત્યારે આગલી ગોઠવણ મુજબ આપણે તો સ્ટેશનપર ઉતરતાં ને સાથજ સીધા ગાડીમાં બેસી આ રાજવંશી મકાન તરફ હંકારી ગયા. બંગલા આગળ આવી લાગતાંજ ત્યાંના આપરા જેવાજ ચપરખાંધા દુકતાઓએ જાણે એક માએનાજ ભુગકાં હોઇએ તેમ દસી દસીને આવકાર દીધો ! બાવો મારો, પોરીયાઓની ચોકડી છે તો દસમુખી પણ જરા આમ બાબદ છે ! બીડીના ધુમાડા પુશકળ નીકળે છે, સામેનાજ ઘરમાં રહેતી છોકરીઓ સાથ બીલીયર્ડ રૂમમાંથી હાથ મચાકા ને આખજાન્સના સ્કીટ સીનપર ભજવાય છે, રોજ રાતે લેકચર સમજવા જાઇએજ ને મસે જાડોની જુરી ઘટાઓમાં પોટટીઓના પાસાં પસવારાય છે, ને જવાબમાં “બાવાજીએ કહ્યું જ કે તાંદ બીજાઓ કરે તેમ તમારેબી કરવું” નો સરપાવ ઠનકવાયરી ઓફીસના બાકસમાંથી મળે છે. !! તેઓમાં એક તો દાકતર થઇને એફ. આર. સી. એસ. થવા આવેલો છે અને પાંચ વરસ થયાં આમને આમજ

ગળડીયા કરે છે, બીજો છે તે ઉપલીજ પરીક્ષા સાત વરસ થયાં કુતરાં બીલાડાંઓ સાથે પસાર કરે છે, તીજો વરી વરસેક થયું ત્યાં આવ્યો છે ને વાયોલીનના લખમાં પડ્યો છે, ને ચોથો કેણુ જાણે શું ઘેરી મરવાનો તે વકીલનું છોડી બીજાઓ કેડે પાછો ડાકતરીમાં ફર્યો છે. ! ટુંકમાં હું તેઓના નામ તો જાહેરમાં આપીશ નહીં પણ જે માખાપો પોતાના ધન ધન ઘેરી બેટાઓ માટે મને ખાનગીમાં ધનટરવ્યુ આપવા માંગતા હોશે તેઓને દીલોજનનથી આ અદના સેવક મુલાકાત આપશે. ગમે તે કહો પણ શુકરાના તે માલીકે જહાનના કે આ નામચીન સાહેબાઓની સીસોટીમાંબી આપરા જેવો એક ઓરથોડાકસ ઓલીયો તરખાટ મચાવી શક્યો ! ભાઈ રાત તો ખાણી પીણી વચ્ચે હસી બોલીને ઠીક ગળડાવી પણ બીજો દીવસે એદીનખરોમાં શું શું જોવાનું છે વગેરેની ટીપ માંગી તો, ભાઈઓ તો કહેજે હમારી તો પરીક્ષા નજદીક આવી છે તે તોપલે ને સુપરે રોજના અમેરીકા એશીયા જેટલા મોટા ચાપડાઓ ઉઠાવાના છે ! લેવરીવાળો બોલ્યો ને ગંદેરીવાળાએ ટેકા આપ્યો જેવી વાત સમજી આપરે તો પુરોજ મુક્યો, ને હાથે ફેડી લખશું કહી ચામર્સ સ્ક્રીટને નાંકેથી વેસ્ટ એન્ડ જતી ત્રામ પકડી પ્રીનસેસ સ્ક્રીટ તરફ હેયું લીધું, જ્યાંથી ગામડું છુક ખરીદી કુકની આશીસમાંથી જોવા લાયક જગ્યાઓનું ખીચોખીચ પ્રોગ્રામ લખ ધરે વળતી ત્રામે પાછા ફર્યા, ને પેટ તાદું કરી બપોરના એક વાગેથી જે ઘરનો ઉત્તર છોડીયો કેની તે રાતે દશ વાગે ચાકાને લોહપોઠ હાલતમાં પાછા ફર્યા. રશીકા તમે પુછશો કે એદીનખરોમાં એટલું બધું તે શું જોવાનું છે જે તમે ઉફનાઈ ચાલ્યા ! હા બાવા, ઘણુંબી જવાહીર આ ખુશસુરત શહેરના ભંડારમાં ભરેલું છે. જુઓ ત્યારે આ શહેરની આજુબાજુ એક લાઘટ રાઈડ કરો. શહેર નાનું છતાંબી બે જંગી તરમીનસો છે.

પેલા નામચીનો
એદીનખરો જઈ
ડાકતરની પરીક્ષા
આપે છે તે તો
જુઓ.

એક તો વેવરલીનું આદશાહી તરમીનસ, ને બીજું તો કેલીડોનીયન
 રેલવેનું આદશાહી તરમીનસ વીજળીની લલકાર રૌશની
 વચ્ચે તમારી હજુરમાં તલવાર મ્યાન કરે છે. પ્રીનસેસ સ્ત્રીટનું
 એક નાકુ વેવરલી ઘેરી બેઠું છે તો મુખડાપર કાલીડોનીયન
 સ્ટેશન પેહરેગીરી કરે છે. બેશક પ્રીનસેસ સ્ત્રીટ જેવો બીજો
 સ્ત્રીટ તો આખા ગ્રેટ બ્રીટનમાં નથી એ ચોકકસ છે.
 નીચાણમાં પ્રીનસેસ સ્ત્રીટનો સઉથી દીલપઝીર ગારડન, વચ્ચે-
 વચમાંના રૌશ ફાઉન્ટન, બેડસ્ટેડ, નામાંકીત પુરૂષોના
 આવલાંઓ વગેરેથી તમારી આમદને આવકાર દે છે, જ્યારે
 બગીચાની ઉપરજી જુમી પડતો આદશાહી કાસલ આખા
 પ્રીનસેસ સ્ત્રીટનું રક્ષણ કરતો જણાય છે. થીએતરોબી જુઓ
 તો આંહીજ, સીનેમાઓબી આંહીજ, પીકચર ગેલેરીઓબી
 આંહીજ, ખરીદી માટેની જાણવા જોગ શોપોબી આંહીજ અધું
 પ્રીનસેસ સ્ત્રીટના બોખાં હેઠળ ધંકાએલું છે. વળી વેસ્ટએંડથી
 બેચાર કદમ આગળ ગયા કે નામાંકીત સર વાલટર સ્કોટને
 મીનારો તમારા પગ પાસે પડેલો છે. આ આદશાહી મીનારો
 જમીનથી લગલગ બસો શીટની ઉચ્ચામએ હશે. પાછળે
 દરવાજેથી બે પેન્સ આપી રટણ પગથીઓ ચઢીને મીનારાની
 છેક ઉપરની ગાલરી પર જાઓ ને આખું એદીનબરો શહેર
 તેના સુંદર લેખાશમાં સજ થએલું ખુરશીદના કીરણમાં પ્રકાશી
 નીકળતું જોશો. પહેલે મારે સર વાલટર સ્કોટે પોતાની
 કાશમાં નામાંકીત કાવેલાં જગ જાહેર પુરૂષોના આવલાંઓ
 વગેરેનું મ્યુઝીયમ તમારું દીલ જીતી લેવા પુરતું છે. ટાવર
 જોઈ નીચે આવો ને ગંજલવર છત્ર નીચે નામાંકીત કવી સર
 વાલટર સ્કોટને તેના માનીતા કુતરા બીવીસ સાથે બેઠેલા
 જુઓ ને દુવા ગુજારો કે, ઓ સરોવરની સુંદરીના મલ્હાન
 લેખક સર વાલટર સ્કોટ જહાં હોય તાંહ તારૂં રૂહ શાદ
 થજો! પાછા વેસ્ટએંડ તરફ આવી નેશનલ ગેલેરી જુઓ.

એદીનબરોનો
 પ્રીનસેસ સ્ત્રીટ.

નામાંકીત
 સ્કોટનો મીનારો.

એદીનખશનો
સુંદર કાસલ.

પણ જેઓએ લંડન ને લીવરપુલની રાજવંશી ગેલેરીઓ જોઈ હશે તેઓને આ નેશનલ પોર્ટ્રેટ ગેલેરી ગળે ઉતરવાની નથી. અહીં તમે વેસ્ટએન્ડથી પાછા ઉપર ચઢો ને કાસલ હીલ પર આવેલા બાદશાહી કાસલના એસપ્લેનેડમાં દાખલ થાઓ, જ્યાં હાઇલેનડરોને ધાધરા પલતણીયા ડરેશમાં ડ્રીલ કરતાં જુઓ, ને મન મલકાઓ. એસપ્લેનેડનાં ખુણાઓ વળી નામાંકીત પુરૂષોના પુટલાંઓથી શોભાવવામાં આવ્યાં છે એટલે મેદાનની મેદનીમાં વધારો થાય છે. એસપ્લેનેડમાંથી આગળ વધી ટાવરના ગેટ મહી દાખલ થતાંજ આપણે જોઈએ છીએ કે દાખલ થવાના મહેરાબ ઉપરનો ટાવર તે આરગાઈલ ટાવર છે, જ્યાં ડ્યુક ઓફ આરગાઈલને કેદ રાખવામાં આવ્યા હતા. હજુ દીવાલોનો નીચલો છેડો આપણને આગલો ખ્યાલ આપે છે કે આહીંથી “પોર્ટકલીસ ગેટ” નીચે ઉતારવામાં આવતો હતો. આંહીથી બેતરી આગળ કદમ ઉધામો ને પીનસેસ સ્ટ્રીટ ગારડનનો સુંદર પેનોરામા નીહાળો. સહેજ આગળ પધારો તો રસ્તાને વાંક લેતાં જોશો અને બોંબ બેટરી તરફ જેવાં તમારાં કદમો ઉગામશો કે સેન્ટ મારગરેટનું ચેપલ તમારી નજરે પડશે. વળી આ ચાપલની સામેજ પડેલી “મોન્સ મેગ” નામની રાક્ષસી તોપ બેઘડી જોનારના દોલમાં દહેસત ઉપજાવે છે હા ! એ ઉપરાંત કાસલમાંનો બેનકવેટીંગ હોલ, સેન્ટ મેરીના આરગાઓ, કાઉનરૂમ, વગેરે જોવા જોગ છે. વળી આ બેનકવેટીંગ હોલમાં રાણીમાતા વિક્ટોરિયાના વખતની એક તોપ સાચવી રાખવામાં આવી છે જે બેશક જોવા જોગ છે. દુકાંમાં કાસલની એક ઉડતી વીઝીટ તમારું હૃદય હરખાવી નાખશે. ખરેખરી ઈજનેરી કળાનો ઉત્તમ અભ્યાસ કરવો હોય તો ઓ આજકાલના બેલાગુ બુટપર ચાક લગાડી જાણનારા “એલ.સી.ઓ” જવો છીટનના પેટાખાનાંમાં ને ત્યાંની

આરકીટેકચરલ બ્યુટી જોઈ મગજમાં તેના નકશાઓ ઉતારો. પણ કાસલનો પીછો છોડી પાછા બગીચાની એક ઉડતી વીઝીટ લેઓ. ભાઈ બગીચા તો ઘણાખી જોયા છે પણ આ બગીચાની ખરી કમાલ તો તેના ફ્લોરલ કલાકે કરી બજાવી છે. વેસ્ટ એન્ડ સાઈડથી ચકરીવાટે દાખલ થતાંજ તમારી નજર સામે મોટું ઘાસનું ઘડીયાળ તતનખાર ડોળા ધુરકતું જણાશે. પુલોના શુશોભીત ક્યારાઓ વચ્ચે પુલોનું એક ડાયલ બનાવવામાં આવ્યું છે, જે પર પુલોથીજ ઢંકાએલા બે ગંજવર કાંટાઓ જમાનાની ગીરદીશની ઘડી પણ બતાવતા રહ્યા છે. ઘડીયાળ પર જ્યારે નજર નાખીએ છીએ ત્યારે આપણને એમજ લાગે છે કે પુલોથી ગુંદાએલું આ ઘડીયાળ મશીન વગર ચાલતું કેમ હશે? નહિ આવા ભુલોછ. એ સ્કાટ બેન્ચનું પરીણામ છે. ઘડીયાળની મશીનરી જમીનના પાતાળમાં સંટાડવામાં આવેલી છે, અને તેના જોરેજ તમે સુરજની ચાલ માફક ટાઇમ જોઈ શકો છો! બસ આફરીન ઓ હુન્નરમંદીના હામાન, જોઈ લીધું કે તારી કળાને હુન્નરને પુગતાં હીંદને હજુ કંઈક સદીનો વખત છે! પણ માસી મરે હુ એમ પુષ્ટું મકુંજે કે તમેએ તવારીખમાં પેલા રાજવંશી હોલીરૂડ પેલેસ માટે તો વાંચ્યું હશેની! મકાન જો કે પુરાનું છે છતાંખી તેનીપર નજર કરનારને વીચારતાં વખત નથી લાગતો કે ભલી રાજવંશી જઘફીખી સુફેદીના સાજથી બાકાટ નથી. પેલેસમાં દાખલ થવા આગમચ એક ફાંકડો સુંદર કોતરકામ સાથેનો પુવારો તમેને આવકાર દે છે જે પુવારો બેશક અસલી કારીગીરાનો એક નમુનો છે. દાખલ થવાની કાંઈખી ફી પડતી નથી. બેશક પુવારાની સામે આવેલા દરવાજામાંથી અંદર સડસડાટ ચાલ્યા જતો કે ગંજવર પેલેસ તમારી સામેજ ખુલ્લો છે. ચોકકસ સ્ટેટ એપાર્ટમેંટો બંધ કરવામાં આવ્યા છે. ફકટ પેલેસનો એકજ ભાગ લોકોને

પેલુ પ્રખ્યાત
ઘાસનું
ઘડીયાળ.

હોલીરૂડ પેલેસ.

બેલા માટે ખુલ્લો છે. આ પેલેસ માટે એકએકી બારા
 કાસકા માંદવ જેવી બહુ બહુ ફેંકાલોજીઓ લગાડવામાં
 આવે છે. ખુદ ત્યાંના એક ગામડાંમેને મને કહ્યું હતું જે પુરાતન
 વખતના સ્કાટલાંડના એક શહેનશાહની શેકશન શહેનશાહબાનુ
 દાવરી તરીકે પોતાની સાથે એક કોસ લાવી હતી જે કોસ
 તે, ક્ષીસતી લોકના પયગામબર જેસસ ક્રાઇસ્ટને હાથે પગે
 ખીલા થોડી જે કોસપર મારી નાખવામાં આવ્યો તેનો એક
 નાનકડો ટુકડો એક ગુરજના આકારમાં જડેલો હતો. જ્યારે
 ઉપલા શહેનશાહના બેટા દેવીડના હાથમાં એ કોસ આવ્યો
 ત્યારે તેને પોતાના ગળાંની આસપાસ હાદડી કરી તેને લટકાવ્યો.
 પાછળથી તે શીકારે નીકળ્યો, એવામાં એક શીંગડાંવાળું
 સાબર તેની સામે થયું. પણ ડેવીડે પહોંડેલો પવીત્ર ગુરજની
 મદદથી તે હડી ગયું અને દેવીડ બચી ગયો. આ બનાવથી
 ખુશી થઇ પાદશાહ ડેવીડે મોટું આપણ તેના નામનું બંધાવ્યું
 જે પાછળથી હોલીરૂડ પેલેસમાં ફેરવવામાં આવ્યું. ખરી ખોટી
 તો અહલા જાણે પણ બા આ આપલ હજુખી લાંગી ટુટી
 લાલતમાં મહેલના પાછલા લાગમાં જોઇ શકાશે. પેલેસમાં
 દુનીયા એક કરી નાખે એટલું બધું કાંઇ નથી બાવા. થોડીક
 કાંકડી ચીત્રકળાના આમનાઓ, કવીન મેરીનું તેની આગલીજ
 દોરદમામ લાલતમાં જેવું ને તેવું સાચવેલું રાજવંશી બીજાનું,
 રાણી મેરીના વખતનું થોડું ફરનીયર, તે વખતના શીક્કાઓ
 પથ્થરો, ફોરી કામ, બીલોરી કામનો મુઠ્ઠીભર ખમ્મનો, વગેરે
 જોઇ શકાશે. ટુંકમાં રાણી મેરીનો ઓડીયંસ ચેમબર, સપર
 રૂમ, બેડ રૂમ, લોડ ડારન્લીના બાદશાહી ઓરડાઓ, રીઝીઓનું
 મોત લાવનાર પાપી પેલેસ રોયલ ચેપલ વગેરે તેના
 આગલાજ દમામમાં જોઇ શકાશે. અફસોસ તે
 ૧૫૬૫ નું કમનસીબ સાલ હતું જેને અલ લેનોક્સના બેટા
 લોડ ડારન્લી ને રાણી મેરીને શાહીના પવીત્ર ગાંધી એક

રાજવંશી
 પેલેસમાં ડોકીયું.

કરી શહેનશાહ્યાનુ એલીઝાબેથની શાંતીમાં ખલલ પાડી
અદેખાઇની ચેહ સળગાવી હતી. લોડ ડાર્લીના પ્રાઇવેટ
ચેમ્બરનો નાનો દરવાજો ઉઘાડતાં એક નાનો સ્ટેર કેસ યાને
દાદર નજરે પડે છે, જ્યાંથી રાણી મેરીના ઓરડામાં જઇ
શકાય છે. તમારા સેવકે રાણી માતા મેરીનું બીજાનું તેની
કોહી સડેલી હાલતમાં જોયું છે. લાલ કીરમજી રંગના શુશોભીત
છતર નીચે તેવીજ સાતીનનો કોચ તેના ટકીયા સાથે
લોકોને જોવા માટે ખુલ્લો છે. બેશક એજ ઓરડા વાટે
થઇને જાણીતા મ્યુઝીશીયન રીઝીઓના ચેમ્બરમાં જવાય છે.
રીઝીઓ દીકરોબી બેટી બાપ જરા ડોળાના ઘોડા જેવીજ
ચાલનો હોશે કે શું તે રાતોરાત કચેરી મહી કોણ જાણે શું
કચરો પડ્યો તે ઉમરાવોએ બાળુના દાદર વાટે ચઢી આવી
રીઝીઓ બાવાને સમશાને સીધા પહોંચાડી દીધા. હા બાઈ
તેના જીગરમાંથી વહેલું લોહીના ડાઘા હજુબી ત્યાં ગાઇડો
આંગળી કરી બતલાવે છે. ઇમારત છે તો તમામ કાળા
પથ્થરની પણ બાઈ આ “કે” નો કાશીયો તો બાદશાહ
જાણે!! બહાર નીકળો ત્યારે દરવાજા આગળની ઓશીસમાંથી
પેલેસના ચીત્રો વગેરે મળી શકશે, ખરીદી લેજો. મુબઈમાં
કેડો પુઠ પકડશે તારે ચાર ગજની છાતી સાથે મોટું ડોળ
ધાલવા કામ લાગશે. કુવારા આગળથી બહાર નીકળો કે
કેનનગેટ સ્ત્રીટની ઉત્તર પીઠ બાળુ એક નાનકડી પુરાતન
વખતની મીનારા રૂપી ઓરડી જણાશે, જેને રાણી મેરીના
બાથરૂમ યાને હમામખાતું તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
એવું માનવામાં આવે છે કે રાણી મેરી પોતાની દરાખ જેવી
ખુબસુરતી જાળવી રાખવા કાળે સુંદર ચેસનટ કલરના
વાઇનમાંજ અંગોળ કરતી હતી! પણ જવાદો દીકરાઓ
નહિતો રાણી મેરીને જોઇને બીજાઓ મુબઈમાં પૈસાને જોરે
ચમપીન પોર્ટવેનનો ખુબસુરતી વધારવા બાથ લેશે તો મારા

તમારે
રાણી મેરીનું
બીજાનું જોયું છે કે
બક અપ ધન!

રાણી મેરીનો
બાથ રૂમ.

મજાત કાલતન
હીલ ને નેલશન
મોન્યુમેંટ.

બેડકડ હીલ ને
આરથર સીટ.

એદીનબરોન
મજાત
મ્યુઝીયમ
એમબર સ્કીટ.

ફોર્થ બ્રીજ
કુનિયાની
અભયબા.

જેવા પીધાંના પુંગરીઓ સર અવસરે કીયા શીફસન ને
જેમીસન શોધવા જશે ! દીકરાઓ બહાર આવો ત્યારે, ને
કાલતન હીલ તરફ તમારાં કદમો ઉધામો, ને ઈગલાંડના સપુત
નેલશનનું બાદશાહી મોન્યુમેંટ ત્રણ પેન્સની શી આપી જુઓ.
રસ્તા પરથી થોડી પાકી પથ્થરની સીડી ચઢી ઉપર જવો ને
ટીકીટ લઈ નીચેનું મ્યુઝીયમ જોઈ ટાવરની ગેલેરી પર
સીધારો, ને એદીનબરો શહેરનો વ્યુ જુઓ. બા એદીનબરોમાં
એવા વ્યુ માટે ટેકડીઓના ટોટા નથી. દરેક ટેકડીઓમાં
એડકડ હીલ, આરથર સીટ, વગેરે બહુજ જાણીતી છે. દરેક
ટેકાણેથી સુંદર વ્યુ શહેરનો મળી શકે છે. ધણાંકે સાંજને છેડે
પીકનીક યા રાખડ કરવા ત્યાં ઉતરી પડે છે. એદીનબરોમાં
મ્યુઝીયમોખી છે પણ બા લંડનનું મ્યુઝીયમ જોયું એટલે વધું
મ્યુઝીયમ જોવાનો અલખડો રાખવો મીડ્યા છે. અલખતાં
એદીનબરોના એમબર સ્કીટમાં આવેલું મ્યુઝીયમ મને એક
વાટે બહુજ પસંદ પડ્યું ને તે એકે, ત્યાં એક આરડો છે જ્યાં
કબાટોમાં નાના નાના એનજીનો, ડાએનામાના મોડલો, વહાણો
ખોટો વગેરે એવી રીતે ગોઠવેલાં છે કે દરેક કબાટ આગળનું
ખટન દાખતાં તેઓ પોતપોતાની મેળે ફરતાં જણાય છે જે
બેઘડી જેવા જોગ છે. વળી એદીનબરોમાં કાલેજો, સ્કુલો,
હોટેલો, રેસ્ટોરાંઓ, નાટકશાળાઓ, સીનેમા, થીએતરો વગેરેની
કચાસ નથી. ટુંકમાં લંડનની ફેશનેબલ બહેન છે પણ હજી
બાળક છે. પણ એદીનબરો સુધી જાઓ ત્યાંથી દશેક માઈલને
છોટે આવેલો રાક્ષસી ફોર્થ બ્રીજ જોયા વગર શહેરમાંથી કુચ
કરી જશો નહિ, આજની ઈજનેરી દુનિયાનો માસતર પીસ
નમુનો તે આ બ્રીજ છે. જેઓએ સ્કાટલાંડનો નકશો સ્ટડી
કીધો હશે તેઓને ખબર પડશે કે ખુદ એદીનબરો શહેર
વચ્ચે ટે નદી આડી પડવાથી એદીનબરોના ભાગલા પડી
ગયા છે, ત્યારે આ કકડાઓને એક કરી નાખવાને એક

જેરાવર લોખંડી રાક્ષસ આડો પાડવામાં આવ્યો છે જે ફાઈ જીજ છે. આ જીજ ઘાટ ઘટમમાં ઉપરથી તો ભર્યના પુલનો સહેજ ખ્યાલ આપે છે. એની છાતા પરથી પાઉ પીયાડા, તેમજ ત્રેન માર્ગે પસાર થવાય છે. લંબાઈમાં આસરે દોઢ માઇલ છે. પુલને ખાંભાઓ ઉપરજી ઝુલતો રાખવામાં આવ્યો છે. દરેક ખાંભાની પહોલાઈ ૧૭૧૦ ફીટની થવા જાય છે. તેનો ઉંચાઈ મોટાં પાલણાની સહિથી ઉંચી ટોચથી તપાસતાં ૪૫૦ ફીટની થાય છે. અરે દીકરાઓ નહિ તોખી ૫૦૦૦૦ તન તો અંદર લોખંડ યાને સ્ટીલ ખપેલું છે, કલેજાંઓ ફક્ત પુલ બાંધતાંજ સાત વરસનો ટપ્પો રેજીસ્ટર્ડ થયો હતો. અને પુલનો ખર્ચ થું થયો હશે, ફક્ત ૩૫ લાખ પાઉંડ સ્ટીક ૩૫ લાખ પાઉંડ એટલે ૫ કરોડ ૨૫ લાખ રૂપિયા ! મારા બાપ આએખી જખરો શીલડીંગ શેડો !! અરે બાપ મારા આરકાંઓની મજબુતાઈ એવી છે કે રેલવે કંપનીના અચ્ચાના અચ્ચા ભારીમાં ભારી એનજીનોખી દોડાવે તોખી તેનો ટાંકો નહિ ધીલો થાય. સહિથી સરસ પુલ જેવાનો માર્ગ પ્રીનસેસ સ્ટ્રીટથી ફાઈ જીજની બસ લેવી. અથવા તો કેલીડોનીયન સ્ટેશનથી ક્રેમોંડ જીજની ટ્રેનખી ચાલશે. હાલમાં ફાઈ જીજ જેવા ઘોટો દોડતી નથી. વેવરલી સ્ટેશનથી ટ્રેન માર્ગેખી જઈ શકાશે. દીકરાઓ ત્યારે ફાઈ જીજ તો ખતમ થયો પણ એદીનખરોનું એક યાદગાર બોકળીયું હાંડે ચઢી આવે છે. આઈકલાસ કાય રોસલીન ! જે એદીનખરો સીધારો તો વેવરલી સ્ટેશન આગળથી રોસલીન જતી બસ પકડજો, એકાદ બે કલાક આ ફાંકડું ગામડું જેવામાં કાઢેલા બેશક તમારી ચાર પાંચ પેની વસુલ કરી આપશે. રોસલીન જાઓ ને ત્યાંનું ચેપલ જુઓ. અંદર આલતરની બાજુમાં એક તમામ કાતરકામનો પીલર છે જેને પ્રેનટીસ પીલર કહે છે, જે વીશે એવું કહેવામાં

રોસલીન
એદીનખરોનો
ફાંકડો કસબો.

આવે છે કે આ પીઅર આંઠ વરસના આંધળા પોરીયાએ એક પથ્થરમાંથી કોતરી કાઢ્યો હતો ! બસ દેવળનું કોતરકામ નકશીકળા કરતાં તેની ગંભીરતા ને પવીત્રતાઈ મગજપર એટલો તો ઉમદા છાપ બેસાડે છે કે હું તો દેવળ જોઈ આમળ વીચાડું છું કે “રે તું પવન કે પંખી જીયરા, કલ આજમે ઉડ જાયેગા !!” દીકરાઓ એદીનખરામાં જો કાંઈની ચીજ વધુ રમુજ આપણને સુગડે તો તે એદીનખરાની રજૂ ચકકર ટ્રામ છે. નાના કદની આએ એક મારની ટ્રામ બસ મોટોરના જેવીજ ધપે દોડે છે. એને ઉપર મોટો પોલ હોતો નથી કે જેથી તે વીજલીના તારને લાગે, અને ત્રામ સડસડાટ ચાલે. આએ તો ડ્રાઈવરના હાથમાં ખડી દબાવાના એનજીન માફક એક ચકકર હોય છે, જે ચકકર તે ઉંચે નીચે કરીને ફેરવે એટલે ત્રામ ચાલતી ઉભી રહે છે. એજ પ્રમાણે ચકકર પાછું ફેરવતાં ત્રામ ચાલે છે. બેશક આવાં ફાંકડાં શહેરને આવી ત્રામ ખરેજ કલંક લગાડે છે. શું આ નાબુક કલમનો પદ્ધતિ ત્યાંની મ્યુનીસીપાલટીના મધરડાઓના કાને નહિ જાય ને કાંઈક સુધારો નહિ થઈ શકે ! પણ આવાજન થાભો આવતી કાલે ગ્લાસગો જવો તે આગમચ એદીનખરાના બે ફાંકડાં પરગણાં પોરટોબેલો ને જોખા જોઈ લેવો. આ બન્નેમાં પોરટોબેલો બહુજ જોવા લાયક છે. રડાટલાંડનું બ્લેકપુલ તે પોરટોબેલો છે. નાનકડી સી સાઇડ પ્લેસ છે, જ્યાં ઈંગલાંડ માફકજ લોકોની ટુટાટુટ પડે છે. દરેક રમતગમતનાં સાંધણો, ઓપનએર થીએતર વગેરે વગેરે છે. આંહી વરી કેટલાકો ખચ્ચર પર બેસીને રાઈડ બી કરે છે, ખચ્ચર પર રાઈડ કરવાનો આંહીના લોકોને બહુ શોખ હોય છે. ટુંકમાં એકાદ સાંજ પોરટોબેલો પરગણામાં કાઢવાથી મોજ બહુજ મળશે. પીઅર પર વારે ઘડીયે કોનસર્ટો થાય છે. આંહી શોપીંગે જનારાઓ માટેખી ઘણું છે. એદીનખરા

રેસલીનનું
મજાત આપલ.

એદીનખરાની
બહેનો
પોરટોબેલો ને
જોખા.

જવો તો એકાદ ત્રામની રાઇડ કરવામાં જોડું નથી. પણ એદીનખરોનો પીછો છોડી આપણે આગળ સ્કાટલાંડના બીત્તરમાં વધીશું. જોવો દીકરાઓ મુઠ્ઠીમાં તમોને આખા સ્કાટલાંડનો ખ્યાલ આપું છું. એદીનખરોના કેલીડોનીયન સ્ટેશનથી ગ્લાસગો જાઓ. ગ્લાસગો લગભગ ૫૦ માઈલને છેટે છે. એદીનખરોના પ્રીનસેસ સ્ટ્રીટ માફક ત્યાંનો સડીહાલ સ્ટ્રીટ બહુજ વખણાયલો છે. સઉથી સરસ ફરવા હરવાની સગવડ ત્યાંની ત્રામ છે. મેનચેસ્ટર ને ગ્લાસગો જેવી ત્રામની સગવડ આખા ગ્રેટ બ્રીટનમાં મળશે નહિ. લીવરપુલથી વેપાર વણજમાં બીજે નંબરે આવતું આ રાક્ષસી શહેર વાહણ બાંધનારાઓ, કાપડના વેપારીઓ વગેરેથી કંકડી જાય છે. જોવા લાયક ગ્લાસગોનું મ્યુઝીયમ ને ગેલેરી, રૂકન ગ્લેન ગારડન વગેરે છે. ત્રણ તરમીનસો છે, પણ ખરીદી કરવામાં ગ્લાસગો જેવું શહેર નથી. માંગો તેવી દુનિયાની ચીજો મળી શકશે. હોટેલોખી બેમુમાર છે, ફક્ત ખજાનચીની આમદ થવી જોઈએ. ચાલો ત્યારે ગ્લાસગોમાં રાત પસાર કરી આપરે પ્રસીધ્ધ સ્કાટલાંડના સરોવર જોવા યાહોમ આગળ વધ્યે. જોઓ સાહેબો ગ્લાસગોના કવીન સ્ટ્રીટ સ્ટેશનથી બેલોખ જતી ટ્રેન લેઓ. ને ડમખારટન પર બદલી કરો. બેલોખ આવી લાગતાંજ એક લોંચ તમારે માટે તઈયાર હશે તેમાં બેસી સ્કાટલાંડના સરોવરની શહેનશાહ્યાનું લોક લોમંડમાં સહેલ કરો, અને કુદરત આ અતી ખુબસુરત સરોવર પર કેમ ફર્યાન બનીછ તે તમારી નજરે નીહાળો. બેલોખથી ઉપડ્યા કે બાલમા, ટારબટ' મુકી ઇનવરસ્નેડ આવી લાગો. ઇનવરસ્નેડ પીઅર પર ઉતરો ને ઇનવરસ્નેડ ફ્રાન્સ ચાને પાણીના ઘોઘો ને સર વાલટર સ્કાટે " લેડી ઓફ ધી લેક " ની પોતાની કવીતામાં અમર કાઢેલા રોબરોયનો ગુફો જુઓ. બેશક આંહીથી જે સીન તમારી નજરે પડશે

ગ્લાસગો
ગ્રોડ
શીપ બીલડીમ
શહેર.

સ્કોટ
સરોવરની
શહેનશાહ્યાનું
લોક લોમંડ.

તે એમ સમજો કે જીવતાં જીવત અહેરતમાંજ રૂંધાં બરોબર છે. વળી સરોવરની સહેલ કરતાં આજુબાજુની ટેકડીઓ. બેન લોમંડ, બેન ઈમિ, બેન વેન, બેન વોરલીક વગેરે તેના ખુલ્લા આકારમાં લીલાતરીને બરફના લીલાસમાં ધંકાએલી જુઓ. બેશક આ સરોવર જોઈ હું તો અકકલ હોરાન થઈ ગયો છું. પણ તમેને સર વાલટર સ્કાટના નામાંકીત ટ્રોસેકસ જોવા છે કે! ત્યારે બાવા જન ફરીને ગ્લાસગો પાછા ફરો.

સર વાલટર
સ્કાટનું અહેરત
ટ્રોસેકસ.

હાલમાં “સરકયુલર રૂટ” બંધ થયો છે, ને ટ્રોસેકસ જનારાઓને કેલેનડર જવું પડે છે જ્યાંથી કદાચ કોચની સગવડ આગળથી ગોઠવણ કરો તો મળી શકે છે. બેશક આગળ તો લોક લોમંડ ફરી આરડલુઈ જઈ ત્યાંથી કોચની સગવડ મળતી હતી જ્યાંથી લોક કેથેરાઇન પહોંચાતું હતું ને લોક કેથેરાઇનની સહેલ પુરી કરી ટ્રોસેકસ પુગાતું હતું પણ હાલમાં તેમ નથી. છતાંબી જેઓ “ટ્રોસેકસ” ના પુનરી હોય તેઓને તો કેલેનડર જવા સ્વીચાય છુટકો નથી. કેલેનડરથી કોચમાં સફર કરો ને ઘેકા ધળ્યા ચઢી ઉતરી કઢણોમાંથી વાંક લેયા કરો એટલે ટ્રોસેકસ પુરું થયું. જેઓ માહબલેશવરથી પ્રતાબગઢ જોવા ગયા હોય તેઓએ મહેરબાની કરી ટ્રોસેકસ જોવાની તસ્દી લેવી નહિ! પણ લાઇ એતો માઈં ખાનગી મત છે. અલબત્તાં મુંબઈમાં કાંઈ સરોવર જોવાનાં મળતાં નથી જ્યારે આહીં તો ટ્રોસેકસ ફરતાં ઉત્તમ સીન સીનરીઓ જોવાની મળે છે. હા બાપુ ખરું છે, વગર શકે કહી દઉં છું કે સ્કાટલાંડ જવું ને દુનિયાને મોટે વખણાયલા ટ્રોસેકસ નહિ જોવા એ ચાહે પીને દુધ આપી કાઢવા બરાબર થયું! જજો રશીકા જરૂર જન્ને એમાં શું, બેચાર પાઉંડનો ધુમાડો છે, વધુ નથી. વરી ટ્રોસેકસ જોઈને પાછા કેલેનડર ફરો ને કેલેનડરથી ઓખન જાઓ ઓખન સ્કાટ લોકોની ફેવરીટ પ્લેસ છે. હોલીડે યા ટ્રીપ માટે

ઓખન અને
રાયબી.

હાઈલેડ
બાપા હાઈલેડ.

સ્કાટલાંડમાં બીજી એનજેએબલ પ્લેસ કોઈ નથી. એમ તો કલાઇડ પર આવેલી રાયસેબી સઉથી સુંદર ને ફાંકડી વાટરીંગ પ્લેસ છે, પણ ભઈ બધી જગ્યાએ પૈસાના ખો કેટલા કરશે ! હું તો તમેને સલાહ નથી આપતો મુરખી ! બેશક હાઈલેડસ જોવું હોય તો ગ્લાસગોથી ઇનવરનેસ જાઓ ને જુઓ કે હાઈલેડમાં શું ધુળ ઉડે છે. આંહીથી ખરું હાઈલેડ શરૂ થાય છે. ગરીબ લોકોને ચામડાંની કારીગરીમાં કુશળ ને ઉમંગી જોવાં હોય તો હાઈલાંડ છે, તંદરોસ્ત ને બધી વાંતે હેલથી બનવું હોય તો હાઈલાંડ છે, દરણુના ટોકાં, ચા દાઢીવાળા બકરાંના ટાટયાની પેપરનાઇફ, તેમજ તરેહ તરેહવાર નોવેલ્ટીઓ જોવી હોય તો હાઈલાંડ છે, હાઈલાંડ લોકોને તદ્દન વીચીત્ર પોશાકમાં ઉઘાડે પએ દોડતાં જોવાં હોય તો હાઈલાંડ છે, બેગપાઇપિરોએ ઉત્તમ બેગપાઇપનું દીલપઝીર મ્યુઝીક ફાંકડી ગોરી પોરીઓ પાસથી સમજવું હોય તો હાઈલાંડ છે. બેશક હાલ કેલીડોનીયન કનાલ લડાઇને લીધે બાંધ છે નહિ તો એકાદ ચકરાવો લેવાનો મળ્યો તો વરી કંઈક નવો ચટાકો તમેને ચટાડતેખી ! જોએ ત્યારે બાવાજન એકાદ દીવસ ટોડી ત્યાંથી એઅરદીન જાઓ ને એઅરદીનમાં એક દીવસ થોભી પાળા ગ્લાસગો સીધારો. એ બે દીવસમાં તમે બારસો ગણું જોઇ શકશો, શીખી શકસો તમારો જીવ બહેલાવી શકશો. ત્યારે અહીંજ સ્કાટલાંડ ને હાઈલાંડને આપણે રામ રામ કરીશું. બેશક મારા જોવા ઉજળખખતે તો હાઈલાંડ એદીનબરો જેટલું પસંદ પડ્યું નથી. બાઈસીનસીનરી ને સીનસીનરી કરતાં તાળખીના બાળ તો ઉખડી ચાલ્યા !! હીંદુસ્તાન દેશમાં ક્યાં સીનસીનરી કમી પડી છે. અરે દીકરાઓ અહાંકારતો નથી કરતો પણ જોએ દારજીલીંગ નાઇનીટાલ, સીમલા, કાશમીર, મરી, પંચગની માહબલેશવર, માથેરાન ગયા હોય તેઓને કહો કે ભલા

હાઈલાંડ ને સ્કાટલાંડના બીતરમાં પેસી આવે ! બેશક હીંદુસ્તાનની જીતી બરાબર નથી. મારાં ખાલેસં મત મુજબ સ્કાટલાંડની સીનરી જોવી હોય તો લોક લોમંડ ને લોક કેથેરાઇનની લોંચમાની સફર પુરતી છે. જેઓએ હીંદુસ્તાનનું કેશમીર ને દારજીલીંગ જોયું છે તેઓની સુધ્ધી સુધ્ધી પતંગ ચકાવા ઉડી ગઇ છે !

માય મારી હીંદની એ મગરૂરી છે, ને તેથી એ હીંદના પુતો ધડો લેઓ કે પાન્કા દેશની ચાઈ ચાઇ જોઈ લાંની ગોરાં ચામડી આગળ તમારા દેશને ઉતારી પાડવાની પેરવી કરતાના, પણ તમારું સ્વમાન જળવજો. બસ ત્યારે ખુબસુરત એદીનબરો, સ્કાટલાંડની રાજધાની, બેશક તુને જોતાં મારા ખીસાનું થયું પાણી, હાલ તો લઉં તારી માદે યજ્ઞદાની, જીવતા હોઈશું તો ખરચીશું વળી તારા નામપે પાવલો બેઆની ! ! ! સાહેબજી.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

“હમે જમ્યે હમારે ઘેર રે ભાઇ રામ રામ
આ બોલ્યું ચાલ્યું માફ ખીજી શું કહીએ.”

Home Sweet Home
There's no place like Home.

ભાઈ શાખ ઉતો તે ઝોરી ધરતી ધુળવી પુરો
કીધો, ગોરા પાલીશયાઓને હાથની ગોરીજ પાલીશે મગજને

ડમલાસનો ટાપુ.

ગોડ' બનાવી ગોરી જગ્યાએનો ગળ્યો મસાલો હાથ કરી પાછા મેનચેસ્ટરમાં આવી ગાસડાં પોટલાં છેવટના સીકડવા માંડ્યાં. પણ થોભો મારી ઇંગલાંડની મુસાફરીમાં “ડગલાસ આઇલેન્ડ” ને જગ્યા આપવા ભુલી ગયો છું. બાઈટક મળે તો જરૂર લીવરપુલ યા ફ્લીટહુડથી એક આંટો મારવા ચુકશો નહિ. લીલોતરીનો બંદુશ ઓઢી ખેડેલો આએ ફાંકડો ટાપુ બેશક જોડેલો ફેશનેબલ તેટલોજ મનોહર ને મોટો છે. હાલમાં આંહીખી એમયુનીશનના કારખાનાઓ ખોલાયાં છે. હજારોની રોજી જગી છે. દુકાનોનો પાર નથી. રમતગમતો ચીકાર છે, સઉ માલેતોજાર છે. કોનસર્ટ નાટકો બીસવાર છે, સઉ હુન્નરે આળા કામેલ ફાજેલ ને નામદાર છે. છે તો એક સીસાઈડ પ્લેસ પણ કુદરતી સીનરીનો સઉથી ઉમદા ખ્યાલ આએજ ટાપુ આપે છે.

સ્કારબરો.

પણ એટલાથીજ તમારા મગજનો તેમપરેચર અટકવાનો નથી. સહેજ ઇસ્ટ કોસ્ટ તરફથી નજર લંબાવો ને મેનચેસ્ટરથી ચોર્કના પેટાખાનામાં પેસી ત્યાંનું કેનતરબરી કાથીડરલ જોઇ આગળ વધો ને પાસે પડેલી ફેશનેબલ પડોશણ સ્કારબરોમાં એક આંટો મારો. બસ પીઅર ને સ્પા ટેરેસ પર એક ઉંઘનો ઝોકો લેશો કેની તો પેલી જહાનનું અનદીડ બહેસ્તખી તમારી નજર સામે ખુલ્લું પડેલું જોશે ! પણ હાલ સ્કારબરો સાડ' નથી. જરમન જુહાકોએ આંહી વારંવાર બોંબ બોમ્બકાંઓ આકાશમાંથી ગબડાવ્યાં હતાં એટલે દોલતમંદોની એકવારની ફેશનેબલ સી સાઇડ પ્લેસ હાલમાં પેલા જરમનો જેવા ફાંકડા શીતુરીઓની ધાસ્તીને મારે બીલકુલ અળખામણી પડી છે. દીકરાઓ જશે તો જરૂર સ્કારબરો જોઇ ગોગલ ચઢાવા પડશે એમાં સંદેહ નથી. એ ઉપરાંત મેનચેસ્ટરથી આશરે ૬૬ માઇલ પર આવેલી

સઉથી પીકઅરસ
જગ્યાઓ
ફલેમઅરો હેડ
ને ક્રીડલીંગટન.

અને ઝરાના ઉત્તમ ગુણુકારક પાણી માટે જાણીતી થએલી
હેરોગેટ. હેરોગેટથી નાખી દેવા જોગ નથી. ખુદ રાણીમાતા કવીન
વિક્ટોરિયાએ વારી ઘડીએ આ જગ્યાને પેટરોનેજ આપી
હતી. બેશક ત્યાં જર્મ ન્યુ આથમાં એક તરકીશ આથનીજ
મોજ લેશો તો ઘણું થયું. જોવા જોગ જગ્યામાં બોગ વેલી
ગારડન, ટ્રીપીંગ વેલ, બર્ક ફેગ વગેરે ઠીક છે. વળી જ્યારે
સ્કારબરોપર લટાર મારે ત્યારે તેની સગી બહેનો ક્રીડલીંગટન
ને ફલેમઅરો હેડ જોવા ચુકવું નહિ. ક્રીડલીંગટન પીઅર પર
હેયુ લેવાથી મુબમનો બેલાડ પીઅર ને એલેક્ઝાન્ડરા ડાકનો
અબછો ખ્યાલ મળશે. સહેજ સ્કારબરો કરતાં કુદરતી ખુટીમાં
પહેલી જગ્યા રોકે એમ છે. પણ ગમે તે હોવ, જોમએ તો
સ્કારબરો યા ક્રીડલીંગટન નાખી જોતા તેની ચીંતા નથી
પણ ફલેમઅરો હેડનું રોખીન્સ લામ્પ્સ હોલ જોવા ચુકતા
ના. દીકરાઓ આરપાર કાતરાએલી ટેકડીના બાકારામાંથી
આવાં અરદવીસુરને એક હાથ પર તેના ખુદલાં આકારમાં
મોખાંઓ સાથ ગમ્મત કરતી જોઈ તમે. આફ્રીન સીવાય
ખીજું કંઈજ કાઢી શકશો નહિ, બેશક કહેવા તો ઘણુંખી
માંગુજ રે પણ કલ્પ પાસ એવી ફાંકડી લેંગવેજ સ્ટોકમાં
હોય તારે કેની ! અસ એટલુંજ કહુજ કે “ Do go. ”
ક્રીડલીંગટન આગળના કુદરતી પાહડમાંથી કાતરાબ અનેલાં
પાંચ મહેરાબોની સુંદરતા, ખડકોનો દીલહરી. લેતો ત્રીખુણીયો
અવતાર, સેલીક બેની ખુબસુરતી વગેરે દીકરાઓ હું એમજ
કહુંજ કે જીંદગી સુધી તેની યાદમાં તમેને લપેટી રાખશે.

આ પછી લાઇ બહુ થયું, બહું. ક્રીટન કરવા
હરવાની ધુમમાં ૧૫૦ પાઉંડનો ધુમાડો ઉડી ગયો !
પણ બાપા આમ ના સમજતા કે શીલ્લો દીકરો
આએ ૧૫૦ પાઉંડ ચોપડી વાટે વસુલ કરી જશે !

સમજાને ભાઈ એ આમ બાબદ છે ! ત્યારે બે દીવસ
મેનચેસ્ટરમાં આક લીધી, એવામાં પરીક્ષાનું રીઝલ્ટબી આવ્યું
જે ભાઈ તો પહેલે નંબરે ઇનકોરપોરેટડ ટીચરસમાં પસાર
થયા છે એટલે વરી પારટી ખોરીયાં પર વાત આવી. છેવટે
જવાની એક સાંજ અગાઉ કારડોમાં કફેમાં પંદરેક
પ્રોફેસરોને ઇન્જન થયું જ્યાં ડી, કારી, સેન્ડવીચીસ, પીચ
મેલબા વગેરેથી મારા એક વખતના પ્રોફેસર મીત્રોને તમ
કરી રીટર્નમાં તેઓ તરફથી “બો વોયેઝ” ના આશીર્વા
લઈ ખીજે દીવસે સવારે સેનત્રલ સ્ટેશનેથી ઉપડતી લંડન
એક્સપ્રેસમાં ફેડોના રમાલોના ચીઅરસ વચ્ચે કુચ કરી ગયા.
ભાઈ લંડન તો ફરી ફરી ચુકા છીએ, હવે લંડનમાં જોવાનું
કંઈ બાકી નથી. પણ ચાલો એકાદ સારો સ્ટુડીયો જોઈ
ફોટો પડાવ્યે. રફીકા ફોટોગ્રાફીનો કુન્નર અંગ્રેજ પ્રજામાં
બહુજ ઉત્તમ ટોચે પુગો છે. કંઈક અસંખ્ય સ્ટુડીયો ઇંગ્લાંડ
સ્કાટલાંડમાં કકરી જાય છે. માંગો એવા સેપીઆ પ્રોમાઇડ
એનલારન્મેંટ ફક્ત બે કલાકમાં, માંગો એવું વોટર કલર
એનલારન્મેંટ ફક્ત ચાર કલાકમાં, માંગો એવો ગ્લાસ પર
પોરટરેટ ફક્ત બે દીવસમાં !!!

લંડનમાં
ફોટોગ્રાફી.

હાય હાય ઓ મારા હીંદુસ્તાની નારાપારાવાળા ને
એસ. હોરમજીઓ, તમે ક્યારે બીટનની ટોચે પુગશો !
દીકરાઓ જેમ ફોટોગ્રાફીમાં તેઓએ કમાલ કાઢીછ તેમજ
પીપ્પામાંબી બહાદર છેજો. મોટી મોટી દારૂની પંકાએલી
પેટીઓ આંહી ખુલેલી છે. કંઈક અસંખ્ય બાટલીમાયના
ડોકાં રોજના છતાંજત છરા ચુલ્યાથી ઉડી જતાં હશે. એ
લોકની દયાનો ખાનાર કોણ હોય ! અરે પણ આંહી તો
સહેજ રંગ કંઈક ઓછો રસ પર ચટેલો જણાશે, બકીજે,
ફ્રાંસમાં જરા દુર પર નીકળો, દુર કહાં જાઓજ ! મકુંજે

શરાબ
તરી સંગ ખરાબ

મારસેક્સમાંજ લટાર મારો ને જુઓ કે શરાબના શીશામાં
ત્યાંની પ્રજા કેમ અંગોલ કરે છે ! માંગો એવો વરમુથ ત્રણ
પેન્સમાં ગ્લાસ, માંગો એવો ચમપીન એક ક્રાંકમાં ગ્લાસ ! !
ઓ મુંબઈના ઉમરીગર ને બારીયાજી, તમારે ત્યાં જો કે
દાદારજીની મહેરથી આમળીના ખુબ ચીચોડા એકઠા થએલા છે,
છતાંબી તમો ઈંગલાંડ ને ક્રાંસની સ્ટેજે ક્યારે પુગશો !
ખુદા કરે ને તેઓને મીને અહીંબી ત્રણ આને ગ્લાસ વરમુથ
ને દશ આને ગ્લાસ ચમપીન વેચાય ! !

ખશાઈન.

પણ લાંડન જોવાની ધુધમાં તેની ડોલી એ ખાઈટન ને
હું વીસારી ગયો છું. આ દુનિયાની માનીતી જગ્યા લાંડનથી
૩૦ માઇલને છેટે આવેલી છે. જે બ્લેકપુલ, સ્કારબરો,
સાઉથપોર્ટ વગેરેમાં જોશો તેજ અહીંબી બધું તેના જીવતા
જગતા આકારમાં જોશો; છતાંબી ખાઈટન વખણાયેલી
પ્લેસ છે એટલે ડોક્યું કરવું જોઈએ. ખાઈટનમાં જો
કામએબી માઈ દીલ હરી લીધું હોય તો ત્યાંનું એકવેરીયમ છે.
એકવેરીયમમાં કાચની ટાંકીઓમાં જળ મછછીઓને તેના
આબેહુબ આકારમાં જીવતી ફરતી જોશો એટલે બેશક તમોને
ઘણીજ મોજ મળશે. “Don't miss it” અહીંથી વળી
ખાઈટનનો “એલ્ડ એઈન પીઅર” આડો છટ થઇ પડેલો
બીસમાર હાલતમાં નજરે પડશે. એમ ફરવા માંગો તો
ખાઈટનથી થોડેજ છેટે આવેલી “ડેવીલ્સ ડાઇક” નામની
જગ્યા, પીઅર પરનો સુંદર પેવીલીયન, ખાઈટનની આજુબાજુની
પડોસણ ન્યુ હેવન ને લુઈઝ વગેરે બે ધડી
જોવા જોગ છે. ટુંકમાં એ કે સવારે લાંડનથી નીકળી
એકાદ દીવસ ખાઈટનમાં કાઢેલો મારા મત મુજબ
તમોને ઘણી રીતે મોજ આપી શકશે. ખાઈટન
જો કે જુન્ની ને વખણાયેલી જગ્યા છે છતાંબી

એનામાં એવી હીકમત છે કે બલા રડતાં ડાચાંનીખી સીકલપર એક ગુલાખી સ્માઈલિનો છાપ એસાડે છે.

પાળાં ઘર તરફ
ટ મહીને.

ચાલો થાકા દીકરાઓ લાંડનથીખી થાકા. કુકની આશીસમાં જઈ મુંબઈ જતી પહેલી ઓટ પકડવાની મેં ખાએશ જણાવી પેસેજ માંગી, અને સાલસેટમાં મને પેસેજ મળી ખરી, પણ તેવામાં સાલસેટ ખીચારી ટુંક ઉમરમાં ગુજરી જવાથી હમારાં હાડકાં પી એન્ડ એની આલીખહ ઓટ કચસર હીંદ પર ઠેકાણે પડ્યાં. ભાઈ કચસર મારસેલ્સથી ઉપડવાની હતી ૧૨ મી જુલાઈએ, પણ ૧૨ મી જુલાઈની ૫ મી આગસ્ટ થઈ ત્યારે સુકાને ધરરર કરી ફરવા માંડ્યું ! એટલામાં ખીસામાં રૂપ્યાંખી ઘટ્ટી ગેયલા એટલે ડોળા સીક ટંગાઈજ રહેલા કે ક્યારે મુંબઈ જઈને મારી એ તરાઈના ખીજાના પર નીરાંતે પડે ! રોજની કુકની આશીસમાં ડોક્યું કરે કે બા કંઈ ખખર છે કે તો મુવાનો જણેલો એમજ કહે કે ગવરમેંટ જ્યારે સીગનલ આપશે ત્યારે અહીંથી એક્સપ્રેસ ઉપડશે, જોયું આપા ! કોન્ટીનેન્ટ પરથી આવવાના હોવ તો કડાકુટ બહુજ પડશે. પાસપોર્ટ માટે મસકા લગાડી તેના દશેક ફાંક કવરા કરવા પડશે. વરી પી. એન્ડ એની એક્સપ્રેસમાંજ તમોને ઉપડવું પડશે તેના અગીયારેક પાઉંડ ઓકવા પડશે. તે ઉપરાંત એ દીવસનું ટ્રેનમાં લંચ, નાસ્તો ચા વગેરે એ ત્રણ પાઉંડ કઢાવી જશે એટલે એમ સમજેની કે મારસેલ્સ આવતાં નાહકના રૂપીયા તનસો સવા તનસોના ખાડામાં ઉતરી જશે. પણ છુટકો નથી આપા, હાલ જરાક મામલોખી ડેનજરમાં છંતી ! જે દરીયા માર્ગે આવી ખરચ અચાવવા માંગીયેછ તો પેલી દરીયાઈ ઘસોરી ધું કરતી કે પાણીની સપાતી પર આવી ઓટને ડુંકા જાયછ તેની ધાસ્તી રહેછ. ધુળ નાખી આવા વખતમાં તો લેન્ડજ સારી કરી

પ્રાટે ખાંચરે
મરીબ પરાણી.

પાંચ પચીસ કવરા કરી મારસેલ્સ એકસપ્રેસ પરજ વાત રાખી.
બધા ફ્રેંડો ને લંડનમાં મળી લીધું, ઘણાંકાએ મને દીનરપર
મારા પ્રવાસ દરમીયાન બોલાવ્યો હતો જે મહેરબાનોમાં
મારા પ્રોફેસર નીકશન અને તેમના બેટા વીલ્ક નીકશન,
પેરીસવાલા કાવસજી કોટવાલ, ચીસવીકવાલા મી. જાંહગીર
ખરસેદજી, મી. જોન્સ વીલકીનશન, મી. થામસ હેરીસન,
મીસ લીને, મીસ ટેડી મીલર, મીસ હેબીટ, મીસ બરથા રોબર્ટ,
મી. પેન્જ, મી. ભવ, મીસ વાયોદા ઇગબર્ટ, મી. ઇગબર્ટ જુથ,
પ્રોફેસર હોગ્સ, પ્રોફેસર ડીસની વગેરે હતાં. વળી કેટલાંકાએ
મને પરસનલ મનતરવ્યુનું માન આપ્યું હતું જેમાં સર
હેનરી પ્રાકટર, મી. ફોરેસ્ટ, મી. રપેન, મી. જુથ, મી. મેનઝી
વગેરે વગેરે જાણીતા આદમીઓ હતા. આ બધા મુરંબી
મહેરબાનોની મીઠી પરોણાગત ચાખી, મારસેલ્સ આવી
ડટજ નંખરના સેંકડ કલાસ અર્થમાં ફરીને પુરાયા તે છેક
માલતા આવ્યું ત્યાં સુધી ડોળા ખોલીને જોયુંબી નહિ કે
બા પેલી સહીઓ ક્યાં હશે, પેલા ફ્રેંડો શું નખખોદ વાળતા
હશે, પેલું હોટેલ શું ઘાળીને વાહીટવોશ કરતું હશે વગેરે.
મારસેલ્સથી ઉપડ્યા ત્યારેજ સહિ કોઈ બીજો દીવસે તો
માલટા કરી ઘાંટો પાડતા હતા !!! બાઝ આ માલટા વરી
કંઈક નવીક જગ્યા છે, જોવી જોઈએ કરી મન સાથ કસદ
કીધા, અને ખેશક હમોએ જોઈ લીધું કે હમારી નેમમાં
અમે ફાવ્યા હતા. મેદીતરેનીયનની ચોકી કરતો આ રાજવંશી
તાપુ માલટા આગળ ઇટાલીયનોનો હતો, પાછળથી ફ્રેંચોને
હાથ આવ્યો ને હાલમાં બહાદુર ખીટીશોનો તાબામાં છે.
છેતો ફ્રાંકડો, ભલા ધનેતરની આંખોને જોતાં કમજો થાય.
ક્રાલ્લેબંધી આંહી બહુજ મજબુત છે. જોયા લાયક તો
એકએકથી સરસ દેવજો જેવાં કે ગાવીયાની કાથીડરલ, મોસકા
બોન ચાપલ વગેરે છે. એ ઉપરાંત ગવરનરનો પેલેસ,

માલટા
મેદીતરેનીયનની
ચાલી.

ફ્લોરીઆના, સેન્ટ એનટોનીયો ગારડન, કેટકોમ્પ વગેરે જોવા જોગ છે. બાવા, માલટાની દરાખ માલટાની દરાખ કરી મારફીટમાં જે પદ્ધતિ ફરેટવાળાને મોટેથી સમજો છે તે આંહીથી એક પેનીએ પાઉંડ મળે છે. બસ દરાખ ખાઓ ને દરાખ જોવાજ પોખમને તંદરોસ્ત બનો !! રશીકા જે મોલટા કરી કહેવાય છે તે મોલટા નથી પણ મોલટાની કાપીતલ વલેટા છે. મોલટા તો બહુ મોટું શહેર છે. પણ વેલેટાથી ટ્રેન, ટનલ મારફતે જાય છે ત્યાંની એક સફર મેશક તમારું જીવન હરખથી છલાછલ કરી મેલશે. મોલટામાં જોવાનું પુશકળ છે પણ મેલ બાપડો એક દીવસજ આંહી થોભે છે, એટલે જે વધુ વાર થોભી જઈએ તો પંદર દીવસની સોરટી થાય. બોટ છેક કીનારે લેંગર નાખતી નથી પણ નાના હોડકાંઓ ત્રણ પેન્સમાં કીનારે લઈ જાય છે. મેશક મોલટા મેલ ઉભો રહે તો એકાદ ડોક્યું કરવા ચુકશે નહિ. આ ઢેકા ઢલાવનું શહેર પોતાની અનેક ખુબસુરતીમાં દીપી રહેલું છે. ખાસ કરીને બાવાજન બજારમાં ફરવા નીકળો તો બધરાંઓની માનીતી ચીજ મોલટાની હાથની ગુઠેલી લેસ લેવા ચુકતા ના. એકાદ કાલર કે એક બ્લાઉઝની લેસનું પેકેટ સ્વીટી માટે ખરીદો ને જોઓ કે સ્વીટી તમારી પર કેમ આવરછ પોવરઈ જાય છે ! બસ ત્યારે માલટાનો પીછો અહીંજ છોડો. મોલતાથી ઉપડ્યા કે પોર્ટસેડ, ને પોર્ટસેડથી થડ પડ્યા એદનમાં. ભાઈ કહેતા ભુલી ગયો જે, માલટાથી હમારી સાથે ચારેક પારસી ભાઈઓ જોડાયા હતા જેવો ખીચારા પોતીફા આગબોટને દરીયામાંજ તેની સરજતને ફેંજે પુગાડી એક ટ્રોલર મારફતે માલટાનો સમકતો કીનારો જોવા પામ્યા હતા. આ ચારની યોગડી તે આગબોટ રહેમાનીના ઇજનેરો હતા. અત્યાર તલક કોઈખી પારસી કમપેનીયન બોટમાં મળેલો નહિ હોવાથી આ ચારે ભાઈનું

માલટાની
વખણાએલી
લેસ.

એક કમનસીબ
ઈનસીડન્ટ.

મેજર જોતાંજ મારી ખુશહાલીનો પાર રહ્યો નહિ. અંતે આ ચારમાના એક મી. સોરાબજી સાગર જેઓ આગખોટ રહેમાનીના ચીફ ઇન્જનેર હતા તેઓએ પોતીકી હાલતથી મને વાકેફ કીધા ત્યારે મેતો જાણ્યું કે રહેમાનીને માલટાથી લગભગ ૫૦ માઈલને છેટે અકસમાત થયો હતો, જેથી આગખોટ દુબી ગઇ હતી ને એઓને ટ્રેલરે ઉપાડી લીધા હતા. પીઆરાઓને બોડ' ઓફ ટ્રેડે તરતજ તાતકાલીક મદદ આપી હતી ને થોડાંક કપડાં લટકાંથી તેઓનું બખતર દીપાવ્યું હતું. બેશક આફરીન છે આવી બોડ' ઓફ ટ્રેડને કે જરૂરની વખતે સંકટમાં સપડાયલા કમનસીબોને તાતકાલીક મદદ આપવાને તે હજુબી સમર્થવાન છે. આ ચારે ભાઈઓ પોતીકી પર પડેલી આફત છતાંબી બહુજ ખુશહાલ ને મોજલા જણાતા હતા, અને તેઓનો ભલો ખવાસ ને ઉમદા દીલગુરડો જોઇ મારું દીલબી તેઓ તરફ એટલું તો ખેંચાયું હતું કે મુંબઈ આવ્યા ત્યાં સુધી હમોએ એકએકનો પીછો નહિ છોડ્યો હતો ! વળી એદનમાં આવતાંજ એદનવાળા ખાનદાનના મુરંબી શેફ કેકોબાદે મને ખાણાપર નોતર્યો. હમોએ બપોરના સાથે ધાન સાક, ગરેબીનાં કટલેસ, રદુ, ફરૂટ વગેરેનું લાંચ લીધું ને છેવટે આ ભલા ભાઈઓની હમાજોર લઈ પાછા બોટ તરફ તેવોનીજ લોંચમાં હેરયું લીધું. બપોરે એદનવાલા ખાનદાનના નખીરા શેફો દીનશાજી ને કેખુશરૂએ બોટ પર વળતી હમો પાંચો ભાઈઓને મુલાકાત આપી, અને આ ભલા ભાઈઓની ભલાઈએ મારા મગજ પર એટલી તો ઉંડી અસર કીધી કે બસ હું મારા મનસે એટલુંજ બોલવા લાગો કે, ધન છે એ માયના પુતો, ધન છે તમારી માવતરને, ધન છે તમારા મુરંબીઓને કે હજુબી સખાવતનો અમીરી ઝરો તમારા જીગરમાં જગૃત છે, હજુબી પારસી ભાઈઓ તરફની જનકેશાની તમારા દીલમાં જોવી ને તેવીજ

એદનવાલા
શેફોની પારસી
ઈબન.

લાંબે વખતે
સુખદ.

છે. કલાક સુધી તેઓ ત્યાં થોભ્યા, અને ખોટ ઉપડવાના ટાકમે પાછા પોતીકી લોચ પર સ્વાર થઈ ગુડબાય કરી ગયા. ચાલો આવતે વીકે મુંબઈ ! ઓહ આએ નાનુક કલમની જીંદગી ને દુનિયાની ઉત્તમ રોશની દેખાડનાર અલબેલી મુંબઈ, તને બકી કરવા આ ખાકી જીગર તલ્લી રહ્યું છે. ઓ બાવા કેમ હોશે ! માયજી અત્યારથીજ સવેનું રાંધવા મંડી ગયાં હશે, દોસ્ત આસનાવો બંદર પરજ પરયા પાથરયા પડતા હોશે, મળતા વીશેકાના મોઢાં ખુશહાલીથી કેવાં છલાછલ થઈ રહ્યાં હશે, ફુલવાલાઓના ચોપડા પર લાલ સહીના ઓરડરો કેવા પમરી રહ્યા હશે, વગેરે વગેરે !!! જ્યારે મુંબઈને કીનારે સાંજના પાંચને સુમારે ઉતર્યા ત્યારે જોયું કે લાહુ લશકર કરનાક બંદર પર આ નાકેશ કલમકશને આવકાર આપવા સફસફારી ઉભું હતું. લોચમાંથી ઉતરતાંજ ફુલોથી ગરદન ઝુમવા લાગી, ને સહિને સલામ કરી ઘોડાની ગાડીમાં ગોવાલ્યા તલાવના પટેલ મેનશન તરફ હંકારી ગયાં જ્યાં સોના રૂપાના ફુલે સેવકને વધાવામાં આવ્યા, અને બચપણનાં સુખી સ્વપનાનો અધ્યામ આવી રીતે ખુશી ખુશહાલીમાં આવ્યો !

સુખી સેવક.

ડીઅર અઝીઝ મારી બેલાડ પીઅરથી ખીટન ત્યારે ખતમ થઈ છે. છેવટે એટલુંજ ઈચ્છું છું કે આ ચોપડી વાંચવાની તારી ધીરજ તારીખી અનેક મુશ્કેલી સફળ કરે, ને એટ ખીટનનું આ રળીયામાણું પરગણું જેમાં તું સફર કરવા નીકળવાની ઉમેદ રાખે તે આ નાનકડું બોકજ્યું પાર ઉતારે, આમીન ! વરી જીવતા હોઈશું તો ભવીશમાં એકાદ ચોપડી રૂપે સાથે મળીશું, હાલ તો બસ આમ કહેવું છે જે:--

“ જો કુદ્દુ હોય મન તમારું
 વીલાટ જોવા કાજ
 “ બેલાડ પીઅરથી બીટન ” લેવા
 ચાટલા વેરો આજ. ”

ગુડબાય,

આરમ શાંતિ ! શાંતિ !! શાંતિ !!!

પારલે વુ ફાંસે !

થાને

આંખના પલકારામાં ફ્રેંચ
શોખીનો માટેની ખાસ ડાયેરી.

—:0:—

બનાવનાર :— ફીરોઝગર.

—:0:—

“અંગ્રેજી”

Figures.

1, 2, 3, 4, 5,
6, 7, 8, 9, 10
11, 12, 13, 14, 15
16, 17, 18, 19, 20
21, 25
30, 40, 50, 60
70, 80, 90, 100
200, 300, 1000.

The First

“ Second

“ Third

“ Quarter

“ Half

“ Three Quarters

“ Whole

“ Dozen

“ફ્રેંચ ગુજરાતી ઉચ્ચારમાં”

નોંધ.

અં, ડ, ટવા, કાટ, સેંક
સા, સેત, વી, નફ, ડી
ઓંઝ, હુઝ, ટ્રેઝ, કાતોઝ, કેંઝ
સીઝ, ડીસેટ, ડીઝવીટ, ડી નફ, વેં
વેં-તે-અં, વેં-સેંક
ટ્રાંટ, કારાંત, સેંકાંટ, સ્વાઝાંટ
સ્વાઝાંટ-ડી, કાત્રવેં, કાત્રવેંડી, સાં
ડ સાં, ટવા સાં, મીઝ
અ પ્રેમીએ
લ સગેાં
લ ટવાઝીએમ
લ કાર
લ મ્વા તે
ટ્રુઆ કાર
લાંડીએન
લા હુઝેં

Days.

Monday
Tuesday
Wednesday
Thursday
Friday
Saturday
Sunday

Months.

January
February
March
April
May
June
July
August
September
October
November
December

The Weather.

It is fine
It is warm
It is cold

ઝુર.

લઘાંડી
મારડી
મેરકડી
ઝઘાંડી
વાંડડી
સામઘાંડી
ડીમાંશ

લે મ્વા

ઝાંવીએ
ફાવીએ
માહસ
આવરીલ
મે
ઝુએ
ઝયુએ
ઉ
સેટ્રાંય
ઓકટોબ્ર
નોવાંય
ડેસાંય

લ રાં

છલ ફે ખો
છલ ફે શો
છલ ફે ફવા

Money.

The centime
 A Sou
 Two Sols
 25 Centimes
 50 Centimes
 1 Franc
 2 Francs
 1 Shilling
 4 Shillings
 16 Shillings
 1 £

લાઅરઝાં

લ સાનટીમ
 અં સુ
 ડઅ સુ
 વેં સેં સાનટીમ
 સેંકાંટ સાનટીમ
 અંન ક્રાંન
 ડઅ ક્રાંન
 અંન ક્રાંન વેંસેંક
 સેંક ક્રાંન
 વેં ક્રાંન
 વેં સેં ક્રાંન

Note:- 1 Franc - $9\frac{1}{2}$ d.
 1 Sou - $\frac{1}{2}$ d.
 2 Sols - 1 d.
 1 Shilling- fr. 1.25
 16 Shillings- frs. 20
 1 £ - frs. 25

Greetings.

Good morning or good day
 Good evening
 Good night
 Good bye
 Until to-morrow
 Farewell

સાદ્યુતાસીઓં

ઓં ઝુર
 ઓં સ્વાર
 ઓં ન્વી
 ઓ રજ્વાર
 આ ડમેં
 આડીઅ

I wish you good day.

How are you ?

Very well, thank you,
and you !

How is.....How are.....

Mr., Mrs., Miss.

The Custom House.

Have you anything to
declare ?

No nothing.

I have nothing liable to
duty.

Here are my keys.

The Arrival.

Have we arrived in Paris ?

Yes sir, here is the station

Porter, come here and
take these parcels.

Just show me where I
can get a Taxi or a Cab

Cabs Taximeter.

Cabman drive me to the
hotel.

Street

What is the fare ?

All right, but make haste

To Speak.

Do you speak English?

જે લોનર ડ વુ સાલ્યુએ
કામા ટાલે વુ ?

ટ્રેબીયાં, મેરસી, એ વુ !

કામા વા, કામા વોં

મસીએ, માડમ, માડમોઆએત

લા કુઆન

આવે વુ ફેલ્ક શોઝ આ ડેક્લારે ?
નાં અને રીએં

ઝને રીએં આ ડેક્લારે
વોસી મે કલેફ

લારીવે

એસ્ક નુ સોમ આરીવે આ પારી ?
ઉવી મોંસીએ, વોત્રા લા ગાર

ફાઅકટર, વંને ખરી એ પ્રને સે પાફે
મોંત્રે મ્યા ઉ અ પ પ્રાંડ અં ટાકઝી
ઉ અં શીઆક

ફીઆક ટાકઝીમેટ્ર

કાશે, કોંડવીઝ મ્યા આ લોટેત
?

કામખીયાં લા ફુર્સ ?
ખીયાં, મે ડેપેશે વુ

પારલે

પારલે વુ આંગલે ?

I do not speak English

I understand a little

Do you understand
what I say ?

I do not understand you

I want an interpreter

I speak English only

Do you know anybody
who speaks English ?

I know nobody

Tell me please

I beg your pardon or
excuse me

I am very sorry but

I thank you very much

How ? How much ?

What, When, Where

Why, Who

Now, Always, Late, Early

That is too much

Have you ? I have

Go quickly

Go slowly

I want, give me

The Hotel.

Waiter

I want a bed room

ઝન પાલ્ પા આંગલે

ઝ લ કોંપ્રાન અં પ

કોં પ્રને વુ સ ક ઝડી ?

ઝ ન કોં પ્રાન પા

ઝે અ ઝવે ડંન એનટર પ્રેટ

ઝ ન પાલ્ કાંગલે

કોંનેસે વુ કેલડંન કી પાલ્ આંગલે ?

ઝ ન કોને પેરસોન

ડીન મ્વા સીલ વુ પ્લે

પારકોં

ઝ સ્વી બીએં ફાશે મે

મેરસી બોકુ

કોમાં ? કોંબીએ ?

ક્યા, કોં, ઉ

પુર ક્યા, કી

મેન તના, તુઝુર, તાડ, દ બોંનઅર

સે ટ્રો

આ વે વું, ઝે

આ લે વીત

આ લે લાંતમાં

ઝે બેઝવેંદ, દોને મ્વા

હોટેલ

ગારસોં

ઝ દેઝીર યુન શાંખ આ કુશી

Please go with the waiter
 he will show you
 Where is my room ?
 Bring me some soap
 A towel
 Some hot water
 Some cold water
 A cup of tea, coffee
 Can I get letter paper and
 envelopes here ?
 Ink, a pen, a pencil,
 blotting paper, a stamp
 Give me fine post cards
 please
 A ten centime stamp
 and 2 twenty five
 centimes stamps please
 Where is the bath room ?
 Go and call me a cab
 Breakfast
 Supper and dinner
 What is your name and
 address

The Restaurant.

Bill of fare
 Bread, butter, cheese
 A fork, a knife

વુલે વુ ઝાલે આવેક લ ગારસોં ધલ.
 વુ મોંટ્રેરા
 ઉ એ મા શાંચ ?
 આપોરટે મ્યા દુ સાવોં
 યુન સેરવીએટ
 ડ લો શોડ
 ડ લો ફ્રેચ્યા
 યુન તાસ દ તે, કાફે
 પીઝ આવાર ઇસી દુ પાપીએ આ
 લેટ્ર એ ડેઝાંવેલોપ ?
 ડ લાંક, યુન પેન, અં કેએન, દુ
 પાપીએ બુવાડ, અં ટાંચ
 ડોને મ્યા સેંક કાર્ટ પોસ્ટકાર્ડ
 સીલ વુ પ્લે
 અં ટાંચ ડ ડી સાનટીમ એ ડ
 ટાંચ ડ વેન સેન સાનટીમ
 સીલ વુ પ્લે
 ઉ એ લા સાલ ડ એ ?
 આલે મ શેરશે યુન વાત્યુર
 ડેઝન
 સુપે, ડીને

ફેલ એ વોટ્ર નોમ એ વોટ્ર આડ્રેસ

લ રેસટોરાં

લા કાર્ટ
 દુ પેં, દુ બચ્ચર, લ ફ્રેમાશ
 યુન ફુરશેટ, યુન ફુટો

A spoon, a plate

What would you like ?

Lemonade, brandy, coffee
with milk

How much is it ?

Exchange Office.

The Bank

I wish to change some
English money

How much do you give
for £ 1 ?

To ask the time.

What time is it ?

It is five O'clock

A quarter past five

A quarter to five

Half-past five

Ten minutes past five

The Railway Journey.

Where is the train, the
station, the station
master ?

The platform, the luggage

The express, the fast train

The single ticket

The return ticket

અં કનીલીએ, અં એસીએટ

ફેલ ટેબીરે તુ ?

લીમોનાડ, અં કોનીયાક,
કાફે આલે

સે કોંખીયાં ?

બુરો ડ શાંઝ

લા બાંક

ઝ તુડરે શાંઝે ડ લારઝાં આંગલે

કોખીયાં ડોને તુ પુર યુન લીત્ર ?

પુર ડમાંનડે લઅર

ફેલ અર આટીલ ?

ધલ એ સેંક અર

સેંક અર એ કાર્ટ

સેંકઅર મ્વાન ઝન કાર્ટ

સેંક અર એ ડમી

સેંક અર ડી

લ વોયાઝ આં શમેં ડટ્રેર

ઉએ લ ટ્રેં, લા ગાર, લ શેફ ડ ગાર ?

લ કે, લે બાગાઝ

લેકસપ્રેસ; લ રાહપીડ

અં બીલે સેંપલ

અં બીલે ડલે અ રટુર

The booking office
 The dining car
 The sleeping car
 A seat, smoking
 When do we start ?
 When do we arrive ?
 At what time does the
 train start ?
 Where can I register my
 baggage ?
 Have I to pay extra ?
 The waiting room
 Where is the train for ?
 Where must I change ?
 What is the fare to ?
 How long do we stop ?
 Passengers for Paris
 Tickets please
 All change here

લ ગીશે
 લ વાગોં રેસટોરાં
 લ વાગોં, લી
 યુન પ્લાસ ફુમર
 કાં પારતોં નુ ?
 કાં આરીવોં નુ ?
 આ કેલ અર લ ટ્રેં પારટીલ ?
 ઉ પ્લીઝ ફેર આં રેઝીસ્ટ્રેર મે
 બાગાઝ ?
 એઝ અં સુપલેમાં આ પેઇએ
 સાલ ડાહતાંટ
 ઉએ લ ટ્રેં પુર ?
 ઉ ફેઇલિ શાંઝે ડ ટ્રેં ?
 કાંબીયા લ બીલે પોર ?
 કાંબીયા ડારે ?
 વોયાઝર પોર પારી
 વો બીલે સીઝ વુ પ્લે
 દુલે મોંડ ડસાંન

